

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Evaluering av Statens barnehus 2021

ELISIV BAKKETEIG, KARI STEFANSEN,
LOTTE CATHRIN ANDERSEN & TONJE GUNDERSEN

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Evaluering av Statens barnehus 2021

**ELISIV BAKKETEIG, KARI STEFANSEN,
LOTTE CATHRIN ANDERSEN OG TONJE GUNDERSEN**

Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Rapport 12/2021

Velferdsforskningsinstituttet NOVA er et institutt på Senter for velferds- og arbeidslivsforskning på OsloMet – storbyuniversitetet.

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2021

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-793-7

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-794-4

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Hussein Monfared
Trykk: Byråservice

Henvendelser om publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00

Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

Denne rapporten beskriver resultatene av den andre nasjonale evalueringen av Statens barnehus (heretter barnehusene) i Norge. Foruten å belyse hvordan dagens barnehus fungerer i forhold til deres mandat og nasjonale føringer, har en målsetting vært å undersøke hvordan barnehusmodellen har utviklet seg siden forrige evaluering i 2012. Evalueringen er gjennomført på oppdrag fra Politidirektoratet etter en anbudskonkurranse i 2019, og har hatt en økonomisk ramme på to og en halv millioner kroner (inkl. mva).

Evalueringen var så vidt påbegynt da Covid-19 pandemien oppsto, og nasjonale tiltak for å hindre smitte ble iverksatt. Dette forsinket datainnsamlingen i prosjektet. Samtidig ga situasjonen mulighet for ny innsikt ved at flere studier om hvordan pandemien har påvirket hjelpeinstansenes arbeid under pandemiens første fase, ble satt i gang. I mai/juni 2020 ble det gjennomført intervjuer med ledere i både familievernet, barnevernet og barnehusene. NOVA bidro med midler til en egen intervjurunde med barnehuslederne om Covid-19. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet bidro med midler til analyser av hvordan samarbeidet mellom barnevernet og barnehusene ble ivaretatt under Covid-19-pandemien. Disse analysene er presentert i rapportens kapittel 9.

Mange har bidratt til at evalueringen har latt seg gjøre. Vi vil takke alle som har deltatt: barn, unge, foreldre og følgepersoner, påtalejurister, leger og personer i styringskjeden. Ikke minst vil vi takke ledere og ansatte ved barnehusene som til tross for pandemiens utfordringer har stilt opp til intervjuer, hjulpet til med datainnsamling, og bidratt med informasjon om virksomheten. Vi vil også takke deltakerne i referansegruppen – Susanna Johansson, Arne Myhre, Odd Arne Tjersland, Ragnhild Hennem, Mia Myhre, Gunn Astrid Baugerud og Dag Øystein Nordanger – for nyttige innspill gjennom prosjektperioden. Vi vil også takke Arne Myhre og Cathrine Monrad Hagen for gode innspill til surveyen til sosialpediaterne og kapitlet om medisinske undersøkelser i barnehusene. Takk også til forskningsassistent Siri Berg Tveito som har bistått i arbeidet på ulike måter, ikke minst med surveyen til barn og følgepersoner. Vi vil også takke forskningsleder Marie Louise Seeberg for nyttig gjennomlesing, og forsker Anja Bredal som har kvalitetssikret rapporten ved NOVA. En særskilt takk til Anne Siv Åvitsland i Politidirektoratet for godt samarbeid og konstruktive innspill gjennom hele prosjektperioden.

Oslo, 20. desember 2021

Elisiv Bakketeig
prosjektleder

Innhold

Sammendrag	9
Barnehusene i 2021 – hovedbildet.....	9
Positive utviklingstrekk	10
Spenninger og utfordringer	11
Hva driver prioriteringen av straffesakssporet?.....	11
Anbefalinger	12
1: Tilbudets tilgjengelighet	13
2: Målgruppen for barnehusene.....	13
3: Frister og rutiner knyttet til avhøret	13
4: Organisering og styring	14
5: Medisinsk undersøkelse	16
6: Oppfølging, behandling og fagutvikling	18
7. Regulering av virksomheten i barnehus.....	20
8. Forskning og kunnskapsutvikling.....	21
1 Bakgrunn og problemstillinger	22
Innledning.....	22
Bakgrunn	24
Nærmere om den norske barnehusmodellen	25
Mandat og kjerneaktiviteter	25
Målgruppe og sakstyper	26
Størrelse og nedslagsfelt.....	28
Aktivitetsnivået i barnehusene	29
Barnehusenes organisering, finansiering og styringsstruktur	30
Norsk og nordisk barnehusforskning.....	31
Hovedtema og problemstillinger.....	34
Avgrensninger	36
2 Metode og data	37
Innledning.....	37
Dokumenter og statistikk.....	37
Feltarbeid ved barnehusene	38
Lederintervjuer under Covid-19 pandemien	39
Data fra barn og følgepersoner	39
Spørreskjemaundersøkelsen.....	39
Intervjuer med barn og foreldre	41
Survey til sosialpediatere	41
Intervjuer med ansatte i styringskjeden.....	42
Intervju med påtalejurister.....	42
Intervjuer med barneverntjenester	42
Analyse av data	43
Personvern- og forskningsetiske hensyn	44

3 Barnehusenes arbeid og rolleforståelse	45
Introduksjon	45
Barnehusenes saksrettede arbeid	45
Forberedelsesfasen.....	46
Avhørsfasen	47
Variasjon	53
Barnehusenes kompetansearbeid	54
Ekstern undervisning og veiledning	55
Intern fagutvikling	56
Ledernes syn på mandat og rolleforståelse.....	57
Grunnmuren i modellen: Felles utgangspunkt	57
Kontekstuell variasjon eller ulike filosofier?.....	59
Modellens utviklingspotensial	60
Utvidet målgruppe	60
Tidligere involvering	61
Oppsummering	62
4 Barns erfaringer	63
Innledning	63
Bakgrunn: Hva skjer på avhørsdagen	63
Opplevelse av reisetid	65
Gruet barn og voksne seg på forhånd?.....	66
Er barn og voksne informert om det som skal skje på barnehuset?	68
Mottakelsen på barnehuset, forberedelse til avhør.....	70
Opplevelsen av avhøret.....	72
Rettsmedisinsk og rettsodontologisk undersøkelse.....	76
Dagen på barnehuset: ventetid og ivaretagelse	76
Oppfølging på avhørsdagen: samtale etter tilrettelagt avhør	79
Dagen på barnehuset, alt i alt	80
Oppfølging i tiden etter avhørsdagen	82
Oppsummering	85
5 Et politi- og påtaleblikk på avhør og målgrupper	87
Innledning.....	87
Er terskelen for tilrettelagt avhør høyere enn før?	87
Har antallet avhør gått ned?	87
Har antallet anmeldelser økt?.....	88
Hvordan vurderer juristene terskelen for å iverksette avhør?.....	89
Hvordan oppleves fristene for avhør?	91
Konsekvenser av korte frister	93
Bør fristene fjernes?	95
Foretas avhør andre steder enn ved barnehusene?	95
Digital ledelse av tilrettelagt avhør fra et annet sted enn barnehuset	99
Om avhørsleders deltakelse i samrådsmøtet	101
Hvordan opplever juristene barnehusenes kompetanse, rolleforståelse og samhandling ved gjennomføring av avhør?.....	102
Avhør av voksne med behov for tilrettelagt avhør.....	104
Bør målgruppen for barnehusene endres?	106

Om barn og unge som mistenkte.....	106
Barn og unge avhørt som vitner	109
Aldersgrensene	109
Oppsummering	110
6 Medisinsk undersøkelse i barnehus: Omfang og utfordringer.....	112
Innledning.....	112
Bruk av rettsmedisinske og øvrige medisinske undersøkelser	114
Organisering, lokaler og utstyr	119
Rammer for det rettsmedisinske arbeidet: tid, informasjon, mandatet for undersøkelsen	122
Kompetanse og kvalitetssikring.....	126
Samarbeid med andre barnehusaktører	131
Oppsummering	135
7 Mandat, organisering og styring – sett innenfra og utenfra	137
Innledning.....	137
Hvordan oppleves dagens mandat, organisering og styringsstruktur?	138
Perspektiver på barnehusenes mandat	138
Forankringen i justissektoren.....	140
Barnehusenes organisatoriske plassering i politidistriktene	143
Barnehusenes autonomi – styringsutfordring og kilde til utvikling	145
Styringsutfordringer på ulike nivåer	147
Informantenes forslag til løsninger på styringsutfordringene	152
Erfaringer med ulike styringsverktøy	154
Regelverk.....	155
Finansiering.....	159
Rapportering og statistikk	161
Oppsummering	162
8 Samhandling mellom barnehus og barnevern.....	165
Innledning.....	165
Barnevernets rolle i barnehusmodellen.....	166
Barneverntjenestens involvering og mandat i barnehusene.....	166
Reguleringen av barneverntjenestens og barnehusets rolle	167
Samhandling i sakens ulike faser.....	169
Fasen frem til avhør	169
Samhandling på avhørsdagen	174
Barnevernets rolle i bisitterrommet	174
Oppfølging av barn og foreldre etter avhør på avhørsdagen.....	178
Samhandling i oppfølgingen av barnet og familien.....	181
To forløp – med ulike grader av samhandling.....	181
Hvorfor er samhandling viktig for barnehuset og barnevernet i oppfølgingsfasen?.....	185
Samhandling på tvers av faser – arbeidsdeling og rolleforståelse.....	186
Samarbeidsavtaler og utviklingsprosjekter	188
Samarbeidsavtaler	188
Metodeutvikling/utviklingsprosjekter	189
Oppsummering	190

9 Barnehusene under Covid-19 pandemiens første fase	192
Introduksjon.....	192
Bakteppe: stengte barnehager og skoler og strenge smittevernstiltak.....	192
De første to ukene	193
Unntakstilstand.....	193
Forberedelser til gjenopptapping av drift og prioritering av kjernevirksomhet.....	193
Føringer fra Riksadvokaten	194
Tiden etterpå: gjenopptapping av virksomheten.....	195
Arbeidet i forberedelses- og avhørsfasen	195
Arbeidet i oppfølgingsfasen	198
Barnehusenes kompetansearbeid	201
Intern fagutvikling: ulike erfaringer ved barnehusene.....	201
Ekstern undervisning og veiledning	201
Rettsmedisinske undersøkelser; leger på tilbudssiden, få påtalebeslutninger	202
Styring: hyppigere kontakt og aktualisering av kjente problemstillinger	203
Ivaretagelse av ansatte – en lederbekymring	204
Oppsummering	205
10 Overordnet analyse og forslag til tiltak	207
Innledning.....	207
Barnehusene i 2021 – hovedbildet.....	207
Positive utviklingstrekk siden forrige evaluering.....	208
Spenninger og utfordringer	209
Hva driver prioriteringen av straffesakssporet?.....	210
Anbefalinger	212
1: Tilbudets tilgjengelighet	212
2: Målgruppediskusjonen.....	214
3: Frister og rutiner knyttet til avhøret	216
4: Organisering og styring	218
5: Medisinsk undersøkelse	220
6: Oppfølging, behandling og fagutvikling	223
7. Regulering av virksomheten i barnehus.....	225
8. Forskning og kunnskapsutvikling	227
Summary	229
Referanser	243

Sammendrag

Barnehusmodellen kan beskrives som en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid med saker om vold og overgrep mot barn og særlige sårbare voksne – i politianmeldte saker. Tilbudet skal gis under samme tak. Virksomheten kan beskrives som to-sporet; straffesakssporet handler om å koordinere og tilrettelegge rundt det som gjelder straffesaken (tilrettelagt avhør/rettsmedisinsk undersøkelse), mens oppfølgingssporet handler om å sikre barn og sårbare voksne oppfølging/behandling i etterkant. I denne rapporten presenterer vi resultatene fra den andre nasjonale evalueringen av barnehusene. Den gir et oppdatert bilde av barnehusmodellen og barnehusenes virksomhet. Vi har undersøkt hvordan barnehusene oppfyller sitt tosporete mandat, sammenlignet med forrige evaluering i 2012, og gir anbefalinger med tanke på videre utvikling av modellen.

Evalueringen baserer seg på et omfattende datamateriale som består av regelverk og sentrale dokumenter, intervjuer med ledere og ansatte i barnehusene, barn og foreldre, folk i styringskjeden og påtalejurister. Vi har også samlet inn og analysert surveydata fra barn, følgepersoner og leger som er tilknyttet barnehus.

Evalueringen belyser primært hvordan barnehusmodellen fungerer for barn og unge og i liten grad hvordan den fungerer for enkeltgrupper av brukere, for eksempel minoritetsgrupper.

Barnehusene i 2021 – hovedbildet

Da barnehusene ble evaluert i 2012 var ordningen i en tidlig utviklingsfase, der tilbudet skulle finne sin form. Evalueringen konkluderte med at barnehusstilbudet fungerte etter hensikten, men pekte på at en videre økning i antall avhør uten at det ble bevilget mer midler, kunne gi en slagside mot straffesaken og dermed en ubalanse i modellen. Evalueringen viste dessuten at det var variasjon mellom barnehusene i opplegg og kvalitet på oppfølgingsarbeidet, at medisinske undersøkelser ble gjennomført i begrenset utstrekning, at det manglet retningslinjer for virksomheten, samt at det var uklare styringssystemer rundt barnehusene.

I 2021 er hovedbildet at barnehusene fremstår som et viktig, høykompetent og godt innarbeidet tilbud til barn og unge i politianmeldte saker om vold og overgrep. Barnehusmodellen har funnet sin form når det gjelder oppgaver og involverte aktører. Barnehusene sett under ett ser ut til å arbeide i tråd med internasjonale konvensjoner, prinsipper om barnevennlige rettsprosesser og rådende kunnskap om ivaretagelse av barn. Tilbudet oppleves minst like positivt av barn og følgepersoner som i 2012. Samtidig trues barnehusmodellen av en straffesaksdominans som kan bidra til å underminere barnehusmodellen som et helhetlig og samordnet tilbud.

Positive utviklingstrekk

Vi ser flere positive utviklingstrekk siden forrige evaluering. Dette er utviklingstrekk som støtter opp under barnehusenes mandat og rolle i å ivareta samfunnets rettslige og velferdsstatlige forpliktelser overfor sårbare barn og voksne.

Dekningsgraden er bedre enn i 2012. Siden forrige evaluering er tilbudet blitt nasjonalt, og finnes i alle landets regioner. Med noen unntak er ikke lang reisevei en stor utfordring i 2021. Etablering av flere barnehus og underavdelinger har bidratt til det.

Tilbudet er mer regulert. Straffeprosessloven ble endret i 2015 med nye bestemmelser om tilrettelagt avhør, blant annet at avhør som hovedregel skal tas i barnehus. Det kom også ny forskrift om tilrettelagt avhør som erstattet den gamle om dommeravhør, hvor barnehusets rolle og kompetanse er beskrevet. Det er utarbeidet retningslinjer for barnehusene og nasjonale faglige råd for medisinsk undersøkelse. Retningslinjene har tydeliggjort barnevernets rolle i barnehuset. Endring i lov og forskrift har bidratt til det samme.

De ansatte har gjennomgående høy kompetanse. Det er stor kontinuitet i staben, og barnehusene jobber godt med fagutvikling både i det daglige og gjennom ulike prosjekter. Barnehusenes kompetanse oppleves som viktig for barneverntjenesten både i samhandlingen om den enkelte sak og gjennom barnehusenes konsultasjonsvirksomhet.

Barnehusene har utviklet en mer ensartet praksis i forberedelses- og avhørsfasen og uttrykker en felles forståelse av hva som utgjør deres kjernevirksomhet. Mye tyder på at dette henger sammen med at virksomheten er blitt mer regulert. Men også tett kontakt mellom barnehuslederne i barnehusledermøtet og etablering av fagnettverk på tvers av barnehusene kan ha bidratt til likere praksis.

Barnehusenes oppfølgingsvirksomhet skjer i henhold til retningslinjene, og barnehusene har utviklet en høykompetent praksis som sørger for at mange barn får et helhetlig oppfølgingstilbud. Barnehusene gir ikke uttrykk for et ønske om å drive med mer utstrakt oppfølging eller behandling enn hva de allerede gjør. Evalueringen indikerer altså ikke at barnehusene beveger seg utover sitt mandat på dette punktet, selv om det var noen få unntak. Barn og foreldre som er intervjuet om oppfølging, gir støtte til modellen for oppfølging som barnehusene har etablert. Stikkord er kontinuitet, helhet og tilgjengelighet.

Barnehusene har utviklet gode rutiner for koordinering av saker i straffesakssporet og nyter høy legitimitet hos samarbeidende instanser – politi og påtale, barnevern og helse. Det har skjedd positive endringer knyttet til det tverrfaglige samarbeidet i barnehus. I straffesakssporet, bidrar rådgiverne med barnefaglige perspektiver. Avhørerne opplever det som viktig å vite at barnet blir ivaretatt etter avhør, og illustrerer at avhørsdelen og oppfølgingsdelen av barnehusenes virksomhet ikke kan ses som separate spor, men at de utgjør en helhet. Barneverntjenesten er en viktig samarbeidspartner for barnehusene, og vi ser at de to instansene til dels utfyller og supplerer hverandre – særlig i fasen etter avhør.

Barnehusene jobber mer på tvers enn i 2012. Lederne har månedlige møter hvor både faglige spørsmål og administrative temaer tas opp, og det er etablert kompetansenettverk på tvers av barnehusene på viktige områder, for eksempel om oppfølging av barn med skadelig seksuell atferd (SSA). I tillegg arrangeres årlige barnehusmøter for hele feltet. Barnehusene preges av en delingskultur, noe som gjør at gode rutiner og praksiser utviklet i ett barnehus raskt kan tas i bruk i andre. Dette var særlig tydelig under Covid-19-pandemiens første fase, da samfunnet stengte ned.

Spenninger og utfordringer

Samtidig som hovedbildet er positivt, ser vi tydelige tegn til at barnehusvirksomheten er utfordret. Oppfølgingsarbeidet og fagutvikling har vanskelige vilkår ved noen barnehus, og den medisinske fagkompetansen fremstår generelt som lite integrert. I sum ser vi en forsterket straffesaksdominans.

Denne ubalansen er hovedutfordringen i 2021. Straffesaksdominansen underminerer barnehusmodellen som et helhetlig og samordnet tilbud hvor det strafferettslige og barnefaglige er separate spor, men sammen utgjør en helhet. Aktører fra justissektoren argumenterer for at det strafferettslige har eller bør ha forrang, dvs. for en smal barnehusmodell. En slik avgrenset, ubalansert modell strider mot internasjonale retningslinjer for barnevennlige rettsprosesser som norske myndigheter er forpliktet til å følge. Ubalansen som har fått utvikle seg, er problematisk i dette perspektivet, og noe myndighetene bør søke å motvirke. Dersom ubalansen vedvarer, kan det få dominoeffekter. Antakelig har barnehuslederne rett i at uten et tydelig oppfølgingsmandat og rom til å gjøre godt faglig arbeid i oppfølgingssporet, vil ikke fagfolk som har den nødvendige barnefaglige kompetansen for å ivareta barnevennlige rettsprosesser, ønske å jobbe i barnehus.

Det er særlig forskjellene i oppfølgingsarbeidet som gir grunnlag for bekymring. Bildet i dag er at det ikke er lik tilgang til hjelp for barn og sårbare voksne med oppfølgingsbehov. Den mangelfulle integreringen av et medisinsk tilbud og den medisinske kompetansen i modellen, er også problematisk. Medisinsk undersøkelse i barnehus er nærmest ensbetydende med klinisk rettsmedisinsk undersøkelse, som er begrunnet i straffesakssporet. En slik undersøkelse er aktuelt kun i et fåtall av barnehus sakene. Hovedbildet er med andre ord at bare et fåtall barn får vurdert behovet for medisinsk oppfølging i etterkant av avhør på barnehuset.

Hva driver prioriteringen av straffesakssporet?

Prioriteringen av straffesakssporet henger sammen flere faktorer. En viktig faktor er økonomi og dermed kapasitet. Flere barnehus opplever strammere økonomiske rammebetingelser, noe som blant annet går ut over muligheten til å drive faglig utviklingsarbeid. At det er de samme barnehusene som har dårlige betingelser for fagutvikling som erfarer press på å prioritere avhørsrelatert arbeid på bekostning av oppfølging, peker mot en risiko for en todeling av barnehusene i et A- og B-lag. Det følger av dette at barnehusene på B-laget ikke vil kunne gi et likeverdig tilbud

med barnehusene på A-laget. Når det gjelder medisinsk undersøkelse i barnehusene, er et manglende tilbud først og fremst knyttet til mangel på sosialpediatrisk kapasitet i helseforetakene, herunder kvalifiserte leger og avsatte ressurser til barnehusarbeid. Manglende avklaring av juridiske problemstillinger rundt medisinsk undersøkelse har også betydning. Særlig gjelder dette hvem som kan samtykke til undersøkelsen når foreldrene ikke kan gjøre det.

En annen faktor er måten barnehusvirksomheten er regulert på. Mens arbeidet som relaterer seg til straffeforfølgningen er regulert i lov, er oppfølgingsarbeidet, herunder tilbudet om sosialpediatriske undersøkelser ut over de som påtalemyndigheten rekvirerer, regulert i administrative retningslinjer. Når barnehusvirksomheten settes under press, må lovfestede oppgaver prioriteres.

En tredje faktor handler om organiseringen og styringen av modellen. Barnehusene er plassert langt ned i politiorganisasjonen, og har ikke lenger råderett over eget budsjett. Dermed mister de noe av den faglige autonomien som har vært viktig for å jobbe frem barnehusarbeidet som profesjonell praksis, og ivareta en reelt tosporet modell. Barnehusene er forankret justissektoren og har en linjestyrt organisasjonsmodell samtidig som de også har ansvar for oppgaver som forvaltes av andre sektorer, nemlig helsesektoren og «barnesektoren». Justissektoren har ikke kompetanse på disse andre områdene. Samtidig er særlig barnesektoren fraværende som styringsaktør. Barnesektoren bidrar heller ikke med midler til barnehusvirksomheten. Deres fokus har nokså ensidig vært rettet mot barnevernets rolle i barnehus. Dermed mangler tydelige faglige føringer på sentrale deler av virksomheten som ikke knytter seg til straffesaken. Barnehusrådet, som er ment å være et koordinerende organ, fungerer ikke etter hensikten. Mye tyder også på at det er satt av for lite ressurser for å ivareta det løpende faglige og administrative ansvaret for barnehusene. Dette skaper et skille mellom administrativ og faglig styring på områder som medisinske undersøkelser, oppfølging og psykologisk behandling. På helsesiden har vi sett at det gis styringssignaler som er umulige å følge opp i praksis, som at alle barn skal tilbys sosialpediatrisk undersøkelse etter avhør, samtidig som det verken er utdannet nok leger eller satt av tilstrekkelige ressurser. Forankringen i justissektoren er et politisk valg som ble tatt den gangen barnehusene ble opprettet. Vi oppfatter ikke at det pågår en diskusjon i barnehusene eller hos de fleste styringsaktørene om å endre sektorforankringen. Det evalueringen derimot viser, er en økende frustrasjon i barnehusene, hos sosialpediatrene og i deler av styringslinjen som ikke tilhører justissektoren, mot den sterke straffesaksorienteringen.

Anbefalinger

Med utgangspunkt i den overordnede analysen foreslår vi et omfattende sett av tiltak som samlet har til hensikt å gjenopprette balansen i barnehusene, slik at de kan fungere som helhetlige tilbud for volds- og overgrep utsatte barn i hele landet, og i tråd med prinsippene for barnevennlige rettsprosesser.

1: Tilbudets tilgjengelighet

Vi foreslår at det settes i gang en prosess for å etablere et nytt barnehus i Nord-Norge.

Bakgrunnen er: På tross av storstilt utbygging av barnehusstilbudet finnes det områder i landet der det er lang reisevei. Det gjør tilbudet mindre tilgjengelig og øker risikoen for at det utvikles ad-hoc-løsninger som på sikt undergraver barnehusmodellen.

2: Målgruppen for barnehusene

Vi anbefaler at målgruppen til barnehusene utvides til å gjelde mistenkte barn, i utgangspunktet innenfor de lovbruddstyper som gjelder for utsatte.

Bakgrunnen er: Barn mistenkt for straffbare handlinger har også behov for særskilt tilrettelegging som følge av at de er barn, mange av dem har dessuten erfaringer som utsatte. I tillegg kan det å fange dem opp tidlig med tanke på behandling, forebygge vold og overgrep i fremtiden. Å inkludere mistenkte barn vil ikke være et brudd med eksisterende praksis, da det også i dag gjennomføres politiavhør av denne gruppen ved barnehusene. Barnehusene har kompetanse om og tilbyr også oppfølging og behandling av barn som utviser problematisk eller skadelig seksuell atferd, selv om dette ikke er nedfelt i retningslinjene. Det er samtidig behov for å avklare hvilke ordninger som skal gjelde for denne gruppen.

3: Frister og rutiner knyttet til avhøret

Evalueringen gir støtte til at fristene for avhør bør revurderes og kunne praktiseres noe mer fleksibelt av hensyn både til barnet og straffesaken.

Bakgrunnen er: Dagens korte og absolutte frister har utilsiktede virkninger, for eksempel at mindre alvorlige saker noen ganger må prioriteres foran saker av større alvorlighetsgrad. Ukesfristen for supplerende avhør er også urealistisk kort. Noe bedre tid i forberedelsen før avhør gir barnehuset og barneverntjenesten bedre mulighet til å innhente opplysninger som igjen kan bidra til bedre avhør. Det kan også bidra til bedre mandater for klinisk rettsmedisinsk undersøkelse, bedre ivaretagelse av barnet og gi politiet mulighet til å gjennomføre flere etterforskningsskritt, samt bidra til mer treffsikre beslutninger om hvilke saker som skal til barnehuset. Samtidig har fristene bidratt til raskere igangsetting av etterforskning og muligens også en høyere prioritering av sakene i politietaten, noe som tilsier at endringer må være nøye gjennomtenkte.

Vi foreslår at det prøves ut en ordning med initialt samråd med tanke på å få en bedre sortering av saker inn i barnehus og til typer av avhør. En slik ordning bør evalueres etter en viss tid.

Bakgrunnen er: Sorteringen av saker inn i barnehusene kan bli bedre. Det er påtalemyndigheten som avgjør om det skal gjennomføres avhør ved barnehuset i en politianmeldt sak, om det tilrettelagte avhøret skal gjennomføres som sekvensielt avhør, og om det skal gjennomføres en aksjonsdag. Barnehusene har

barnefaglig kompetanse som i liten grad blir trukket inn i slike vurderinger. Barnehusenes deltakelse i denne vurderingen kan bidra til et bedre begrunnet sorteringsarbeid, skjerme barn for unødige belastninger, og sikre et tilbud til barn som trenger det.

Vi anbefaler at avhørsleder fortsatt skal være med i samrådsmøtet og at hovedregelen fortsatt bør være at avhørsleder leder avhøret fra barnehuset. Inntil bedre geografisk barnehusdekning er på plass bør det samtidig være rom for bruk av digitale løsninger i områder med lange reiseavstander.

Bakgrunnen er: Avhørsleders tilstedeværelse i samrådsmøtet synes viktig for å sikre god kommunikasjon og for å ha nødvendig kompetanse tilgjengelig dersom beslutninger skal treffes som krever påtalekompetanse. Disse møtene tar uansett ikke mye tid – det er altså begrenset hvor mye effektivisering som følger av at avhørsleder ikke deltar.

Forskriften om tilrettelagte avhør åpner for at avhørsleder unntaksvis kan lede avhøret digitalt. Praksisen kan være nødvendig for at barnehusmodellen skal fungere i områder med lange reiseavstander, men synes ikke nødvendig i områder hvor reisevei ikke utgjør en utfordring. Barnehuslederne fryktet at det ville være et større «trykk» på bruk av digitale løsninger ved avhør etter Covid-19-pandemien i lys av at Riksadvokaten åpnet for større bruk av slike løsninger under krisen. Det kan svekke det tverrfaglige samarbeidet på sikt dersom man går bort fra hovedregelen om at avhørsleder skal lede avhøret fra barnehuset.

4: Organisering og styring

Vi anbefaler at barnehusene beholder forankringen i justissektoren og politiet.

Bakgrunnen er: Barnehusene har vært forankret i justissektoren og politiet siden de ble innført. Det er mye som fungerer bra, blant annet samarbeidet mellom barnehuset og politi/påtale, selv om dette ikke gjelder alle steder. Utgangspunktet for alt barnehusarbeid er dessuten en politianmeldelse, dvs. at barnehusene jobber med saker som allerede befinner seg i straffesakssporet. Det tilsier at forankringen i justissektoren og politiet bør ligge fast. Samtidig er det nødvendig med noen endringer for å motvirke prioriteringen av straffesakssporet vi ser i dag.

Vi anbefaler at barnehusene organiseres som egne enheter i politidistriktene som legges direkte under Politimesteren, dvs. på nivå 2 i politiorganisasjonen.

Bakgrunnen er: Barnehusene har havnet langt ned i politiets organisasjonsstruktur. Dermed blir veien lang til de som skal ta beslutninger når saker skal tas i linjen. I tillegg mister barnehusene råderett over eget budsjett. Endringen vi foreslår plasserer barnehusene på nivå 2 i den organisatoriske politistrukturen i

politidistriktene. Dermed inkluderes barnehuslederne i politimesterens ledergruppe og får ansvar for eget budsjett. Dette vil gi barnehusene større innflytelse, synlighet og legitimitet, samt mer enhetlig organisering.

Vi foreslår at det etableres en tverrdepartemental styringsgruppe for barnehusene, koordinert av Justis- og beredskapsdepartementet. Vi foreslår videre at Barnehusrådet opprettholdes som et saksdrøftende og saksforberedende organ til styringsgruppen på departementsnivå og at det koordineres av Politidirektoratet.

Bakgrunnen er: Evalueringen har vist at det er behov for å styrke den tverrgående styringen både på departements- og direktoratsnivå. Bedre tverrsektoriell styring kan bidra til bedre balanse mellom de to sporene i modellen. En tverrdepartemental styringsgruppe kan bidra til å imøtekomme dette – og samtidig bidra til bedre overordnet styring. For at en slik gruppe skal fungere etter hensikten må departementene som representerer barne- og helsesektoren, ta et større faglig ansvar for sine sektorområder. I tillegg må alle de tre sektorene som barnehusene «betjener», tilstrebe en helhetlig tilnærming i styringen som bidrar til å understøtte og styrke barnehusene som en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid.

Barnehusrådet har en viktig rolle i å bringe frem og utrede spørsmål som må avklares for at barnehusene skal fungere som helhetlige tilbud. I dag har rådet medlemmer fra de tre sektordirektoratene, samt en representant for politidistriktene, for barnehuslederne og for Riksadvokaten. Denne sammensetningen bør videreføres, men Politidirektoratet som koordinerende instans bør sørge for at det ved forslag til sammensetning av rådet og i dialog med sektorene som er representert, sikres at medlemmene har kompetanse på samtlige av barnehusets kjerneområder, dvs. det strafferettslige og politifaglige, psykososial oppfølging av barn med volds- og overgrepserfaringer, sosialpediatri og grupper som er ekstra sårbare.

Forslaget om en tverrfaglig departemental styringsgruppe er begrunnet ut fra behovet for bedre overordnet styring av barnehusene. Samtidig er det å finne et riktig balansepunkt mellom styring og autonomi svært viktig for å gi gode rammer for barnehusenes virksomhet. En viss grad av autonomi har vært viktig for barnehusenes utvikling. En slik balanse kan bare oppnås gjennom nær dialog mellom styrende myndigheter og barnehusene og vil være betydningsfullt i arbeidet med å finne frem til en styringsmodell som gir best mulige forutsetninger for barnehusvirksomheten.

Vi anbefaler at oppfølging og behandling registreres på en enhetlig måte, og at barnehusene rapporterer om dette på lik linje med antall avhør og klinisk rettsmedisinske undersøkelser.

Bakgrunnen er: Ubalansen i modellen gjenspeiles i barnehusenes rapporteringsrutiner. Barnehusene rapporterer i langt større utstrekning om avhørsvirksomheten enn arbeidet som knytter seg til oppfølging, behandling og utadrettet

virksomhet. Konsekvensen er at oppfølgingsarbeidet ikke blir godt nok dokumentert, utviklingen kan heller ikke følges over tid og på tvers av barnehusene. Det sender også et uheldig signal om at oppfølgingsarbeidet ikke er like viktig som arbeidet i straffesakssporet.

Vi foreslår at det settes av ressurser tilsvarende to hele stillinger i Politidirektoratet til koordinering og oppfølging av barnehusene.

Bakgrunnen er: Over tid har det blitt flere barnehus, oppgaven med overordnet koordinering og faglig oppfølging har dermed vokst. Ressursene som er satt av i Politidirektoratet til dette, er ikke lenger tilstrekkelige. Endringene vi foreslår i styring og rapportering vil innebære ytterligere arbeid. I dag er oppgaven med koordinering og oppfølging lagt til én stilling, som også inneholder andre oppgaver. Et anslag er at det bør settes av ressurser tilsvarende to hele stillinger til dette arbeidet.

5: Medisinsk undersøkelse

Vi anbefaler at kapasiteten for sosialpediatriske undersøkelser i barnehus økes, men at man samtidig vurderer om det er hensiktsmessig å ha som målsetting at alle barn skal få tilbud om dette på barnehuset eller om det finnes alternativer som kan ivareta barns behov for helseundersøkelse og helseoppfølging etter å ha vært i avhør på barnehus.

Bakgrunnen er: Tilbudet om medisinsk undersøkelse i barnehus er i all hovedsak begrenset til klinisk rettsmedisinsk undersøkelse på oppdrag fra påtalemyndigheten. I praksis betyr det at åtte av ti barn ikke får en sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus. Antakelig betyr dette at mange barn som kunne hatt behov for en grundig helseundersøkelse i forbindelse med avhøret, ikke får det. Kapasiteten på legesiden og ressurser til slike undersøkelser bør derfor økes. Ut fra dagens modell, vil ansvaret for dette ligge hos helsemyndighetene.

Gitt den svært begrensede ressursen sosialpediatere er, og tiden det tar å kvalifisere leger til å gjøre sosialpediatriske undersøkelser, er det liten realisme i å legge opp til at alle barn som kommer til barnehus, skal få tilbud om en sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus. Det vil også være svært kostbart, særlig sett i lys av at det ikke er gitt at dette er den eneste modellen som kan sikre god ivaretagelse av barns helse i etterkant av avhør.

Vi foreslår som en umiddelbar løsning at det etableres et fast system der barnehuset konsulterer sosialpediater i alle saker hvor det *ikke* gjøres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Sakene kan drøftes anonymt dersom taushetsregler tilsier det. I saker der barneverntjenesten er involvert, bør den delta i drøftingen.

Bakgrunnen er: All den tid alle barn ikke kan få tilbud om sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus i noen overskuelig fremtid, mener vi det er verdt å prøve ut en alternativ modell som kan sikre at barn som er avhørt i barnehus, kan bli undersøkt

av lege og få nødvendig helsehjelp. Hensikten med konsultasjonen vil være å bestemme om det bør gjøres en sosialpediatrisk undersøkelse på barnehuset, eller om det i første omgang kan gjøres ordinær helseundersøkelse hos fastlege. Modellen forutsetter at det kan etableres en rutine for å «overføre» barnet til fastlegen. Det må også avklares hvordan samtykke til sosialpediatrisk undersøkelse på barnehuset kan innhentes. Vi forutsetter også at barnehuset i forkant av konsultasjonen med sosialpediater har sortert ut alle saker der helseundersøkelse helt klart ikke er nødvendig, for eksempel saker der barnet har omsorgspersoner som har sørget for nødvendig helseoppfølging.

Forslaget om en fast konsultasjon vil bidra til den tverrfaglige dialogen som legene etterlyser og til at det medisinske perspektivet blir mer integrert i barnehusmodellen.

Vi foreslår at det samtidig settes i gang en prosess i Helsedirektoratet der det gjøres et estimat på hva slags bemanning de sosialpediatriske miljøene trenger for å konsultere på fast basis og gi tilbud om sosialpediatriske undersøkelser i flere saker enn i dag, der det ikke er rekvirert klinisk rettsmedisinsk undersøkelse.

Bakgrunnen er: Konsultasjonsmodellen forutsetter at det bygges opp kapasitet til å gjøre sosialpediatriske undersøkelser i barnehuset ut over de som er rekvirert av påtalemyndigheten, som det er knapt med ressurser til allerede. Legene rapporterer dessuten at det også med dagens ordning mange steder er satt av for lite ressurser til de klinisk rettsmedisinske undersøkelsene.

Vi foreslår en endring i straffeprosessloven slik at sosialpediater kan være til stede under samrådsmøte og konsulteres i spørsmålet om det bør gjennomføres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i den aktuelle saken.

Bakgrunnen er: Legens tilstedeværelse i samrådsmøtet kan bidra til en mer informert beslutning hos påtalemyndigheten om hvorvidt en klinisk rettsmedisinsk undersøkelse kan bidra til å opplyse saken og/eller sikre bevis. Et motargument er at tilstedeværelse i samråd kan påvirke legens utredning og dermed bevisverdien av eventuelle funn. Dette kan antakelig løses ved at det ikke er samme lege som møter i samråd, som utfører klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. En ulempe ved en slik løsning er at undersøkende lege vil miste nyttig informasjon for den sosialpediatriske undersøkelsen.

Vi foreslår at Riksadvokaten igangsetter et utviklingsarbeid rettet mot politijuristene som har til hensikt å forbedre kvaliteten på mandatene for klinisk rettsmedisinsk undersøkelse, og at dette implementeres på en hensiktsmessig måte i samarbeid med Politidirektoratet.

Bakgrunnen er: Legene er kritiske til kvaliteten på mandatene for de klinisk rettsmedisinske undersøkelsene – som en del steder virker å være langt fra gode nok. Dette tyder på at påtalejurister trenger mer kunnskap om hva som kreves av et mandat for at legen skal kunne gjøre en god og dekkende undersøkelse.

Vi foreslår at Helsedirektoratet setter i gang et utviklingsprosjekt som har til hensikt å etablere standarder for opplæring, supervisjon og kvalitetssikring av sosialpediatrisk arbeid i barnehus, som de regionale helseforetakene må følge.

Bakgrunnen er: Evalueringen har dokumentert mangler både i opplæringen av nye leger, supervisjon av uerfarne leger, kvalitetssikringssystemer og ressurser satt av til arbeidet i barnehus og rapportskrivning. Her er det stort rom for forbedring. I utviklingsprosjektet er det naturlig å se til helseforetak som allerede har etablert gode ordninger. I en mellomfase bør det opprettes ordninger der LIS-leger som jobber i helseforetak uten mulighet for faglig støtte fra erfarne sosialpediatere, kan få dette fra et annet helseforetak. Helsedirektoratet må også påse at helseforetakene ikke anvender ressurser som er ment å gå til medisinsk barnehusarbeid, til ordinært legearbeid i avdeling. Helsedirektoratet må også følge arbeidet med medisinsk undersøkelse i barnehus tett, særlig når det gjelder ressursbehovet for dette arbeidet, samt sørge for at helseforetakene har felles retningslinjer til legene om personvernmessige forhold knyttet til lagring av og tilgang til saksdokumenter fra medisinsk undersøkelse i barnehus.

Vi foreslår at Helsedirektoratet og Bufdir ser nærmere på rutiner som skal sikre at opplysninger om barnets helse kommer videre til den eller de instansene som har ansvaret for å følge dem opp.

Bakgrunnen er: Evalueringen viser at informasjonsflyten om helseopplysninger ikke alltid fungerer godt mellom legene og barneverntjenesten. Her kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i praksiser i barnehus hvor dette i dag fungerer godt. Vi foreslår derfor at det snarest mulig settes i gang et utviklingsprosjekt med utgangspunkt i barnehusene som i dag har gode erfaringer med sine rutiner på dette punkt. Erfaringene fra utviklingsprosjektet bør deretter danne utgangspunkt for rutiner som senere implementeres på landsbasis.

Vi foreslår at Politidirektoratet tildeles midler til en rask oppgradering av IT-system og nettløsninger i barnehus der legene har problemer med dette, samt at det foretas en gjennomgang av det medisinske utstyret, behov for flere/større undersøkelsesrom og andre forhold som kan påvirke kvaliteten på legenes undersøkelser – og dermed den rettsmedisinske erklæringen.

Bakgrunnen er: Barnehusene skal sørge for undersøkelsesrom og utstyr som er nødvendig, inkludert IT-utstyr og nettløsninger som muliggjør effektivt arbeid for legen. Her er det noen mangler, som fører til unødvendig tidsbruk og frustrasjon.

6: Oppfølging, behandling og fagutvikling

Vi foreslår at oppfølgingsarbeidet reguleres tydeligere enn i dag, i tråd med det som er dagens praksis i barnehus hvor oppfølgingen fungerer bra (jf. kapittel 3). Det må klart fremgå av reglene at barnehusene har et selvstendig oppfølgingsansvar som også i noen tilfeller vil omfatte behandling etter

helselovgivningen og hvor rekkevidden av bestemmelsene tydelig fremgår uten at det nødvendigvis betyr å tallfeste antall behandlingstimer.

Bakgrunnen er: Oppfølgingstilbudet ved barnehusene varierer for mye. Mens avhørsvirksomheten er regulert i lovs form er reguleringen av barnehusenes arbeid med oppfølging nedfelt i administrative retningslinjer. Reguleringen av oppfølgingsarbeidet er heller ikke tilstrekkelig tydelig. Slik vi ser det gir dagens retningslinjer uklare signaler om barnehusenes oppfølgingsarbeid, noe som gir rom for lokale fortolkninger, og dermed ulikt tilbud i ulike deler av landet.

Vi foreslår at bemanningen ved barnehus med underavdelinger øker, slik at barn som er avhørt der, kan få et oppfølgingstilbud fra barnehuset, samt at det settes i gang en prosess hvor samtlige barnehus kan melde inn til Politidirektoratet hva slags bemanning de trenger for å gi et faglig godt oppfølgingstilbud, med tanke på oppbemanning der det trengs mest.

Bakgrunnen er: Det er for dårlig tilgang til oppfølging fra barnehuset for barn som bor langt unna der de var til avhør. Oppfølgingen kan styrkes ved at ansatte i «hovedbarnehuset» kan reise ut, eller at det ansettes fagfolk som bor der underavdelingen er, men som jevnlig reiser til «hovedbarnehuset» og deltar i faglige møter der. Vi ser også behov for flere ansatte ved barnehus som i dag ikke får gjort oppfølgingsarbeid i tråd med retningslinjene.

Vi anbefaler at det settes av tilstrekkelige økonomiske ressurser til at alle barnehus på lik linje kan drive nødvendig fagutvikling.

Bakgrunnen er: Evalueringen har vist at noen barnehus har svakere forutsetninger for fagutvikling enn før. Evalueringen har samtidig gitt grunnlag for å peke på noen områder hvor det kan være behov for kompetanseutvikling. Vi mener det kan være behov for å styrke kunnskapen om nasjonale minoriteter, urfolk, men også om minoriteter mer generelt i barnehusene. Med forbehold om et begrenset empirisk materiale på dette punktet har vi inntrykk av at slik kunnskap varierer mellom barnehusene i dag. Det kan derfor være behov for mer systematisk kunnskapsutvikling på dette området.

Vi anbefaler at Bufdir i samarbeid med Politidirektoratet og Helsedirektoratet utarbeider en veiledende standardavtale for samhandling mellom barnehusene og barneverntjenestene som barnehusene i samarbeid med barneverntjenestene kan tilpasse til lokale forhold.

Bakgrunnen er: Det er et potensial for å videreutvikle samhandlingen mellom barnehusene og barnevernet, både med sikte på systematisering og intensivering, særlig i oppfølgingsfasen. Barnehusene ser barneverntjenesten som en viktig samarbeidspartner, men omfanget av samhandling og samhandlingsklima med barneverntjenestene varierer mellom kommunene og beskrives også til dels som personavhengig. De fleste barnehusene har samtidig svært mange barneverntjenester å forholde seg til. Dette tilsier at det er behov for en systematisering av samhandlingen mellom barnehus og barneverntjenesten og at tilrettelegging for

dette bør skje sentralt. I dag mangler mange barnehus samarbeidsavtaler med barneverntjenesten til tross for at det er nedfelt i retningslinjene at slike avtaler skal utarbeides.

Konkrete samarbeidsprosjekter bør gjøres gjenstand for ekstern evaluering med sikte på å belyse både tilsiktede og utilsiktede virkninger.

Bakgrunnen er: Prosjektbasert samarbeid mellom barnehusene og barneverntjenesten er blitt gjennomført i noen regioner, og erfaringene synes å være lovende. Det er viktig at det gis mulighet for gjennomføring av slike prosjekter, og at erfaringene systematiseres slik at barnehusene kan lære av erfaringene og hverandre.

7. Regulering av virksomheten i barnehus

Vi foreslår en prosess i to trinn med sikte på å bidra til rettsavklaring av spørsmål som gjelder barnehusvirksomheten.

Trinn 1: At Politidirektoratet som koordinerende myndighet for barnehusene tilstreber å skaffe en mest mulig fullstendig oversikt over de viktigste rettslige problemstillingene med behov for avklaring. Dette bør gjøres i samarbeid med de to andre fagdirektoratene, barnehuslederne/-rådgivere, sosialpediaterne/tannlegene, barnevernledere/-ansatte, politifolk og påtalejurister.

Trinn 2: Deretter må problemstillingene bringes inn til juristene i de respektive fagdepartementene som problemstillingene berører. Det bør settes en frist for ferdigstillelse av arbeidet. Dette arbeidet må sees i sammenheng med revidering av retningslinjene for barnehusene. Koordineringsansvaret bør ligge hos Justis- og beredskapsdepartementet i samarbeid med Politidirektoratet.

Bakgrunnen er: Behovet for rettsavklaring er stort, og haster. Barnehusvirksomheten reguleres av og berører en rekke ulike regelverk, hvor straffeprosessloven, politiregisterloven, lov om helsepersonell, lov om pasient- og brukerrettigheter, barnevernloven og barneloven er blant de viktigste. Evalueringen viser at dagens regelverk gir klare rammer for den delen av virksomheten som gjelder avhøret, samtidig som det er flere områder hvor dagens regelverk ikke gir tilstrekkelig veiledning. Flere av problemstillingene handler om uklarheter som oppstår i skjæringspunktet mellom flere regelverk. Ved en gjennomgang av uavklarte juridiske problemstillinger bør det vurderes om de ulike regelverkene som i dag kommer til anvendelse, er tilstrekkelig samstemte.

Vi anbefaler at JD avventer spørsmålet om innføring av barnehuslov. Vi anbefaler samtidig at det settes i gang et utredningsarbeid som innhenter andre lands erfaringer med lovfesting, og at dette arbeidet sees i sammenheng med arbeidet om å kartlegge områder med behov for rettsavklaring.

Bakgrunnen er: Evalueringen gir ikke et entydig bilde av hva som kan oppnås med en egen barnehuslov. Vi opplever dessuten at behovet for en barnehuslov i stor grad gjenspeiler en frustrasjon over straffesaksdominansen. Vår anbefaling er at

en i første omgang ser hvordan tiltakene vi anbefaler virker, og at en tar opp spørsmålet om barnehuslov på nytt dersom balansen i modellen ikke bedres og problemene knyttet til rettsuavklarte spørsmål vedvarer. Det kan samtidig være fornuftig å innhente og vurdere erfaringer fra land hvor barnehusenes virksomhet er lovregulert, som i Danmark.

8. Forskning og kunnskapsutvikling

Vi anbefaler at myndighetene setter av ressurser til videre forskning på barnehusmodellen.

Bakgrunnen er: Det mangler kunnskap på en rekke områder – for eksempel om hvordan modellen fungerer for ulike grupper og om spesifikke profesjoners «barnehusarbeid». I tillegg er det behov for følgeforskning når nye tiltak prøves ut. Et eksempel er prøveprosjektet med initialt samråd som foreslås her. Mer grunnleggende forskning, for eksempel om hvordan ulike organisering og ulike styringssystemer påvirker barnehusmodellen, er også svært viktig med tanke på å forstå modellens muligheter og begrensninger.

1 Bakgrunn og problemstillinger

Innledning

Barnehusmodellen ble implementert i Norge fra 2007 og evaluert første gang i 2012 (Bakketeig et al., 2012; Stefansen et al., 2012). I denne rapporten presenterer vi resultatene av den andre nasjonale evalueringen av barnehusene. Målet med evalueringen er å gi et oppdatert bilde av barnehusmodellen og barnehusenes virksomhet. Vi belyser hvordan barnehusene oppfyller sitt mandat, hvordan de har utviklet seg siden 2012 og gir anbefalinger med tanke på videre utvikling av modellen.

I tråd med Politidirektoratets utlysning av evalueringsoppdraget, har vi lagt et barne- og brukerperspektiv til grunn. Konkret betyr det at vi har lagt vekt på barns erfaringer med avhør og oppfølging på barnehus, og vurdert om måten de blir møtt på er i tråd med prinsippene for barnevennlige rettsprosesser og barns rettigheter mer allment – som barnehusene er tuftet på.

Barnehusene skal også gi et tilbud til sårbare voksne. Denne evalueringen har ikke hatt rom for å belyse barnehusstilbudet til denne gruppen særskilt, men vi kommer inn på noen problemstillinger underveis i rapporten.

Barnehusmodellen kan beskrives som en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid med saker om vold og overgrep mot barn og særlige sårbare voksne – som er anmeldt til politiet. Det er to grupper av fagfolk som er tilknyttet barnehusene. Den ene gruppen er de som er ansatt i barnehusene, for å gjøre barnefaglig arbeid. De omtales i denne rapporten som *barnehusrådgivere*. Gruppen består av både sosialarbeidere, de fleste med ulike tilleggsutdanninger, og psykologer. Den andre gruppen er de som kommer til barnehusene for å gjøre sine oppgaver i forbindelse med en sak. Denne gruppen omfatter blant annet spesialutdannede etterforskere fra politiet som gjør avhør av barn, sosialpediatere som gjør medisinske undersøkelser og barnevernansatte i saker hvor barnevernet er inne i bildet.

Barnehusmodellen innebærer samvirke mellom ulike profesjoner og er beskrevet som tosporet og som en modell med et dobbelt mandat (Johansson et al., 2017). Det strafferettslige sporet har fokus på gjennomføringen av det som kalles tilrettelagte avhør (jf. forskrift om tilrettelagte avhør¹). Tilrettelagte avhør er en del av etterforskningen av anmeldte saker om vold og overgrep mot barn og særlig sårbare voksne. Hensikten er å finne ut om det har skjedd en straffbar handling eller ikke, hva som eventuelt har skjedd og hvem som i så fall har begått

¹ Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør) av 24. september 2015–1098.

handlingen. Opptaket av avhøret kan brukes som bevis i en eventuell rettssak – slik at barn og særlig sårbare voksne ikke trenger å møte og avgi forklaring i retten. Som beskrevet av Myklebust (2017) har Norge en lang tradisjon for å skjerme barn på denne måten. Det andre sporet i barnehusmodellen er rettet mot oppfølging og behandling. Barnehusene skal sørge for at barn og særlig sårbare voksne som kommer til avhør får nødvendig hjelp og støtte. Barnehusene gjør noe av dette arbeidet selv og kobler i tillegg på andre instanser der hvor dette trengs. Vi har valgt å kalle denne delen av virksomheten for oppfølgingssporet. I annen litteratur er også behandlingssporet brukt om denne delen av barnehusenes virksomhet (f.eks. i Johansson, 2011). Dette begrepet gir feil assosiasjoner i den norske modellen, hvor oppfølgingen *kan* være i form av behandling, men ofte handler om andre typer av tiltak, slik som støttesamtaler og veiledning av personer rundt barnet.

Forskere har betegnet innføringen av barnehusmodellen som den viktigste reformen i nyere tid for barn som har opplevd vold og overgrep (Johansson, 2012; Johansson et al., 2017). I europeisk og internasjonal sammenheng trekkes modellen frem som lovende praksis for barnevennlige rettsprosesser (jf. Lanzarote Convention; Council of Europe 2010; UN Economic and Social Council resolution 2005/20; CRC/C/GC/12). Barnevennlige rettsprosesser, *child friendly justice* på engelsk, handler om beskyttelse av barns rettigheter i rettslige og andre beslutningsprosesser (Vandekerckhove & O'Brien, 2010). Europarådet (Council of Europe, 2010, s. 17) har utviklet prinsipper for barnevennlige rettsprosesser. Disse tar utgangspunkt i følgende definisjon:

«Child-friendly justice» refers to justice systems which guarantee the respect and the effective implementation of all children's rights at the highest attainable level, bearing in mind the principles listed below and giving due consideration to the child's level of maturity and understanding and the circumstances of the case. It is, in particular, justice that is accessible, age appropriate, speedy, diligent, adapted to and focused on the needs and rights of the child, respecting the rights of the child including the rights to due process, to participate in and to understand the proceedings, to respect for private and family life and to integrity and dignity.

En tilnærming basert på barnevennlige rettsprosesser kan spores i gjeldende retningslinjer for barnehusene (Felles retningslinjer for Statens barnehus, 2016 – heretter retningslinjene for barnehus). Disse er utgitt av Politidirektoratet, Barne- og familiedirektoratet og Helsedirektoratet 19. desember 2016. Her står det at barnehusene skal sikre at de som avhøres «ikke utsettes for unødige belastninger», får «god og koordinert oppfølging» og blir «møtt med høy faglig kompetanse i trygge og tilrettelagte omgivelser».

Bakgrunn

I Norge ble barnehusene først etablert som et prøveprosjekt fra 2007 og deretter som et landsdekkende tiltak fra 2009. Redd Barna var en viktig pådriver (Skybak, 2004). Bakgrunnen var en langvarig bekymring for at barn som utsettes for vold og overgrep måtte forholde seg til et fragmentert og uoversiktlig tjenestelandskap. I dette lå en risiko for at barn og pårørende ble påført ekstra belastninger i en allerede vanskelig situasjon. Det var behov for å bedre samhandlingen mellom tjenestene for å sikre et mer koordinert, enhetlig og likeverdig tilbud til barn og unge som var utsatt for vold og overgrep. Man håpet også at barnehusene ville bidra til bedre etterforskning og rettsprosesser.

Den norske modellen hentet inspirasjon fra barnehus i Sverige og Island, som igjen er basert på en amerikansk modell, Children's Advocacy Centres, CAC (se Bakketeig et al., 2012; Stefansen et al., 2012). Etter at modellen ble etablert i Norge, har den også blitt implementert i Danmark og Finland, og forskere snakker nå om en nordisk barnehusmodell (se Johansson et al., 2017). Det er dessuten etablert et nettverk av pådrivere, fagfolk og organisasjoner på europeisk nivå, PROMISE-nettverket, som arbeider for å spre modellen både i og utenfor Europa (se Johansson & Stefansen, 2020). Nettverket har også utarbeidet kvalitetsstandarder for barnehus (PROMISE, 2017). Per i dag pågår det prøveprosjekter med barnehus i en rekke land – og mange ser til erfaringene fra Norden og Norge i den forbindelse.

NOVA (Stefansen et al., 2012) og Politihøgskolen (Bakketeig et al., 2012) evaluerte barnehusmodellen i en tidlig fase, basert på erfaringene med de seks første barnehusene. Evalueringen var i all hovedsak positiv og konkluderte med at modellen fungerte etter hensikten. Barn ble bedre ivaretatt i forbindelse med avhør og politietterforskning, og de fikk bedre og mer koordinert hjelp i etterkant. Samtidig identifiserte evalueringen noen utfordringer. Disse handlet blant annet om balansen mellom straffesakssporet og oppfølgingssporet. Særlig advarte vi om at den raske økningen i antall avhør kunne gå på bekostning av oppfølgingsarbeidet. Videre ble det pekt på variasjoner mellom barnehusene i hvordan de la opp oppfølgingsarbeidet og i kvaliteten på dette arbeidet. Et annet funn gjaldt begrenset bruk av medisinske undersøkelser, samt uklarhet omkring finansiering og organisering av disse. I tillegg løftet evalueringen frem at det var uklare styringssystemer rundt barnehusene, blant annet manglet retningslinjer for virksomheten og et sentralt styringsorgan med representasjon fra de relevante fagdirektoratene.

Etter 2012 har det skjedd en rekke endringer, noe som er bakgrunnen for at modellen nå evalueres på nytt. Som nevnt er barnehusmodellen blitt en permanent og nasjonal ordning. I 2021 finnes det 11 barnehus, hvorav tre har underavdelinger (satellitter). Videre har antall avhør og antall stillinger i barnehusene økt. Virksomheten er blitt mer formelt regulert ved at bruk av barnehus ved tilrettelagte avhør er nedfelt i straffeprosessloven (22.mai 1981 nr. 25), gjennom utarbeidelsen av formelle retningslinjer for virksomheten, og etableringen av en tverrgående

styringsstruktur gjennom det såkalte Barnehusrådet. I tillegg kom en ny forskrift om tilrettelagte avhør i 2015². Endringene innebærer blant annet at avhørene ikke lenger ledes av en dommer og at det i større grad er åpnet for å gjøre flere avhør av barnet.

Barnehusene har alt i alt en annen status i dag enn ved den første evalueringen. De oppfattes nå som en etablert og viktig tjeneste i tiltakslandskapet rettet mot å bekjempe vold og overgrep mot barn og unge (Johansson et al., 2017; Johansson & Stefansen, 2020), noe som kommer godt frem i Opptappingsplanen mot vold og seksuelle overgrep (Prop.12 S (2016–2017)) og i andre styringsdokumenter (jf. Meld.St.15 (2012–2013) og Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024).

Nærmere om den norske barnehusmodellen

Mandat og kjerneaktiviteter

Det doble mandatet barnehusene har – med oppgaver knyttet både til det strafferettslige sporet og oppfølgingssporet, fremgår av de formelle retningslinjene for barnehus. Der er oppgavene til barnehusene omtalt slik: Barnehusene skal «... tilrettelegge for avhør og medisinske undersøkelser, tilby behandling og oppfølging av målgruppen, og ivareta koordinering av tverrfaglig og tverretattlig samhandling». Medisinske undersøkelser omfatter her både klinisk rettsmedisinsk undersøkelse (begjært av påtalemyndigheten) og øvrige sosialpediatriske undersøkelser. Tannhelseundersøkelser kan også gjennomføres.

Ivaretagelse av barn og andre særlig sårbare grupper er særlig fremhevet, og knytter seg til begge sporene i modellen, jf. pkt. 1:

... å sikre at barn og andre særlig sårbare grupper som kan ha vært utsatt for vold og seksuelle overgrep, og hvor forholdet er anmeldt til politiet, ikke utsettes for unødige belastninger i forbindelse med politiavhøret og får god og koordinert oppfølging. De særlig sårbare fornærmede og vitner og deres omsorgspersoner skal derfor bli møtt med høy faglig kompetanse i trygge og tilrettelagte omgivelser. Barnehuset samler involvert fagpersonell på ett sted, og bidrar til å redusere behovet for at den særlig sårbare må fortelle sin historie gjentatte ganger. Videre skal barnehuset også bidra til å styrke ivaretagelse av særlig sårbare fornærmede og vitners retts-sikkerhet. (Felles retningslinjer for statens barnehus, 2016)

² Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør) av 24. september 2015 – 1098.

Tekstboks 1.1 Avhørsformer/-begreper

Tilrettelagt avhør er avhør som tas av barn og sårbare voksne under etterforskningen og skal som hovedregel gjennomføres i barnehus. Slike avhør er regulert i straffeprosessloven §239 flg. og i forskrift om tilrettelagt avhør. Avhørene i barnehus gjøres av spesialutdannede politietterforskere (Myklebust, 2017) og følger strukturerte protokoller (se Baugerud & Johnson, 2017; Langballe & Davik, 2017). Avhørene tas opp på video og videoopptaket trer som hovedregel i stedet for muntlig forklaring i retten. Formålet er å sikre at etterforskningen og straffeforfølgningen i saker der den som avhøres er et barn eller en særlig sårbar voksen gjennomføres på en måte som tar hensyn til vedkommendes sårbarhet, samtidig som rettsikkerheten ivaretas både for den som avhøres og den som er siktet i saken (jf. forskrift om tilrettelagt avhør §§1 og 2).

Sekvensielle avhør er en egen metodikk som brukes ved tilrettelagte avhør av de minste barna og av sårbare voksne og innebærer at avhøret er delt opp i kortere sekvenser tilpasset fungeringsnivået til den som avhøres.

Ordinære politiavhør er avhør politiet kan gjennomføre som ledd i sin etterforskning og følger regler som gjelder for politiavhør jf. straffeprosessloven §230. I noen tilfeller, og etter beslutning fra påtalejurist, kan det under gitte omstendigheter gjennomføres ordinære politiavhør ved barnehuset av personer som ikke omfattes av målgruppen for tilrettelagt avhør. Dette gjelder for eksempel mistenkte/siktede som er under 18 år og fornærmede som er eldre enn 16 år og ikke mistenkt utsatt for seksuallovbrudd fra nærstående (jf. Årsrapport Statens barnehus, 2020 s. 14).

Målgruppe og sakstyper

Hvem som skal inngå i målgruppen for barnehusene har vært diskutert flere ganger. Da barnehusene ble etablert ble det bestemt at det kun er anmeldte saker som skal være barnehusaker. Barnehusenes målgruppe følger derfor av bestemmelser om tilrettelagte avhør, se straffeprosessloven §239, jf. også retningslinjene for barnehusene. Begge steder fremkommer det at det *skal* tas tilrettelagt avhør av barn og unge opp til 16 år som kan ha vært utsatt for, eller vitne til, seksuallovbrudd, kjønnslemlestelse, mishandling i nære relasjoner, drap og kroppsskade. Frem til 2015 var «skal»-bestemmelsen begrenset til saker om seksuallovbrudd.

Det som begrunner bestemmelsen, er behovet for å beskytte sårbare barn mot belastningen det innebærer å skulle avgi forklaring i retten. Aldersgrensen for reglene for tilrettelagt avhør (tidligere dommeravhør) er diskutert flere ganger. Opprinnelig var aldersgrensen 14 år. Fornærmedeutvalget (NOU 2006:10) mente at denne aldersgrensen var for lav og foreslo grensen hevet blant annet under henvisning til økt kunnskap om skadevirkninger, altså forhold som bidrar til økt sårbarhet. Det ble også vist til at det er lang tid å vente på at saken eventuelt kommer opp for retten, at ungdommen er i en sårbar fase og har behov for å legge hendelsene bak seg. I 2008 ble aldersgrensen hevet til 16 år med henvisning til at også de mellom 14 og 16 år har behov for slik beskyttelse. I forarbeidene diskuterte man om grensen burde heves til 18 år, men daværende Justis- og politidepartementet gikk ikke inn for dette blant annet under henvisning til at en heving av aldersgrensen ikke var nødvendig for å oppfylle forpliktelsene etter Europakonvensjonen. Departementet viste samtidig til at en heving av aldersgrensen til 16 år ville være i tråd med målsettingen i konvensjonen. I 2015 foreslo en arbeidsgruppe som gjennomgikk reglene om dommeravhør at aldersgrensen

burde senkes til 15 år. Begrunnelsen var først og fremst hensynet til et bedre samordnet regelverk, siden blant annet ny vergemålslov ga personer over 15 år mulighet til selv å utøve prosessuelle rettigheter. Departementet valgte å opprettholde 16-års grensen og viste til at de samme argumentene som ble anført i 2008 for å heve grensen til 16 år fortsatt gjaldt (jf. Prop 112 L (2014–2015)).

Tilrettelagt avhør *kan* også benyttes ved avhør av barn under 16 år i saker om andre straffbare forhold når hensynet til barnet tilsier det. Det samme gjelder ved avhør av barn mellom 16 og 18 år som avhøres som fornærmet i saker som gjelder incest, søskenincest og seksuell omgang mellom andre nærstående. For disse straffebudene er det altså gjort et unntak fra den generelle aldersgrensen på 16 år. Begrunnelsen for dette er at disse fornærmede vurderes å befinne seg i en særlig utsatt posisjon siden mistanken om overgrep retter seg mot en nærstående person og vil oftere befinne seg i et avhengighetsforhold til den mistenkte. Dette er forhold som bidrar til at det å avgi forklaring i retten kan oppleves særlig belastende.

Det *skal* også, uavhengig av alder, tas tilrettelagt avhør av personer med psykisk utviklingshemming eller annen funksjonsnedsettelse (særlige sårbare) som har behov for tilrettelagt avhør i saker som omfatter lovbruddstypene som nevnt over. I tillegg *kan* det tas tilrettelagt avhør av personer med slik bakgrunn i saker om andre straffbare forhold når hensynet til sakens opplysning eller personen tilsier det.

Barnehusene dekker altså mange typer krenkelser mot barn og sårbare voksne. I praksis er det saker som gjelder vold som dominerer. I henhold til årsrapporten fra barnehusene (2020) utgjorde denne i sakstypen 52,6 prosent av de tilrettelagte avhørene, mens seksuelle overgrep utgjorde 44,5 prosent. Kun 2,8 prosent var registrert under andre typer saker.

De fleste barna (83 prosent) var avhørt som fornærmet, mens de øvrige ble avhørt som vitner. Aldersmessig var de fleste (82,6 prosent) i alderen 6–15 år ved første-gangsavhør. 11,3 prosent var under 6 år, 2,4 prosent mellom 16 og 18, mens 3,6 prosent var over 18. Det ble gjennomført 128 avhør med sårbare voksne i 2020.

Det ble også gjennomført ordinære politiavhør med 185 mindreårige barn som var mistenkt for å ha utøvd seksuelle krenkelser mot andre barn, dvs. unge med såkalt problematisk eller skadelig seksuell atferd. Denne gruppen inngår per i dag ikke formelt i barnehusenes målgruppe. Dette skal vi komme tilbake til.

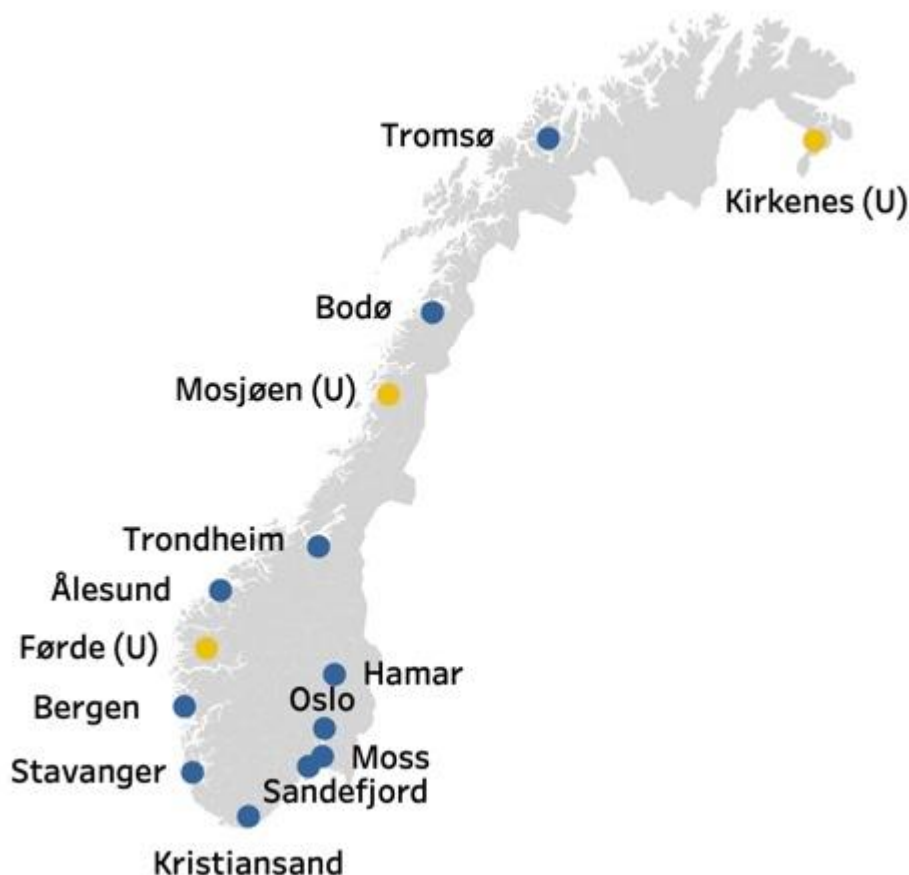
En del av sakene ved barnehusene gjennomføres som såkalte aksjonssaker. Dette er saker der foreldre er mistenkte og hvor barn hentes til avhør uten at det er varslet på forhånd om at dette skal skje. I slike saker vil barnet vanligvis følges til barnehuset enten av en barnevernansatt eller en ansatt på skolen eller i barnehagen eventuelt sammen med sivilt politi. Barnehusene selv oppgir at om lag en tredjedel (32,4 prosent) av avhørene gjennomført i 2020 var knyttet til aksjonssaker. Det er samtidig store variasjoner mellom barnehusene, der andelen

varierer mellom 19 og 58 prosent. Det knytter seg særlige utfordringer til slike saker. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 3 og 4.

Størrelse og nedslagsfelt

Barnehusene har ulik størrelse og geografisk nedslagsfelt. Figur 1 viser hvor barnehusene og underavdelingene er lokalisert.

Figur 1: Geografisk plassering

Som illustrert i figur 1, finnes det barnehus i alle landets regioner. Vi ser også at noen barnehus dekker større geografiske områder enn andre, noe som henger sammen med befolkningsgrunnlaget i ulike områder. Det er særlig i Nord-Norge barnehusene dekker store geografiske områder, og hvor reiseveien til barnehuset kan bli lang. Dette kommer vi tilbake til.

Antallet ansatte ved barnehusene har økt betydelig de senere årene. Ved utgangen av 2020 var det totalt 161,5 årsverk i barnehusene, mot 75,5 årsverk i 2015. Antall ansatte (samtlige funksjoner inkludert) på hvert barnehus varierer mellom 9 og 30. Samtlige barnehus har en leder i full stilling. I retningslinjene for barnehusene stilles det krav om at lederen skal ha minimum 3-årig utdanning på høyskole eller universitetsnivå med relevans for barnehusets kjerneoppgaver, samt solid ledererfaring. Retningslinjene stiller også krav om at de ansatte skal ha

erfaring og fagbakgrunn innen helse- og sosialfag eller andre barnefaglige områder. Samtlige barnehus oppfyller disse kravene. Retningslinjene stiller også krav om at barnehusene skal ha minst en psykolog/psykologspesialist med norsk autorisasjon samt erfaring fra arbeid med barn, unge eller andre særlige sårbare og henvisningsrett til psykisk helsevern i spesialisthelsetjenesten. Ved utgangen av 2020 hadde alle barnehusene ansatt en eller flere psykologer – totalt utgjorde psykologer 24 årsverk, mens øvrig personell utgjorde 82 årsverk (seniorrådgivere) og 55 årsverk (ledere, administrativt og teknisk personell) (Årsrapport Statens barnehus, 2020).

Aktivitetsnivået i barnehusene

Rapporteringen har ikke vært enhetlig fra barnehusene noe som gjør det utfordrende å lage oversikter over aktivitetene over tid slik vi gjør i tabell 1.1 nedenfor.

Som vist i tabellen økte antall avhør i barnehusene år for år frem til 2018 da det i alt ble gjennomført 5666 tilrettelagte avhør av barn i barnehus. Etter 2018 har det vært en utflating eller svak nedgang i antall slike avhør. Barnehusenes forskjell i størrelse og nedslagsfelt gjenspeiler seg i aktivitetsnivået ved de ulike barnehusene. Mens det i Ålesund ble gjennomført 253 tilrettelagte avhør i 2020, ble det gjennomført henholdsvis 706 og 604 tilrettelagte avhør i Oslo og Moss.

Antall avhør av sårbare voksne har ligget mellom 131 og 157 i perioden 2016 til 2019, mens antallet var langt lavere i 2013 og 2014. Som nevnt var antallet i 128 i 2020.

Antall medisinske undersøkelser har også økt over tid med en svak nedgang fra 2018 til 2020. Av tabell 1.1 fremgår det også at det er de klinisk rettsmedisinske undersøkelsene som dominerer, antall ordinære medisinske undersøkelser er gjennomgående lavt. Tannhelseundersøkelser gjennomføres i langt mindre utstrekning, samtidig ser vi en økning etter hvert som slike undersøkelser er blitt praksis ved barnehusene.

Tabell 1.1 Antall avhør og medisinske undersøkelser 2013–2020*

År	Dommeravhør/Tilrettelagte avhør**	Medisinske undersøkelser***	Odontologiske undersøkelser
2013	2374	404	-
2014	3352	586	-
2015	4650	813	-
2016	6344****	1030	47*****
2017	6443	1101	111
2018	5666	1335 (49)	360
2019	5123	1212 (61)	538
2020	5128	1060 (51)	432

*Tall fra årsrapporter for Statens barnehus 2013-2019. **I 2019 omfatter tallene «tilrettelagte avhør», mens tallene for 2014 omfatter «dommeravhør». Overgangen fra dommerledet til politiledet avhør trådte i kraft i oktober 2015. Politiavhør inngår ikke i tallene. *** Omfatter både medisinske og rettsmedisinske undersøkelser og totalt antall undersøkelser. Der hvor kun ett tall er anført er det ikke oppgitt tall for ulike typer undersøkelser. **** Tallet 6344 omfatter totalt antall førstegangsavhør og supplerende avhør. ***** Antallet odontologiske undersøkelser for 2016 omfatter kun tall fra Tromsø og Kristiansand.

En sentral del av barnehusene virksomhet er å tilby oppfølging og behandling av barn og familier. I 2020 mottok 2873 barn oppfølging eller behandling etter avhørsdagen. I samme periode fikk foreldre til 1494 barn oppfølging eller behandling mens 656 barn fikk tilbud om familiesamtaler.

Barnehusenes organisering, finansiering og styringsstruktur

Hvordan barnehusene er organisert, finansiert og hva slags styringsstruktur som er etablert rundt dem, er viktig for å forstå barnehusenes virksomhet. Barnehusene er organisert som egne seksjoner i politiet og er underlagt politimesteren i politidistriktet de er lokalisert i. Innad i politidistriktene er barnehusene tilknyttet ulike enheter, avhengig av det enkelte distrikts organisering. De fleste er plassert i Felles enhet for etterretning og etterforskning eller i Felles enhet for etterretning, forebygging og etterforskning. Politidirektoratet vurderte på et tidspunkt en mer enhetlig organisering av barnehusene i politiorganisasjonen, men falt ned på at dette skulle være opp til det enkelte politidistrikt.

Barnehusene finansieres gjennom øremerkede midler i statsbudsjettet. Midlene kanaliseres via Politidirektoratet til politidistriktene og derfra til den enheten barnehusene er underlagt. Barnehusene har altså ikke et eget budsjett som de rår over.

Barnehusenes virksomhet berører fagområdene til Justis- og beredskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, med tilhørende direktorater. Det overordnede ansvaret for barnehusene er plassert hos Justis- og beredskapsdepartementet, mens Politidirektoratet har det løpende faglige og administrative ansvaret, herunder for styring og utvikling av tilbudet.

Barnehusrådet er et rådgivende organ for Politidirektoratet som ble opprettet i 2014 for å understøtte den tverrgående styringen. Det består av representanter for Riksadvokaten, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, politidistriktene (én politimester) og barnehusene (én barnehusleder) og møtes to ganger i året. Rådet er et forum for å drøfte problemstillinger og fremme gode samarbeidsprosesser. Barnehusrådet skal fremme forståelse for barnehusets arbeid hos samarbeidende organer og i linjen hos direktorater og departementer. En viktig oppgave er å arbeide for at barnehusets områder blir gitt tilstrekkelig oppmerksomhet og prioritet. Politidirektoratet er sekretariat for Barnehusrådet (jf. Årsrapport Statens barnehus, 2015).

Vi kommer tilbake til både organisering, finansiering og styring av barnehusene i kapittel 7.

Norsk og nordisk barnehusforskning

Barnehusforskning kan defineres på ulike måter. Vi kan skille mellom forskning i barnehus og forskning på barnehus. Med forskning *i* barnehus mener vi for eksempel forskning på helsetilstanden hos barn som er utsatt for vold og overgrep, basert på data fra barnehus. Et eksempel er Myhre og kollegers (2019) forskning. Dette er forskning der barnehusets virksomhet ikke eller kun overfladisk berøres. Med forskning *på* barnehus mener vi forskning om modellen som sådan og ulike deler av virksomheten som inngår i den, dvs. forskning som søker å forstå hva barnehuset representerer og hvordan modellen bidrar til ivaretagelse av barn, tverrfaglig samarbeid osv. Det er denne forskningen som i hovedsak er relevant her.

Generelt finnes det lite slik barnehusforskning både nasjonalt og internasjonalt. Forskingen preges dessuten av ulik kvalitet, og mange studier er empirisk orienterte oppdragsprosjekter, ofte med begrenset datamateriale. Det finnes unntak, men vår vurdering er at forskningen er generelt beskrivende, og i liten grad koplet på større faglige eller teoretiske diskusjoner. En gjennomgang kan likevel være nyttig som en bakgrunn for evalueringen. Vi avgrensner oss til nordisk forskning.

Oss bekjent finnes det per i dag bare én studie av arbeidet til barnehusrådgiverne. Andersen (2019, 2021) har fulgt barnehusrådgivere tett gjennom vanlige arbeidsdager med en metode som kalles skygging. Hun begrepsfester kjernen i barnehusarbeidet som «mellomromsarbeid» (Andersen, 2019), forstått som en spesielt kontekst-sensitiv måte å arbeide på. Det dreier seg om å identifisere og kompensere for eventuelle mangler eller svakheter i oppfølgingen av barna etter avhør. Når arbeidet utøves i tråd med en slik beskrivelse, sikrer rådgiverne at noen er der for å ivareta barna i en potensielt kritisk fase, og at de som er der, er sensitive overfor det enkelte barns situasjon og behov (Andersen, 2021). Andersen (2021) argumenterer for det kan være nødvendig med økt regulering av oppfølgingsarbeidet ved barnehusene, dersom mellomromsarbeidet skal vedvare over tid (Andersen, under publisering). Vi kommer tilbake til dette flere steder i rapporten.

Et annet tema i forskningen er protokoller for og kvaliteten på avhør. Baugerud og Johnson (2017) har gjennomgått avhørprotokollen NICHD relatert til avhør av barn mistenkt utsatt for vold og overgrep. De fremholder at avhør i barnevennlige omgivelser kan gjøre det lettere for barn til å fortelle om overgrepserfaringer (se også Stefansen, 2017). Baugerud, Johnson, Hansen, Magnussen og Lamb (2020) har også belyst avhørskvaliteten ved såkalte sekvensielle avhør – en metode som brukes ved avhør av små barn og sårbare voksne (se Langballe & Davik, 2017). De har gjennomgått 207 slike avhør med barn i alderen 3-7 år som var mistenkt utsatt for vold og overgrep. Studien viser at intervjuene er lange og inneholder få åpne og mange suggestive spørsmål, spesielt i avhør med små barn som ikke har fortalt om overgrepserfaringer. Dette er forhold som svekker kvaliteten på og bevisverdien av avhørene og som bryter med den avhørprotokollen som benyttes. Samme svakheter forelå ved avhør gjennomført etter ordinær protokoll. Forskerne konkluderer med at det er lite som tyder på at metoden med sekvensielle avhør er egnet til å kompensere for kjente svakheter ved avhør av små barn. De anbefaler at det utvikles nye metoder for gjennomføring av slike avhør. Denne evalueringen omfatter ikke avhørskvalitet eller andre forhold knyttet til selve avhøret, slik som utdanningen av politiavhørere. Vurderinger av tiltak knyttet til avhøret må derfor baseres på andre kilder, slik som forskningen vi har referert til her.

Barn og unges erfaringer er et tredje tema. Den norske evalueringen fra 2012 tegnet et positivt bilde av barns erfaringer med barnehuset på avhørsdagen, basert på en survey blant barn og følgepersoner (Stefansen et al., 2012). En viktig faktor i så måte var de barnevennlige omgivelsene og måten de ansatte tok imot barna (Stefansen, 2017). En norsk masteroppgave (Martinsen, 2017) gir et litt annet bilde. Denne omfattet intervjuer med fire ungdommer i alderen 12–16 år hvor andre enn en foresatt var mistenkt i saken. Her fortalte ungdommene at informasjonen de fikk i forkant av avhøret var utilstrekkelig og at de derfor gruet seg til avhøret. Ungdommene opplevde det også belastende å ikke vite hvem som fulgte avhøret fra bisitterrommet. Tilsvarende uro som følge av mangel på informasjon fant Olsson og Kläferud (2017) i en studie om barns erfaringer med barnehus i Sverige. Utdanningen med å sikre at barn er tilstrekkelig informert er også fremhevet av Kaldal, Landberg, Eriksson og Svedin (2017). De fant at mange svenske barnehus ikke hadde klare rutiner for å gi informasjon til barna. Forfatterne fremhever at mens barnehusmodellen i utgangspunktet kan bidra til å styrke barns medvirkning, herunder retten til å bli informert, kan tverrfagligheten i modellen skape uklarhet om hvem som har ansvaret for hva og dermed øke risikoen for at barnet ikke blir tilstrekkelig informert.

En mindre dansk kartlegging fra 2016 (Børnerådet, 2016) belyste om barnehusene oppfyller sitt formål sett fra barns perspektiv. Den omfattet intervjuer med seks barn i alderen 11-13 år med erfaring fra to barnehus. I denne kartleggingen var barna svært fornøyd med hvordan de ble møtt, og med både avhør og oppfølging. Den estetiske utformingen av barnehuset ga trygghet, og personalet ble opplevd som vennlige og trygghetsskapende. I tråd med Martinsens studie (2017) viste

kartleggingen at barna kan informeres bedre i forkant av besøket på barnehuset. Avhørsrommet ble beskrevet som et «alvorsrom», men barna snakket likevel ikke om avhøret som en negativ opplevelse. Kameraene opplevdes imidlertid av enkelte som dominerende – noe som ga barna et ubehag og barna foreslo at disse burde gjøres mindre påtrengende.

I Sverige ble barnehusene siste gang evaluert i 2019 (Barnafrid, 2019). Evalueringen konkluderte med at barnehusene er kommet for å bli og at tilbudet representerer en klar forbedring av ivaretagelsen av barn og unge som mistenkes utsatt for vold og overgrep.

I tillegg til den omtalte forskningen om barns erfaringer, finnes en kartlegging gjennomført av organisasjonen Forandringsfabrikken (2019). Den gir et blandet bilde. Her beskrev barn oppfølgingen de hadde fått i form av samtaler med psykolog som bra – de fikk snakket med noen om det som hadde skjedd. Noen barn fortalte om forsinkelser i overføringen av saken fra barnehuset til lokalt hjelpeapparat. Dette førte til relasjonsbrudd og barna hadde foretrukket å fortsette behandlingen i barnehuset. Det kom også frem at barn hadde opplevd avhøret som utrygt. De syntes avhørsrommene var uvennlige, at kameraet var ubehagelig, og at avhørerne var formelle med en uvanlig og rar snakkemåte.

Et fjerde tema i den nordiske forskningen, er samordning og utfordringer knyttet til barnehusmodellens doble mandat. Noen studier peker på det som kalles juridifisering, dvs. at straffesakssporet dominerer over oppfølgingssporet, som en utfordring i barnehus. Dette er tatt opp både i svensk (Johansson, 2017), norsk (Bakketeig, 2017) og dansk forskning (Søbjerg, 2017), og er noe vi diskuterer i rapportens sluttkapittel.

Den siste svenske evalueringen fant dessuten at en rekke utfordringer knyttet til modellen varer ved, til tross for at de har vært påpekt i tidligere evalueringer. Dette gjelder for eksempel styring og samordning på overordnet nivå. Evalueringen konkluderte også med at det er potensial for forbedring i det multiprofesjonelle og tverretatlige samarbeidet, blant annet er den lovbestemte taushetsplikten til hinder for samarbeid mellom profesjoner og etater. Det er også svakheter med hensyn til å sikre enhetlig statistikk.

Den svenske evalueringen pekte i tillegg på utfordringer knyttet til målgruppen for barnehusene ved at noen barn og unge faller utenfor tilbudet. Grupper som i utgangspunktet formelt inngår i målgruppen etter de nasjonale retningslinjene for de svenske barnehusene inkluderes ikke alle steder i barnehusenes praksis. Eksempler på grupper som falt utenfor var barn og unge mistenkt utsatt for seksuelle overgrep og der forholdet ikke var meldt til barnevernet (Barnafrid, 2019). Dette har sammenheng med at den svenske barnehusmodellen – i motsetning til den norske – stiller krav om at det skal være parallelle prosesser mellom straffesaken og barnevernsaken. Heller ikke barn som har vært vitne til vold mot omsorgsperson var alle steder inkludert, til tross for at de etter retningslinjene inngår i målgruppen. Dette kan ha sammenheng med at denne

gruppen tidligere ikke inngikk i barnehusenes målgruppe. Dette ble endret 1. juli 2021 da en ny lovbruddstype ble innført i den svenske Brottsbalken som medførte at også denne gruppen utsatte barn fikk status som fornærmet.

Utfordringer knyttet til målgruppen for barnehusene er også belyst i en dansk undersøkelse (Ankestyrelsen, 2017). På grunnlag av intervjuer med 2–3 fagfolk i tre ulike kommuner konkluderes det med at målgruppen i barnehusene bør inkludere barn og unge som begår overgrep mot andre barn. Overordnet belyser denne studien kommunenes bruk av barnehusene. På grunnlag av en saks-gjennomgang av 18 saker i 11 kommuner har de undersøkt samarbeidet mellom kommunene og barnehusene i alle de fem regionene med barnehus. I halvparten av sakene bidro den barnefaglige vurderingen til å styrke det kommunale arbeidet i saker hvor det forelå mistanke om vold og overgrep mot et barn. Der hvor dette ikke var tilfellet ble barnehuset trukket inn i for liten utstrekning eller bare i deler av saksforløpet, i tillegg var en svakhet at saken noen ganger fikk et for stort familiefokus og at oppmerksomheten ikke var rettet tilstrekkelig mot det enkelte barn. Rapporten nevner også kapasitetsproblemer hos barnehusene og forsinkelser i politiets behandling som utfordringer relatert til den danske modellen.

Samlet indikerer den nordiske forskningen for det første at å oppnå god bevisverdi i avhør av små barn og sårbare voksne fortsatt er en utfordring. Videre tyder litteraturen på at barn og unges opplevelser av barnehusene kan være mer blandet enn det vi fant i den første norske evalueringen. Barns opplevelse av relasjonsbrudd ved overføring til lokalt hjelpeapparat, er dessuten en problemstilling som er viktig å ta med i vurderingen av hva slags oppfølging og behandling barnehusene skal gi. Videre viser studiene at utfordringer knyttet til å sikre god tverrgående styring av barnehusene, en god balanse mellom straffesaks- og behandlingssporet, samt tilstrekkelig kapasitet er utfordringer som går igjen til tross for forskjeller mellom de nordiske barnehusmodellene. Vi ser også at hvem som skal være målgruppen for barnehusenes virksomhet er noe som drøftes også i de andre nordiske landene.

Hovedtema og problemstillinger

Mot denne bakgrunnen vil denne evalueringen fokusere på følgende overordnede spørsmål:

- Hva preger barnehusvirksomheten i 2021 sammenlignet med virksomheten i 2012? Oppfylles det doble mandatet, og hvilke positive og negative utviklingstrekk kan spores når det gjelder arbeidet i både straffesakssporet og oppfølgingssporet? Et viktig tema er balansen i modellen. Ser vi en utvikling mot økende juridifisering, dvs. at straffesakssporet prioriteres fremfor oppfølgingssporet?
- Hvilke betingelser har barnehusene for å gjøre godt arbeid i både straffesakssporet og behandlingssporet? Er de fysiske og økonomiske rammevilkårene for barnehusene gode nok, og hvordan fungerer organiseringen, regelverk og styringsmodellen som er valgt for virksomheten?

- Hva bør eventuelt gjøres for å gjøre barnehusene bedre i stand til å oppfylle det doble mandatet for virksomheten – og dermed ivareta samfunnets forpliktelser overfor volds- og overgrepssatte barn?

Vi har ønsket å belyse hva som fungerer og ikke i barnehusene – sett fra ulike perspektiver og posisjoner. Datamaterialet beskrives nærmere i kapittel 2.

For det første ser vi på hva som preger barnehusarbeidet i dag sammenlignet med i 2012, og hva som er betingelser for å gjøre godt arbeid – sett fra barnehusenes perspektiv. Et hovedtema her er hvordan barnehusene arbeider med oppfølging og om tilnærmingen er i tråd med mandatet og barns behov. Vi ser også på kompetansen til rådgiverne i barnehus og deres mulighet for faglig utvikling. Dette er tema i kapittel 3.

For det andre, ser vi særlig på barns erfaringer med barnehus. Er erfaringene med avhørsdagen like positive som i 2012, eller har det skjedd endringer? Er det samsvar mellom det barnehusene prøver å få til og det barn og foreldre eller andre følgepersoner opplever at barna har behov for? Et spørsmål er også hva barn og foreldre oppfatter som god oppfølging i etterkant av avhøret. Disse funnene presenteres i kapittel 4.

For det tredje ser vi nærmere på noen problemstillinger i straffesakssporet knyttet til terskler, frister og målgrupper. Målgruppediskusjonen er aktualisert ved at barnehusene selv ønsker å gi et tilbud til barn som mistenkes for seksuelle overgrep mot andre barn. Disse sakene betegnes ofte som SSA-saker – en forkortelse for skadelig seksuell atferd. Disse områdene behandles i kapittel 5.

For det fjerde belyser vi en rekke spørsmål knyttet til medisinske undersøkelser – både rettsmedisinske undersøkelser og øvrige sosialpediatriske undersøkelser. Er det medisinske perspektivet tilstrekkelig integrert i barnehusmodellen? Inkluderes sosialpediatere godt nok i det tverrfaglige arbeidet? Her belyser vi betingelser for godt medisinsk arbeid i barnehusene – sett fra perspektivet til sosialpediatere som er tilknyttet barnehusene. Dette er problemstillinger som belyses i kapittel 6.

Et femte tema er organiseringen og styringen av barnehusene – sett innenfra og utenfra. Et gjennomgående spørsmål er om dagens organisering fungerer etter hensikten. Dette ser vi på i kapittel 7.

Et sjette tema handler om barneverntjenestens rolle i barnehusene. Deres rolle i barnehuset er blitt mer regulert siden forrige evaluering. Har dette påvirket samarbeidet mellom barneverntjenesten og barnehusene? Hva fungerer i dette samarbeidet og hvor er det eventuelle glippsoner og problematisk overlapp mellom de to instansene? Disse spørsmålene tar vi for oss i kapittel 8.

Et syvende tema handler om Covid-19 pandemien. Hvordan taklet barnehusene den første fasen av pandemien? Hva fikk barnehusene til og hva kan de eventuelt lære av tilpasningene de gjorde? Dette er spørsmål som belyses i kapittel 9.

I rapportens sluttkapittel, kapittel 10, samler vi trådene og gir en overordnet vurdering av positive og negative utviklingstrekk siden forrige evaluering. Vi diskuterer de viktigste utfordringene vi har identifisert, og anbefaler konkrete tiltak for å sikre at modellen fungerer etter hensikten og i tråd med prinsippene for barnevennlige rettsprosesser og likeverdige offentlige tjenester.

Avgrensninger

Barnehusenes virksomhet er omfattende og reiser svært mange problemstillinger. Noen avgrensninger har vært nødvendige å gjøre ut fra evalueringens relativt begrensede ramme, mens andre følger av utlysningen. I tråd med oppdragsgivers presisering omfatter evalueringen ingen analyse av enkeltsaker. Utdanning og kvalifisering av politiavhørere, tilgangen på avhørere, selve avhørsprotokollen og kvaliteten på gjennomførte avhør faller også utenfor denne evalueringen. Dette har sammenheng med at det pågår et omfattende prosjekt om avhørskvalitet ved barnehusene ved OsloMet, det såkalte Barneavhørsprosjektet som er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet.³

Evalueringen undersøker primært hvordan barnehusmodellen fungerer for barn og unge, og sier lite om hvordan den fungerer for særlig sårbare voksne (og særlig sårbare barn). Tilbudet til denne gruppen bør etter vårt skjønn studeres på en mer utfyllende og helhetlig måte enn det som har vært mulig innenfor denne evalueringens rammer.

Vi har i det hele tatt hatt begrensede muligheter til å se nærmere på hvordan barnehusene fungerer for ulike brukergrupper, herunder minoritetsgrupper (inkludert nasjonale minoriteter). Slike analyser fordrer et langt større data-grunnlag enn det som har vært mulig å innhente innenfor denne evalueringens rammer. I regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2021–2024 vises det til NOVAs evaluering i forbindelse med tiltak om etablering av et eget barnehustilbud for barn i samisk kjerneområde. Vi tolker dette som en forventning om at evalueringen skal gi innsikt i brukererfaringer hos nasjonale minoriteter. Dette er en forventning vi altså ikke har kunnet møte. Vi mener samtidig det er svært viktig at det gjøres studier som fanger opp erfaringer hos ulike brukergrupper og kommer tilbake til dette i kapittel 10.

³ Se: <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsprosjekter/barneavhoersprosjektet> (besøkt 14.10.2021).

2 Metode og data

Innledning

I dette kapitlet beskriver vi evalueringens datagrunnlag. Datainnsamlingen foregikk i perioden 2020–2021. Vi har innhentet data som belyser ulike sider ved barnehusenes arbeid sett fra ulike aktørers perspektiv – og som muliggjør sammenligning med evalueringen fra 2012.

Tabell 2.1 viser at evalueringen fra 2021 er basert på et bredere datagrunnlag enn evalueringen i 2012.

Tabell 2.1 Datagrunnlag for evalueringene i 2021 og 2012

Metoder og data:	2021	2012
Dokumenter om og statistikk fra barnehusene	x	x
Intervju barnehusledere og ansatte, feltbesøk	x	x
Spørreskjema til barn over 10 år	x	x
Spørreskjema til foreldre/følgepersoner	x	x
Spørreskjema til sosialpediatere	x	
Spørreskjema samarbeidspartnere		x
Kvalitative intervju barn over 10 år, samt foreldre	x	
Kvalitative intervju barneverntjenester	x	
Kvalitative intervju påtalejurister	x	
Kvalitative intervju styringskjeden	x	

I det følgende redegjør vi nærmere for hvert datasett. Analysemetoder, samt personvern og forskningsetiske sider behandles samlet, til slutt i kapitlet.

Dokumenter og statistikk

Dokumentanalysen har omfattet en gjennomgang av årsrapporter for barnehusene, referater fra møter i Barnehusrådet og annen dokumentasjon fra Politidirektoratet knyttet til barnehusenes saksbehandlingssystem og statistikk, samt offentlig korrespondanse relatert til barnehusvirksomheten.⁴ Vi har også gjennomgått styringsdokumenter (for eksempel tildelingsbrev, budsjettproposisjoner), samt NOUer, og opptrappings- og handlingsplaner. I tillegg har vi gjennomgått relevant regelverk, lovforarbeider, herunder Riksadvokatens retningslinjer og direktiver angående lovforklaring av relevans for barnehusenes virksomhet. Gjennom

⁴ En del av dokumentasjonen vi mottok fra Politidirektoratet var unntatt offentlighet. Vi har ikke henvist til denne i rapporten.

årsrapporten for Statens barnehus har vi også fått tilgang til statistikk om barnehusenes virksomhet.

Feltarbeid ved barnehusene

Feltarbeidet har omfattet besøk på ti av elleve barnehus og tre underavdelinger. På hvert barnehus gjennomførte vi ett intervju med lederen/ledelsen og ett gruppeintervju med de ansatte. Ved ett barnehus ble det gjennomført to gruppeintervjuer for å unngå for mange deltakere per intervju. De fleste intervjuene ble gjennomført av én forsker, men noen steder var vi to.⁵

Lederintervjuene omfattet 14 personer med lederfunksjoner (11 ledere og 3 mellomledere) i barnehusene og hadde en varighet på cirka halvannen time. Målsettingen var å få innsikt i barnehusvirksomheten sett fra et lederperspektiv. Vi brukte en intervjuguide med et fast sett av temaer og spørsmål, men lot dynamikken i samtalen bestemme rekkefølgen. Vi spurte blant annet om ledernes forståelse av barnehusoppdraget, om arbeidet i sakens ulike faser, om organisering, styring og rammevilkår, samt om kompetanse og fagutvikling.

Intervjuene med de ansatte ble gjort i grupper på 7–10 personer. Totalt intervjuet vi 73 ansatte. Hvert intervju hadde en varighet på cirka 2 timer. Fordelen ved gruppeintervjuet er at det gir mulighet til å innhente synspunkter fra et større antall deltakere og dermed favne et bredere erfaringsgrunnlag. Ulempen med så vidt store grupper er at det blir mindre tid til hvert tema og for hver deltaker – noe som begrenser muligheten til å gå i dybden. Intervjuguiden omhandlet mange av de samme temaene som i lederintervjuene, men i gruppeintervjuene stilte vi mer inngående spørsmål om arbeidet i den enkelte sak. Vi ba de ansatte gi eksempler på en sak som hadde fungert bra og en sak som hadde fungert mindre bra både i avhørsfasen og i oppfølgingsfasen og ba dem også utdype hva de anså som godt arbeid i begge faser.

Den fysiske utformingen utgjør en viktig del av barnehusene og henger nært sammen med målsettingen om å gi et barnevennlig tilbud. Studier har vist at den estetiske dimensjonen er viktig blant annet for opplevelsen av trygghet (jf. Stefansen, 2017 og Ankestyrelsen, 2017). Vi ba om omvisning i barnehusene og omgivelsene ble fotografert.⁶ Bildene blir ikke brukt som underlag for denne rapporten utover å fungere som illustrasjoner i enkelte kapitler, men vil inngå som grunnlag for fremtidige forskningsarbeider.

⁵ Ett intervju ble på grunn av Covid-19 pandemien gjennomført digitalt.

⁶ Fotografiene omfattet utelukkende interiør og utforming og ikke brukere eller ansatte.

Lederintervjuer under Covid-19 pandemien

I mai 2020 gjennomførte vi telefonintervjuer med samtlige barnehusledere om hvordan barnehuset hadde håndtert Covid-19-pandemiens første fase. Intervjuene varte fra én til halvannen time. Vi brukte en intervjuguide som var strukturert kronologisk. Først stilte vi spørsmål om hvordan virksomheten ble håndtert og påvirket de første to ukene etter nedstengningen. Deretter stilte vi spørsmål blant annet om hva som måtte til for å sikre barnehusets ulike oppgaver etter disse to ukene.

Data fra barn og følgepersoner

For å få innsikt i barns erfaringer gjennomførte vi både en spørreskjemaundersøkelse og kvalitative intervjuer. Spørreskjemaundersøkelsen gjentar spørsmålene fra forrige evaluering, og muliggjør sammenligning av barns erfaringer på de to tidspunktene, mens intervjuene fyller ut bildet, ikke minst av hvordan barn opplever barnehusenes oppfølgings- og behandlingsarbeid.

Spørreskjemaundersøkelsen

I 2012 ble spørreskjemaundersøkelsen sendt ut på papir som barnehusrådgiverne deretter sendte tilbake til NOVA i posten. Denne gangen brukte vi et nettskjema som deltakerne fylte ut på pc eller nettbrett. Noen barnehus skaffet seg nettbrett for dette formålet. I forkant av undersøkelsen fikk barnehusene tilsendt en lenke til hvert av spørreskjemaene som skulle fylles ut. Det ble også sendt ut retningslinjer som barnehusene ble bedt om å følge ved gjennomføring av undersøkelsen.

Spørreskjemaet ble fylt ut på barnehuset, samme dag som avhøret. Av hensyn til barna var spørreskjemaet kort og inneholdt ikke spørsmål om årsaken til at de var på barnehuset. Skjemaet kartla kun erfaringer med reisen til barnehuset og erfaringer med avhørsdagen.

Barnas deltakelse

Alle barn over 10 år som kom til barnehuset for tilrettelagt avhør i en femukersperiode i 2020 fikk tilbud om å delta.⁷ Det var en forutsetning at barnehusrådgivere vurderte det som forsvarlig at barnet deltok. Barn som for eksempel var for slitne eller hadde reaksjoner etter avhøret som tilsa at deltakelse ikke var forsvarlig, ble ikke spurt om å delta. Barn under ti år ble vurdert som for unge til å fylle ut skjemaet selv.

Barn som ikke kan samtykke til deltakelse selv forutsetter i utgangspunktet samtykke fra en foresatt. Barn som var 10 år eller eldre og som ble fulgt av en foresatt med samtykkekompetanse fikk delta forutsatt at den foresatte samtykket

⁷ Undersøkelsen pågikk fra 19. oktober–27. november 2020.

til deltakelse og at barnet også selv ønsket å delta. Ungdom som var 15 år og eldre samtykket selv til deltakelse.

I en stor andel av sakene ved barnehuset møter barnet med en følgeperson fordi en foresatt er mistenkt i saken. Følgepersonen har ikke myndighet til å samtykke til at barnet kan delta i forskning. For å få med erfaringene til barn i denne viktige gruppen, kunne barn som var 12 år og kom uten en foresatt selv samtykke til å delta.

For å kunne beregne svarprosent ba vi barnehusene registrere hvor mange barn og unge som fylte utvalgs-kriteriene og hvor mange som deltok.

Totalt var 468 barn (fornærmet) over 10 år til tilrettelagt avhør ved barnehusene i perioden undersøkelsen pågikk. Av disse besvarte 182 barn (cirka 40 prosent) spørreskjema. Svarprosenten er noe lavere enn i 2012 (53 prosent). Dette er ikke overraskende i lys av at undersøkelsen ble gjennomført under Covid-19 pandemien.

Vi ba barnehusrådgiverne notere ned årsaken til at det enkelte barn ikke deltok. Årsaken de fleste oppga var at barnet selv ikke ønsket å delta. Andre grunner var at barnet var for sliten til å delta, at den barnehusansatte ikke fant det forsvarlig at barnet deltok eller at barnet ikke rakk å delta. Dette var særlig i områder med lang reisevei. Andre årsaker var at barnet var psykisk utviklingshemmet eller psykisk syk, teknisk svikt eller at det ikke forelå/eller ble gitt samtykke for at barnet kunne delta der dette var nødvendig. I noen tilfeller glemte også barnehusrådgiverne å spørre om barnet ville delta.

Følgepersoners deltakelse

Samtlige foreldre eller andre som fulgte barn til barnehuset i den perioden undersøkelsen pågikk fikk tilbud om å delta, uavhengig av barnets alder. Dersom personen fulgte flere barn, ble han eller hun bedt om å fylle ut med utgangspunkt i det yngste barnet. Også dette skjemaet ble fylt ut på barnehuset. Spørreskjemaet til de voksne var noe mer omfattende enn barneskjemaet. De fleste spørsmålene handlet om hvordan følgepersonen oppfattet barnets opplevelse av dagen på barnehuset.

Svarprosenten for følgepersonene ble beregnet ut fra totalt antall avhør (av barn som fornærmet) i perioden. Det ble gjennomført 598 avhør, og vi fikk inn 408 svar. Dette gir en svarprosent på 68. Svarprosenten er tilnærmet lik den vi oppnådde i 2012. Å ta utgangspunkt i antall avhør kan gi en lavere svarprosent enn den reelle fordi samme barn kan ha vært til avhør flere ganger. Samtidig ser vi at svarprosenten er høyere for følgepersonene enn for barna. Det kan bety at der barnet har vært for slitent eller ikke har ønsket å svare, har følgepersonen valgt å fylle ut skjema.

Hva kjennetegner de som har besvart skjema?

Av de 408 voksne som besvarte spørreskjema, var cirka halvparten i slekt med barnet (48 prosent), mens den andre halvparten (52 prosent) var følgepersoner ansatt i offentlige stillinger (skole, barnehage, barnevern, helsestasjon).

Til sammen har 182 barn og unge besvart skjema. Av disse var nesten 7 av 10 jenter. Det var noe vanligere at de som var 12 år eller eldre kom i følge med en offentlig ansatt (fra skole, barnehage, barnevern), mens dette kun gjaldt 17 prosent av barna som var mellom 10 og 12 år.

I tabellen under viser vi aldersfordelingen på barna som deltok, og aldersfordelingen på barna som følgepersonenes svar gjelder. Som tabellen viser, handler svarene vi har fått i stor grad om ungdommer i alderen 13–15. Det gjelder både der barna selv har fylt ut og der den voksne har svart.

Tabell 2.2. Hvor gammel er du/barnet du kommer sammen med? Oversikt over aldersfordelingen basert på svarene fra barn og voksne. Prosent

Barnets alder	Svar fra barna	Svar fra voksne
Under 10 år	-	33
10–12 år	23	21
13–15 år	75	42
16–18 år	3	4
Total	101	100
N=	182	408

Intervjuer med barn og foreldre

Vi gjennomførte ni kvalitative intervjuer med barn og foreldre. Vi intervjuet fire barn, seks mødre og én far. Ressursene vi har hatt til rådighet tillot i utgangspunktet kun et begrenset antall intervjuer. Vi hadde likevel ønsket å intervjuer noen flere barn, men rekrutteringen og gjennomføringen ble vanskeliggjort av pandemien. De fire barna var i alderen 8 til 16 år. To av dem ble intervjuet sammen med én forelder mens to ble intervjuet alene. Informantene ble rekruttert via ulike barnehus lokalisert sør og øst i Norge. Fem intervjuer ble gjennomført på barnehuset, tre over Teams og ett per telefon. Intervjuene handlet om dagen på barnehuset og oppfølgingen i etterkant. De var korte, de fleste rundt 30 minutter. Alt i alt er dette et begrenset materiale, men som likevel fyller ut bildet fra spørreskjemaundersøkelsen.

Survey til sosialpediatere

For å få nærmere innsikt i gjennomføring av rettsmedisinske og øvrige medisinske undersøkelser ved barnehusene gjennomførte vi en elektronisk spørreundersøkelse blant sosialpediatere som er tilknyttet barnehusene. To erfarne sosialpediatere ga innspill til spørreskjemaet. Samtlige sosialpediatere som var tilknyttet et barnehus ble invitert til å delta. Vi mottok svar fra 36 av 40 inviterte sosialpediatere, noe som gir en svarprosent på 90. I spørreskjemaet stilte vi spørsmål

om sosialpediaternes erfaring og kompetanse, kurs og opplæring, kvalitetssikring, organisering/kapasitet og arbeidsbetingelser, om gjennomføring av både rettsmedisinske og andre medisinske undersøkelser, samt om samarbeid med andre aktører i barnehusene. For mange av spørsmålene ba vi om kvalitative utdypinger. Dette gir et rikere materiale enn om vi kun hadde basert oss på spørsmål med faste svaralternativer.

Intervjuer med ansatte i styringskjeden

Vi har gjennomført intervju med 11 nøkkelpersoner i styringsstrukturen til barnehusene. Dette har omfattet ansatte og ledere i Justis- og beredskapsdepartementet, Politidirektoratet, Helsedirektoratet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, samt ansatte på ledernivå i politietaten. Noen av de intervjuede var medlemmer av Barnehusrådet.

Informantene hadde ulik fagbakgrunn og ulike grad av erfaringer med barnehusene. De fleste hadde god kjennskap til barnehusene enten i kraft av nåværende eller tidligere stillinger.

Intervjuene varte fra én til halvannen time, de fleste ble gjennomført per telefon, to ble gjennomført på Teams. Vi brukte en semi-strukturert intervjuguide. Et kjerne-tema i intervjuene var deltakernes synspunkter på barnehusmodellen, herunder dagens organisering og styring og ulike styringsverktøy.

I tillegg har vi observert et digitalt møte i Barnehusrådet. Her var vi opptatt av å se hvilke tematikker som ble drøftet, og å få et inntrykk av dynamikken i møtet. Inntrykkene fra møtet er tatt med som grunnlag i vurderingen vi har gjort av Barnehusrådets rolle og fungering.

Intervju med påtalejurister

Intervjuene med påtalejuristene handlet om deres erfaringer med barnehusene, med særlig fokus på problemstillinger relatert til det tilrettelagte avhøret, herunder lovgivning, frister og kapasitet, og vurderinger rundt beslutningen om klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Vi gjennomførte intervjuer med 11 jurister i åtte politidistrikt. Vi valgte politidistrikter med ulik organisatorisk plassering av barnehusene. Seks informanter hadde en leder-/koordinatorfunksjon for påtalejuristene i politidistriktet, tre var fagansvarlige mens to var henholdsvis politiadvokat/avsnittsleder og avhørsleder. To intervjuer ble gjort med henholdsvis to og tre informanter, de øvrige var individuelle intervjuer. Med unntak av ett intervju hvor vi brukte Teams, ble samtlige intervjuer gjennomført per telefon.

Intervjuer med barneverntjenester

I forbindelse med feltbesøkene på barnehusene gjennomførte vi også intervjuer med barneverntjenester som barnehusene samarbeider med. Dette ble gjort ved 10 av 11 barnehus. Tjenestene ble rekruttert via barnehusene. Her ba vi om tjenester som hadde erfaring med å samarbeide med barnehusene. Ved

rekruttering av flere tjenester ba vi barnehuset tenke på variasjon. At barnehusene selv foreslo hvilke barneverntjenester som skulle delta må tas i betraktning ved vurderingen av evalueringens resultater.

Totalt gjennomførte vi 17 intervjuer med til sammen 21 barneverntjenester. Med ett unntak, ble disse intervjuene gjennomført på barnehusene. De ble gjennomført av en eller to forskere og varte mellom en og to timer, gruppeintervjuene varte lengst. Intervjuene hadde noe ulik dynamikk ut fra sammensetningen. Der deltakerne kom fra samme tjeneste utfylte informantene hverandre ut fra hvilken funksjon de hadde i barneverntjenesten (for eksempel om de jobbet med meldinger og undersøkelser eller hadde en faglederfunksjon). I et par intervjuer var det representanter fra ulike barneverntjenester til stede. I disse intervjuene fikk forskjeller i tjenestenes praksis større oppmerksomhet.

Det ble brukt en halvstrukturert intervjuguide som omfattet deltakernes fagbakgrunn og erfaring, barneverntjenestenes organisering og arbeid med ulike volds- og overgrepssaker. Hovedfokus i intervjuene var rettet mot barnevernets rolle og plass i barnehusarbeidet. I tillegg ba vi om eksempler på saker hvor samarbeidet mellom barnevernet og barnehuset hadde fungert godt og mindre godt.

Analyse av data

Intervjuene ble tatt opp digitalt og transkribert. De kvalitative datasettene er deretter analysert hver for seg ved hjelp av prinsippene i tematisk innholdsanalyse (Braun & Clark, 2006). Dette innebærer at intervjuene er lest systematisk i den hensikt å kunne beskrive mønstre og hovedtendenser i datamaterialet. Først identifiserte vi sentrale tema i hvert intervju. Deretter analyserte vi intervjuene på tvers, med sikte på å identifisere likheter og forskjeller på tvers. I analysene av intervjuene med barnehusledere, barnehus-, og barnevernansatte brukte vi analyseverktøyet NVIVO. I fremstillingen av analysen er sitater fra intervjuene forsiktig redigert med tanke på lesbarhet og anonymisering.

De kvantitative dataene ble analysert gjennom frekvenskjøringer og bivariate analyser. I skjemaene er det også brukt åpne svarkategorier. Disse er lest og deretter sortert i hovedkategorier med sikte på å se svarene i sammenheng. Resultatene er fremstilt gjennom enkle tabeller, mens analysen av de åpne svarkategoriene er gjengitt som tekst med eksempler fra svarene som ble gitt. I tabeller er noen kolonner summert til 101 prosent. Dette skyldes avrunding til hele tall.

De kvalitative og kvantitative dataene er også analysert i forhold til hverandre der hvor vi har hatt begge typer data om samme fenomen, såkalt metodetriangulering. Dokumentanalysen er brukt dels som en bakgrunnsbeskrivelse og dels trukket inn i analysen av de empiriske dataene.

Personvern- og forskningsetiske hensyn

Evalueringen er gjennomført i tråd med tilråding fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) som er NOVA/OsloMets personvernrådgiver. Tilråding ble gitt i to omganger, først 2. mars 2020 og deretter 25. mai 2020. Innsamlede data er lagret i tråd med OsloMets retningslinjer for databehandling- og lagring.

Samtlige informantgrupper har fått skriftlig informasjon om prosjektet og er blitt gjort oppmerksom på at de når som helst kan trekke seg fra studien uten konsekvenser for dem selv. Alle (med samtykkekompetanse) har på denne bakgrunn gitt informert samtykke til deltakelse.

Vi har tidligere nevnt at barn fra fylte 12 år selv samtykket til deltakelse i barnesurveyen. Dette ble i samråd med NSD vurdert som forskningsetisk forsvarlig. Etter vår oppfatning var det få ulemper forbundet med å svare på spørsmålene. Undersøkelsen var kort, kartla ikke hva barnet hadde vært utsatt for og ga ingen risiko for direkte eller indirekte identifikasjon. Vi vurderte det også slik at barna det gjaldt ville forstå hensikten med undersøkelsen – slik den ble beskrevet i eget informasjonsskriv. I tillegg ville rådgiverne ved barnehuset kunne bistå med å forklare skrivet til dem muntlig. Rådgiverne på barnehuset er godt trent i å snakke med barn og i å gi informasjon tilpasset barns evne til å forstå.

3 Barnehusenes arbeid og rolleforståelse

Introduksjon

I dette kapitlet tar vi for oss tre temaer: barnehusenes arbeid og oppgaver, barnehusenes mandat- og rolleforståelse, samt hvordan barnehusene selv vurderer modellens utviklingspotensial. Hovedfokuset er på «barnehusarbeidet», dvs. arbeidet som utøves av barnehusrådgiverne i straffesakssporet og oppfølgingssporet. Vi belyser både saksrettede oppgaver og øvrig arbeid som inngår i barnehusenes portefølje.

Hensikten med analysen er dels å synliggjøre mangfoldet av oppgaver som preger barnehusarbeidet, dels å undersøke variasjon barnehusene imellom. Evalueringen fra 2012 (Stefansen, et al., 2012) avdekket forholdsvis store forskjeller i intensiteten i ulike faser av det saksrettede arbeidet – noe som ble forstått som kvalitetsforskjeller. Som vist i kapittel 1, er barnehusenes virksomhet i dag mer regulert. Vi spør derfor om økt regulering har bidratt til mer ensartet praksis.

Kapitlet er basert på analyser av leder- og ansatteintervjuer. I delene om barnehusenes saksrettede arbeid og kompetansearbeid, trekker vi på intervjuene med de ansatte. I delene om syn på mandat og rolleforståelse og modellens utviklingspotensial trekker vi i all hovedsak på intervjuene med lederne.

Barnehusenes saksrettede arbeid

Det første vi skal ta for oss, er det saksrettede arbeidet ved barnehusene som utøves etter at politiet har besluttet å gjennomføre avhør på barnehuset. I evalueringen fra 2012 ble dette arbeidet delt inn i tre faser, og vi benytter samme inndeling her (Stefansen et. al, 2012):

- *forberedelsesfasen*; tiden fra et avhør er berammet og frem til avhøret gjennomføres
- *avhørsfasen*; selve avhørsdagen
- *oppfølgingsfasen*; tiden etter avhøret

I det følgende redegjør vi for arbeidet i den enkelte fase, basert på følgende struktur: Først redegjør vi kort for hvordan arbeidet er regulert. Så beskriver vi hvilke oppgaver og roller de ansatte ivaretar, for til slutt å beskrive hva som er faresom betingelser for og barrierer mot godt arbeid i de ulike fasene.

Forberedelsesfasen

Regulering

I henhold til forskriften om tilrettelagt avhør skal det gjennomføres samrådsmøte før hvert avhør. Samrådsmøtet blir beskrevet som «et forum for informasjonsutveksling», der hensikten er å «legge til rette for at avhørslederen får et bedre beslutningsgrunnlag for gjennomføring av avhøret» (jf. Riksadvokatens direktiver og retningslinjer, 21. oktober 2015 s. 8). Foruten avhørsleder, skal en ansatt fra barnehuset delta på møtet, mens vitnets verge, vitnes bistandsadvokat og barneverntjenesten eller annen omsorgstjeneste har anledning til å delta. I forskriften står det at avhørsleder skal lede samrådsmøtet, men ved noen barnehus er dette ansvaret delegert til barnehuset (saksansvarlig rådgiver).

Arbeidsoppgaver og roller

For den enkelte rådgiver starter saksarbeidet med at de blir tildelt en sak og får saksansvaret. Hvordan sakstildelingen skjer, varierer mellom barnehusene. Ved noen barnehus er det egne avhørskoordinatorer i politiet som tildeler saker til rådgiverne direkte, ved andre barnehus sluses sakene til leder, rådgivere eller teknisk-administrativt ansatte som så fordeler dem videre. En grunntanke ved alle barnehus er at saken skal tildeles en rådgiver med spesialkompetanse på aktuell målgruppe eller sakstematikk. Samtidig arbeider barnehusene etter en såkalt generalist-spesialist-modell, dvs. at de ansatte har spesialfelter, men kan i prinsippet ta alle typer saker ved behov. Det er flere årsaker til at saker ikke alltid tildeles en rådgiver med særlig relevant kompetanse. Årsaker som ble nevnt var manglende kapasitet, at avhørskoordinatorer kan mangle kjennskap til rådgivernes spesialkompetanse eller er mer opptatt av å få berammet avhør hurtigst mulig (dette må ses i sammenheng med politiets frister, omtalt i kap. 5) og at det i en del saker ikke foreligger tilstrekkelig informasjon om saken for å gjøre gode vurderinger om hvilke rådgivere saken er (mest) aktuell for.

Det første rådgiverne gjør etter å ha blitt tildelt en sak er å kalle inn til samrådsmøte. Samrådsmøte er i dag en institusjonalisert del av virksomheten ved alle barnehusene. I de aller fleste tilfeller blir møtet gjennomført som en telefonkonferanse. Å finne et tidspunkt som passer for alle involverte aktører, ble beskrevet som en tidkrevende administrativ oppgave med mange e-poster og telefoner frem og tilbake. Det varierte mellom barnehusene hvor lenge før avhør samrådsmøter vanligvis blir holdt. Ved noen barnehus blir samrådsmøtet stort sett alltid avholdt dagen før et avhør, ved andre barnehus blir det som regel avholdt noen dager i forkant. Rådgiverne ønsket helst å ha noen dager mellom samråd og avhør. Da hadde de mulighet til å sjekke ut eventuell usikkerhet rundt barnets fungering som kunne være av betydning for avhørsdagen. Tidspunkt for samrådsmøtet ble beskrevet som å henge sammen med etterforskningskapasitet i politiet. For eksempel fortalte rådgivere ved et barnehus som nesten alltid har samråd dagen før avhør at det skyldtes at politiet ønsket mest mulig tid til å foreta etterforskningsskritt i forkant. Slik vi har forstått det, varierer etterforskningskapasiteten på tvers av politidistriktene.

Rådgiverne fortalte at de i forkant av samrådsmøter leser seg opp på saksdokumenter i politiets straffesakssystem for å sette seg inn i saken. Hvor nøye de leser seg opp, avhenger av hvor mye tid de har til rådighet – det varierer altså fra dag til dag, og dermed fra sak til sak.

Rådgiverne beskrev at deres viktigste rolle under samrådsmøte er å komme med barne- og helse/sosialfaglige innspill knyttet til tilrettelegging og risikovurdering. Det kan dreie seg om hvem som burde være barnets følgeperson, om det er hensyn som bør tas dersom det er kjent at barnet har spesifikke vansker eller diagnoser, om tolk bør vurderes, om det er avklart hvem som skal stå for gjenforening dersom barnet blir sendt hjem etter avhøret, hvorvidt et avhør bør gjennomføres sekvensielt og om rettsmedisinsk undersøkelse bør gjennomføres.

Betingelser og barrierer for godt arbeid

Betingelser for godt arbeid i forberedelsesfasen var tidlig samarbeid, tilstrekkelig informasjon og tid. For eksempel ble det fremhevet som positivt når politiet samarbeidet med barnehuset om å innhente og tolke informasjon om barnet eller den sårbare voksne i forkant av samrådsmøtet. Flere rådgivere hadde erfaring med at etterforskere kunne være «ferske» og mangle nødvendig fenomenforståelse. Det ble også pekt på at det mer generelt kunne være vanskelig med bakgrunn i politifaglig kompetanse å vurdere og innhente informasjon om eventuelle diagnoser eller tegn på kognitive utfordringer. Samarbeid med barnehuset sikret at informasjonen ble tolket riktig og at det ble tilrettelagt på en god måte for avhøret. Utilstrekkelig informasjon, feiltolket informasjon, og mangel på tid til å innhente informasjon, ble følgelig beskrevet som barrierer mot godt arbeid i forberedelsesfasen. Konsekvenser som ble nevnt i saker der dette var tilfelle var at barn som (etter rådgivernes syn) burde vært avhørt sekvensielt ikke ble det, eller at tilretteleggingen på andre måter ikke ble god nok. Ved flere barnehus beskrev rådgivere at de oftere opplevde at politiet ønsket tidlig samarbeid i saker der den fornærmede var en særlig sårbar voksen. Dette ble antatt å henge sammen med at disse sakene ble erfart som mer krevende av politiet jf. kapittel 5.

Avhørsfasen

Regulering

Ifølge forskriften om tilrettelagte avhør skal det som hovedregel gjennomføres et formøte før avhøret jf. §8. Formøtet ledes av avhørsleder, og hovedhensikten er å gjennomgå planen for avhøret. Utgangspunktet er at deltakerne er de samme som har anledning til å følge avhøret (jf. strpl. §239 d). Bistandsadvokat og forsvarer skal delta hvis siktede er varslet om avhøret og det ikke er til skade/fare for barnet eller etterforskningen. I tillegg kan barnehuset, barnevernet, verge, andre fra politi- og påtalemyndighet, samt andre være til stede. Det er avhørsleder som beslutter hvem som får være til stede. I praksis ser vi at foruten politiet (avhører, etterforsker) deltar barnehusrådgiver og barnets bistandsadvokat i formøtet. I saker der

foreldre er mistenkte, deltar også barnets verge og barneverntjenesten. Dette er de samme aktørene som ser avhøret via skjerm fra et eget bisitterrom.

Arbeidsoppgaver og roller

For rådgiverne starter typisk avhørsdagen med at de går over venterommet som barnet og følgepersonen skal benytte gjennom dagen. Hensikten er at rommet – så langt det lar seg gjøre – tilpasses barnets alder og eventuelt kjente interesser. Det ble for eksempel beskrevet som aktuelt å fjerne eller legge til leker eller bøker. Rådgiverne fortalte at det også kunne være aktuelt å gå gjennom avhørsrommet og legge inn eller fjerne klemmeballer eller lignende, dersom avhører ønsket å bruke slike under avhøret, eller det var kjent at barnet hadde konsentrasjonsvansker og trengte færrest mulig distraksjoner.

Den formelle delen av avhørsdagen starter ved alle barnehus med formøtet. Rådgiverne beskrev at deres viktigste oppgave under formøtet er å komme med eventuelle barnefaglige innspill til avhørsplanen. Disse innspillene skal formelt godkjennes av avhørsleder. Det neste som skjer er at barn og følgeperson blir ønsket velkommen til barnehuset av avhører og/eller rådgiver. Det varierer mellom barnehusene hvem som oftest står for den første samtalen, og eventuelt omvisningen, med barna. Ved noen barnehus er det som regel avhører som gjør dette – alene eller sammen med rådgiver (avklares på formøtet). Dette ble begrunnet med at det viktigste er at barnet etablerer en trygg relasjon til avhører, og at barnet skal slippe å forholde seg til for mange voksenpersoner. Ved ett barnehus ble det spesifikt nevnt at det er etter ønske fra avhørerne selv at de har endret praksis fra at rådgiver møter barnet til at avhører gjør dette - alene eller sammen med dem. Det henger sammen med at avhørerne ønsker å komme i posisjon overfor barna. Ved andre barnehus er det alltid rådgiver som møter barn og følgeperson. Dette ble begrunnet med at det er viktig at barnet etablerer en relasjon til rådgiver som de skal ha en ettersamtale med etter avhør, og som eventuelt skal følge barnet opp senere. Hva som erfares som best av barna selv, kommer vi tilbake til i kapittel 4. Uansett ordning er det ytterst sjelden at rådgiver ikke er i kontakt med barnet i løpet av avhørsdagen.

Også under selve avhøret ble det å komme med barnefaglige vurderinger og innspill beskrevet som rådgivernes viktigste rolle. Noen slike innspill nevnt i forbindelse med vanlige *tilrettelagte avhør* var: å veilede avhører på hvordan tilnærme seg barnet, spørsmålsstillinger tilpasset barnets alder/kognitive nivå, argumentere for at avhør burde avsluttes (slitent/«ferdig» barn) og eventuelt nytt avhør, eller argumentere for at avhør burde fortsette (verdt å forsøke flere grep for å gi barnet anledning til å snakke). Rådgiverne fortalte at det varierer og er saksavhengig hvor aktiv rolle de tar i løpet av avhørsdagen. De sa også at dette varierer mellom rådgivere. Flere pekte på at erfarne rådgivere gjerne både tar større plass under avhøret og at de også blir brukt mer aktivt som en ressurs av avhørsledere og avhørere som kjenner deres kompetanse.

Under *sekvensielle avhør* ser vi at rådgiverne *i praksis* har en mer definert rolle enn de har under *tilrettelagte avhør*. Som nevnt i kapittel 1 er sekvensielle avhør

en metode som benyttes ved tilrettelagte avhør av barn under 6 år eller ved avhør av sårbare voksne. Fremgangsmåten skiller seg fra gjennomføringen av vanlige tilrettelagte avhør ved at disse avhørene er inndelt i sekvenser (se Langballe & Davik, 2017). Som regel vil et slikt avhør vare lenger enn et ordinært tilrettelagt avhør. Første sekvens er en kontaktetableringssekvens hvor avhøreren søker å trygge barnet, og samtidig få innblikk i barnets språk, kognitive fungering og respons. Rådgiveren observerer barnets språk og atferd fra bisitterrommet og gir tilbakemelding til avhøreren i første pause, slik at det videre avhøret kan tilrettelegges i tråd med barnets fungering.

Betingelser og barrierer for godt arbeid

Når det gjelder betingelser og barrierer for godt barnehusarbeid i avhørsfasen, var det primært relasjonen til eller samarbeid med avhørsleder og avhører som ble trukket frem. Det ble fremhevet som positivt når rådgiverne ble aktivt brukt og lyttet til. På samme måte ble det fremhevet som negativt, dersom avhørslederen viste liten interesse for eller så liten nytte av rådgivernes barnefaglige innspill, eller ga rådgiverne (for) liten plass under avhøret.

Oppfølgingsfasen

Regulering

I *forskriften om tilrettelagt avhør* er det regulert at det skal gjennomføres et *ettermøte* i etterkant av avhøret. Hensikten med ettermøtet er å drøfte «om det er behov for at vitnet følges opp og ivaretas videre og hvem som skal ha ansvaret for det» jf. forskriftens §12. Det følger videre at andre funksjoner med møtet er å avklare hvordan barneverntjenesten kan samtale med barnet i etterkant, og «avhørslederen skal i møtet klargjøre rekkevidden av taushetsplikt pålagt etter straffeprosessloven § 239d femte ledd».

Mens ettermøtet er omfattet i forskriften, er mange av de øvrige oppgavene barnehusene ivaretar i oppfølgingsfasen kun regulert gjennom administrative retningslinjer. Disse er førende, men ikke rettslig bindende, med mindre det følger av annen lovgivning eller forskrift jf. retningslinjene for barnehusene. Mye av det arbeidet barnehusene gjør i oppfølgingsfasen har altså en svakere regulering enn arbeidet som gjøres i forberedelses- og avhørsfasen som i større grad er regulert i lov og forskrift.

Av retningslinjene fremgår det at barnehusene skal kartlegge barnas og særlige sårbare voksnes behov for videre oppfølging og behandling. De skal også iverksette tiltak for å ivareta avhørte og pårørende, for eksempel i form av kriseintervensjon og stabiliserende tiltak. Når det gjelder oppfølging og behandling, er retningslinjene noe uklare. Det står skrevet at barnehusene skal gjennomføre oppfølgingstiltak (pkt. 2.3). Samtidig sier retningslinjene at oppfølging og behandling som hovedregel skal ivaretas av det lokale hjelpeapparatet (pkt. 5.3.2.1). Barnehusene har likevel i særlige tilfeller mulighet til å gi behandling til de i målgruppen som har hjelpebehov, men som av ulike årsaker ikke kan nyttiggjøre

seg det ordinære hjelpetilbudet (for eksempel ved behov for akutt korttidsbehandling eller hensynet til barnet tilsier det). Barnehuset skal derimot ikke kompensere for manglende kunnskap og kapasitet i det ordinære hjelpeapparatet.

Arbeidsoppgaver og roller

I dette kapitlet behandler vi oppfølgingsarbeidet som en avgrenset fase som starter i etterkant av avhøret. Dette er et kunstig/analytisk skille og i realiteten er det større overlapp mellom fasene. For eksempel begynner rådgiverne ofte å gjøre vurderinger knyttet til eventuelt oppfølgingsarbeid i forberedelses- og avhørsfasen. I tråd med vår faseinndeling her, vil imidlertid ettermøtet være første punkt i det oppfølgende arbeidet. Rådgiverne beskrev at sentrale temaer på ettermøtet er å avklare behovet for videre oppfølging i saken, og hvem som skal stå for den eventuelle oppfølgingen. Det kan være aktuelt å forhøre seg om hvordan barneverntjenesten planlegger å arbeide videre i saken, og rådgiverne forteller om de planlegger å ta barnet inn til en oppfølgingssamtale. I noen tilfeller blir saken formelt avsluttet fra barnehusenes side på ettermøtet. Eksempler er mindre alvorlige overgrepssaker der barnet er godt ivaretatt av sine foreldre og saker der barnevernet og/eller BUP allerede er inne med relevante tiltak slik at det ikke er behov for videre bistand fra barnehusets side.

Ved alle barnehus er et fast punkt at rådgiver har en ettersamtale med barnet i etterkant av avhør og ettermøte. Hensikten med samtalen er å avrunde dagen for barnet. Rådgiver spør hvordan barnet har hatt det gjennom dagen, og hvis det er aktuelt, om det kan tenke seg å komme tilbake for å snakke om hvordan det går. I saker der rådgiveren har vurdert at det ikke er aktuelt å følge opp saken videre gir hun eller han gjerne kontaktinformasjonen sin til barnet og/eller følgepersonen, slik at de kan ta kontakt ved behov. Noen barnehus beskrev at de har en fast rutine på å ringe til barn eller foreldre som det ikke er avtalt oppfølging med en til to uker etter avhøret for å sjekke hvordan det går. Ved enkelte barnehus med store geografiske dekningsområder kom det opp at det ikke alltid blir gjennomført ettersamtaler. Det kan henge sammen med at avhøret har trukket ut i tid, og at barnet må rekke transport til hjemstedet. Det ble også nevnt at ettersamtaler i noen saker kan bli mer en avrunding enn oppfølging, dersom barnet er veldig slitent eller «ferdig». Vi kommer tilbake til dette i kapittel 4.

I saker der oppfølging utover avhørsdagen blir vurdert som aktuelt, ble samme typer mulige intervensjoner nevnt på tvers av barnehusene, f.eks.: oppfølgingsamtaler, (korttids-) terapi, psykoedukasjon til foreldre og veiledning til omsorgspersoner og hjelpeinstanser rundt barnet og familien. I tillegg ble samarbeidsmøter med relevante instanser nevnt. Hvordan saksarbeidet i oppfølgingsfasen vanligvis forløper lar seg imidlertid vanskelig beskrive skjematisk eller punktvis. Arbeidet ble gjennomgående beskrevet som saksavhengig og tilpasset barnets behov. Mange tok i bruk begrepet *mellomromsarbeid* om arbeidet som ble utført i denne fasen. Som nevnt i kapittel 1 stammer begrepet fra Andersens (2019) forskning på barnehusarbeid, og er ment å fange kjernen i barnehusarbeidet i Norge. Mellomromsarbeid skal forstås som en spesielt kontekstsensitiv måte å arbeide på der en hovedhensikt er å identifisere og kompensere for eventuelle mangler i systemet

og relasjonene som omgir konkrete barn i konkrete saker. I praksis vil det si at rådgiverne vurderer hvorvidt barnet har et relevant tilbud, og om omsorgspersoner og profesjonelle aktører rundt barnet er i stand til å ivareta barnets behov på en god (nok) måte. Andersen (2021) har senere foreslått å skille mellom direkte og indirekte barnehusarbeid. *Direkte barnehusarbeid* referer til en-til-en samtaler med barn, dvs. oppfølgingsamtaler eller terapi (behandling/ helsehjelp) med barnet på barnehuset. I tråd med en mellomroms-logikk involverer rådgiverne seg i direkte arbeid dersom et slikt tilbud mangler lokalt eller i det hele tatt. *Indirekte barnehusarbeid* er for eksempel veiledning og oppfølging av, eller samarbeid med, profesjonelle aktører eller omsorgspersoner rundt barnet, blant annet for å øke forståelsen for det enkelte barns atferd og behov (se også Johnsson, 1999).

Et oppfølgingsløp med direkte arbeid starter oftest med en kartlegging ved bruk av et standardisert kartleggingsverktøy. Rådgiverne fortalte at de noen ganger kartlegger barn første gang de er tilbake på barnehuset etter avhør, andre ganger gjør de noen oppfølgingsamtaler først – enten for «å komme i posisjon» eller for å vurdere behovet for om kartlegging synes nødvendig. Resultatet fra en eventuell kartlegging vil følgelig være én avgjørende faktor for hva som skjer i fortsettelsen. Rådgivere ved alle barnehusene fortalte at dersom kartleggingen tydet på en diagnose, var det vanligste å sende en henvisning til BUP. Unntak som ble nevnt var tilfeller der barnet ønsket å fortsette samtaler ved barnehuset, der barnet hadde negative erfaringer med BUP og der opplevelsen var at BUP hadde «gitt opp» behandlingen. I slike tilfeller fortsatte oppfølgingen ved barnehuset, da som terapi (helsehjelp). Det ble også gitt uttrykk for at det var vanlig å tilby barnet oppfølgingsamtaler eller å begynne terapi ved barnehuset, i tilfeller der ventelistene ved lokale BUPer var lange, for å hindre at barna ble stående uten hjelpetilbud i en potensielt kritisk mellomfase.

Gruppen som oftest fikk behandling i barnehusene var de som skåret høyt på kartlegginger, men ikke kvalifiserte for en diagnose (som utgjør kriteriet for behandling i BUP). En barnehusrådgiver uttalte det slik:

Også er det et skille mellom: «Skal de være her, skal de i BUP?» Det synes jeg vi har gode systemer på å fange opp, og gode diskusjoner på: «Hvorfor skal de være her – hvorfor tenker vi at de ikke skal til BUP?» Jeg tenker vi er gode på å viderefordre de som skal til BUP og som vil få et tilbud i BUP. Vi er også gode på å stå igjen, tenker jeg. Vi gir oss jo ikke. Altså, det er jo det som er mellomromsarbeidet, [en kollega] kaller det for «kittet».

En hovedhensikt med å tilby oppfølgingsamtaler til disse barna, ble beskrevet som å være å forebygge utvikling av mer alvorlige problemer senere. I noen saker vil det, slik rådgiverne beskrev det, være aktuelt med noen få slike samtaler, i andre handler det om samtaler over noe tid. Omfanget av barnehusenes oppfølgingsarbeid er ikke avklart i gjeldende retningslinjer. Der følger det at: «Avgrensning av behandlingstilbudet i tid og/eller omfang må defineres nærmere» (jf. note 10). Ved forrige evaluering opererte man med en veiledende norm hvor et oppfølgingsløp i utgangspunktet ikke skulle overskride 15 ganger (jf. Stefansen et

al., 2012). På spørsmål om omfanget av dagens oppfølging oppga rådgiverne at de var fleksible. Samtidig understreket de at langtidsoppfølging (mer enn 15 timer) var unntaket, snarere enn regelen – selv om det i enkelttilfeller ble vurdert som nødvendig å følge opp barn over lengre tid.

Ulike former for *indirekte arbeid*, fremstod i intervjuene som den mest utbredte formen for oppfølgingsarbeid ved barnehusene. Det vil si at rådgiverne beskrev at de oftest jobber med aktører rundt barna i oppfølgingsfasen. Eksempler kan være veiledning til profesjonelle aktører ved barnets barnehage eller skole, samarbeid med eller veiledning til lokal barneverntjeneste, samt oppfølging av barnets foreldre eller omsorgspersoner. At indirekte arbeid er utbredt ved barnehusene samsvarer med statistikk fra årsrapporten om barnehusene (Årsrapport Statens barnehus, 2019), der det fremgår at samarbeid med hjelpeinstanser er den måten barnehusene oftest involverer seg på. I 2019 skjedde det i gjennomsnitt i 71 prosent av sakene. Vi kommer nærmere inn på barnehusenes samarbeid med barneverntjenesten i kapittel 8.

Slik rådgiverne beskrev det i intervjuene, vil det i mange saker være aktuelt å kombinere direkte og indirekte arbeid i oppfølgingsfasen, slik sitatet under illustrerer:

Det er nettopp denne unike muligheten vi har til å jobbe fleksibelt og til å tette hull, altså litt sånn, mellomromsarbeidet som er fantastisk, tenker jeg, som er så fleksibelt og vi kan gå inn på flere [måter] (...) Det er jo åpen dør, ikke sant, altså de kan også komme tilbake. Nettopp det at vi ikke har disse rigide kriteriene, gir oss en unik og helhetlig måte å hjelpe på. Det er ikke bare behandling, det er oppfølging og det er veiledning og det er alt det vi har mulighet til å bidra med i en familie.

Betingelser og barrierer for godt arbeid

Eksempler på betingelser for godt arbeid i oppfølgingsfasen var godt samarbeid med omsorgspersoner og instanser (f.eks. barneverntjenester, BUP og barnehager/skoler) og nok tid til å prioritere oppfølgingsarbeid i det daglige. Samarbeidsutfordringer og perioder med kapasitetsutfordringer som følge av «avhørsbølger» (som fra tid til annen vil forekomme ved de fleste barnehusene) ble følgelig beskrevet som barrierer mot godt arbeid i oppfølgingsfasen. Mangel på kunnskap om sakstype eller målgruppe hos rådgivere, ble også nevnt. En rådgiver beskrev i den forbindelse en sak der både vedkommende selv og det lokale hjelpeapparatet hadde manglende kunnskap om unge med skadelig seksuell atferd (SSA). Ungdommen fikk ikke nødvendig oppfølging, og nye overgrep ble begått. Barrierene flest satte ord på, var imidlertid av strukturell art og handlet om lokale styringsutfordringer og manglende handlingsrom, økonomiske begrensninger og geografiske utfordringer knyttet til store dekningsområder.

Særlig tre barnehus opplevde at politidistriktets ledelse manglet forståelse for oppfølgingsdelen av mandatet. Disse barnehusene opplevde et press om å prioritere avhør og avhørsrelaterte oppgaver. Rådgiverne koplet dette til at

barnehusene nettopp måles på disse oppgavene og ikke på oppfølgingsarbeidet. Rådgiverne ved ett av disse barnehusene fortalte at de vegret seg for å sette opp oppfølgingsamtaler, fordi det var stor sannsynlighet for at de måtte avlyses eller flyttes på grunn av avhør som ble berammet. De sa også at de var forsiktige med å kommunisere sin tilgjengelighet til samarbeidsinstanser, av frykt for ikke å kunne følge opp i ettertid. Det aktuelle barnehuset omtalte seg selv som et barnehus med ufrivillig «lav intensitet i oppfølgingsfasen». Barnehusene som beskrev slike utfordringer, var de samme som opplevde en nedprioritering av oppfølgingsoppgaver på grunn av økonomiske begrensninger og som de så som en følge av manglende råderett over eget budsjett. Også rådgivere ved andre barnehus som nylig hadde mistet råderett over budsjettet var bekymret for at det ville kunne bety nedprioritering av oppfølging og andre ikke-avhørsrelaterte oppgaver i tiden fremover. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 7 og 10.

Stort geografisk dekningsområde ble også beskrevet som en barriere for godt arbeid i oppfølgingsfasen. Rådgivere ved barnehus dette gjaldt, fortalte at de langt oftere følger opp barn som har lang reisevei gjennom å arbeide indirekte via lokale hjelpeinstanser og at dette også gjaldt i saker hvor de normalt ville fulgt opp barna direkte. Det ble uttrykt bekymring for at tilbudet disse barna fikk ikke var like godt som tilbudet til barna som bodde nærmere barnehuset. Bekymringen for et dårligere tilbud gjaldt ikke minst saker der avhøret ble foretatt på en underavdeling. Rådgiverne ruller på å reise ut til underavdelingene, og kontinuitet i en-til-en samtaler med barn blir følgelig vanskelig å få til. Som en konsekvens ble det igangsatt færre oppfølgingsløp ved underavdelingene. Vi ser altså at betingelsene for å drive oppfølgingsarbeid blir beskrevet som ulike fra barnehus til barnehus.

Variasjon

Foreløpig har vi lagt hovedvekten på hvilke oppgaver som ivaretas i de ulike fasene på tvers av barnehusene. I dette avsnittet skal vi fokusere på variasjon barnehusene imellom. Her behandler vi de tre fasene samlet.

Et overordnet inntrykk er at barnehusene fremstår langt likere i dag enn da de ble evaluert i 2012. Dette gjelder særlig arbeidet i forberedelsesfasen og avhørsfasen. For eksempel var det bare tre av seks barnehus som den gang hadde samrådsmøte i forkant av avhør. I dag er dette en institusjonalisert del av arbeidet ved alle barnehusene. Det samme gjelder formøte og ettermøte, og oppgaver relatert til tilrettelagte avhør. Dette tyder på at den økte reguleringen som har funnet sted har bidratt til større likhet i disse fasene.

Samtidig ser vi noen forskjeller. Disse gjelder sakstildelingssystemet, tidspunkt for gjennomføring av samråd og hvem som vanligvis møter barnet først. I de fleste tilfeller er dette forskjeller i rutiner som ikke behøver å gå ut over kvaliteten på arbeidet. Men, noen forskjeller kan ha betydning for hvor godt arbeidet blir. Barnehus som sjelden har mulighet til å sette rådgivere med relevant kompetanse på aktuelle saker og sjelden har tid til å innhente mer informasjon om barnets fungering etter samrådsmøtet, har ikke de beste betingelser for godt arbeid.

Fremstillingen over har imidlertid antydnet at det også eksisterer forskjeller mellom barnehusene av *mer* betydelig og problematisk karakter. Disse er primært relatert til arbeidet i oppfølgingsfasen, og dermed til tilbudet barna får i etterkant av avhør. Som vi nevnte over, oppga noen barnehus at de opplevde manglende forståelse for oppfølgingsmandatet og press på å prioritere avhørsrelaterte oppgaver fra lokalt politidistrikt, og i tillegg hadde begrenset økonomi som følge av manglende råderett over eget budsjett. Analyser basert på tall fra Statens barnehus årsrapport fra 2019 og 2020 (Årsrapport Statens barnehus, 2019, 2020) viser at de samme barnehusene følger opp en lavere andel av barna som blir avhørt, sammenlignet med øvrige barnehus. Motsatt ser vi at barnehusene som oppgir et godt samarbeid med politimesteren lokalt og som frem til intervjudispunktet har hatt råderett over eget budsjett, er de barnehusene som følger opp den høyeste andelen barn. Dette viser at lokale rammevilkår, herunder økonomiske betingelser, vil kunne ha avgjørende betydning for hva slags oppfølgingstilbud barn som avhøres ved ulike barnehus får.

Vi har også vist til forskjeller som henger sammen med ulike geografiske betingelser, og som tyder på at barn som har lang reisevei til barnehuset, eller som blir avhørt på en underavdeling, vil kunne få dårligere kvalitet på oppfølgings-tilbudet enn barn som bor nærmere barnehuset.

Barnehusenes kompetansearbeid

Barnehusene ivaretar også oppgaver som ikke knytter seg direkte til det saksrettede arbeidet. Blant annet fremgår det av retningslinjene for barnehusene pkt. 2.5 at disse skal:

- Gi faglig rådgivning og veiledning til eksterne aktører innenfor offentlig og privat sektor, samt privatpersoner.
- Bidra med undervisning ved Politihøgskolen og relevante utdanningsinstitusjoner innenfor barnevern-, helse- og omsorgsetaten.
- Bidra til opplæring og veiledning internt i politiet og overfor samarbeidspartnere.
- I tillegg bør barnehuset bidra til kompetanseheving og erfaringsdeling med tilsvarende aktører nasjonalt og internasjonalt.
- Holde seg oppdatert på gjeldende forskning, bidra til fagutvikling på feltet og legge til rette for forskning.
- Utvikle egen virksomhet med det formål å sikre god faglig kvalitet på arbeidet, herunder ledelse, interne rutiner og prosedyrer og organisering av arbeidet.

Oppgavene er, som det går frem, på ulike måter knyttet til intern fagutvikling og ekstern fagutvikling/veiledning. Vi skal se på hvordan barnehusene beskrev at de jobber med ekstern opplæring/veiledning og intern fagutvikling under.

Ekstern undervisning og veiledning

Undervisning ved relevante utdanningsinstitusjoner er altså en oppgave som ligger til barnehusene. Flere fortalte at de har ansatte som underviser på ulike utdanninger, deriblant Politihøgskolen, tverrfaglige videreutdanninger i vold og overgrep og barnevernpedagog-utdanninger. De holder også foredrag om barnehusenes virksomhet og/eller vold og overgrep mot barn for blant annet skoler, barnehager, barnevern, BUPer og andre kommunale virksomheter. Når det gjelder omfang av opplæringsvirksomheten, er dataene våre for generelle til at vi kan si noe om hvorvidt det er stor variasjon mellom barnehusene på disse punktene.

Med ett unntak koordinerer alle barnehusene konsultasjonsteam. Teamene er tverrfaglige og drøfter anonymiserte saker der det foreligger en bekymring om vold eller seksuelle overgrep. I de aller fleste tilfeller er det offentlige aktører som tar kontakt. Sammensetningen av profesjonelle aktører i konsultasjonsteamene varierer mellom barnehusene, men som regel vil representanter fra politi, (retts)medisin, barnehus og psykisk helse delta. Det varierer også hvilke sakstyper konsultasjonsteamene ved de ulike barnehusene behandler. Seks barnehus har generelle konsultasjonsteam – dvs. at de tar imot henvendelser der det er bekymring for at barn og unge kan være utsatt for vold eller seksuelle overgrep, eller står i fare for å bli det. Fire barnehus har spesialiserte konsultasjonsteam. Et av disse har et team rettet mot SSA-saker, et annet har et team rettet mot saker om voksne med psykisk utviklingshemming (PU). De to siste barnehusene har to team – ett for SSA-saker og et for voksne med PU. Et av barnehusene som selv koordinerer et spesialisert team deltar også i et generelt konsultasjonsteam som koordineres av Bufetat.

Vi ser altså at både sammensetningen av teamene og sakstyper de behandler varierer mellom barnehusene. Dette må ses i sammenheng med at å koordinere konsultasjonsteam ikke inngår som en av barnehusenes oppgaver (f.eks. i retningslinjene). Det foreligger derfor heller ikke noen føringer for hvordan konsultasjonsteamene skal organiseres. Variasjonene vi ser, er imidlertid interessante i lys av resultatene i evalueringen av konsultasjonsteamene. Denne evalueringen viste at det var behov for bedre dekning av konsultasjonsteam på landsbasis, for mer standardisering og en tydeligere struktur og organisering av konsultasjonsteamene (jf. Tonheim, Danielsen og Jakobsen, 2019). Våre funn kan peke i samme retning.

Barnehuset som ikke koordinerer konsultasjonsteam, har et råd- og veiledningsteam på tre personer som gir råd, primært til offentlige aktører, via telefon (konsultasjonstelefon). Råd- og veiledningsteamet har faste møter med politi og drøfter også med overlege i spesialisthelsetjenesten for å kvalitetssikre råd og veiledning som gis. Vi ser også at barnehusene som koordinerer konsultasjonsteam som regel i tillegg enten har konsultasjonstelefon, eller tar imot rådsøker-telefoner på barnehuset. Telefontilbudene ble beskrevet som mye brukt, og som et viktig tilbud for mange. Dette er også i tråd med resultatene i evalueringen av konsultasjonsteamene (ibid).

Intern fagutvikling

Slik det blir beskrevet av de fleste barnehusene, har mulighetene for videre- og etterutdanning historisk sett vært god. Rådgivere ved mange barnehus opplevde at dette var bedre ved barnehusene, enn hva de hadde erfart ved tidligere arbeidssteder. Videreutdanning kan innebære for eksempel kurs eller utdanning i ulike terapi-metoder eller om ulike målgrupper, deriblant SSA. Konferanse-deltakelse som kunne øke fenomenkompetansen ble også nevnt. Mange trakk frem den årlige nasjonale barnehuskonferansen som barnehusene selv organiserer. De mente den er viktig for den interne fagutviklingen, som et sted der man kan løfte og drøfte felles problemstillinger samt gode prosjekter/erfaringer på tvers av barnehusene.

Rådgivere ved alle barnehus deltar i nasjonale faglige nettverk som er etablert av barnehusene selv, for ulike sakstyper og målgrupper, deriblant SSA, nettovergrep, særlig sårbare voksne og de minste barna. Nettverkene møtes fast to ganger i året. Hensikten er å bidra til likere behandling på tvers av barnehusene i de aktuelle sakstypene, og flere mente disse nettverkene bidrar til profesjonalisering.

Tekstboks 3.1 Familiemøte – en lovende praksis

Ett av barnehusene har et faglig utviklingsprosjekt der de piloterer en rutine med «familiemøter» i etterkant av aksjonssaker der én eller begge av barnets foreldre er mistenkte, og hvor barnet skal tilbake til familien etter avhøret. Slike aksjonssaker er en stor belastning for familier (Bakketeig et. al. 2019). I disse sakene vet ikke foreldrene om barnet har snakket eller hva det har fortalt, barnet kan oppleve lojalitetskonflikt, det kan være at familien kommer hjem til et hjem som er blitt ransaket, og i verste fall vil uro i forbindelse med avhørsdagen og etterforskningen kunne utløse ny vold eller nye overgrep.

Det vanligste i saker der barnet skal hjem igjen etter avhør er at barneverntjenesten står for gjenforeningen mellom barn og foreldrene. Ved familiemøter skjer dette i stedet på barnehuset – i samarbeid med barneverntjenesten og politiet. Modellen er lagt opp slik (Syringen og Tørstad, 2021):

- Barn(a) har en samtale med barnevern og barnehus etter tilrettelagt avhør og før foreldre kommer. De informeres og høres rundt barnevernets plan om familiemøte og hjemreise med foreldrene i etterkant. Fokus er på trygghet og evt. bekymring/frykt hos barnet (sikkerhet).
- Foreldrene ankommer til et informasjonsmøte, og får en kort informasjon fra etterforsker (om politiets gjennomførte tiltak/straffeprosessen, og ikke innhold i anmeldelse/avhør) før en videre samtale med barnehuset og barneverntjeneste.
- Man avslutter med en felles samtale med barn, foresatte, barnevern og barnehus før familien reiser hjem.

Familiemøtene ble opprettet fordi barnehuset ønsket å bedre ivaretagelsen av barn i etterkant av tilrettelagte avhør gjennom bedre og mer avklart samhandling med de involverte aktørene – særlig barneverntjenestene. Barneverntjenestene hadde dessuten uttrykt ønske om «gjenforening» mellom barn og foreldre ved barnehusene etter avhør. Hensikten med familiemøtene er å gjøre gjenforeningen lettere for alle involverte, samt å få «tilgang til» å følge opp barn som ellers ikke ville kommet tilbake til barnehuset på grunn av manglende samtykke fra foreldre. Slik rådgiverne beskrev det vil det også kunne gi nyttig informasjon om foreldrenes håndtering av situasjonen og relasjon til barnet. Flere barnehus var svært interessert i resultatene fra dette pilotprosjektet. De ville vurdere å innføre

tilsvarende rutine selv dersom den viste seg å være vellykket. Lederen ved barnehuset som hadde innført slike møter, fortalte imidlertid at prosjektet antakelig måtte legges ned, som følge av nylige økonomiske innstramninger fra politidistriktet.

Flere barnehus beskrev også egne interne utviklingsprosjekter med sikte på å profesjonalisere eller på andre måter forbedre virksomheten. Ett slikt eksempel er familiemøtet (se tekstboks 3.1). Et annet er at rådgivere ved flere barnehus har fordypet seg i og skrevet rapporter om håndtering av SSA-saker til internt bruk og eventuelt til deling med andre barnehus.

På samme måte som for oppfølgingsarbeidet, ser det ut til at betingelsene for intern fagutvikling varierer i forholdsvis stor grad mellom barnehusene. Ett barnehus hadde for eksempel ikke råd til å sende flere enn et par-tre rådgivere på den årlige barnehuskonferansen hvor målsettingen er å samle barnehusansatte (Årsrapport Statens barnehus, 2018). Dette barnehuset hadde også opplevd at midler fra Politidirektoratet til videreutdanning ble omdisponert da de kom til politidistriktet. Et annet barnehus beskrev at det var vanskelig «å opprettholde den faglige standarden på spesialområdene» fordi sakstildelingen sjelden tok hensyn til rådgivernes spesialkompetanser, og det manglet tid og midler til fordypning. Vi ser at det langt på vei er de samme barnehusene som oppga dårlige betingelser for oppfølgingsarbeidet som erfarer dårlige betingelser for intern fagutvikling.

Dette indikerer en mulig utvikling i retning av et A- og B-lag av barnehus, basert på betingelsene de har for oppfølgingsarbeid og fagutvikling. Det forutsetter at de barnehusene som har hatt gode betingelser fortsetter å ha det. Det er usikkert. Enkelte ledere ved barnehus som frem til nylig har hatt gode betingelser for å drive med intern fagutvikling mente dette ville kunne endre seg fordi de nylig hadde mistet råderett over eget budsjett eller hadde fått signaler fra politiledelsen om strammere budsjetter. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 7 og 10.

Ledernes syn på mandat og rolleforståelse

Frem til nå har vi sett på hvordan rådgiverne beskriver det saksrettede arbeidet som foregår ved barnehusene. Vi har sett eksempler på variasjon i praksis, særlig i oppfølgingsfasen. Vi har antydnet at noe av variasjonen kan skyldes lokale styringsutfordringer, forskjeller i økonomiske rammer og størrelsen på geografisk dekningsområde. I denne delen av kapitlet skal vi se på hvordan lederne ser på barnehusenes mandat og roller. Vi er blant annet interessert i om forskjellene i praksis også kan henge sammen med ulike «filosofier» blant barnehuslederne.

Grunnmuren i modellen: Felles utgangspunkt

Selv ga barnehuslederne uttrykk for å være forholdsvis enige – og langt mer samstemte enn da forrige evaluering ble gjennomført, når det gjelder hva som utgjorde det flere omtalte som «grunnmuren» i barnehusmodellen. Grunnmuren refererte til det doble mandatet modellen er tuftet på; ivaretagelse av barns rettssikkerhet og hjelpebehov etter vold eller overgrep – og til rollene knyttet til de to sporene. En leder oppsummerte det slik:

Det ene er å bidra inn sånn at rettssikkerheten ivaretas, og at barnet blir forstått riktig ut fra sin utvikling og modning av politiet, sånn at avhøret kan bli gjennomført på en så god måte at barnet kan få fortalt sin historie. Og at vi bidrar inn med kunnskap om hva man for eksempel kan få ut av det med rettsmedisinske undersøkelser, rettsodontologiske undersøkelser. Det blir jo på en måte den polisære forankringen på den ene siden. Så tenker jeg at vi har en viktig rolle når det gjelder arbeidet i etterkant av avhør, med å følge opp barn, gjøre en vurdering av hva slags videre oppfølging barnet trenger. Veldig grovt sagt. Noen ganger at det er vi som kan bidra med det. Andre ganger få systemer rundt barnet til å kunne bidra.

Gjennomgående ble avhørsrelatert arbeid beskrevet som barnehusenes kjernevirksomhet, og som arbeidet som tar mest tid for rådgiverne i det daglige. Samtlige ledere var imidlertid opptatt av at det måtte foreligge en *balanse* mellom de to sporene i modellen. Mange erfarte at det ikke ble lagt til rette for en slik balanse fra styrende myndigheter i dag og at det forelå flere utfordringer knyttet til barnehusenes oppfølgingsmandat – noe vi kommer tilbake til i kapittel 7 om styring.

Når det kom til ivaretagelse av barns rettssikkerhet, var lederne opptatt av at barnehusene ikke skulle være flaskehalsen i systemet. Dette ble beskrevet som en viktig bakgrunn for generalist-spesialist-modellen barnehusene praktiserte (hvor ansatte har spesialfelter, men kan i prinsippet ta alle type saker). Videre var lederne opptatt av at barn har en rett til å bli hørt, og at det er viktig at det legges best mulig til rette for at barn får satt ord på det de har erfart i avhøret. Rådgivernes barnefaglige innspill før og under avhør ble løftet frem som avgjørende i den forbindelse.

Når det gjaldt ivaretagelse av barns hjelpebehov, kommuniserte flere ledere betydningen av barnehusenes unike posisjon gjennom det en leder betegnet som en «hendelsesstyrt inngang» (barnet har vært utsatt for noe man vet kan gi alvorlige senvirkninger). En slik inngang skiller seg fra en «symptomstyrt inngang» (der senvirkninger har oppstått), slik det for eksempel er i BUP. Ifølge lederne bidro den hendelsesstyrte inngangen til at barn kunne få hjelp på et tidligere tidspunkt og før vansker utviklet seg til mer alvorlige problemer. Lederne viste også til fordelene med at rådgiverne hadde lyttet til barnas fortelling under avhøret; at det kunne oppleves som en lettelse for barna å vite dette og å slippe å fortelle historien sin gjentatte ganger – noe som i sin tid var en viktig begrunnelse for barnehusmodellen (Bakketeig et al., 2012, Stefansen et al., 2012). På et mer overordnet nivå, beskrev lederne barnehusenes rolle som å sørge for at barna fikk det tilbudet de hadde behov for, enten det var noen timer til å bearbeide avhør/erfaringer, oppfølging/behandling over tid, eller det var behov for å jobbe med omsorgspersoner eller instanser rundt barna for å sikre at de ble forstått og ivare tatt på en god måte. I forlengelsen var lederne opptatt av at barnehusene kunne gi et tilbud når det var ventelister eller manglende kompetanse hos instanser som kunne gi barnet hjelp. Dette kan forstås som å gå på tvers av retningslinjene, der det i dag heter at barnehusene ikke skal «kompensere for mangelfull kunnskap og kapasitet i det ordinære hjelpeapparatet». Samtidig kan det også forstås som å oppfylle

mandatet om å være en koordinerende instans og et sikkerhetsnett som fanger opp de som ellers ikke ville fått hjelp. To ledere begrunnet tilnærmingen slik:

[Mye av] jobben vår begynner jo egentlig når avhøret er over, for da skal vi sørge for ivaretagelse av barnet. Det koordinerende ansvaret vi har, å sørge for at vedkommende får hjelp. I og med at Norge er så presset på penger som vi er, så vet jo vi at BUP for eksempel har lange ventelister – det er mange barn som faller mellom to stoler per i dag. Det heter at de skal få hjelp, men de får det ikke fordi det er for lange ventelister, barnevernet har for mye å drive med, BUP har for mye å drive med, og så blir disse barna sittende der, og da er det vi som «sitter på» dem [barna] til de får hjelp. For vi sier at ingen skal ut herfra før vi vet at de får hjelp. Derfor er det forebyggende. Vi skal i hvert fall ikke være den som svikter barnet på grunn av byråkratiet. Jeg tenker det er en av hovedoppgavene våre. Å være i de «missing link» – mellomrommene.

Samtidig var lederne opptatt av å understreke at barnehusene ikke skulle *overta* oppgaver for andre instanser – for eksempel at barn med et symptomtrykk som tilsa diagnose som hovedregel skulle henvises til BUP. Ingen av lederne argumenterte for å utvide mandatet til å omfatte mer behandling.

Kontekstuell variasjon eller ulike filosofier?

Selv om det ble uttrykt stor grad av enighet om mandat og roller på tvers av barnehusene, mente lederne at det var forskjeller barnehusene imellom i hvordan arbeidet ble håndtert i praksis. Dette ble i hovedsak knyttet til det ledere betegnet som «forskjellige vilkår for drift» eller «forskjellige handlingsrom», og mer spesifikt til kontekstuelle forhold vi har pekt på tidligere i kapitlet; lokale styringsutfordringer og begrenset handlingsrom, trangere økonomiske rammer, og store geografiske dekningsområder.

Det var imidlertid også noen ledere som pekte på det de mente var forskjeller i «filosofi» mellom lederne, knyttet til oppfølgingsmandatet. En uttrykte det slik:

Vi er jo forskjellige mennesker, og har litt forskjellige bakgrunner, og derfor har vi jo kanskje litt forskjellig filosofi på noe. (...) Det tror jeg kan gå på dette med hvor mye behandling eller hvor mye «spesialisthelsetjeneste» vi skal være. Og det er nok kanskje det området som vi har hatt mest problemer med (...) å bli enige om, hvordan [vi] registrerer oppfølging og behandling i statistikkssystemet. Hva skal til for at det kalles oppfølging og hva skal til for at det kalles behandling, og det har vi egentlig aldri klart å lande.

Intervjumaterialet vårt gir ikke grunnlag for å plassere barnehusene langs en akse med utgangspunkt i hvor mye eller lite behandling lederne mener barnehusene skal gi. For eksempel var det ingen ledere som argumenterte for at barnehusene bør gi behandling i form av terapi/helsehjelp i utstrakt grad. Det var imidlertid noen ledere som i større grad enn andre vektla at barnehuset primært skal følge opp barna via andre profesjonelle aktører – dvs. gjennom indirekte arbeid. Det kan

dermed se ut til at det eksisterer noen forskjeller mellom barnehusene i oppfølgingsfasen som kan knyttes til ulike fortolkninger av i hvor stor grad barnehusene skal drive med direkte oppfølging. Ettersom ulike barnehus opererer med ulike definisjoner av behandling og grensdragninger mot oppfølging, lar det seg heller ikke gjøre å innhente statistikk som kan belyse omfanget av behandling ved de ulike barnehusene. Dette synliggjør et behov for en tydelig(ere) overordnet avklaring knyttet til hvor skillet mellom oppfølging og behandling skal gå.

Modellens utviklingspotensial

Det siste vi skal ta for oss i kapitlet, er hva lederne anser for å være barnehusmodellens utviklingspotensial som faglig instans.

Utvidet målgruppe

Et potensial, som lederne var enige om, var å utvide modellens målgruppe. For det første mente lederne at den generelle aldersgrensen for avhør av barn i barnehus burde settes ved 18 år og ikke 16 år som i dag, med utgangspunkt i at «barn er barn». De mente videre at en slik utvidelse burde inkludere både utsatte og vitner.

For det andre tok samtlige ledere til orde for at barn med skadelig seksuell atferd (SSA) bør inngå i barnehusenes målgruppe. Som nevnt i kapittel 1, er denne gruppen ikke formelt omfattet av barnehusets virksomhet, men i praksis har barnehusene arbeidet med unge med SSA over flere år. Begrunnelsen for en slik utvidelse var at det ville kunne forebygge nye overgrep i fremtiden, og dermed nye ofre. Samtidig ble det lagt vekt på at de mistenkte barna i mange tilfeller selv hadde vært eller var utsatt for vold eller overgrep, og er sårbare barn med et hjelpebehov.

Med utgangspunkt i samme argumentasjon var det også flere ledere som mente målgruppa burde omfatte barn og unge som var mistenkt for grov voldsbruk. En leder uttrykte det slik:

Hvis du har liksom banket i hjel en annen da, nærmest. At de også kommer hit. Vi har hatt noen av de sakene. Jeg tenker at den som har banket en annen ungdom, er jo også en sårbar unge som trenger hjelp. Det er jo på en måte, du slår ikke en annen unge halvt i hjel i forbannelse. De er jo barn som ikke normalt sett hører under oss, fordi de ikke har skadelig seksualisert atferd. Men det er jo en skadelig atferd.

Lederne som argumenterte for å inkludere alle unge mistenkte (under 18 år) i volds- og overgrepssaker, pekte på at det i så fall må avklares nærmere hva som skal være barnehus-saker:

Og da er det selvfølgelig store grupper da, man må jo ta stilling til: «Hvilke av de mistenkte barna bør barnehuset involveres i?» Hvis ikke så må vi ha en enorm ressursøkning. (...) [E]n gjengkriminell, sytten og et halvt-åring, kan hende ikke. Kriminalomsorgen har jo noen systemer for å følge

opp unge i det sporet. Men er de under femten, så er det ingen ting. Så der er det egentlig et hull da. Der kunne vi kanskje hatt en rolle. Det må nok sees på litt mer, men jeg skulle ønske at den gruppen også var med, eller barn og unge opp til atten år. Uavhengig av status. Sånn overordnet kunne jeg ha tenkt meg det. Men at man må jobbe med nyanseringene.

Tidligere involvering

Et annet utviklingspotensial, som ble løftet frem av flere – både ledere og rådgivere ved ulike barnehus, var en utvidelse i form av tidligere involvering av barnehusene i saksgangen. Dette relaterer seg til det vi tidligere i kapitlet viste til som betingelser og barrierer for godt arbeid i forberedelsesfasen: økt samarbeid for å sikre barnefaglig tolkning av informasjon i saken, mulighet for bedre tilrettelegging – for eksempel hvorvidt avhør bør gjennomføres som sekvensielle avhør, og vurderinger knyttet til hensiktsmessigheten ved å gjennomføre avhør og aksjonsaker. Dette ble utdypet og begrunnet på flere måter, som i disse sitatene fra tre ulike rådgivere:

Jeg tenker jo at vi har et utviklingspotensial før avhør, for å tilrettelegge bedre. Og kanskje mer hensiktsmessig og klokere, sånn at det blir bedre for barna. Jeg ønsker at fokus skal være mer rettet inn mot det. Fordi på samrådsmøter så opplever jeg at det blir mye snakk om det praktiske, at planleggingen allerede er lagt før det barnefaglige blir etterspurt. Og da tror jeg mange ganger at vi stoppes litt i kreativiteten, å kunne tenke litt mer utenfor: «Hva kan vi gjøre akkurat mot dette barnet og denne familien?» At det blir sånne standarder som begrenser god tilrettelegging. (Rådgiver)

[I dag er det] jo en ren juristvurdering. Det er jo ikke noe vi er med på. Vi har jo foreslått det. Sånn som det er [organisert] i dag så blir jo juristene evaluert blant annet på frist for gjennomføring av avhør. Hvis noen hadde byttet det ut med frist for å ha gjennomført en dialog med barnehuset for eksempel (...) hva vil være lurt å gjøre i den anmeldelsen som du har (...) fra et barnefaglig perspektiv? (...) Det er langt flere fireåringer som hadde sluppet å komme hit, og det er jo juristen sitt argument at alle barn skal høres, ikke sant, men det er der jeg mener det er misforstått hvis man ikke vurderer om dette barnet er i stand til å la seg bli hørt, og hvilken belastning legger vi da på barnet. (Rådgiver)

Dette er barn som har holdt på hemmeligheter i månedsvis, årevis, og så har de valgt én eller to nærhets- eller trygghetspersoner å fortelle [noe av historien sin til]. Alle de vondeste, vondeste ... og så mister de kontroll på sin egen voldshistorie. Det går videre til en rektor, til politiet, til barnevernet, vips, så får de beskjed samme dag at i dag skal du møte en i politiet du ikke har møtt før, og så skal du snakke sant, og så skal du fortelle alt. Og der tenker jo vi som rådgivere at vi kunne kanskje vært med og tenke litt annerledes i forhold til hvordan man kan trygge barn og gjøre de beste vurderingene, og det er ingen oppskrifter – ingen mal som passer til alle her. (Rådgiver)

Det barnehusene så for seg var tettere samarbeid med politiet *før* det ble besluttet å gjennomføre avhør av barn som ledd i etterforskningen, dvs. før samrådsmøte. Som vi kommer tilbake til i kapittel 10 ble det under covid-19 pandemien åpnet for, og praktisert, initiale samrådsmøter – der blant annet hensiktsmessigheten ved avhør ble drøftet. Barnehusene hadde gode erfaringer med dette.

Oppsummering

Overordnet finner vi at barnehusene ivaretar oppgaver både i det strafferettslige sporet og behandlingssporet, og arbeider i tråd med retningslinjene og det doble mandatet. Vi ser også at lederne tolker mandatet i tråd med retningslinjene, samtidig som de mener modellen bør justeres. På disse punktene er det stor grad av enighet mellom lederne. I tillegg finner vi følgende:

- Som i 2012 er det noe variasjon mellom barnehusene i det saksrettede arbeidet, men variasjonen er mindre uttalt i dag, noe som skyldes strammere regulering og at mange barnehuspraksiser er rutinisert. Arbeidet i forberedelsesfasen og avhørsfasen er nokså likt. I oppfølgingsfasen ser vi større forskjeller. Vi finner at barn som bor langt unna barnehuset og barn som sogner til barnehus med stramme økonomiske rammer, får et dårligere oppfølgingstilbud.
- I tråd med retningslinjene driver barnehusene ekstern undervisning og veiledning. Dette skjer i større utstrekning enn i 2012, og indikerer at barnehusene bidrar til å bygge opp viktig kompetanse i «voldsfeltet». Samtidig finner vi at barnehusene har ulike betingelser for å drive fagutvikling internt.
- Vi ser en tendens til at barnehus som opplever å ha dårligere betingelser enn andre for å drive oppfølgingsarbeid også har dårligere betingelser enn andre for intern fagutvikling. Dette indikerer en utvikling mot et A- og B-lag, der noen barnehus får utvikle seg videre særlig med tanke på oppfølgingsarbeid og rollen som kompetansemiljø, mens andre må innskrenke virksomheten til det som gjelder avhøret.
- Ledere og ansatte ser behov for å justere barnehusmodellen på to områder. Justeringene handler om at målgruppen bør utvides til å gjelde barn under 18 år, og at barnehuset – med sin barnefaglige kompetanse – bør trekkes inn i vurderinger om hensiktsmessigheten ved å gjennomføre avhør og hvorvidt det tilrettelagte avhøret bør gjennomføres som sekvensielt eller som ordinært tilrettelagt avhør.

4 Barns erfaringer

Innledning

I dette kapitlet beskriver vi barns erfaringer med å komme til et barnehus for avhør og med oppfølging i tiden etterpå. Dette er et viktig tema, som berører kjernen i barnehusmodellen – ivaretagelse av barn som er i en vanskelig situasjon.

Data om barns erfaringer med barnehus kan innhentes på ulike måter. Vi har innhentet kvantitative data om barns erfaringer på avhørsdagen både fra barn og følgepersoner. I tillegg har vi gjennomført kvalitative intervjuer med et mindre utvalg barn og foreldre. Når det gjelder avhørsdagen kan vi sammenligne med forrige evaluering, og et gjennomgående spørsmål i kapitlet er om det er endringer i barns erfaringer fra 2012 til 2020, da materialet vi bygger på her ble samlet inn. Barns erfaringer med oppfølging på barnehuset ble ikke belyst i forrige evaluering, så her har vi ikke et tilsvarende sammenligningsgrunnlag. Vår analyse her, har til hensikt å få frem hva det er ved barnehusenes tilnærming til oppfølging som fungerer særlig bra – slik barn selv opplever det, og slik foreldre og andre følgepersoner vurderer det på vegne av barna.

Bakgrunn: Hva skjer på avhørsdagen

Avhørsdagen følger i grove trekk de samme prosedyrene ved alle barnehusene. Når barnet kommer til barnehuset, blir det tatt imot av avhøreren, som er en spesialutdannet polititjenesteperson, eller en rådgiver ved barnehuset. Barnet blir vist rundt og deretter fulgt inn på et venterom sammen med følgepersonen. Hvis foreldrene ikke er mistenkt i saken, er det som regel de som følger barnet. Hvis foreldrene er mistenkt, er følgepersonen som regel noen barnet har en relasjon til i det daglige. Det kan være en ansatt i barnehagen eller en lærer, men det kan også være en barnevernansatt.

Barnet blir så hentet inn til avhør, som foregår i et eget avhørsrom, hvor kun avhøreren og barnet er til stede. De øvrige aktørene, inkludert rådgiveren fra barnehuset, følger avhøret digitalt fra bisitterrommet. Avhøret foregår ofte i to bolker med en pause imellom. I pausen går barnet tilbake til venterommet og den voksne følgepersonen. I avhør av små barn og særlig sårbare voksne er det oftest sekvensielle avhør, dvs. at avhøret er delt opp i flere kortere sekvenser med pauser mellom.

Etter avhøret kommer noen og snakker med barnet og følgepersonen om hvordan dagen har forløpt og om sakens gang videre; en rådgiver ved barnehuset, avhører og/eller barnets bistandsadvokat. Ved en del barnehus får barn og voksne også en oppfølgingsamtale med saksansvarlig rådgiver ved barnehuset. I noen få saker kan det være en rettsmedisinsk eller rettsodontologisk undersøkelse i løpet av dagen. Under oppholdet får barn og følgepersoner oftest tilbud om noe å drikke og spise.

Tekstboks 4.1 Barnevennlige og ivaretagende lokaler

Barnehusene er innredet på en barnevennlig måte. Innredningen og lokalenes utforming skal være til hjelp for barn i en vanskelig situasjon (Stefansen, 2017). Det er som regel lyst og luftig. Møbler har sterke farger og det er bilder beregnet på barn og unge på veggene. I ganger og fellesrom er det grønne planter og annen dekor. På barnehuset i Oslo har de en egen hylle i gangen fylt med figurer som barn som har vært på barnehuset har laget.

Lokalene er utformet for å passe til barn i ulike aldre. Venterom for små barn ser annerledes ut enn venterom for større barn og ungdommer. De har også andre typer leker og spill.

I evalueringen fra 2012 (Stefansen et al., 2012) kom det frem at barn satte stor pris på at lokalene var utformet for dem. Det samme ser vi i denne evalueringen. I de kvalitative intervjuene ga både barn og foreldre uttrykk for at lokalene var fine og at det var viktig. En far la stor vekt på dette og snakket om hvor annerledes barnehuset var enn et sykehus, mindre klinisk, mindre kontor: «Her er det liksom, for ungdom også, så er det noe som roer deg ned, liksom. Det er fine farger, litt mer sånn koselig stil. Det er også en del av det å bli møtt. Det også er en ting med barnehusene som jeg synes er positivt.»

Illustrasjon 4.1: Fra Barnehuset i Oslo, figurer laget av barn

Illustrasjon 4.2: Fra barnehuset i Bodø, venterom for små barn

Opplevelse av reisetid

Da barnehusene ble etablert var det en bekymring for at det ville bli lang reisevei for barna – og at det ville være belastende. I 2012 fant vi at om lag ni av ti barn hadde reist i under to timer for å komme til barnehuset, mens om lag en av ti hadde reist tre timer eller mer. Svært få hadde reist fem timer eller mer. Tabell 4.1 viser at reisetiden til barnehusene er omtrent den samme i 2020 som i 2012, noe som indikerer at dekningsområdene til de nye barnehusene ikke er vesentlig større enn dekningsområdene til de som var etablert i 2012.

Tabell 4.1 Hvor lang tid tok reisen? Svar fra barn og voksne (på vegne av barn) i 2012 og 2020. Prosent

Hvor lang tid tok reisen?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Under 1 time	52	54	41	58
1–2 timer	41	38	47	31
3–4 timer	8	7	11	10
5 timer eller mer	-	1	2	1
Totalt	101	100	101	100
(N=)	(120)	(182)	(191)	(408)

Også i 2020 svarte om lag ni av ti av både barna og de voksne følgepersonene at de hadde reist under to timer, mens om lag en av ti svarte at reisen hadde tatt tre

timer eller mer. Sammenlignet med 2012, er det en noe høyere andel blant de voksne som svarte at reisetiden hadde vært under en time.

Vi finner det samme mønsteret når det gjelder sammenhengen mellom reisetid og slitenhet i 2020 som i 2012: jo lenger reiseveien var, jo flere oppga at de ble slitne. Tabell 4.2 viser resultatene fra 2020.

Tabell 4.2 Ble barnet sliten av reisen, fordelt etter reisetid. Barn over 10 år som svarte selv. Prosent

Ble du sliten?	Reist under 1 time	Reist 1-2 timer	Reist 3-4 timer	Alle
Nei	84	62	38	72
Ja	16	38	62	28
Totalt	100	100	100	100
(n=)	(99)	(69)	(13)	(181)

Totalt var andelen blant barna som oppga at de ble sliten av reisen imidlertid noe lavere i 2020 enn i 2012. I 2020 svarte 26 prosent at «ja litt» og to prosent svarte «ja, veldig». Tilsvarende tall for 2012 var 29 og tre prosent.

Alt i alt ser vi at reisetiden er akseptabel for de aller fleste barn som skal til barnehus for avhør, samtidig som noen barn og særlig de som har lang reisevei, opplever seg slitne når de kommer til barnehuset. Vi kan anta at denne gruppen vil ha større behov for å hente seg inn før avhøret begynner.

Gruet barn og voksne seg på forhånd?

Å komme til barnehuset i forbindelse med tilrettelagt avhør kan være skremmende. Å dempe barnets uro sånn at det kan klare å snakke om hva som har skjedd, er en viktig oppgave i forkant av avhøret. Å vite hvor vanlig det er at barn og voksne gruer seg, og hva de gruer seg til, er viktig informasjon i så måte. I tabell 4.3 viser vi andelen barn i 2012 og 2020 som gruet seg til å komme til barnehuset basert på svar fra barn selv og voksne følgepersoner.

Tabell 4.3 Gruet barnet seg til å komme på barnehuset? Svar fra barn og voksne (på vegne av barn) i 2012 og 2020. Prosent

Gruet barnet seg?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Ja, veldig	15	8	11	9
Ja, litt	45	46	52	37
Nei	41	46	37	56
Total	101	100	100	100
(N=)	(120)	(182)	(181)	(408)

Hovedbildet i både 2012 og 2020 er at få barn gruer seg *veldig* til å komme til barnehuset. I svarene fra barn er det en liten nedgang i andelen som svarer dette, mens bildet er likt når voksne svarer på vegne av barn. Langt vanligere er det å

grue seg litt. Nær halvparten av de spurte barna over 10 år oppga dette i 2020. Svarene fra voksne om barn tyder på at det er færre barn som gruer seg nå enn i 2012. Dette kan skyldes at andelen yngre barn som avhøres er høyere.

I 2012 hadde vi en hypotese om at barnas alder kunne ha betydning for om de gruet seg, og at yngre barn vil grue seg mindre fordi de som regel tenker mindre fremover enn det eldre barn gjør. Antakelsen stemte. Det var mindre vanlig at barn under ti år gruet seg sammenlignet med de som var over ti år. Som vist i tabell 4.4, fant vi et tilsvarende mønster i materialet fra 2020.

Tabell 4.4. Gruet barnet seg til å komme på barnehuset? Svar fra følgepersoner fordelt etter barnas alder. 2020. Prosent

Gruet barnet seg	Under 10 år	10 år eller eldre	Alle	Alle 2012
Ja, veldig	3	12	9	11
Ja, litt	24	52	43	52
Nei	73	36	48	37
Totalt	100	100	100	100
N=	137	271	408	181

Andelen følgepersoner som svarte at barnet *ikke* gruet seg, var imidlertid høyere for begge aldersgrupper i 2020 sammenlignet med 2012.

Som i 2012 inneholdt spørreskjemaene et åpent spørsmål om hva barn og voksne gruet seg til. 40 av 182 barn hadde skrevet inn et svar. I 2012 handlet majoriteten av svarene om at barna hadde gruet seg til å snakke med politiet og om hendelsen. Samme type svar gikk igjen i materialet fra 2020. Noen nevnte eksplisitt at det var politiet de gruet seg til å snakke med:

- Jeg gruet meg til å snakke med politiet.
- Avhøret for det meste.
- Litt skummelt med fremmede og at det var politiet.

Andre ga uttrykk for at de gruet seg til å snakke om det som hadde skjedd, mer generelt:

- Bare gruet meg generelt til å snakke.
- Å fortelle om detaljer som var ukomfortable.
- Å snakke om det som er ubehagelig og ting som er vanskelig.
- Fordi jeg ikke vil snakke om hva som har skjedd og da ble jeg veldig nervøs.
- Gruet meg til å snakke om private ting til folk jeg ikke kjenner.

Andre vanlige svar handlet om at det var situasjonen i seg selv som de gruet seg til, eller at de ikke visste hva som skulle skje:

- Alt!
- Jeg var veldig stressa.
- Jeg har aldri vært her før.
- Visste ikke hva jeg skulle.
- Gruet meg fordi jeg var usikker på hvordan det ville være.

Et par av kommentarene handlet om at de hadde gruet seg, men at det hadde vært en fin opplevelse:

- Var litt skummelt før jeg kom hit, men var ikke skummelt i det hele tatt.
- Det var litt skummelt i starten, men det gikk veldig fint.

Også de voksne fikk et åpent spørsmål om hva barnet gruet seg til. Mange av kommentarene handler om det samme som barna selv skrev. I tillegg var det flere som skrev at barna som ikke visste at de skulle på barnehuset før selve avhørsdagen reagerte med usikkerhet, både fordi det kom brått på, men også med tanke på hva som skulle skje, og noen skjønnte ikke hvorfor de skulle på barnehuset. Noen kommentarer omhandlet også barnas redsel for at gjerningspersonen skulle få vite at de hadde fortalt politiet om hva som hadde skjedd og for om det de fortalte ville få konsekvenser for dem selv, familien eller andre i ettertid. Vi antar at disse kommentarene dreier seg om såkalte aksjonssaker, dvs. saker der foreldre er mistenkte i saken og hvor verken de eller barnet er informert om at barnet skal til barnehuset for avhør (se tekstboks 4.2).

Er barn og voksne informert om det som skal skje på barnehuset?

God informasjon om hva som skal skje på barnehuset kan bidra til større trygghet i situasjonen og dermed til at barnet klarer å fortelle om det som har skjedd. Å være informert er også en grunnleggende rettighet barn har i henhold til barnekonvensjonen – også når de er involvert i rettslige prosesser (Kaldal et al., 2017). Som i 2012 stilte vi derfor spørsmål til barn og voksne om de var informert om hva som skulle skje på barnehuset da de kom dit. Alle de voksne, med unntak av én person, svarte at de visste litt (30 prosent) eller det meste (70 prosent). Andelen som visste det meste er noe høyere enn i 2012, da var den 64 prosent. På spørsmål om hvordan de hadde fått vite hva som skulle skje svarte 40 prosent at de hadde fått informasjon fra barnehuset, mens 54 prosent hadde fått informasjon fra politiet. De øvrige oppga ulike kilder eller at de hadde vært på barnehuset tidligere og derfor visste hva det handlet om.

Vi kartla også hvor godt informert barna selv opplevde at de var på forhånd, og de voksnes oppfatning av hvor godt informert barna var. Som vi ser i tabell 4.5, fordelte svarene seg svært likt i 2020 som i 2012.

Tabell 4.5. Var barnet informert om hva som skulle skje på barnehuset før det kom? Svar fra barn og voksne i 2012 og 2020. Prosent

Visste barnet hva som skulle skje på barnehuset før de kom?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Nei	8	11	6	8
Ja, visste litt	58	49	67	52
Ja, visste det meste	34	40	27	40
Totalt	100	100	100	100
(N=)	(121)	(182)	(191)	(408)

Som i 2012 var de aller fleste barna informert om hva som skulle skje på barnehuset før de kom. Andelen som «visste det meste», var høyere i 2020 enn i 2012 både i barnematerialet og blant voksne som svarte om barn. Denne endringen indikerer at informasjonsflyten til barn har blitt enda bedre enn den var.

Det er forskjell etter alder når det gjelder hvor informert barna er. Blant barn i alderen 10 til 12 var det 20 prosent som *ikke* visste hva som skulle skje. Tilsvarende andel blant barn som var 13 år og eldre, var ni prosent. Svar fra voksne følgespersoner viser det samme mønstret. Aldersforskjellen kan ha sammenheng med at man i formidlingen av informasjon er litt mer tilbakeholdne overfor yngre barn enn man er overfor eldre barn. Å ikke gi informasjon til yngre barn om hva som skal skje på barnehuset kan samtidig forstås som et brudd med Grunnloven (17. mai 1814) § 104 der det er spesifisert at barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv. Alder kan samtidig også ha betydning for barnas oppfattelse av informasjonen som gis og hva de husker.

Som vist av Kaldal et al. (2017) spesifiserer retningslinjene for barnehus i Sverige at det er barnehusets ansvar å sørge for at barnet er godt informert. Dette betyr ikke at barnehuset må informere barnet direkte, men de må sørge for at noen gjør det. I Norge følger det av retningslinjene for barnehusene at barnet skal tas imot på en måte som ivaretar barnets behov. Å gi informasjon om hva som skal skje nevnes som eksempel på slik ivaretagelse. Hvem som har ansvaret for å ta imot er imidlertid ikke spesifisert, men skal avtales mellom barnehuset og avhører. For øvrig har bistandsadvokaten ansvar for å ivareta fornærmedes interesser under etterforskning og hovedforhandling jf. strpl §107 c.

Nesten alle barna oppga at de hadde fått informasjon om hva som skulle skje på barnehuset fra en voksen, og majoriteten fra en eller begge foreldrene. Noen få svarte via internett. Voksenmaterialet viser at de som følger barnet til barnehuset oftest er de som har informert barnet om hva som skal skje. Nær tre av fire følgespersoner oppga at de hadde informert barnet. I 20 prosent av tilfellene ble politiet oppgitt som informasjonskilde. De øvrige oppga mor/far, barnevern, barnehus, eller at barnet hadde vært på barnehuset tidligere.

Tekstboks 4.2 Aksjonssaker: Når foreldrene ikke er informert om avhøret

I en eksplorerende svensk studie av barns erfaringer med aksjonssaker (Olsson & Kläferud, 2017) fant forskerne at barn som ble hentet til barnehus uten at foreldrene visste det ble redde og urolige, særlig om de bare fikk generell informasjon om hva som foregikk. Studien viste også at barna skjønnte hvorfor det måtte skje slik – i etterkant av avhøret.

I spørreskjemaene til barn og voksne stilte vi ikke spørsmål om barnet kom til avhør i forbindelse med en aksjonssak eller om barnet hadde fått vite i god tid før selve avhørsdagen, at det skulle på barnehuset. Vi spurte imidlertid om barnet visste at det skulle på barnehuset før de kom denne dagen. I alt var det 14 prosent (25 barn) som svarte «nei» på dette spørsmålet. Av dem var de aller fleste blitt fulgt til barnehuset av noen andre enn foreldrene, noe som indikerer at det har vært en aksjonssak. Når vi sammenligner denne gruppen med de øvrige barna i utvalget, finner vi små forskjeller med hensyn til om de gruet seg på forhånd, hvordan de synes dagen på barnehuset hadde vært og hvordan de opplevde å snakke med politiet. Dette innebærer imidlertid ikke at aksjonssaker er uproblematisk. Som vi beskrev i kapittel 3 er barnehusene selv opptatt av hvordan «tilbakeføringen» til familien etter aksjonssaker bør skje – og ett barnehus prøver ut en metode for dette som virker lovende (tekstboks 3.1).

I vårt kvalitative materiale har vi et par eksempler på aksjonssaker. I begge disse sakene var faren den mistenkte utøveren, men siden han hadde flyttet ut og barna bodde hos moren som ikke var mistenkt, var ikke tilbakeføringen spesielt problematisk. Begge mødrene i disse sakene uttrykte forståelse for at avhøret ikke kunne være varslet på forhånd.

Den ene moren fortalte om en god tilbakeføring, hvor barnevernet hadde fulgt barna hjem og tatt seg tid til å fortelle henne om hva som hadde skjedd på barnehuset og hva som var planen videre: «[Etter avhøret] kom de hjem med barnevern og politi. Da sa de hva de hadde gått gjennom, og alle var jo slitne og trøtte. (...) Alt gikk riktig for seg, de ble godt ivarettatt av alle instanser. [Jeg] følte det var veldig trygt og godt. Og så fulgte de jo hjem etterpå, og da gikk de gjennom, liksom, med meg, hva de hadde vært gjennom og fortalte litt og ... en liten sånn overlapp her hjemme.» Datteren, som hadde opplevd å bli hentet til avhør, ble også intervjuet. Hun beskrev erfaringen slik: «(...) Det var veldig ´random`. For vi hadde som sagt ikke fått beskjed om dette her på forhånd på noen måte, og jeg husker bare at jeg ble vekket om morgenen, og da skulle vi ikke på skolen for da sto politiet utenfor og følgepersoner fra skolen som skulle være med og følge oss inn på barnehuset. Og så kom de tidlig om morgenen og så ble vi kjørt dit av følgepersonene sammen med politiet. Politiet guidet veien til barnehuset. (...) Kjøreturen var grei. Jeg syntes det var helt fint. Men så var [vi] jo også litt sånn nervøse, for første gangen i avhør er ikke bare-bare og du vet jo ikke helt hva du har i vente, ikke sant.»

I et annet intervju beskrev en mor en aksjonssak som *ikke* ble opplevd som ok. Dette skyldtes ikke i seg selv at det var en aksjonssak, men at avtalen i utgangspunktet var at moren skulle følge barnet selv. Hun ble derfor svært overrasket da politiet sammen med lærer fra skolen kom for å hente barnet til avhør.

Mottakelsen på barnehuset, forberedelse til avhør

Barnehusene har rutiner for hvordan mottakelsen av barn og følgepersoner skal skje – med tanke på å skape trygghet i situasjonen. Som i 2012 svarte så godt som alle barna (98 prosent) at det var noen som hilste på dem da de kom til barnehuset. Majoriteten (87 prosent) av barna hadde også blitt vist rundt på barnehuset før avhøret. Her ser vi en positiv utvikling: Tilsvarende andel var betydelig lavere i 2012 (65 prosent). Det er ikke nødvendigvis negativt at ikke alle barn blir tatt imot på samme måte. Barn som kommer til barnehuset, er ulike og

har ulike behov. Noen har vært på barnehuset tidligere og kjenner derfor stedet, mens andre kan trenge ro og ikke for mange stimuli før avhøret, eller det kan ha vært andre barn i lokalet som man ønsket å skjerme.

Tekstboks 4.3 Det første møtet med barnehuset

I de kvalitative intervjuene kom det frem at både barn og voksne opplevde at de var blitt godt tatt imot på barnehuset. De ansatte ble beskrevet som vennlige, og lokalene som fine. En ungdom vi intervjuet sa dette: «Jeg kjente på det med en gang jeg kom hit, så ble jeg tatt veldig godt imot av folkene her. (...) Altså de viser stor omsorg, og de har et veldig stort hjerte for andre.» Også en annen ungdom la vekt på omsorgen hun opplevde helt fra starten: «Jeg husker ikke navnet på henne, men det var en litt sånn 40-ish dame, litt voksen, litt sånn seriøs, men også veldig snill, som tok meg imot. (...) Det var hun og en mann som snakket litt med meg før jeg skulle på avhør, bare sånn [for å] avklare «dette her skal skje, du bare forklarer dette her og så fikser vi resten». Litt sånne ting. Og så bare fiksa det seg.»

En mor beskrev hvordan de ansatte passet på at de fikk god informasjon om hva som skulle skje: «Vi ble tatt imot av en person. Vi fikk servering av kaffe og kakao og fikk et rom som vi skulle være på. Det fungerte fint. Og så fikk vi beskjed om hvem som skulle snakke med [sønnen vår]. Hun kom inn og snakket med oss alle tre og [fortalte] hvem som skulle lytte på samtalen.» En annen mor la vekt på respekten og forståelsen hun var blitt møtt med helt fra starten: «De har bare vært helt supre. Rett og slett. Den velkomsten og sånn som du blir tatt imot med forståelse og respekt. Jeg har ingenting negativt å si.»

Vi ser også eksempler på at familier har fått komme på barnehuset dagen før avhøret, slik denne moren beskriver: «Vi kom hit, vi blir tatt imot av en hyggelig dame og hun fortalte at hun skulle være vår kontaktperson her. Og så forklarte hun hele prosessen. Hva er barnehuset, hva er det som skjer her, de dagene eller gangene vi skal komme hit? Og så dagen etter blir vi innkalt hit og da er det en intervjuer og advokater og de fra politiet som skal avhøre. Hun viste oss hvor de skulle være og liksom hvordan det ser ut der de skal avhøre [sønnen min] og de andre barna. (...) Vi fikk mat og drikke og vi hadde et eget rom vi beholdt hele dagen.»

Et hovedinntrykk fra de kvalitative intervjuene er at informantene, både barn og voksne, setter pris på både vennligheten de blir møtt med og informasjonen de får, samt at de får en kontaktperson med en gang de kommer. Alt dette bidrar til å trygge dem i det som er en ukjent og vanskelig situasjon.

Tabell 4.6 viser at de aller fleste barn får informasjon fra en ansatt ved barnehuset om hva som skal skje i løpet av dagen.

Tabell 4.6 Var det noen ansatte på barnehuset som fortalte om hva som skulle skje i løpet av dagen? Svar fra barn og voksne på vegne av barn, i 2012 og 2020. Prosent

Fikk barnet informasjon på barnehuset?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Nei	3	3	6	2
Ja, om noe	54	26	48	25
Ja, om alt	43	71	46	73
Totalt	100	100	100	100
(N=)	(120)	(182)	(189)	(408)

Vi ser også en positiv utvikling fra forrige evaluering. I 2020 svarte nær tre fjerdedeler av barna at de hadde fått informasjon «om alt» fra en ansatt ved barnehuset. Tilsvarende tall i 2012, var 43 prosent. Svarene fra barna og de voksne fordeler seg svært likt, slik vi også så i 2012.

Nærmere analyser av svarene fra følgepersonene viser (som i 2012) at jo eldre barna er, jo mer detaljert informasjon får de. Andelen voksne som oppga at barnet fikk informasjon «om alt» som skulle skje var 63 prosent for barn under 10 år og 78 prosent for barn over 10 år.

Vi vet ikke hva grunnen er til at en fjerdedel får begrenset informasjon om hva som skal skje på barnehuset. Antakelig er bildet sammensatt. Noen kjenner rutinen fra før, andre kan ha hatt mer behov for ro enn informasjon – slik de ansatte har vurdert det. Vi kan samtidig ikke utelukke at noen barn ikke får informasjon når de kommer av andre grunner, som dårlig tid, bemanningssituasjonen ved barnehuset, eller en glipp i rutiner.

Opplevelsen av avhøret

Det kan være en stor påkjenning for barn å forklare seg for politiet om hva de har opplevd. Et viktig siktemål med etableringen av barnehusene var nettopp å redusere belastningen for barn knyttet til tilrettelagt avhør. Tanken var at når avhøret skjer i et miljø som er tilrettelagt for barn, vil de oppleve selve avhøret som mindre skummelt. Fra et rettslig perspektiv har man tenkt at dette også vil føre til bedre avhør. Som resten av barnehuset, er avhørsrommene også innredet for barn, med møbler i riktig størrelse og ofte med friske farger. Det kan være pledd eller en pute i stolene og ofte et teppe på gulvet. For at barnet ikke skal bli forstyrret er det ikke leker i rommet eller bilder på veggene.

Illustrasjon 4.3 Avhørsrom, barnehuset i Bergen

Vi kartla barnas opplevelse av tilrettelagt avhøret gjennom en serie av spørsmål, som også ble stilt i 2012. Mønsteret i tabell 4.7 er likt med det vi så i 2012.

Tabell 4.7 Hvordan synes du det var å snakke med politiet i dag? Svar fra barn. Prosent

Det var ...	Passer bra	Passer litt	Passer ikke	Totalt	Antall svar
Greit	83	16	1	100	173
Slitsomt	16	54	30	100	142
Skummelt	10	41	49	100	144
Bra etterpå	70	25	6	101	151

De aller fleste barna synes det hadde vært greit å snakke med politiet og at det var bra etterpå, mens et mindretall syntes det i hovedsak hadde vært slitsomt og skummelt. En endring fra 2012 er at det er flere som oppgir at betegnelsen «greit» passer bra på den erfaringen de har hatt, mens det er litt færre som oppgir at betegnelsene «slitsomt» og «skummelt» passer bra.

De voksne følgepersonene fikk spørsmål om hvordan barnet de fulgte hadde opplevd avhøret. Mønsteret var svært likt som for barnas egne vurderinger.

En mulig tolkning, som vi også gjorde i 2012, er at det å være til avhør i all hovedsak oppleves som greit, men at det samtidig er både slitsomt og litt skummelt å skulle forklare seg om hva man har opplevd til politiet. Den positive endringen vi ser, ved at færre synes det i hovedsak var slitsomt og skummelt, kan henge sammen med flere ting. Trolig har det betydning at barna er bedre informert, enn de var i 2012. Men det kan også handle om at barna ivaretas bedre underveis i avhøret og at de har fått møte avhøreren forut for avhøret.

Det positive bildet i tabell 4.7 bekreftes av andre spørsmål vi stilte: 98 prosent av barna oppga at de fikk sagt det de hadde lyst til å si til politiet, og 88 prosent oppga at de selv fikk bestemme hva de skulle si til politiet.

Tekstboks 4.4 Barns opplevelser av avhøret – ulike kilder gir ulike bilder

Avhøret på barnehuset følger en protokoll utviklet av norske forskere (se Baugerud & Johnson, 2017), og de som avhører barn har spesialutdannelse fra Politihøgskolen (se Myklebust, 2017). Det er forsket en del på kvaliteten på avhørene som gjøres i norske barnehus. Fokuset i denne forskningen er om avhørerne følger protokollen, og klarer å stille åpne, ikke-ledende spørsmål (Baugerud & Johnson, 2017; Baugerud et al., 2020). Det er forsket mindre på hvordan barn opplever det å bli avhørt i barnehus.

Forandringsfabrikken, som jobber for å bedre systemene som skal ivareta barn, har snakket med et utvalg barn om dette. I deres rapport fremkommer både negative og positive erfaringer: «Under selve avhøret bidro kamera, formelle og stive avhørere, en uvanlig og litt rar snakkemåte og et formelt og kaldt avhørsrom til at avhøret ble utrygt for en stor del av barna. Mange sier at det ble så utrygt at de ikke klarte å fortelle alt eller nok om det vonde de hadde opplevd. Barn som fikk god informasjon, ble samarbeidet med og som ble ivaretatt av varme voksne, fortalte i større grad om de vonde opplevelsene i avhøret» (Forandringsfabrikkens kunnskapssenter, 2019 s. 30). Også i en masteroppgave (Berget, 2018) beskrives negative erfaringer. Barna som ble intervjuet hadde opplevd at avhørsrommet var klaustrofobisk, ubehag ved kameraene og manglende respons fra avhører. En kartlegging av seks barns erfaringer ved danske barnehus viser også at avhøret var vanskelig for dem å gjennomføre. Avhørsrommet ble beskrevet som et «alvorsrom». Noen opplevde det plagsomt at det satt personer og så på avhøret, noen opplevde også kameraene som plagsomme. Samtlige foretrakk likevel å bli avhørt på barnehuset i stedet for hos politiet (Børnerådet, 2016).

Våre kvalitative intervjuer bekrefter imidlertid bildet fra den kvantitative undersøkelsen om at avhøret går greit for de fleste. En ungdom fortalte at hun hadde gruet seg på forhånd fordi hun ikke visste hva som skulle skje og hvordan alt skulle foregå på barnehuset. Da hun kom til avhøret var hun roligere: «Ja, altså, jeg ble veldig beroliget, og så da vi først var kommet inn i avhørsrommet, eller jeg fikk litt mer informasjon om hvordan det skulle fungere, på hvilken måte vi skulle bli [møtt] på, da ble jeg på en måte mer rolig, og da tenkte jeg at det ville gå bedre. (...) Jeg følte jeg fikk sagt det jeg ville. Og jeg følte jeg ble veldig godt ivare tatt og at jeg ble hørt veldig godt når jeg fikk sagt det jeg ville si, og fikk sagt det jeg ville få frem.»

En 10-åring vi intervjuet opplevde det også som bra å få snakket om hendelsen: «Jeg gruet meg til å snakke om hendelsen. Jeg visste ikke at jeg skulle snakke med politiet, visste bare at jeg skulle snakke om det som hadde skjedd. (...) Politidamen sa at «du sier bare det du vet til meg, så er det noen som tar opp det vi sier, et kamera». Det syntes jeg var greit. (...) Jeg syntes jeg fikk fortalt det jeg ville. Etterpå syntes jeg ikke at det var noe å grue seg til. Når jeg dro derifra, syntes jeg det var fint. Etterpå var det bedre, fordi jeg hadde snakket om det og fått det ut. Da slapp jeg å ha det i tankene hele tiden.»

Også en 15-åring fortalte om en god opplevelse: «Jeg hadde aldri vært med på noe lignende før, noen gang. Så jeg følte det veldig sånn ... det var noe veldig annerledes, og veldig tøft. Men jeg følte at jeg ble veldig godt tatt imot, og at ting på en måte ble lettere når jeg fikk det ut i dette avhøret da, med alle de andre til stede. (...) Det var fint å snakke om det.»

I en annen sak var opplevelsen ikke like god. En mor fortalte at sønnen var blitt hentet på skolen for å bli avhørt på barnehuset. Hun hadde ikke fått informasjon om dette, men ble oppringt og bedt om å komme fordi det hadde vært vanskelig å få roet sønnen og få hans forklaring. På avhørstidspunktet var han seks år, og hadde en kjent ADHD-diagnose. Hvordan sønnen selv opplevde situasjonen, vet vi ikke, men moren ga tydelig uttrykk for at han hadde følt seg utrygg.

Både barn og voksne fikk spørsmål om hvorvidt barna hadde snakket med politiet om det barna hadde opplevd før de kom til barnehuset denne dagen. Spørsmålsstillingen til barn og voksne var litt forskjellig. Spørsmålet til de voksne var formulert slik: «Har barnet/ungdommen vært til avhør tidligere i forbindelse med denne saken?», mens spørsmålet til barna var formulert slik: «Har du fortalt politiet om det du har opplevd før du kom til barnehuset i dag?». Disse ulike måtene å formulere spørsmålet på kan forklare den forskjellen som kommer frem i tabell 4.8.

Tabell 4.8 Har barnet /ungdommen fortalt politiet om det de har opplevd flere ganger? Svar fra barn/unge og følgepersoner. 2012 og 2020. Prosent

Har barnet snakket med politiet flere ganger?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Nei	61	58	80	71
Ja, en gang tidligere	27	25	13	16
Ja, flere ganger tidligere	12	17	5	2
Vet ikke*	-	-	2	11
Totalt	100	100	100	100
(N=)	(117)	(181)	(189)	(402)

*svaralternativ kun i skjema til voksne

Svarene fra barna er svært like i 2020 som i 2012. Rundt fire av ti hadde snakket med politiet flere ganger. Følgepersonene oppga en lavere andel, rundt to av ti, både i 2012 og 2020. I 2020 svarte flere av følgepersonene «vet ikke» på dette spørsmålet. Antakelig reflekterer dette at det er flere saker hvor følgepersonen ikke kjenner barnet godt.

I spørreskjemaet til både barn og voksne stilte vi spørsmål om barna syntes det var greit å fortelle om det de hadde opplevd til politiet flere ganger.

Tabell 4.9 Synes barn og unge som har fortalt det de har opplevd til politiet flere ganger, at det var greit? Svar fra barn og følgepersoner i 2012 og 2020. Prosent

Greit å fortelle/bli avhørt av politiet flere ganger	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Nei	6	4	15	12
Sånn passe	59	29	62	58
Ja	35	68	23	30
Totalt	101	100	100	100
(n=)	(51)	(75)	(53)	(73)

Både i 2012 og 2020 svarte de fleste barna at de synes det var greit å fortelle om det de hadde opplevd til politiet flere ganger. Samtidig har det skjedd en endring ved at langt flere barn svarer et ubetinget «ja» på dette spørsmålet i 2020 enn i 2012. Vi vet ikke hva grunnen til denne endringen er. En mulighet er at det var flere barn som hadde erfart å ha samtaler utenom barnehuset i 2012 enn i 2020. De voksne er mer forbeholdne enn barna, noe som kan skyldes at de ble spurt om formelle avhør.

Tekstboks 4.5 Gjentatte avhør

I noen saker gjennomføres det mer enn ett avhør av barnet, enten fordi det besluttes å gjennomføre såkalt supplerende avhør jf. straffeprosessloven §239 bokstav c eller at barnet avhøres av andre grunner. Fra det kvalitative materialet har vi eksempler på saker der det har vært nødvendig med flere avhør. I en sak som handlet om vold fra far var barna i familien først inne til avhør i forbindelse med anmeldelsen. Senere ble de tatt inn til nytt avhør etter at faren hadde sett opptakene av avhørene og hadde spørsmål til dem, og deretter igjen etter at faren hadde brutt besøksforbudet han var blitt ilagt og hvor «nye hendelser hadde skjedd».

Også i en annen sak ble det gjennomført to avhør av barnet fordi tiltalte ba om et nytt avhør. Her skjedde det en misforståelse ved det andre avhøret. Moren til barnet hadde avtalt med etterforskeren at hun skulle følge sønnen til avhøret siden han var utrygg og trengte henne der, og ble veldig overrasket da sivilkledd politi kom sammen med sønnens kontaktlærer for å hente ham til avhøret. Mor nektet dette og ringte til etterforskeren som bekreftet at hun kunne være med til barnehuset. Ut over denne misforståelsen hadde møtet med barnehuset vært bra.

Rettsmedisinsk og rettsodontologisk undersøkelse

Hvordan barn opplever rettsmedisinsk og rettsodontologisk undersøkelse på barnehuset vet vi lite om. I 2012 ble det kun stilt spørsmål om medisinsk undersøkelse. Det var imidlertid for få barn som svarte til at noen resultater kunne rapporteres. Det samme var tilfelle i 2020, hvor kun ni barn i utvalget svarte at de hadde vært til medisinsk undersøkelse. I tillegg svarte kun seks barn at de hadde vært til odontologisk undersøkelse. Ingen av foreldrene eller barna som ble intervjuet kvalitativt snakket om slike undersøkelser, trolig fordi de ikke hadde erfaring med det. Så lenge det gjøres så få rettsmedisinske og rettsodontologiske undersøkelser, er det vår konklusjon at barns erfaringer må belyses på andre måter enn vi har hatt mulighet til.

Materialet fra følgepersonene er tynt, men indikerer at barn opplever rettsmedisinsk og rettsodontologisk undersøkelse på barnehuset som greit.

I alt hadde 54 følgepersoner fulgt barn som hadde vært til legeundersøkelse på barnehuset den dagen avhøret ble gjennomført. I tillegg oppga 35 følgepersoner at de hadde fulgt barn som hadde vært til legeundersøkelse tidligere i den aktuelle saken, og at 10 av disse var gjennomført på barnehuset tidligere. På spørsmål om hvordan barnet synes det var å bli undersøkt av en lege, svarte 60 prosent at de trodde barnet syntes det var greit, mens de øvrige svarte *vet ikke*. Kun 16 følgepersoner hadde fulgt et barn til barnehuset som hadde vært til rettsodontologisk undersøkelse. Med ett unntak, svarte følgepersonene at de trodde barnet syntes det var greit å bli undersøkt av tannlegen.

Dagen på barnehuset: ventetid og ivaretagelse

Det kan være belastende for barn å være lenge på barnehuset. Vi stilte derfor spørsmål om hvor mange timer barnet hadde vært på barnehuset. Som i 2012 var hovedmønsteret at barn som kommer til barnehuset, er der ganske kort tid. I 2020 oppga ni av ti at de hadde vært på barnehuset fire timer eller kortere, mens en av ti hadde vært der fem timer eller lenger. Tilsvarende tall basert på følgepersonenes svar var henholdsvis åtte av ti og to av ti. Vi vet ikke hva forskjellen skyldes, men det kan handle om at det gjennomføres sekvensielle avhør med flere yngre barn – noe som gjør at avhøret tar lenger tid.

Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er om barna opplever at ventetiden på barnehuset blir lang. Svarene fra barn og følgepersoner på vegne av barn, er vist i tabell 4.10.

Tabell 4.10 Har ventetiden vært lang i dag? Svar fra barn og følgepersoner i 2012 og 2020. Prosent

Har ventetiden vært lang i dag?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Ja, veldig	9	6	1	3
Ja, litt lang	28	24	21	30
Nei, tiden har gått fort	54	59	70	59
Vet ikke	10	11	9	8
Total	101	100	101	100
(N=)	(115)	(182)	(192)	(408)

På spørsmål om ventetiden har vært lang, svarte flere barn enn voksne «ja, veldig», mens noen færre svarte «ja, litt lang». Svarene fra 2020 er svært like svarene i 2012. De voksne svarte mer likt med barna i 2020 enn de gjorde i 2012, da flere svarte at tiden hadde gått fort for barnet.

Tekstboks 4.6 Dagen på barnehuset – ulike erfaringer

De kvalitative intervjuene bekrefter i all hovedsak bildet fra spørreundersøkelsene; ventetiden er ikke et stort problem. En gutt på 10 år beskrev dagen slik: «Det var mange leker [på venterommet], så da gikk tiden fort. Jeg husker ikke hvor lenge jeg var der. Det var ikke mange folk der og det var komfortable stoler. Jeg syntes dagen gikk fort.»

I et annet intervju, der en mor fortalte om sønnen som hadde vært til avhør da han var seks år, får vi et litt annet bilde – som illustrerer at dagen på barnehuset også kan være ganske krevende: «Jeg tror det var én dag [vi var på barnehuset]. Men det var en veldig lang dag. Liksom inn og ut med ham i avhøret og jeg satt og ventet. Det var en veldig lang dag, men det var veldig hyggelig. Vi fikk mat og vi fikk drikke og vi hadde et eget rom vi beholdt hele dagen. Ja, det var litt tungt for [sønnen min], han ble veldig sliten, ikke sant. Masse spørsmål og å sitte og konsentrere seg i mange timer var vel litt vanskelig for et barn. Så det var en veldig tøff dag, men det gikk ... det gikk fint til slutt.»

Vi har undersøkt om opplevelsen av om ventetiden var lang eller ikke har sammenheng med hvor lenge barnet var på barnehuset. I 2012 fant vi ingen slik sammenheng. I 2020 fant vi en viss sammenheng i barnematerialet og en klar sammenheng i voksenmaterialet: Uavhengig av barnets alder var mønsteret at jo lenger tid barnet var på barnehuset, jo oftere svarte de voksne at barna synes ventetiden var lang.

For barn som skal til avhør er det ikke å unngå at ventetiden i noen tilfeller kan bli lang. Et viktig spørsmål i denne sammenheng er om det er tilrettelagt for at barna skal ha det bra mens de venter. Vi har stilt barn og voksne to spørsmål som kan gi indikasjoner på dette. Det ene er om de får mat og drikke mens de venter, det andre er om venterommet er tilrettelagt for dem.

I 2012 oppga tre fjerdedeler at de hadde fått noe å spise og drikke mens de ventet. I 2020 var tilsvarende andel 81 prosent, altså litt høyere. I tillegg svarte 17 prosent at de kun hadde fått tilbud om noe å drikke mens to prosent ikke hadde fått tilbud

om mat eller drikke. Svarene fra de voksne om barna hadde fått mat og drikke var tilnærmet like svarene fra barn.

Venterommene på barnehusene er utstyrt med leker, spill, blader og annet som kan korte ventetiden for barnet og gjøre situasjonen mindre belastende. Både i 2012 og 2020 spurte vi om barnet likte venterommet. Vi må ta forbehold om at undersøkelsen i 2020 ble gjennomført under Covid-19 pandemien. For å begrense smittefare hadde barnehusene ryddet bort en god del leker og utstyr fra venterommene, slik at de ikke var like velutrustede som i 2012.

Tabell 4.11 Likte barnet venterommet? Svar fra barn og voksne på vegne av barn i 2012 og 2020. Prosent

Liker barnet venterommet?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Nei	6	2	-	1
Ja, sånn passe	41	37	35	34
Ja, veldig	53	62	65	65
Totalt	100	101	100	100
(N=)	(121)	(180)	(191)	(408)

Svarene fra både barn og voksne tyder på at de aller fleste barna likte venterommet. I 2020 svarte om lag to av tre både blant barna og følgepersonene at barnet likte venterommet «veldig». I 2012 var det større diskrepans mellom barns egen vurdering og voksnes vurdering av barns opplevelse, hvor litt færre barn svarte at de likte venterommet «veldig».

Barna kunne også skrive hva de likte eller ikke likte ved venterommet, og 63 prosent (n=115) skrev noe om det. De aller fleste skrev at de likte venterommet, og beskrev det med ord som avslappende, trygt, stille og rolig og koselig. Mange skrev også at de likte lekene og spillene, og at det var kult og trivelig å være der. Et tilsvarende mønster ble beskrevet i evalueringen fra 2012 – noen vektla muligheter for ro, andre vektla muligheten for aktivitet.

Her er noen illustrerende eksempler:

- Jeg likte venterommet fordi det ikke ligner på et kontor, men mer på et litt koselig, behagelig sted.
- Det er koselig her, god sofa, alt var tilgjengelig.
- Det er veldig koselig og fint dekorert. Føler meg trygg.
- Det var lego og fine bilder og musikk. Jeg likte rommet godt!
- Jeg ELSKER venterommet fordi det er gøy der inne og så masse vi kan gjøre der inne.
- Det er en TV og tegnesaker.

Noen få barn var litt mer delt i sin vurdering i 2020, for eksempel skrev en at: «det burde hatt mere ungdomsting kanskje, men det var veldig fint her», mens en annen svarte at det er: «ett helt vanlig venterom». Noen veldig få var mer negativt innstilt; en synes det var kjedelig, et par at det var litt barnslig, og et par var misfornøyd med datafasilitetene (ingen ipad spill, trenger X-box). Det er mulig dette har sammenheng med smitteverntiltakene vi nevnte foran.

Tidligere har det blitt bemerket at barnehusene er innredet med tanke på små barn. Ut fra vårt materiale ser ikke dette ut til å prege svarene fra barn og unge selv; kun to ungdommer, begge i alderen 13–15 år, bemerket at venterommet var litt barnslig eller hadde ting beregnet på små barn. En ungdom skrev også at barnerommet som hun fikk var fint og trygt. Vårt inntrykk fra besøkene på barnehuset i 2020 er at barnehusene har vært opptatt av å innrede venterommene slik at de er tilpasset ulike aldersgrupper.

Oppfølging på avhørsdagen: samtale etter tilrettelagt avhør

Et av hovedargumentene for opprettelse av barnehusene var behovet for å ivareta barn ikke bare under avhør og i løpet av avhørsdagen, men også i etterkant av avhøret. Både i 2012 og 2020 spurte vi barn og voksne om barnet var blitt fulgt opp av noen på barnehuset etter at avhøret var over. Spørsmålet handler altså om oppfølging på avhørsdagen, ikke om de har blitt fulgt opp i ettertid. Både i 2012 og 2020 svarte om lag åtte av ti at noen hadde snakket med dem om hvordan de hadde det, etter avhøret og undersøkelse hos lege eller tannlege. Tilsvarende spørsmål ble stilt også til følgepersonene, og her ser vi en nedgang fra 82 til 67 prosent i andelen som svarer at noen hadde snakket med barnet i etterkant av avhør og lege- eller tannlegeundersøkelse.

I 2012 svarte om lag to tredjedeler av barna at noen på barnehuset hadde spurt dem om de hadde lyst til å snakke med noen senere, for eksempel om noen dager eller uker. Tilsvarende andel i 2020 var høyere, cirka åtte av ti svarte bekreftende på dette spørsmålet. Vi finner også en økning i andelen barn som syntes det hadde vært fint å snakke med andre enn politiet og lege/tannlege om det de hadde opplevd – fra 58 prosent i 2012 til 67 prosent i 2020. Andelen som svarte at det var fint var litt høyere blant 13–15 åringene, enn blant 10–12 åringene.

En viktig del av oppfølgingen er å få klarhet i om barn ønsker å snakke med noen på et senere tidspunkt. Vi spurte derfor barna om de hadde blitt spurt av noen på barnehuset om de hadde lyst til å snakke med noen, for eksempel om noen dager eller uker. 79 prosent svarte bekreftende, mens 21 prosent svarte at de ikke hadde blitt spurt. Andelen som svarte bekreftende, var lavere i 2012. Da svarte om lag to tredjedeler av barna at de hadde fått et slikt spørsmål. Som oppfølgingsspørsmål spurte vi barn og unge om de trodde de ville ha lyst til å snakke med noen om noen dager eller uker. På dette spørsmålet svarte 30 prosent nei, mens de øvrige svarte ja (22 prosent) eller vet ikke (48 prosent). I 2012 svarte 19 prosent nei, 29 prosent ja, mens 52 prosent svarte vet ikke. En noe større andel er altså i 2020 noe mer negativ til å snakke med noen en stund etter avhøret sammenlignet med

forrige evaluering. Vi vet ikke hva grunnen til dette er. Hovedbildet fra begge år er imidlertid at majoriteten av barna var usikre på om de ville ønske å snakke med noen.

Å snakke med følgepersonen i etterkant av avhøret vil ofte være en viktig del av oppfølgingen av barnet. I 2012 hadde 62 prosent av følgepersonene fått tilbud om samtale enten alene eller sammen med barnet, 15 prosent hadde fått tilbud om begge deler, mens 20 prosent ikke hadde fått noe tilbud. I 2020 var andelen som hadde fått tilbud om samtale enten alene eller med barnet sunket til 49 prosent. Majoriteten av de som hadde hatt en slik samtale svarte at den hadde vært med en ansatt på barnehuset (71 prosent), avhører/politi (20 prosent), eller bistandsadvokat (7 prosent). Blant de som hadde vært til samtale var det en høyere andel blant de som var i slekt med barnet som hadde fått et slikt tilbud (63 prosent) sammenlignet med andelen blant de offentlig ansatte som hadde fått et slikt tilbud (35 prosent). Videre fant vi at litt over halvparten av følgepersonene (56 prosent) hadde fått informasjon om muligheten for oppfølging på barnehuset etter avhørsdagen.

Dagen på barnehuset, alt i alt

Vi stilte både barn og voksne spørsmål om hvordan dagen på barnehuset hadde vært, alt i alt. Tilsvarende spørsmål ble stilt i 2012.

Tabell 4.12 Hvordan har det vært for barnet å være på barnehuset i dag? Svar fra barn og voksne i 2012 og 2020. Prosent

Hvordan har dagen på barnehuset vært?	Svar fra barn 2012	Svar fra barn 2020	Svar fra voksne 2012	Svar fra voksne 2020
Omtrent som jeg trodde på forhånd	30	34	52	53
Bedre enn jeg trodde	66	65	45	44
Verre enn jeg trodde	4	1	3	1
Totalt	100	100	100	100
(N=)	(116)	(179)	(184)	(403)

For både barn og voksne er resultatene i 2020 nærmest identiske med resultatene fra 2012. Blant barna svarte to tredjedeler at de syntes det hadde vært bedre, mens en tredjedel synes det var omtrent slik de hadde trodd på forhånd. Blant følgepersonene var det flere som svarte at det var omtrent som de trodde det ville være for barnet, men også blant dem ga en stor andel uttrykk for at det hadde gått bedre enn de trodde. Det var ingen store forskjeller i svarene fra følgepersoner med hensyn til om de var i slekt med barnet eller offentlig ansatt.

Både i 2012 og 2020 fikk følgepersonene spørsmål om de synes barnet var blitt ivaretatt på en god måte på barnehuset i løpet at dagen, om de syntes de selv var blitt godt ivaretatt og om de selv var fornøyd med hvordan dagen på barnehuset hadde vært alt i alt. I begge undersøkelsene svarte mer enn ni av ti «ja, helt klart» på alle tre spørsmålene.

På spørsmål til følgepersonene om de selv var fornøyd med hvordan dagen på barnehuset hadde vært alt i alt, så svarte 93 prosent «ja, helt klart» og 7 prosent svarte «ja, til en viss grad».

Tekstboks 4.7 Barnehuset alt i alt – barns egne beskrivelser

Barna som fylte ut spørreskjemaet fikk et åpent spørsmål om hva de syntes om barnehuset, alt i alt. Som i 2012 var barna mest opptatt av møtet med de ansatte på barnehuset. De beskrev de ansatte som hyggelige, greie, snille, flinke, imøtekommende og gode å snakke med. Her er noen illustrerende sitater:

- Jeg synes det er veldig koselig og fint her, og de tok meg godt imot her.
- Jeg synes det var en veldig bra opplevelse å komme hit og snakke med dem.
- Det er ganske fint her, og dette er et sted der man kan slappe av og finne seg selv og begynne å snakke når man vil det.
- De ansatte var veldig snille og lette å snakke med.

Overordnet fremstår barnehuset som et trygt sted. Noen sa det direkte:

- Veldig bra og trygt.
- Det er veldig imøtekommende, og det føles behagelig og trygt å være her.
- Veldig fint sted og jeg føler meg ikke noe redd. Anbefaler det for barn som har ting på hjertet.
- Det er trygt her, og det hjelper ganske mye når de spør om du vil ha noe. Når du får god kontakt med personen du skal snakke med er det lettere å uttrykke seg.

Som i 2012 var det også en del som trakk frem kvaliteter ved selve stedet, hvordan de så ut og hva slags atmosfære det var der:

- Synes det ser ganske koselig ut her og folkene her var vennlige og snille.
- Det var kjempekoselig og gøy det var så masse å gjøre. Jeg skulle ønske jeg kunne flytte inn her.
- Bra venterom, bra snakkerom, bra alt, bra folk.

En siste kategori av svar var mer nøkterne. Barna omtalte barnehuset som «bra», «greit» eller «helt greit». Noen veldig få trakk frem ting de ikke har likt, som at det var lite å gjøre mens de ventet og at de traff på andre i lokalene.

Vi ser mye av det samme i det kvalitative materialet som i spørreskjema-materialet, at de positive erfaringene handler om møtene med de ansatte. Flere av de voksne snakket om den grunnleggende respekten de opplevde å få fra de ansatte, slik som disse mødrene:

- At jeg faktisk opplevde å bli hørt og sett, og forstått, at vi fikk hjelp, at de ikke ga slipp på oss heller.
- Den velkomsten og sånn som du blir tatt imot og sånn som du blir snakket til med forståelse og respekt. Nei, jeg har ingenting negativt å si, nei det har jeg ikke.

Ungdommene vi intervjuet snakket om barnehuset som et sted der de har fått den hjelpen de trengte, og at de har fått den tiden de trengte for å kunne snakke om det de hadde opplevd:

- Jeg synes ikke det var noe negativt med opplevelsen min her. De gjorde det sånn at alle spørsmålene og oppgavene var tilrettelagt sånn at jeg var klar for dem når jeg skulle gjøre dem, og hvis jeg ikke følte meg klar ennå så kunne jeg vente.
- [Barnehuset er et sted hvor] du blir hørt. Du får den hjelpen du trenger, alt etter hvilke behov du har, og de er veldig forståelsesfulle, de gir deg tiden du trenger, de kommer med forslag til hva som er bra for deg og du har lov til å komme med forslag selv. (...) For meg så har det vært ekstremt bra.

Oppfølging i tiden etter avhørsdagen

I 2012 innhentet vi ikke data om oppfølgingen av barn på barnehuset i tiden etter avhøret. Det har vi gjort denne gangen, gjennom kvalitative intervjuer med barn og foreldre. Dette er et begrenset materiale, men det får frem sider ved barnehusenes oppfølgingsarbeid som barn og foreldre særlig verdsatte, og fyller ut bildet barnehusene selv gir – som vi beskrev i kapittel 3. De fleste vi intervjuet hadde gode erfaringer, men noen pekte også på ting som ikke hadde fungert. En særlig sårbar fase i så måte er overgangen mellom barnehuset og andre tjenester, slik vi også var inne på i kapittel 3.

Vårt fokus her er imidlertid de sidene ved oppfølgingsarbeidet som barn og foreldre særlig verdsatte og som kan knyttes til det som i kapittel 3 ble beskrevet som *mellomromsarbeid* (jf. Andersen, 2019). Dette omfatter for eksempel oppfølging i påvente av behandling i øvrig hjelpeapparat, veiledning og oppfølging av foreldre og veiledning og samarbeid med profesjonelle instanser rundt barnet.

En første positiv side ved barnehusenes oppfølgingsarbeid som foreldre og barn trakk frem er *kontinuiteten* fra avhørsdagen til et oppfølgingsløp. Når barn kommer til barnehuset møter de en rådgiver som skal være deres kontaktperson, som følger avhøret og i mange tilfeller også er den som følger opp i etterkant. Dette ga trygghet og en følelse av å være grunnleggende ivaretatt. At rådgiveren hadde sett avhøret gjorde også at barnet slapp å fortelle på nytt om det som hadde skjedd, rådgiveren var allerede informert.

En ungdom vi intervjuet beskrev det på denne måten:

Jeg traff [rådgiveren] for første gang da jeg var inne til avhør, så fikk jeg vite at det var hun som var den personen som skulle følge meg opp etter avhør og sånn. (...) Og jeg følte en veldig trygg og beroligende følelse rundt det, fordi hun visste jo alt vi hadde sagt i dette avhøret i detaljer. Hun visste hvordan jeg følte det, visste hva jeg hadde vært gjennom og tok det i betraktning, og har hjulpet meg ekstremt mye på veien.

En ti-åring beskrev det slik:

Jeg var på barnehuset noen ganger etter at jeg var der første gangen, og det gikk helt fint. Da snakket vi om hendelsen og ... nei til slutt ble jeg byttet til et annet sted for å snakke med noen, til BUP som var nærmere. (...) Det var bedre å snakke med de på barnehuset for de visste hva som hadde skjedd. BUP hadde hørt samtalen på barnehuset så jeg slapp å fortelle på nytt, drev bare og ble kjent med dem. Jeg skulle ønske jeg kunne gå lenger på barnehuset for jeg var mer komfortable med de på barnehuset enn BUP i starten.

Moren bekreftet det bildet sønnen ga, og fortalte at de hadde ønsket et lengre oppfølgingstilbud ved barnehuset. Sønnen fikk korttidsoppfølging i påvente av

behandling i BUP, men det tok lang tid før han fikk komme til BUP og hun opplevde at han var blitt «en kasteball i systemet».

Også en annen mor hadde ønsket seg et lengre forløp på barnehuset – der barna allerede hadde en tilknytning:

Det eneste jeg synes [burde vært annerledes] er at det er en veldig kort periode [med oppfølging på barnehuset] og at de skulle hatt mer oppfølging der, selv om de har kommet til BUP. For det er [barnehuset] som har fått første relasjon til barna, ikke sant. Barna har mye tilknytning til denne personen som du først har fortalt om overgrepet til. (...) Barn trenger å føle at de har snakket med en person som er der kanskje hele tiden (...) Det hadde vært fint hvis barna hadde fått mer oppfølging av denne personen som tok dem imot, det handler om tilhørighet.

En side ved kontinuiteten som ble trukket frem er at det ikke er noe opphold eller ventetid for å få oppfølging, opplegget kommer på plass raskt, slik denne moren beskrev:

De ble jo tatt inn til avhør og etter det så trengte de å gå i behandling. Og erfaringen med hvordan det skjedde etter at de var i avhør, og hvordan veien gikk rett videre til behandling synes jeg var veldig bra. Bare gode erfaringer med det.

Den *helhetlige tilnærmingen* til barnehuset, som også er noe av kjernen i mellomromsarbeidet, slik Andersen (2019) har beskrevet det, ble verdsatt spesielt. En mor fortalte hvordan også hun var blitt ivaretatt mens barna gikk til oppfølgingsamtaler:

Underveis så har jeg vært her på to møter med [rådgiverne til barna], og de har forklart hva [barna] har gått gjennom og hvordan det går med dem ... jeg må si de har vært veldig flinke til å inkludere meg også i dette (...) i forhold til ting som de tar opp og hvordan de arbeider rett og slett. Og det er veldig interessant og veldig nyttig for foreldre å vite.

En ungdom beskrev betydningen av at både hun selv og søsknene hadde fått tilbud på barnehuset:

Vi har jo alle hatt forskjellige opplevelser og forskjellige ting som vi har snakket om, men noe av det har vært likt også. Og vi føler alle at det har gjort en forskjell, og vi merker det på oss selv og hverandre. Og vi føler at det i alle fall har hjulpet veldig positivt på.

Hjelp til foreldre for å støtte barna ble også trukket frem. En mor hadde fått flere samtaler og hadde fått hjelp til: «... å håndtere hverdagen og hva som er normalt». En annen hadde fått delta på et foreldrekurs og opplevde det som svært nyttig: «Det hjalp meg til å forstå min sønn og de utfordringene han satt i, og de vonde følelsene han hadde med tanke på de opplevelsene han har hatt. Det gjorde det

lettere for meg å vite hvordan jeg skulle tilnærme meg ham, hvordan jeg skulle snakke med ham.»

En av mødrene trakk frem en mangel i tilbudet på barnehuset: søsken som ikke selv var utsatt for overgrep – kan også ha det vanskelig, men får ikke noen oppfølging.

Barn og foreldre satte også særlig pris på det Andersen (2021) har beskrevet som *indirekte arbeid*, oppfølging via andre. En ungdom fortalte at barnehusrådgiveren hadde kontakt med skolen hennes og hadde fortalt læreren om saken og at hun kunne trenge ekstra tilrettelegging i form av fridager og mindre skolearbeid. At rådgiveren tok denne kontakten ble opplevd som en støtte. I en annen sak hadde rådgiveren hatt møte med skolen sammen med foreldrene for å gi råd om hvordan skolen kunne møte sønnen på best mulig måte.

En mor fortalte om overføringen til Alternativ til vold (ATV), hvor både hun og barna skulle få videre oppfølging:

Jeg er veldig fornøyd med oppfølgingen [barnehuset] har hatt og behandlingen de har fått og veien videre nå med overlappning til ATV. At rådgiverne blir med på første møte med ATV og forteller hva barna har gått gjennom her, sånn at det ikke blir dobbelt, at ATV også begynner å snakke om det samme som de har snakket om her.

En annen viktig dimensjon som kom frem i materialet var barnehusets *tilgjengelighet*. Dette handlet både om at oppfølgingsforløpet kunne tilpasses den enkeltes behov, og at man har mulighet til re-kontakt senere, at det finnes en mulighet for fortsatt støtte. Dette ga en opplevelse av å være grunnleggende ivaretatt. Kanskje kan vi tenke om dette som en slags beredskapsfunksjon barnehusene har overfor barn og familier som har vært i avhør.

Et eksempel på et åpent forløp er en ungdom som fortalte at det ikke var bestemt hvor lenge hun skulle gå til rådgiveren. Rådgiveren hadde vurdert om det var nødvendig med henvisning til BUP, men hadde kommet til at det ikke var det:

... fordi jeg tok veldig godt imot det som ble sagt og jeg kjente veldig mye på dette her når jeg var i oppfølgingssamtaler og da trengte jeg ikke noe videre behandling [i BUP] da. Jeg kunne bare fortsette å ha oppfølgings-samtaler med henne, som har hjulpet hver gang jeg har vært inne.

Muligheten til re-kontakt ble trukket frem av flere. En mor som hadde avsluttet oppfølgingen på barnehuset for tre år siden hadde fortsatt kontakt med rådgiveren. I hennes fortelling fremstår barnehuset som et sikkerhetsnett, noen hun kan støtte seg på når det oppstår en vanskelig situasjon i tilknytning til saken med sønnen hennes:

Vi avsluttet på en måte aldri. Hun har holdt det ganske åpent, ved at hun har sagt at jeg kan ta kontakt når det er behov og det tilbudet har jeg

benyttet meg av. Så når jeg føler at ting er litt sånn ... at man blir litt rådvill, «ja, hva skal en gjøre nå?». Fordi systemet overlater deg litt til deg selv, så har jeg valgt å benytte meg av henne. (...) Jeg var jo hos henne sist nå for tre måneder siden hvor jeg tok kontakt. Jeg synes det er veldig betryggende.

En ungdom, som hadde gått til oppfølging i et halvt år, ga uttrykk for noe av det samme. Muligheten til re-kontakt ga en trygghet – og en form for kontroll, hun kunne velge selv om hun ville komme tilbake:

[Rådgiveren] spurte meg sånn «føler du at du trenger flere timer, skal vi ta en avslutning sånn rundt neste uke?». Og så sa hun at hvis det skulle skje at noe kommer tilbake igjen så har jeg nummeret hennes, så jeg kan sende henne en melding om jeg har lyst til å komme en tur inn igjen. Hvis det skulle være sånn at jeg har mye problemer med meg selv senere. (...) Det var en periode hvor jeg trodde jeg hadde trengt det, men ting har roet seg.

I en annen sak fortalte far at de tok kontakt med barnehuset etter at oppfølgingen var over, da det helt plutselig kom brev fra politiet om at overgrepssaken til datteren var henlagt. Datteren trengte å snakke med noen om dette, og fikk hjelp til å «snu det, om igjen».

Oppsummering

Overordnet er bildet at barns erfaringer med barnehuset er positive. Både barn selv og følgepersonene har opplevd seg godt ivaretatt gjennom avhørsdagen. Bildet er svært likt som i 2012. I den grad det er noen forskjell, er det i positiv retning. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at noen barn kan trenge ekstra ivaretagelse når de kommer til avhør.

Også når det gjelder oppfølging på barnehuset er bildet av barn og foreldres erfaringer positivt. De som er intervjuet har fått god hjelp gjennom nettopp det mellomromsarbeidet barnehusene skal bidra med til volds- og overgrepsutsatte barn. Et tankekors i så måte er det vi beskrev i kapittel 3, at noen grupper av barn som kommer til barnehus for avhør, i liten grad får denne typen oppfølgingstilbud. De bor for langt unna barnehuset, eller de har blitt avhørt på et barnehus som har mindre kapasitet til oppfølging.

Mer spesifikt, finner vi dette:

- Lang reisevei, som barn blir slitne av, fremtrer ikke som et stort problem i dag. Samtidig er det viktig at rutinene på avhørsdagen tar høyde for at noen barn er slitne, enten på grunn av reisen eller andre ting, og kan trenge ekstra hvile og støtte i forkant av avhøret.
- Få barn gruet seg veldig til avhørsdagen. For de som gjør det, er det imidlertid en belastning. Noe av grunnen til at barna har gruet seg er usikkerhet om hva som

skal skje på barnehuset. God informasjon i forkant av og på avhørsdagen er følgelig viktig.

- De fleste barn får god informasjon på avhørsdagen, og andelen er høyere enn i 2012. Barn rapporterer også at noen hilste på dem da de kom, og mange er blitt vist rundt i lokalene. Alt i alt virker rutiner for mottak og ivaretagelse å være på plass i barnehusene.
- De fleste barn er på barnehuset i fire timer eller kortere. Noen få har en lengre dag. Disse barna kan trenge ekstra oppmerksomhet. Samtidig er det også barn som har en kortere dag, som opplever tiden som lang.
- Som i 2012 finner vi at barn opplever avhøret som «greit», selv om det også kan være slitsomt og skummelt. De voksne følgepersonene bekrefter dette. Bildet er noe mer positivt enn i 2020, noe vi antar handler om at barna er bedre informert på forhånd og har hilst på avhøreren før avhøret. Barna opplevde i stor utstrekning at de fikk fortalt det de ville si i avhøret og selv fikk bestemme hva de skulle si. Når det gjelder rettsmedisinsk og rettsodontologisk undersøkelse har vi tynne data. Bildet de gir er at barna syntes det var greit.
- Rutinene for avslutningen av dagen på barnehuset ser ut til å variere noe, trolig er de mindre fastlagte enn rutinene for mottak og oppfølging mens avhøret pågår. De fleste barn snakkes imidlertid med om hvordan de har det. Svarene fra følgepersonene tyder på en nedgang fra 2012 i andelen som er blitt snakket med, mens svarene fra barna er identiske med 2012. Barna opplever samtalen som overveiende positiv, noe som indikerer at dette er viktig å ha på plass.
- Opplevelsen av å være godt ivaretatt gjennom dagen på barnehuset handler, som i 2012, om selve stedet, at det er barnevennlig og har en god atmosfære, og om de ansatte, at de møter barna på en god måte, og trykker dem gjennom dagen. Samlet gir dette en grunnleggende opplevelse av å bli tatt på alvor.
- Barnehusenes oppfølgingsarbeid er beskrevet som en type mellomromsarbeid preget av kontinuitet, holisme og både direkte og indirekte intervensjoner. Barn og foreldre som er intervjuet opplever at tilnærmingen er i tråd med deres behov, selv om vi også har eksempler på at det kan glippe.

5 Et politi- og påtaleblikk på avhør og målgrupper

Innledning

I dette kapitlet ser vi nærmere på ulike problemstillinger rundt det tilrettelagte avhøret og hvem som skal inngå i barnehusenes målgruppe. Vi tar utgangspunkt i erfaringer hos påtalejurister (heretter juristene), men trekker også inn barnehuslederne og styringsinformanter der det er relevant.

En problemstilling vi utforsker er om det er slik at antall tilrettelagte avhør går ned i barnehusene, mens antall anmeldelser øker. Betyr dette i så fall at påtalemyndigheten har en høyere terskel for å beslutte gjennomføring av avhør enn tidligere? Vi undersøker også hvordan dagens frister for gjennomføring av avhør oppleves. Ved forrige evaluering var det en utfordring at avhør ble gjennomført andre steder enn i barnehus. Her ser vi nærmere på om dette fortsatt gjøres i dag.

Vi ser også nærmere på hvordan juristene og barnehusledere vurderer noen effektiviseringstiltak som statsadvokatene har foreslått etter gjennomgang av politiets etterforskningsarbeid. Her er det foreslått at avhørsleder skal ha større adgang til å lede avhøret digitalt fra et annet sted enn barnehuset og at avhørsleder ikke lenger skal behøve å være til stede i samrådsmøte. Spørsmålet vi stiller er om disse forslagene bidrar til effektivisering eller om de kan tenkes å svekke arbeidet rundt avhør i barnehusene.

I kapittel 3 så vi at barnehusene trakk frem samarbeidet med avhører som en viktig suksessfaktor. I dette kapitlet belyser vi hvordan juristene opplever samarbeidet med barnehusene. Opplever barnehusrådgivernes kompetanse som nyttig, og er det saker hvor deres kompetanse oppleves som særlig viktig? Her ser vi også nærmere på juristenes erfaringer med avhør av særskilt sårbare voksne. Avslutningsvis belyser vi hvordan juristene vurderte spørsmålet om endringer i målgruppen til barnehusene.

Er terskelen for tilrettelagt avhør høyere enn før?

Oppdragsgiver har i konkurransegrunnlaget for evalueringen pekt på at antall avhør har gått ned fra 2018, samtidig som antall anmeldelser har økt og bedt oss undersøke om dette indikerer at terskelen for å gjennomføre tilrettelagte avhør er blitt høyere. Vi skal først se nærmere på premissene for denne problemstillingen.

Har antallet avhør gått ned?

I innledningskapitlet viste vi at antall tilrettelagte avhør har gått noe ned de siste årene etter å ha økt kraftig i en årrekke. Nedgangen fra 2018 til 2019 utgjorde 543 avhør. Nedgangen fordeler seg imidlertid ikke jevnt mellom barnehusene, men gjelder primært Moss, Sandefjord, Stavanger, Ålesund, samt en svak nedgang i

Tromsø. For de øvrige barnehusene har antall avhør enten økt eller vært noenlunde stabilt. Nedgangen i antall avhør gjelder altså knapt halvparten av barnehusene. Ser en på antall avhør på landsbasis i 2019 og 2020 er disse også nesten det samme. Dette indikerer ikke en generell nedadgående utvikling i antall tilrettelagte avhør på landsbasis.

Har antallet anmeldelser økt?

Det andre premisset er om antall anmeldelser har økt i samme periode. Dette premisset er noe vanskeligere å undersøke fordi Kriminalstatistikken over anmeldelser ikke skiller mellom barn og voksne, for eksempel i saker om vold i nære relasjoner. Ser en på utviklingen for anmeldelser som gjelder mishandling i familierelasjoner i perioden 2010–2018 viser den at antallet anmeldelser har økt frem til 2017 for deretter å gå ned (Stene, 2020, figur 6.5). Mønsteret likner altså det vi ser i utviklingen av antall avhør ved halvparten av barnehusene.

Dette mønsteret gjelder imidlertid anmeldelser av vold mot både voksne og barn. En måte å få innsikt i utviklingen i antall anmeldelser som bare gjelder barn er å se på saker om seksuelle overgrep mot barn. Ser vi på Strasak-rapporten for 2019 (Politidirektoratet 2019b s. 13) følger det at: «antall anmeldelser i 2019 for seksuell omgang og voldtekt av barn under 14 år [er] redusert med 21,1 prosent i forhold til 2018, mens antallet har økt med 17,2 prosent i forhold til 2015». I rapporten fremheves det samtidig at det har vært en kraftig økning i slike saker frem til 2018. Også her ser vi altså en økning i antall anmeldelser frem til 2018 og deretter en nedgang – altså et liknende mønster vi har sett for utviklingen i antall anmeldelser i saker om mishandling i nære relasjoner og i utviklingen av antall avhør ved halvparten av barnehusene.

Med forbehold om at vi ikke har helt presise data som treffer barnehuspopulasjonen kan dette indikere at nedgangen i antall avhør følger det øvrige anmeldelsesmønsteret. I så fall er det ikke noe misforhold mellom antall anmeldelser og antall avhør der det har vært en nedgang i antall avhør. I den grad en kan si at det er et misforhold gjelder det heller ved de barnehusene hvor antall avhør har vært stabilt eller har økt fra 2018–2019 når det i denne perioden har vært en nedgang i antall anmeldelser.

Samtidig kan vi ikke utelukke at det er lokale variasjoner i anmeldelsesmønsteret mellom distriktene. Statsadvokatens tilsyn ved påtale- og etterforskningsavsnittet i Sør-Øst viser at antall saker registrert ved avsnittene var forholdsvis konstant i perioden 2016–2019, mens det har vært en kraftig økning i 2021. Samtidig viser tilsynet en nedgang i antall avhør ved barnehuset i Sandefjord. I rapporten forklares nedgangen i antall avhør dels med at ordningen (vi tolker dette som ordningen med barnehus) har virket noe tid og at prioriteringen er blitt mer ensartet over tid ved de ulike avsnittene (jf. tilsynsrapport, Vestfold, Telemark og Buskerud statsadvokatembeter, 21. juli 2021). Vi tolker dette i retning av at praksisen ved Sandefjord barnehus har fått «satt seg» og at påtalejuristene i de ulike avsnittene

har mer ens vurderinger rundt hvilke saker det skal gjennomføres avhør i, noe som igjen har resultert i en nedgang i antall avhør.

I lys av fremstillingen over finner vi likevel ikke grunnlag for å si at det foreligger et utbredt misforhold mellom utviklingen i antall anmeldelser og antall avhør ved barnehusene.

Hvordan vurderer juristene terskelen for å iverksette avhør?

Selv om vi ikke identifiserte et slikt misforhold mellom anmeldelser og antall avhør valgte vi likevel å utforske juristenes vurdering av å iverksette tilrettelagt avhør nærmere. Flere hadde betraktninger rundt den denne beslutningen. Vi minner her om straffeprosessloven §239 som er utgangspunktet for denne vurderingen:

Tilrettelagt avhør skal gjennomføres av vitner under 16 år, ved overtredelse av seksuallovbruddene i straffeloven (20. mai 2005 nr. 28) kapittel 26, samt utvalgte voldslovbrudd: §§273 (kroppsskade), 275 (drap), 282 (mishandling i nære relasjoner) og §284 (kjønnslemlestelse). Tilrettelagt avhør kan også benyttes ved avhør av vitner under 16 år i saker om andre straffbare forhold når hensynet til vitnet sier det. Det samme gjelder ved avhør av vitner mellom 16 og 18 år som avhøres som fornærmet i sak om overtredelse av straffeloven §312 (incest), §313 (søskenincest) og §314 (seksuell omgang mellom andre nærstående). Tilsvarende skal- og kan-bestemmelser gjelder også for sårbare voksne – vi går ikke nærmere inn på disse. Bestemmelsene viser at forhold som lovbruddstype, barnets alder og status i saken (fornærmet/vitne), hensynet til barnet og barnets behov for beskyttelse er forhold som tillegges vekt alt etter hvilken del av bestemmelsen som kommer til anvendelse.

Momentene juristene forteller at de legger vekt på i vurderingen av om tilrettelagt avhør skal gjennomføres er; barnets status i saken (fornærmet eller vitne), herunder om barnet er direkte berørt (altså utsatt for vold/overgrep selv), om andre kan redegjøre for saken (altså om avhør er nødvendig for bevisføringen), hva har skjedd, hvor nært i tid ligger forholdet, samt barnets alder og fungering. En av informantene understreket også at barnet kunne ha behov for å snakke med politiet. Dette momentet har en annen karakter enn de øvrige. Mens de øvrige relaterer seg til *politiets* behov for opplysninger, handler det siste om hensynet til barnet. En rekke ulike momenter tillegges altså vekt når påtalejuristene skal vurdere om det skal gjennomføres tilrettelagt avhør.

Vi spurte juristene om de opplevde at terskelen for å beslutte tilrettelagt avhør var endret. Flere svarte at de ikke opplever endring på dette punkt. Et annet spørsmål er om juristene opplever at de har lagt seg på riktig nivå, ut fra hvordan regelverket blir praktisert eller om de mener at det gjennomføres for mange eller for få tilrettelagte avhør. Her fant vi ulike synspunkter der noen mente de lå for høyt, andre holdt bevisst en lav terskel. Flere var usikre på om de lå på et riktig nivå. Samtidig fortalte noen at de hadde vært mer usikre da forskriften om tilrettelagt avhør kom i 2015, at de da famlet litt mer i forhold til hvilket nivå de skulle ligge på. Nå mener de at de har funnet et «greit nivå».

Selv om flere er blitt sikre, ser det altså ut til at det fortsatt hersker usikkerhet om hvor nivået bør ligge. Enkelte antok også at terskelen for å iverksette avhør er forskjellig mellom politidistriktene. Forskjellene mellom antall avhør i barnehusene kan kanskje tyde på dette, men uten at vi kan si dette sikkert.

I ett politidistrikt hadde de bevisst valgt å ha en lav terskel for å beslutte avhør: «Vi har ligget stabilt veldig høyt. Vi har nok hatt lav terskel for å ta avhør. (...) Det har vært bevisst, og det har vært en ønskeholdning fra vår side at vi skal gjøre det.».

Lav terskel ble begrunnet med at de ønsket å høre historiene til barna. Denne informanten mente at det var bedre at politiet hadde den første samtalen med barnet enn at barnevernet hadde den.

Andre mente derimot at de lå for høyt i antall avhør og viste til at det ble gjennomført avhør i saker hvor barneverntjenesten burde tatt samtalen. En viste til at den lokale barneverntjenesten hadde for liten kompetanse eller kapasitet og at når barneverntjenesten fikk en bekymringsmelding gikk den kjapt videre til politiet som en varsling/anmeldelse med påfølgende avhør. Og så viste avhøret at dette ikke er en politisak – men en sak som burde følges opp av barneverntjenesten. Ifølge denne informanten burde dette vært avklart før avhøret – enten ved nærmere undersøkelser fra barneverntjenestens side før anmeldelse eller gjennom politiets undersøkelse i initialfasen. Samtidig ble det vist til at de korte fristene som er nedfelt i straffeprosessloven gir politiet begrensede muligheter til å gjennomføre undersøkelser.

En annen hadde tilsvarende erfaringer og viste til at dette særlig gjaldt saker som fremsto som vage og mindre alvorlige – illustrert gjennom følgende utsagn:

... det er ikke nødvendigvis slik at alt det her er straffesaker. Og spørsmålet er om det er riktig at det er politiet som skal gjøre den jobben og bruke deres ressurser (...), men samtidig så er det igjen da vanskelig (...) å skille i innledningsfasen. (Jurist)

Det er altså særlig i de vage og mindre alvorlige sakene at spørsmålet om saken bør avklares i barnevernet kommer opp. Samtidig kan det være vanskelig å vite hva som er alvorlige og mindre alvorlige saker på et tidlig stadium i saken. Det kan ta tid for barn og unge å fortelle om vold og overgrep – og det er ikke uvanlig at det kommer mer informasjon etter hvert som barnet blir trygg nok til å fortelle. Flere sier at de i større grad kobler på barneverntjenesten i saker som er vage. Noen beskriver dette som en dreining mot at oversendelse til barnevernet er blitt vanligere. En informant forteller at de i slike tilfeller orienterer barneverntjenesten om politiets vurdering om ikke å iverksette etterforskning og understreker at de forventer en ny henvendelse fra barneverntjenesten når barnevernet har gjort sin undersøkelse, dersom det fortsatt er grunn til bekymring. Dette er i saker hvor barneverntjenesten ikke allerede har vært inne og gjort undersøkelser.

Oppsummeringsvis synes ikke terskelen for å beslutte gjennomføring av tilrettelagt avhør å være høyere enn før. Utviklingen i antall anmeldelser og antall avhør på

landbasis tyder ikke på det. Heller ikke intervjuene med juristene gir en indikasjon på at terskelen for å iverksette avhør er høyere enn før. Det vi derimot ser er at flere jurister er usikre på hvor terskelen bør ligge, selv om noen også sier de er blitt mer sikre. Dette kan indikere at vurderingen varierer, både mellom og innad i politidistriktene. Vi finner også at politiet i noe større grad enn før kobler på barneverntjenesten i de mest uavklarte sakene, samtidig som enkelte også gir eksempel på det motsatte – at barneverntjenesten noen steder er raske til å skyve saken over til politiet – og at dette kan ha sammenheng med lokale forhold og kompetanse i barneverntjenestene.

Hvordan oppleves fristene for avhør?

I det følgende skal vi se nærmere på hvordan juristene opplevde fristene for gjennomføring av tilrettelagt avhør. Fristene for gjennomføring av tilrettelagt avhør ble endret i 2015.

Tekstboks 5.1 Frister for avhør

I henhold til straffeprosessloven §239 bokstav e skal:

Tilrettelagt avhør (...) gjennomføres snarest mulig og innen en uke når det skal tas avhør etter §239 første ledd, andre ledd andre punktum eller tredje ledd og

- fornærmede skal avhøres om en handling som skjedde for mindre enn to uker siden,
- fornærmede som skal avhøres har gitt en umiddelbar og fullstendig beretning om forholdet eller
- det er grunn til å tro at forklaringen er nødvendig for å beskytte fornærmede eller vitnet.

Tilrettelagt avhør skal gjennomføres innen 2 uker når det skal tas avhør etter §239 første ledd, andre ledd andre punktum eller tredje ledd og

- vitnet er under seks år eller
- vitnet er fornærmet i saken.

Ellers skal avhøret gjennomføres innen tre uker.

Regelverket åpner i bestemmelsens fjerde ledd for at fristen forlenges i nærmere bestemte tilfeller. Her heter det at:

«Har politiet før fristen gikk ut foretatt tidkrevende etterforskningskritt eller forberedelser som var nødvendige av hensyn til vitnet eller avhørets kvalitet, forlenges fristen etter første, annet og tredje ledd med en uke. Det samme gjelder dersom avhørsleder og barnehuset er enige om at det klart er til vitnets beste at avhøret utsettes.»

Fristen for supplerende avhør er så raskt som mulig og ikke senere enn en uke etter forrige avhør. Også her kan fristen i særlige tilfeller forlenges jf. bestemmelsens siste ledd.

Da de nye fristene kom uttrykte Riksadvokaten forståelse for at dette var stramme frister, men understreket samtidig at de skulle overholdes:

Riksadvokaten er ikke uten forståelse for at de nye fristene kan oppleves som stramme, men understreker at de nye fristene skal overholdes så fremt det ikke er hjemmel og grunnlag for å utsette avhøret. Politidistriktene må utarbeide nødvendige systemer og rutiner som gjør overholdelse av fristene mulig (Tilrettelagte avhør -direktiver og retningslinjer av 21. oktober 2015 s. 2).

I henhold til politiets statistikk gjennomføres cirka 50 prosent av de tilrettelagte avhørene (førstegang avhør) innen lovpålagt frist (jf. Statistikknotat tilrettelagt avhør, per andre tertial, 2019). Det betyr at fristen brytes i halvparten av sakene. Forsinkelsene skyldes ifølge dette notatet mangel på kapasitet hos avhører/avhørsleder, hos etterforsker og hos barnehusene. I noen tilfeller var det forhold ved barnet som begrunnet forsinkelser, for eksempel sykdom eller ferie. Vårt inntrykk fra intervjuene med barnehusledere og ansatte er imidlertid at avhørskapasitet ved barnehusene ikke er et omfattende problem, selv om det kan forekomme i perioder og ved noen barnehus.

Fristene har vært gjenstand for vurdering under arbeidet med ny straffeprosesslov hvor det er foreslått en mer åpen ordlyd og at nærmere regulering av frister kan nedfelles i forskrift. Dagens bestemmelse med spesifikke frister ble foreslått erstattet med: «... så snart som mulig etter at etterforskningen ble igangsatt, eller påtalemyndigheten ble klar over behovet for avhør» (jf. NOU 2016: 24 s. 42). Dette forslaget har møtt motstand fra flere, også fra Riksadvokaten som frykter at en slik oppmykning kan ha utilsiktede konsekvenser⁸.

Barnehusene viste i høringsrunden til at utfordringer med korte frister må løses med tilførsel av økte ressurser til politiet og barnehusene og ikke gjennom å utvide fristene. De så imidlertid behovet for å forlenge fristen i enkelte alvorlige familievoldssaker med inntil en uke, men at et slikt unntak må begrunnes særskilt (jf. høringsuttalelse Statens barnehus 310517). Politidirektoratet innhentet i forbindelse med høringen erfaringer fra politidistriktene. Tilbakemeldingen var at selv om fristene ble opplevd som stramme ønsket de fleste å beholde dem, blant annet fordi det kom barna til gode.

Juristene vi intervjuet opplevde imidlertid at dagens frister er for korte. En beskriver situasjonen slik:

det er jo satt veldig strenge tidsrammer for det tilrettelagte avhøret (...) Man har jo et ønske fra lovgivers side, om at det er viktig at barnet ikke blir påvirket av andre personer som blir involvert i straffesaken, fordi det kan svekke barnets forklaring og bevisverdi senere. Og så vil jo det forutsette at man får satt av ressurser til saken veldig tidlig, og får tatt unna en god del etterforskningskritt før man skal ha barnet inn i avhør, enten sju, ti, tolv dager etter en anmeldelse. Og det er knapt med tid og klokken går fort.... Det er et dilemma i mange saker at den tidsrammen, den stemmer ikke alltid med terrenget man står i.

Denne informanten viser spesielt til utfordringer der barnevernet ikke har anmeldt saken og hvor fritak fra taushetsplikt må gis av fylkesmannen (nå Statsforvalteren).

⁸ Justis- og beredskapsdepartementet utreder behovet for å endre reglene i straffeprosessloven knyttet til tilrettelagte avhør, herunder fristreglene.

Det kan altså være omstendigheter utenfor politiets kontroll som bidrar til at overholdelse av fristen blir en utfordring.

Enkelte jurister opplever også fristen for supplerende avhør som for kort. Som nevnt skal dette avhøret tas innen en uke etter forrige avhør. Straffeprosessloven §239 e siste ledd utdypet unntakene som følger:

Ved supplerende avhør skal avhøret gjennomføres så raskt som mulig og ikke senere enn en uke etter forrige avhør, med mindre det er nødvendig av hensyn til etterforskingen eller siktede og det ikke vil være en uforholdsmessig belastning for vitnet. Er avhørsleder og barnehuset enige om at det klart er til vitnets beste at det supplerende avhøret utsettes og dette ikke svekker siktedes rett til kontradiksjon, kan fristen også forlenges.

En av juristene sier: «Og rent praktisk så... altså, det er nesten aldri at det lar seg gjøre.» Denne informanten viser til praktiske begrensninger som særlig gjorde seg gjeldende tidligere da papirer måtte sendes per post og der postgangen tok tid. Den korte fristen for supplerende avhør betegnes av denne informanten som «tullete» kort. Riksadvokaten argumenterer for at ukesfristen ved supplerende avhør bør gjøres mer fleksibel (Riksadvokatens brev til JD om tilrettelagt avhør. Status. Behovet for regelendringer. 21 mars 2018). Brevet fra Riksadvokaten viser at problemstillingen om behovet for mer fleksible frister er godt kjent hos overordnet påtalemyndighet og at den vil følges opp fra Riksadvokatens side i forbindelse med Justis- og beredskapsdepartementets arbeid med endringer i reglene for tilrettelagt avhør.

Til tross for at fristene oppleves som for korte, er det ikke vårt inntrykk ut fra intervjuene at større fristbrudd er gjennomgående, selv om flere av informantene sier at fristbrudd forekommer. I henhold til politiets statistikk ble 76 prosent av avhørene tatt innen 30 dager fra anmeldelse eller fra det tidspunkt man hadde rimelig grunn til å undersøke om det forelå et straffbart forhold. At det ofte ikke er snakk om store fristbrudd reflekteres også hos juristene. Som en sier: «...det er jo ikke bestandig vi klarer å overholde fristene, men vi er sjeldent langt over.» Ifølge denne informanten var det oftest snakk om dager og i verste fall en uke over. Et distrikt rapporterer imidlertid om store utfordringer med å få kabalen til å gå opp, og viser til et stort antall avhør samtidig som det er mangel på avhørere. Mangel på kvalifiserte avhørere er forøvrig noe flere av våre informanter nevner. En informant sier at denne mangelen fører til at det er «...begrenset hvor mye vi kan klare å få til innenfor de fristene det er snakk om». Resultatet blir at enkelte saker blir utsatt. Ifølge denne informanten var periodevise kapasitetsproblemer i barnehusene også en del av dette bildet, noe vi også har vært inne på tidligere.

Konsekvenser av korte frister

Flere peker på utilsiktede virkninger av korte frister; for det første at det kan ha betydning for avhørskvaliteten: En sier at fordi alt må skje så raskt rekker ikke politiet å ta de etterforskningskrittene som de mener burde vært gjort. «Og gitt at vi har vel kort tid i forkant, så kan det gjøre noe med den forberedelsesfasen som

vi gjerne skulle hatt da, før vi går inn og snakker med barnet.» Dels kunne saken blitt bedre opplyst og gitt forutsetninger for et bedre avhør. En annen fremhever at avhøret både av barnet og mistenkte kunne bli bedre dersom politiet har mer tid i initialfasen; «... du kan være mye mer spisset i avhørssituasjonen» – og at bedre tid kan bedre rettssikkerheten for begge parter. En tredje utdyper dette nærmere:

...vi tenker som så at hensikten med hele ordningen med fristene er at det skal være god kvalitet, og en del av det med god kvalitet er at barn avhøres relativt tett opptil en hendelse. Og det gjelder også for alle vitner, at man husker det best da. Men hvis man på et tidlig tidspunkt har for dårlig informasjon for å kunne gjennomføre et kvalitativt godt avhør, så vil det tjene saken bedre at vi foretar de undersøkelsene først. Sånn at vi mener at det er kvalitet først og fremst vi skal tenke på, og ikke de her fristene og statistikken. (Jurist)

Dette utgangspunktet ble også lagt til grunn for praksis, slik at de ikke «hektet seg så mye opp i det når det gjelder fristene.» Her tok altså informanten et ståsted hvor en stilte seg friere til fristene enn det som følger av regelverket. Også en av barnehuslederne fremhevet at korte frister kunne føre til mangelfulle vurderinger hos politiet: «når det er frister på en uke handler de veldig kjapt, uten egentlig å gjøre de gode vurderingene på forhånd, og det tror jeg er den største utfordringa for politiet.» Denne barnehuslederen understreket samtidig at slike svakheter ga et dårlig utgangspunkt for sakens videre gang i barnehuset.

For det andre kan de korte fristene ha betydning for vurderingen av om saken er en politisak eller om saken skal tas videre av barneverntjenesten slik vi har vært inne på tidligere. Bedre tid til etterforskning i initialfasen kan gi bedre grunnlag for denne vurderingen. Selv om regelverket åpner for en ekstra uke, er ikke en uke nødvendigvis nok ifølge en av informantene. En annen fremhever også at bedre tid til initialfasen kan bidra til at de gjør en bedre vurdering av om man tar avhør i de riktige sakene.

En tredje konsekvens er at korte frister har betydning for prioriteringen av saker. Målsettingen med fristene er å sikre at barnet blir avhørt raskt. Samtidig kan fristene bidra til at avhør som politiet mener haster mer må vente fordi noen typer saker etter loven skal tas innen en bestemt frist. Som en fremhever: «... fristene kan jo være med å gjøre at en prioriterer saker som i utgangspunktet er mindre alvorlige. (...) Og det er jo uheldig.». Samtidig viste informanten til at i slike situasjoner var det ikke fristen som ble styrende for når avhør ble tatt. De la heller vekt på alvorligheten i saken. En annen er inne på noe lignende når det fremheves at fristene ikke alltid gir god veiledning for prioritering av saker og sier at:

...samtlige saker som gjelder seksuelle overgrep har en ukes frist. Og det mener jeg er feil. Fordi det er faktisk ganske mange saker som gjelder seksuelle overgrep som ikke er særlig alvorlige. (Jurist)

Som eksempel på mindre alvorlige saker viser informanten til saker der 15-åringer mottar ufrivillige penisbilder.

Disse synspunktene indikerer at fristene i dagens regelverk kan forhindre hensiktsmessige prioriteringer og bidra til forsinkelser i saker som politiet mener haster. Denne problemstillingen berører Riksadvokaten i brevet til Justis- og beredskapsdepartementet vi har vist til tidligere om status og behovet for regelendringer i saker om tilrettelagte avhør (21. mars 2018). Her fremholdes det at:

Det er likevel problematisk dersom fristen for avhør i disse mindre alvorlige sakene fører til at etterforskningen av langt mer alvorlige saker må utsettes. (...) Riksadvokaten slutter seg til Oslo statsadvokatembeters uttalelse om at det bør vurderes om de lovbestemte fristene i noen grad bør åpne for at det kan foretas interne prioriteringer hvor også sakens alvor kan tillegges betydning ved fastsettelse av fristen for avhør av barnet.

Også arbeidsgruppen som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn berører denne problemstillingen. Gruppen foreslår at regelverket i større grad skiller mellom alvorlige og mindre alvorlige saker om seksuelle overgrep mot barn (rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn, 2019). Også regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner nevner at dagens frister er for detaljerte og at dette kan gå på bekostning av kvaliteten på etterforskningen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 54).

Bør fristene fjernes?

I lys av fremstillingen ovenfor kunne en tenke seg at juristene ønsket at fristene ble fjernet. Det er ikke tilfelle. De fleste vektlegger i stedet behovet for større fleksibilitet og at reglene er praktisk gjennomførbare. Flere påpeker at det var bra at fristene kom – blant annet fordi det har ført til «... et helt annet fokus på å håndtere disse sakene», slik en av informantene formulerte det. Kun én ønsker å avskaffe fristene og mener at det bør bero på påtalejuristens skjønn hvilket avhør som bør tas først. En annen mener at en mellomløsning kanskje hadde vært bedre – at en hadde differensierte frister, men en større mulighet for påtalejuristen til å styre hvilke saker som haster mest. Samlet ser vi altså at de fleste ønsker større fleksibilitet, uten å fjerne fristene.

Foretas avhør andre steder enn ved barnehusene?

Et forhold som kan bidra til å fragmentere barnehusmodellen som et helhetlig tilbud er om avhør blir tatt andre steder enn ved barnehus. Dette var en utfordring ved forrige evaluering. Den gangen var det imidlertid ikke nedfelt i lovgivningen at tilrettelagte avhør skulle gjennomføres på barnehus. Det var også motforestillinger mot å måtte reise til barnehusene, særlig blant juristene og der reiseveien var lang (Bakketeig et al., 2012). Dette ble endret i 2015 da det ble nedfelt i straffeprosessloven at tilrettelagte avhør skal tas i barnehus jf. §239 f.

Om denne lovendringen påpekte Riksadvokaten (jf. Tilrettelagte avhør – direktiver og retningslinjer) at i saker hvor avhøret skal være tilrettelagt, jf. straffeprosessloven § 239 første og tredje ledd, er den klare hovedregelen at avhøret skal foretas på barnehuset, jf. § 239 f første ledd. Hovedregelen bygger på at det beste for barn og særlig sårbare voksne er å bli avhørt her, også når barnehuset ikke ligger i umiddelbar nærhet av vitnets bosted. Det er i mindre grad enn tidligere rom for å gjennomføre avhøret annet sted.

Bestemmelsen åpner imidlertid for å gjøre unntak: «Bestemmelsen kan bare fravikes dersom avhørsleder og barnehuset er enige om at det klart er til vitnets beste at avhøret tas et annet sted.». Om dette skriver Riksadvokaten at:

Bli barnehuset og avhørsleder ikke enige om at det «klart» er til det beste for vitnet å ta avhøret et annet sted, jf. straffeprosessloven § 239 f første ledd annet punktum, må avhør i «skal»-tilfellene tas på barnehuset. Barnehuset må utpeke den eller de som tar standpunkt til slike spørsmål på vegne av barnehuset. (Tilrettelagte avhør – direktiver og retningslinjer s.7).

Tilbakemeldingen fra juristene er at tilrettelagt avhør i hovedsak utføres på barnehus. Også barnehuslederne rapporterer at avhør utenfor barnehus gjøres i begrenset utstrekning. I den grad avhør tas andre steder sier de fleste lederne at de er involvert i vurderingen, i tråd med unntaksregelen. Som en barnehusleder sier:

...jeg vet ikke om ett eneste avhør. Eller jeg vet om ett som jeg har sagt ja til eller to. Men de ringer, vi har en avtale om at hvis det skal foretas tilrettelagt avhør utenom oss, så skal de ringe til meg.

At de fleste avhørene tas i barnehusene er ikke overraskende i lys av lovbestemmelsen og at barnehuspraksisen nå er godt innarbeidet.

Problemstillingen om hvorvidt avhør bør tas andre steder enn på barnehus er imidlertid ikke borte – men den knytter seg i større grad til hensynet til barnets reisevei. Noen peker også på kapasitetsproblemer. Her vises det til at perioden etter at endringene i regelverket kom i 2015 var preget av en kraftig økning i antall avhør, kortere frister fra anmeldelse til gjennomføring av avhør og et sterkt politisk press på å overholde fristene. I denne perioden var presset sterkere mot å gjennomføre avhør andre steder. Selv om kapasitetsproblemer som nevnt fortsatt forekommer ved noen barnehus og i noen perioder, er situasjonen ganske annerledes i dag.

Flere av juristene forteller at enkelte avhør tas utenfor barnehus i kraft av unntaksbestemmelsen. Grunner til at dette gjøres er ifølge juristene og barnehusledere at lang reisevei vil være en stor belastning for barnet, at situasjonen er akutt og krever raskt avhør, eller mangel på følgepersoner. En barnehusleder nevner avhør av mistenkte som en mulig unntakskategori, særlig hvis den mistenkte er ungdom. Hensynet er da å skjerme utsatte barn som kommer til barnehuset til avhør fordi disse kan bli engstelige dersom de vet at også utøvere avhøres på barnehuset.

At avhørskapiteten ved barnehusene er viktig for spørsmålet om avhøret bør gjennomføres andre steder, kommer frem hos en av juristene. Han sier at hvis kapasiteten til å gjennomføre avhør på barnehuset hadde vært begrenset ville det nok vært et sterkere press mot å gjennomføre avhøret andre steder enn på barnehus. Kapasiteten ved «hans» barnehus var imidlertid god. Samtidig mente han at også ressurs hensyn kunne tale for at noen avhør bør kunne tas andre steder. Dette gjaldt saker i «nedre grense» (altså i grenseland for om de faller inn under straffebestemmelsene som kvalifiserer for tilrettelagt avhør). Denne informanten var imidlertid fornøyd med praksisen i hans distrikt med bruk av barnehus som hovedregel, men med bruk av unntaksregelen hvor dette fremsto som hensiktsmessig. En av barnehuslederne mente på sin side at det burde oppstilles nærmere bestemte kriterier for når avhør skal kunne tas andre steder, noe som indikerer at «forhandlingene» mellom avhørsleder og barnehusleder ikke alltid oppleves som uproblematisk.

Der hvor barnet har lang reisevei til barnehuset argumenteres det sterkere fra juristenes side for å kunne ta avhør utenfor barnehus. Noen jurister etterlyste i denne sammenheng økt fleksibilitet hos barnehusrådgiverne ved gjennomføring av avhør – disse ønsket at rådgiverne i større grad burde være villige til å reise ut der avstandene er store. Samtidig var det andre som opplevde at fleksibiliteten hos rådgiverne fungerte godt – og erfarte at rådgiverne møtte opp hos politiet når det skulle tas avhør. Bildet var altså ikke entydig, og forskjellene henger antakelig sammen med forskjeller i reisevei.

Argumentene for å ta avhør utenfor barnehus er at reiseveien utgjør en belastning for barna og at dette utgjør en risiko for svekket kvalitet på avhøret illustrert gjennom følgende utsagn:

...fordi sånn som situasjonen er hos oss i dag så er det ikke alltid til barnets beste som sagt å sitte de fire timene i bil. Vi har jo eksempel på noen som har kastet opp i bilen på vei til barnehuset ikke sant, altså, det har jo ikke vært noen god opplevelse for barnet. (Jurist)

Denne informanten mente at det burde være opp til påtaleansvarlig i saken å avgjøre hvor avhøret bør gjennomføres. En annen jurist forteller at i hans politidistrikt har de vært lojale og brukt barnehusene, men at de ønsket i større grad å åpne for avhør noen steder for å redusere reiseavstanden for barna – i alle fall i saker hvor medisinsk undersøkelse ikke er påkrevet. De ønsket å bygge ut lokale fasiliteter et par steder og så for seg en løsning der barnehusene reiste ut. Informanten understreket samtidig at slike tilrettede lokaliteter ikke skulle være en erstatning for, men et supplement til barnehus. Hvor avhøret skal tas skulle baseres på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Informanten viste til at en slik løsning var, slik vi oppfattet det, under etablering ved politistasjonen i Harstad. Der var en fløy innredet med venterom, avhørsrom, bisitterrom og kjøkkenfasiliteter. Barnehuset har vært involvert i utformingen av disse lokalene. Et annet eksempel på slike mellomløsninger er i Namsos hvor det er etablert en praksis med avhør i politiets lokaler for at de barna som bor lengst unna barnehuset i

Trondheim skal slippe lang reisevei. Samtidig viser intervjuene med barnehuslederne at de frykter og til dels opplever at det å tilrettelegge for barnevennlige avhørslokaler på politistasjoner fører til økt press på å ta avhør lokalt og på at barnehusansatte reiser ut til politistasjonene.

Lang reisevei for barn er et kjent problem og bakgrunnen for at flere barnehus har fått underavdelinger, som ikke må forveksles med ovennevnte tilrettelagte lokaler ved politistasjonene. Flere omtaler underavdelingen som en viktig forbedring. En jurist beskriver for eksempel aksjonssaker før etablering av underavdelingen og hvor:

... vi nærmest måtte inn og dra de [barna] ut av frokostbordet (...) for å få de med oss i aksjonssakene. Hvor vi nærmest måtte dra de ut skrikende og hylende for å få de inn på et fly som hvis vi var heldige så gikk det, fordi at været var såpass. Men i verste fall måtte vi bare stoppe der og så eventuelt sende de tilbake igjen, fordi været ikke var bra nok. Så det var mange sånne uheldige situasjoner.

En annen viser til at barna måtte dra dagen før avhøret og overnatte på hotell – gjerne med en følgeperson de ikke kjente godt – og noen ganger måtte nok en overnatting til før de var hjemme igjen på grunn av avstand og værforhold. Det er åpenbart at slike situasjoner bærer lite preg av barnevennlige rettsprosesser og kan vanskelig sies å være til barnets beste.

Etablering av underavdelinger har gjort reiseveien kortere for barn og har også bidratt til å gjøre logistikken lettere, blant annet har det gjort det enklere å rekruttere personer til å følge barnet til avhøret. Avhør lar seg i større grad gjennomføre på samme dag. En av juristene sier:

sånn at etableringen av den underavdelingen (...) har etter min oppfatning vært veldig god, og veldig viktig, for ungene i all hovedsak, men som en ekstragevinst så har det gjort mye for oss lokalt og for kapasiteten i politiet.

Oppsummeringsvis ser det altså ut til at hovedregelen i dag er at avhør tas på barnehus i tråd med straffeprosessloven. Noen avhør tas imidlertid fortsatt utenfor barnehus i områder med lang reisevei og/eller der hensynet til barnet tilsier en slik løsning. Intervjuene indikerer at i de tilfellene dette gjøres er barnehusene involvert i vurderingen i tråd med unntaksbestemmelsen i straffeprosessloven. I enkelte områder har imidlertid geografiske hensyn medført at man har etablert mer permanente løsninger hvor avhør gjennomføres utenfor barnehuset, som i Harstad og i Namsos. Det er indikasjoner på at slike løsninger kan medføre et økt press fra politiets side på at avhør skal tas utenfor barnehus. Vi ser samtidig at etablering av underavdelinger har vært viktig for å redusere utfordringer knyttet til lang reisevei og ikke minst redusert belastningen for barna. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 10.

Digital ledelse av tilrettelagt avhør fra et annet sted enn barnehuset

I utgangspunktet skal avhøret ledes av avhørsleder på barnehuset. Av forskriften for tilrettelagt avhør §9 fremgår det at avhøret kan ledes fra et annet sted dersom avhørslederen finner det ubetenkelig etter å ha konferert med avhører og barnehuset. I direktiver og retningslinjer fra Riksadvokaten av 21. oktober 2015 ble det understreket at alle aktørene som hovedregel skal være fysisk til stede på barnehuset. Dette ble fremhevet som en viktig forutsetning for å få til bedre samhandling:

Politidistriktene må derfor ikke legge opp til at enkelte aktører i praksis følger avhøret via videooverføring til et annet sted. Unntakene i forskriften § 9 tredje ledd annet og tredje punktum er kun aktuelle i de tilfeller hvor avhørsleder finner at det er ubetenkelig å la noen følge eller selv lede avhøret fra annet sted, og dette er et strengt kriterium som må vurderes konkret i hver enkelt sak. Tredje punktum må for øvrig forstås slik at også avgjørelsen av om avhøret kan ledes fra et annet sted, ligger hos avhørsleder alene. Å lede avhøret fra et annet sted vil likevel sjelden være ubetenkelig dersom avhører eller barnehuset er av en annen oppfatning. (jf. pkt. 9 siste ledd).

Riksadvokaten har senere åpnet for en videre adgang til digital ledelse av avhøret fra annet sted, jf. Riksadvokatens brev av 21. mars 2018. Riksadvokaten vurderte det slik at dette bør overlates til «politidistriktenes eget skjønn og prioriteringer» (jf. s. 8). Også arbeidsgruppen som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn har foreslått å lempe på kravet på fysisk tilstedeværelse av avhørsleder (rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn, 2019).

Intervjuene med juristene indikerer at en praksis hvor avhører leder avhøret digitalt fra andre steder enn barnehuset foregår flere steder. Dette kan ha sammenheng med at intervjuene ble gjennomført under pandemien og at Riksadvokaten etter pandemiens utbrudd har åpnet opp for mer bruk av digital ledelse ved tilrettelagt avhør (Riksadvokatens midlertidige direktiver av 14. januar 2021). Samtidig viser intervjuene med juristene at digital ledelse av avhør har forekommet også før pandemien, særlig i områder med lange reiseavstander. Dette er også noe Riksadvokaten er kjent med (jf. Riksadvokatens brev til Justis- og beredskapsdepartementet – status og behov for regelendringer 21. mars 2018).

De fleste juristene opplever at digital ledelse av det tilrettelagte avhøret er uproblematisk. Som en sier; «da sitter juristen og den politifaglige (...) på et eget møterom der, og så har avhører reist til barnehuset.». Denne informanten mener at man hadde mistet mye tid dersom disse hadde måttet reise til barnehuset. Dessuten mente informanten at pandemien har bidratt til bedre digital kompetanse og bedre utstyr, noe som også bidrar til å gjøre en slik praksis hensiktsmessig. En annen jurist sier:

...vi har brukt det hele tiden. Siden vi begynte med tilrettelagt avhør så har vi i større grad brukt digitale løsninger så sant det har vært mulig. Det er ikke bestandig at vår avhørsleder er til stede i barnehuset.

Informanten vet at denne praksisen ikke er i tråd med forskriften, men dette er en vurdering de har gjort i deres politidistrikt. Ressurshensyn trekkes frem som begrunnelse for praksisen. Det gjøres imidlertid en vurdering i den enkelte sak. De opplever samtidig denne praksisen som god og at den gir større fleksibilitet. Informanten er klar over at selv om avhørsleder får med seg det som skjer i avhøret på skjerm, mister han eller hun den uformelle praten på gangen og i bisitterrommet. Dette oppleves ikke som problematisk. En annen jurist viser imidlertid til at i noen tilfeller kan avhørsleders tilstedeværelse i bisitterrommet være viktig:

Det er klart at i noen tilfeller kan det være viktig at avhørsleder er til stede i bisitterrommet, og det kan gjerne være der hvor det er en sterk konflikt i saken – mellom enten barneverntjeneste eller politi, eller mellom bistandsadvokat og politi og eller barneverntjeneste. Fordi når man sitter på link så får man jo ikke med seg dialogen som skjer på bisitterrommet underveis. (...) Og da kan det (...) ikke [være] rådgiver sitt ansvar å gå inn og ta styringen på det bisitterrommet.

Særskilte forhold i den enkelte sak kan altså bidra til at ledelse via videolink ikke er tilfredsstillende. Dette er også en annen informant inne på:

...for eksempel barnevernet, hvis de er tilstede og (...) så oppstår det jo ting som kanskje kommer frem i bisetninger mens man hører på eller i pausene. At du mister litt av det som avhørsleder, så du har ikke den fulle kontrollen over all informasjonen som kommer. (Jurist)

Men også denne informanten mente at avhørsledelse via videolink fungerer. En annen jurist var imidlertid mer skeptisk og mener at digital ledelse er uheldig og sier: «...det er en del av kommunikasjonen som ikke blir god nok mellom partene på en måte da, under et avhør eller både i forkant og kanskje rett i etterkant...». Her var kollegaen av en annen oppfatning og hadde større erfaring med å ta avhør på videolink. Hun mente dette hadde gått helt fint – men henviste til at avhør på link bare skal gjøres når det er nødvendig. Det var det som regel ikke i dette distriktet med kort reiseavstand til barnehuset.

Samlet sett ledes altså avhør via videolink flere steder på tross av forskriftens utgangspunkt om at avhøret skal ledes fra barnehuset. De fleste juristene opplever denne praksisen som uproblematisk, selv om noen også peker på ulemper. At vi finner så vidt stor aksept for en slik løsning henger sannsynligvis sammen med økt bruk av digitale løsninger under pandemien, at det har vært ressursbesparende i områder med lange reiseavstander (også før pandemien), samt signaler fra overordnet påtalemyndighet om et ønske om en større åpning for en slik praksis i regelverket og et generelt sterkere fokus på behovet for effektivitet i straffesaksbehandlingen.

Om avhørsleders deltakelse i samrådsmøtet

Det følger av forskriften om tilrettelagt avhør (§7) at avhørslederen har ansvaret for at det før hvert avhør gjennomføres et samrådsmøte. I henhold til Riksadvokatens direktiver og retningslinjer av 21. oktober 2015 må forskriften forstås slik at avhørsleder alltid skal være til stede (jf. pkt. 12). Senere har imidlertid Riksadvokaten åpnet for å lempe på dette kravet i brev av 21. mars 2018 s.9. Her følger det at:

Vi orienterer med dette om at vi vil vurdere å modifisere kravet til avhørsleders deltakelse når direktivene og retningslinjene revideres. Det bør trolig i større grad overlates til avhørsleders eget skjønn å vurdere nytten og hensiktsmessigheten av egen deltakelse i dette møtet opp mot andre gjøremål.

Ved statsadvokatens gjennomgang av rutiner med sikte på effektivisering av straffesaksarbeidet ble Riksadvokatens endrede syn på spørsmålet fremhevet, samtidig som det også ble påpekt at denne endringen ikke reflekteres i retningslinjene til barnehusene. Arbeidsgruppen vurderer det slik:

at avhørsleders deltakelse ved samrådsmøtene er en flaskehals, og i de fleste sakene unødvendig. Arbeidsgruppen viser til at det i hovedsak er praktiske forhold rundt barnet som avklares i møtene. Den mener derfor at avhørsleder bør gis valgmulighet til å delta hvis saken ligger slik an at det er nødvendig. En slik avklaring skal gjøres med politifaglig etterforsker/etterforsker før møtet (rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn, 2019 s. 90).

De fleste juristene vi har intervjuet mener imidlertid at avhørsleders deltakelse er viktig, og beskriver en praksis hvor avhørsleder som hovedregel deltar. De fleste gir også uttrykk for at man ikke bør lempe på kravet om tilstedeværelse. En sier eksplisitt: «Jeg mener helt klart at avhørsleder skal være til stede på samrådsmøte» og viser til at tilstedeværelsen er viktig for at avhørsleder skal kunne ivareta sitt ansvar for etterforskning og avhør og sikre god forberedelse og gjennomføring av avhøret.

Tanken bak å endre på dette kravet er at det skal spare tid og ressursbruk. Samtidig ser det ikke ut til at samrådsmøtene er særlig tidkrevende. Møtene har kort varighet og gjennomføres per telefon eller digitalt.

En annen jurist sier: «Selv så mener jeg at vi ikke må være til stede, men det er jo praktisk der det er mulig.» På deres enhet var det ansatt en koordinator sånn at juristene slapp å bruke tid på å beramme avtaler. «Så det kvarteret det tar å være på det møtet, det syns jeg det er verdt, for å vite hva som skjer». Men hun understreker at juristene er helt avhengig av at noen bistår med det praktiske/administrative rundt det.

Andre steder er de tydelig på at de ikke lempet på kravet – som hovedregel er alltid avhørsleder med. Tilstedeværelse fremheves som viktig for å kunne gi beskjeder til etterforsker om hva påtalejuristen ønsker gjort. Det kan også være formuleringer som avhørsleder vil ha diskutert og det kan være behov for å sjekke om følgeperson er på plass. I tillegg er tilstedeværelse viktig dersom man trenger noen som tar en beslutning som krever påtalekompetanse.

Intervjuene gir samtidig indikasjoner på at både praksis og synspunkter kan variere. En av informantene sier han kjenner til distrikter hvor bare etterforsker møter. En annen fremhever at mange antakelig vil være uenige med henne når hun understreker at avhørsleder bør være til stede. En siste mener at det burde være tilstrekkelig at bare etterforsker møter, og orienterer avhørsleder i ettertid.

Hovedinntrykket er likevel at tilstedeværelse på dette møtet oppfattes som viktig og nyttig. At møtet tar kort tid tilsier også at det ikke vil bety en vesentlig tidsbesparelse om avhørsleder ikke deltar.

Hvordan opplever juristene barnehusenes kompetanse, rolleforståelse og samhandling ved gjennomføring av avhør?

I kapittel 3 så vi at barnehusene trakk frem samarbeidet med avhørsleder og avhører som en betingelse for godt arbeid i avhørsfasen. Her ser vi nærmere på hvordan juristene opplever samarbeidet med barnehusene.

Flere av juristene fremhever *kompetansen* barnehusrådgiverne besitter som viktig og hvordan de har nytte av at barnehusrådgiverne gir råd og veiledning i forbindelse med avhøret. En peker i denne sammenheng på at rådgiverne har ulik spisskompetanse som gir mulighet til god faglig match opp mot alder på barnet og tematikk i sakene. Barnehusenes spisskompetanse fremheves som særlig viktig i saker med små barn hvor det skal tas sekvensielle avhør og ved avhør av voksne med behov for tilrettelagt avhør. Disse avhørene oppleves som særlig krevende, og barnehusenes spisskompetanse omtales som svært viktig. En jurist beskriver samhandlingen med rådgiverne i et sekvensielt avhør slik:

...hvis jeg trekker frem tilrettelagt avhør av små barn, så gjennomføres jo de på det vi kaller en sekvensiell måte. Slik at den første sekvensen som avhører er inne sammen med barnet, så testes det ut hvordan er barnet til å ordlegge seg, (...) hvordan klarer barnet å svare på spørsmålet om hva, og hvem og hvor og såne ting. Og i pausen pleier vi å ha en samtale med den som jobber ved barnehuset og avhører og avhørsleder, sånn at vi legger planen, hvordan (...) kan vi spørre barnet videre. Og da er det jo det barnefaglige som vedkommende fra barnehuset sitter med som kan hjelpe oss til å få stilt de spørsmålene vi trenger for å belyse straffesaken.

Denne informanten viste til at samhandlingen med barnehuset ga en viktig trygghet og at den også skaper forutsetninger for bedre avhør.

Flere jurister nevner at samhandlingen med barnehusene er god og opplever at barnehusrådgiverne har en *god rolleforståelse*. En sier: «Ellers så synes jeg jo at de faktisk er gode på oppfølging og gode med innspill til avhører underveis. Så det er fint. (...) de er veldig gode på rolleforståelsen sin.» En annen trekker spesielt frem at samspillet mellom avhørsleder, avhører og rådgiver fungerer godt. Flere peker samtidig på at rolleforståelsen var mer utfordrende tidligere, men at denne var blitt bedre over tid. En jurist opplevde ordningen med at avhørskoordinatorene⁹ var samlokalisert på barnehuset som en fordel for samhandling og informasjonsflyt. Slik samlokalisering foreligger ved noen få barnehus – det vanlige er at avhørskoordinatorene har arbeidsplassen sin utenfor barnehuset. En barnehusleder var opptatt av at slike politifunksjoner burde holdes tydelig atskilt fra barnehusvirksomheten sånn at samlokaliseringen ikke bidro til uklare roller. Ved dette barnehuset var avhørskoordinatorene organisert i et eget avsnitt under Felles enhet for etterretning, etterforskning og forebygging – mens barnehuset var organisert under Felles enhet for påtale. Her bidro altså organiseringen til å understøtte en tydelig rollefordeling.

Noen jurister beskrev imidlertid et noe mer sammensatt bilde:

Men jeg tror det har vært noe uklarhet om rolleforståelsen når det gjelder dette med tilrettelagt avhør, at de har sett sin rolle som noe større i etterforskningen enn den egentlig er. Fordi de er jo ikke en del av etterforskningen vår, selv om de legger til rette for tilrettelagte avhør. Der tror jeg ikke alltid rolleforståelsen er god nok. og da har det ledet til at de for eksempel har tatt feil rolle i samrådsmøtene, de har tatt for mye plass.

Samtidig opplever denne informanten barnehusrådgiverne som veldig initiativrike, at de ønsker å legge til rette og gjøre en god jobb. En annen i samme intervju opplever også at rolleforståelsen hos barnehusrådgiverne er blitt mye bedre, men at det fortsatt forekommer situasjoner hvor denne ikke er god nok. Denne informanten beskriver det slik når det blir kluss mellom rollene:

Og da blir det sånn at barnets beste ... for alle vil gjerne gjøre og følge opp barnet på best mulig måte, og da tar kanskje noen i andre roller sånn barnets beste-fokus, som kan bli litt tilsynelatende i motstrid mot en bevisinnhenting. (Jurist)

Utsagnet kan gjenspeile uklare roller i arbeidet, men også ulike forståelser av hvor stor vekt som skal legges på hensynet til barnets beste og hensynet til å sikre bevis. I så fall er ikke nødvendigvis rollene uklare, men vanskelig å forene.

⁹ Som nevnt i kapittel 3 er det ved noen barnehus avhørskoordinatorer som tildeler sakene direkte til barnehusrådgiverne. Avhørskoordinatoren tar seg altså av logistikken rundt avhørene.

Mange av juristene var opptatt av *oppfølgingsarbeidet* som barnehusene gjør i etterkant av avhøret. En jurist hadde for eksempel ønsket seg mer informasjon fra barnehuset om oppfølgingsarbeidet og fremmet dette som et forslag til et område som kan forbedres. Flere var opptatt av at barnet ble godt ivaretatt ved barnehusene både under og etter avhøret. Noen trakk også frem hvordan det tidligere var en belastning for jurister og politifolk at man ikke visste om barnet ble ivaretatt i etterkant av avhøret. Som en jurist sier:

Etter det gamle dommeravhøret, når vi var ferdige med avhøret så var det ha det bra liksom, men nå vet vi at barnehusene faktisk følger opp i ettertid. Og det synes jeg er litt viktig, at (...) man ikke sånn uten videre blir overlatt til seg selv, men at (...) det er en oppfølging og at man passer på at det blir oppfølging lokalt etterpå.

En annen jurist sier:

Kanskje det aller viktigste har vært den følelsen vi slipper å sitte med nå, for før når vi tok avhør...etter dommeravhørsordningen, så sendte vi ungene hjem. Og omtrent uansett hva de fortalte, så var det å vinke til dem når de gikk og «lykke til ...videre». Det kunne være fryktelig vondt i mange situasjoner, mens nå vet vi at vi har barnefaglig kompetanse som følger dem opp. (...) Og det er en veldig lettelse for oss som (...) sitter og hører på veldig mange sånne historier. (...) det viktigste er ikke alltid å komme i mål med en dom, eller å få den biten gjennom. Det viktigste er jo at ungene får den oppfølgingen de trenger.

Denne informanten fremhevet videre at barnehusene i denne sammenheng gjør en helt fantastisk og uvurderlig jobb.

I et slikt perspektiv gir det god mening at juristene var så vidt opptatt av barnehusenes oppfølgingsarbeid og viser at dette arbeidet er viktig ikke bare for barna, men også for straffesaksaktørene og er noe en ikke skal undervurdere betydningen av – også med tanke på den psykologiske belastningen det er for politifolk og avhørere å jobbe med disse sakene.

Samlet sett beskrives altså samhandlingen mellom juristene og barnehusene som god, og bedre enn før, om ikke alltid og ubetinget. Barnehusrådgivernes kompetanse oppleves som viktig, spesielt i saker som krever særskilt spisskompetanse. Å vite at barnet er ivaretatt er en viktig trygghet for avhørerne.

Avhør av voksne med behov for tilrettelagt avhør

Juristene oppgir at barnehusenes kompetanse er særlig viktig i avhør av sårbare voksne. I henhold til straffeprosessloven §239 tredje ledd skal tilrettelagt avhør benyttes ved avhør av vitner med psykisk utviklingshemning eller annen funksjonsnedsettelse som medfører samme behov for tilrettelagt avhør og der saken gjelder overtredelse av straffeloven kapittel 26, samt §§273,275, 282 og §284. Tilsvarende kan det gjennomføres slike avhør i saker om andre straffbare

forhold når hensynet til sakens opplysning eller hensynet til vitnet tilsier det (jf. 4 ledd). I henhold til Riksadvokatens direktiver og retningslinjer for tilrettelagt avhør av 21. oktober 2015 (pkt. 5) skal bestemmelsen forstås slik at:

...alle som er diagnostisert som psykisk utviklingshemmet skal avhøres ved tilrettelagt avhør, uavhengig av graden av utviklingshemming. For andre med funksjonsnedsettelse må det vurderes konkret om vedkommende har samme behov for tilrettelagt avhør som det som begrunner slike avhør av psykisk utviklingshemmede.

Vi minner om at det i 2020 ble gjennomført 128 avhør av personer over 16 år med psykisk utviklingshemming i norske barnehus jf. kapittel 1. I barnehusenes årsrapport fremheves antallet som bekymringsfullt lavt under henvisning til at denne gruppen har høyere risiko for å bli utsatt for vold og overgrep. Slike avhør tas ofte som sekvensielle avhør (Årsrapport Statens barnehus, 2020). Enkelte innhenter også spesialiserte avhørere fra Kripos ved gjennomføring av slike avhør.

Flere av juristene fremhever at de har erfaring med noen, men ikke mange slike avhør, enkelte sier at de gjør «en del». Som vi har vært inne på tidligere peker flere på at avhør av voksne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt kan være utfordrende. Mens noen vil klare å ordlegge seg, er det i andre tilfeller slik at fungeringsnivået er så svakt at påtalemyndigheten beslutter å ikke gjennomføre avhør. I slike tilfeller må de belage seg på avhør av andre vitner i saken. Sitatene i det følgende illustrerer hvorfor disse avhørene fremstår som krevende og at barnehusrådgivernes kompetanse oppleves som viktig.

En jurist forteller at fordi de ikke har slike avhør så ofte føler hun seg utrygg i gjennomføringen av slike avhør:

...de har jo helt andre utfordringer. Det er faktisk ikke veldig ofte jeg har de avhørene, slik at jeg føler meg alltid litt utrygg selv når jeg skal gå i de tilrettelagte avhørene der. Du vet aldri hva som møter deg, fordi at fungeringsnivået er så forskjellig (...) det er et veldig vidt spekter av personer du kan møte der, så jeg tenker jo at utfordringen er jo å forberede seg godt nok. Tilrettelegge godt. (...) forberedelse på at du ikke vet hva du skal forberede deg på. På det uventede.

Betydningen av veiledningen barnehusrådgiverne gir i disse sakene kommer tydelig frem i følgende utsagn fra en jurist i et annet politidistrikt:

Den tilbakemeldingen vi får der i forhold til [at] dere må stille spørsmålene sånn og sånn, dere må bygge det opp sånn og sånn, (...) det kan dere ikke forvente, det kan dere forvente. Det er helt uvurderlig for oss å få tilbakemelding på.

Ikke bare kompetansen, men også samhandlingen blir i slike tilfeller viktig. Om samhandlingen uttaler denne juristen videre at:

Jeg føler at i de sakene (...) så er samarbeidet med avhører og fagperson på barnehuset mye mer fremtredende. Jeg har mye større behov for å rådføre meg med dem. Og det tenker jeg jo er bra da, og de er veldig flinke folk.... (...) så jeg bruker rådgivere og barneavhørere i mye større grad i disse avhørene enn jeg gjør i barneavhørene. Helt avhengig av det, fordi at jeg kan så utrolig lite om disse.

Også barnehusrådgiverne bekrefter at behovet for barnehusenes kompetanse er spesielt stort ved avhør av sårbare voksne. Enkelte fremhever at i disse sakene trekkes også barnehusansatte tidligere inn i saken, noe som gir muligheter for bedre planlegging av arbeidet.

En siste jurist trekker frem logistikken rundt disse sakene – at de voksne bør holdes atskilt fra utsatte barn som er på barnehus til avhør. Ved barnehuset som denne informanten soknet til var plassmangel en utfordring noe som gjorde denne logistikken utfordrende. Samtidig var han helt tydelig på at det bør være barnehusets oppgave å gjennomføre avhør av denne gruppen utsatte – fordi han mente det ga et bedre resultat som følge av bedre avhør og trygge rammer. Enkelte barnehusledere tok også opp spørsmålet om bedre tilrettelegging av lokaler. Dette gjaldt spesielt dersom antallet avhør i denne gruppen skulle øke. Samtidig har flere barnehus allerede lokaler som gjør det mulig å skjerme barn og voksne.

Samlet viser dette at juristene opplever avhør av voksne med psykisk utviklingshemming som krevende og at barnehusrådgivernes kompetanse oppleves som viktig både for å trygge avhører, men også sikre kvaliteten av avhørene.

Bør målgruppen for barnehusene endres?

Det siste spørsmålet vi skal belyse er juristenes syn på barnehusets målgruppe. Informantene ble i denne sammenheng spurt om det er noen grupper som bør tas ut eller om det grupper som bør inn i barnehusenes mandat.

Om barn og unge som mistenkte

Den gruppen flest jurister tok opp i denne sammenheng var å inkludere mistenkte barn, og særlig barn som utviser såkalt skadelig seksuell atferd – SSA-sakene. Vi har tidligere sett at barnehuslederne argumenterte for en slik utvidelse (jf. kapittel 3). Dette er også under vurdering i Politidirektoratet mens evalueringen pågår. Fordi informantene primært var opptatt av SSA-sakene belyses spørsmålet om utvidelse av målgruppe i hovedsak i forhold til denne gruppen. Argumentene vil imidlertid langt på vei være de samme for mistenkte barn i bredere forstand.

Avhør av mistenkte barn omfattes per i dag ikke av retningslinjene for barnehusene. Det gjøres likevel avhør av denne gruppen i barnehusene – etter avtale med leder i lokalt politidistrikt (jf. Årsrapport Statens barnehus, 2020). Disse avhørene er ikke tilrettelagte avhør, men ordinære politiavhør og følger reglene for disse. I 2020 ble det gjennomført 404 ordinære politiavhør av barn ved barnehusene. I dette tallet inngår imidlertid både fornærmede, vitner og mistenkte. For

å få et mer presist innblikk må vi se på antall avhør som er gjennomført av mistenkte barn i saker om SSA. I 2020 ble det gjennomført 185 slike avhør. At slike avhør gjennomføres ved barnehusene må ses i sammenheng med at Regjeringen i 2019 bevilget øremerkede midler til styrking av arbeidet med denne gruppen. Formålet med denne særskilte bevilgningen var å identifisere oppfølgingsbehov hos disse barna og å forebygge ny skadelig seksuell atferd (Årsrapport Statens barnehus, 2019). Politiets nasjonale faggruppe avhør ble i 2020 gitt i oppdrag å utarbeide nasjonale retningslinjer for avhør av mindreårige mistenkte. Disse retningslinjene er så vidt vi vet ikke ferdigstilt når denne rapporten skrives. Det er heller ikke avklart om mistenkte barn med skadelig seksuell atferd skal inngå i barnehusenes mandat fremover. I februar 2021 sendte Politidirektoratet et brev til politidistriktene om at praksisen med avhør av mistenkte barn i barnehusene i utgangspunktet skulle opphøre inntil det var avklart i Justis- og beredskapsdepartementet at denne gruppen skal omfattes av barnehusenes mandat (se nærmere om dette i kapittel 7).

De fleste juristene vi har intervjuet mener at avhør av mistenkte barn bør falle inn under barnehusenes mandat. Her snakker noen om mistenkte barn i bredere forstand mens andre snakker spesifikt om barn som mistenkes for skadelig seksuell atferd. En av dem forteller at de har hatt avhør med unge mistenkte på barnehusene og har god erfaring med det. Denne informanten henviser til at også disse barna vil ha behov for videre oppfølging og veiledning. Samtidig understreker hun at dette ikke nødvendigvis skal gjelde alle saker: «Så jeg ser helt klart at det er en fordel, kanskje ikke i samtlige saker, men at det er en (...) lovfestet mulighet, sånn at vi burde ha tatt det i større grad på barnehuset.»

Det er særlig hensynet til at den mistenkte er et barn med særlig behov for ivaretagelse i forbindelse med avhør som begrunner at gruppen bør inn. Sårbarheten på grunn av ung alder tilsier også at denne gruppen bør få oppfølging ved barnehusene, her illustrert av en jurist som har erfaring med mange avhør av mistenkte barn og unge på barnehuset både over og under 15 år:

det er klart at når dette er straffbare forhold som skjer i nærmiljøet, så blir også presset på mistenkte veldig stort. Og vedkommende med foresatte trenger oppfølging og de trenger hjelp. Og der opplever jeg at de avhørene som vi har fått tatt på barnehuset med rådgiver derfra har fungert godt. De opplever seg ivaretatt, og de får (...) gode støttesamtaler med rådgiver etterpå.

En jurist i et annet politidistrikt er også opptatt av disse barnas sårbarhet og fremholder at:

...barn er barn uansett om de er fornærmede eller mistenkt, og jeg synes jo i og for seg [at] alle...de hensynene som gjør at vi bruker spesialutdannede avhørere til de fornærmede også [er] tilstede i forhold til de som er mistenkt. Kanskje enda viktigere der.

Behovet for tilrettelegging ved avhør og for videre oppfølging er altså begrunnelser juristene trekker frem. Dette gjelder både mistenkte barn generelt og når vi spør spesifikt om SSA-sakene. Her vektlegger juristene også at oppfølging kan bidra til langsiktig forebygging ved å forhindre at den unge begår overgrep i voksen alder. Enkelte viser dessuten til barnas potensielt doble status som mistenkte utøvere og utsatte:

Det er jo ofte sånn at hvis en selv utøver seksuelle overgrep så har (...) han kanskje vært utsatt for noe selv. Og å fange opp det, og gi den oppfølgingen som da trengs, blir absolutt best ivaretatt på et barnehus.

Enkelte er likevel noe mer usikker på om det er nødvendig å bruke avhører med særskilt kompetanse ved avhør av barn i SSA- sakene. Her er det imidlertid ulike syn der noen mener at særskilt kompetanse er påkrevd, mens andre er mer usikre. En mener at det bør være opp til påtalejuristen, mens en annen tenkte at kanskje kun de mest alvorlige sakene burde tas på barnehuset. Vedkommende nevnte at man kunne innføre et *skal* og *kan* skille i disse sakene – tilsvarende det man har for tilrettelagt avhør av fornærmede. Enkelte peker også på at dette vil være ordinære politiavhør og ikke tilrettelagt avhør, noe som gir en mer forenklet behandling fordi det ikke stilles krav til samrådsmøte og ettermøter i lovgivningen som ved tilrettelagt avhør.

Flertallet av styringsinformantene er mer forbeholdne eller avventende til om unge mistenkte bør inngå i barnehusenes målgruppe. Samtlige er enige om at det er behov for å styrke tilbudet til denne gruppen, men flere påpeker at det ikke er tatt en beslutning om hvorvidt dette skal gis i barnehusene. Styringsinformantene fra politidistriktene er mer positive til at unge mistenkte bør inn i barnehusene enn de øvrige styringsinformantene.

Flere jurister og styringsinformanter er opptatt av at dersom disse avhørene skal tas på barnehus bør det reguleres. Dette er nødvendig for å sikre like forventninger og praksis i hele landet, men også for å skille tydeligere mellom tilrettelagte avhør og det noen av juristene betegner som politiavhør med særskilt tilrettelegging. Sistnevnte begrep henspeiler på at dette er avhør som følger reglene for ordinære politiavhør, men som gjennomføres innenfor tilrettelagte rammer (barnehus). Enkelte jurister forteller at disse distinksjonene noen ganger blandes sammen. Noen påpeker også at det er viktig at lokalene er tilrettelagt slik at barn som har vært utsatt for vold og overgrep ikke risikerer å møte barn som er mistenkt for slike handlinger i lokalene på barnehuset. Flere steder er imidlertid den fysiske tilretteleggingen på plass. Et siste argument som ble understreket er at hvis mistenkte blir inkludert i mandatet må også denne delen av virksomheten være finansiert. Kun én av juristene vi intervjuet mente at disse intervjuene ikke burde tas i barnehus, uten at standpunktet ble begrunnet nærmere. Samlet gir altså intervjuene med juristene en relativt entydig tilbakemelding om at disse avhørene bør tas i barnehus, mens styringsinformantene var mer forbeholdne. I kapittel 10 drøfter vi denne problemstillingen nærmere.

Barn og unge avhørt som vitner

Barn og ungdom som er vitner i kroppsskadesaker (jf. strl. §273) og i enkelte saker om seksuelle overgrep, faller inn under straffeprosessloven §239 første ledd – altså de sakene hvor det *skal* gjennomføres tilrettelagt avhør. Ved ett politidistrikt var juristene kritiske til dette og mente at disse avhørene i stedet burde falle under bestemmelsens *kan-regel* i annet ledd. Som en sier:

Det kan være liksom fjorten vitner til en voldshendelse, så skal man på barnehuset for å snakke om... eller man har hørt en annen snakke om en voldshendelse. Der har man en gruppe som jeg tenker absolutt ikke burde vært der, som man omgår litt og prøver å løse på andre måter.

Vi forstår det som at informanten her sikter til at tilrettelagt avhør på barnehus er ressurskrevende og at det i disse sakene kan være mange vitner – slik at prosessøkonomiske hensyn taler for et annet opplegg. Det er også primært deres status som vitner som begrunner hvorfor disse sakene bør ut. Samtidig fremhever denne informanten også at det ikke alltid er opplagt hvilken rolle ungdommen har hatt i det anmeldte forholdet: «...det er veldig ofte sånn at ungdom slår hverandre halvt i hjel og slåss, og de er på en måte like gode begge to, og så skal de sitte på barnehuset.» Her er det en annen dimensjon som trekkes frem – nemlig hvorvidt ungdommen er fornærmet eller mistenkt. Barnehusets definerte målgruppe er i dag primært barn og unge som er fornærmet eller vitne i saken.

Aldersgrensene

Når det gjelder den øvre aldersgrensen for tilrettelagt avhør, fremhever flere av juristene at dagens 16 års-regel er tilfredsstillende, og enkelte henviser i denne sammenheng til at dette også er grensen for når barnet må avgi forklaring i retten. Det overordnede inntrykket er altså at aldersgrensen bør være som den er. På spørsmål om man kunne tenke seg grensen hevet til 18 år svarer imidlertid noen at grensen kanskje burde vært hevet til 18 fordi også barn mellom 16 og 18 kan ha behov for oppfølging i barnehuset. Dette synet samsvarer med barnehusledernes (jf. kapittel 3). En jurist understreker samtidig at en slik endring i så fall bør forutsette at aldersgrensen for tilrettelagt avhør og det å avgi forklaring i retten samsvarer. Altså at hvis man innfører en 18-års grense for tilrettelagt avhør bør den samme aldersgrensen gjelde for når barn må avgi forklaring i retten. Hun sier: «...kanskje bør det være større mulighet til å beslutte tilrettelagt avhør, hvis det er spesielle behov det barnet har, selv om de ikke har diagnose og sånn..». Straffeprosessloven §239 åpner i dag for å gjennomføre tilrettelagt avhør av unge mellom 16 og 18. Dette gjelder imidlertid bare i saker hvor den unge har status som fornærmet og saken gjelder overtredelse av straffeloven §312–314 (incest-overgrep/seksuell omgang mellom andre nærstående).

Et annet spørsmål knyttet til målgruppen er hvor langt ned i alder man kan gå i gjennomføring av avhør. Straffeprosessloven oppstiller ingen nedre aldersgrense. Avhør av svært små barn reiser spørsmål om hvordan avhør kan gjennomføres når barnet har begrenset språk. Tidligere hadde man en observasjonsordning for

de minste barna. Den gikk ut på at erfarne psykologer observerte barnet gjennom flere sesjoner som ble filmet. Ordningen var i praksis avvirket da den formelt ble fjernet i 2015 fordi observasjonene ble ansett som for vage og usikre til at de kunne danne grunnlag for en beslutning om tiltale (jf. Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede, 2012 s. 30; Langballe & Davik, 2017). I dag avhøres de minste gjennom bruk av sekvensielle avhør.

Få har uttalt seg om dette spørsmålet – men noen berører vurderinger rundt hvor langt ned i alder en velger å gå. Av intervjuene fremgår det at det gjennomføres avhør av barn for eksempel under tre år. En av informantene sier: «...det er jo alltid en konkret vurdering av om dette barnet er modent nok til å snakke med.». Samtidig fremhever han at de har kompetanse hos avhørere til å avhøre små barn. En annen har mer negative erfaringer med avhør av de aller yngste. Han sier:

Det er jo veldig sjelden at jeg føler at vi har fått noe igjen fra å avhøre treåringer. Så ærlig skal jeg være. Det har skjedd, at man har treåringer som har (...) et ekstra godt ordforråd, som er ekstra moden og sånne ting. Men det hører med til sjeldenhetene at vi (...) får noe ut av det. (Jurist)

Han mener ikke at man skal slutte å ta avhør av de aller yngste, men han er usikker på hvor mye de får igjen får det. Som han sier: «...De passer på en måte ikke helt inn i avhørsformen.». Med forbehold om at få har uttalt seg om hvor langt ned man bør gå i alder, peker dette på at straffeapparatet forutsetter en viss form for verbalitet og gir utfordringer når de verbale forutsetningene er begrenset. Ingen av informantene argumenterer for innføring av en nedre aldersgrense.

Oppsummering

Vi finner ikke klare indikasjoner på at det på landsbasis er et misforhold mellom antall anmeldte forhold og antall avhør gjennomført i barnehusene, selv om dette kan forekomme i enkelte distrikter. Intervjuene indikerer heller ikke at terskelen hos påtalemyndigheten i politiet er blitt høyere for å beslutte gjennomføring av avhør. Vi ser derimot indikasjoner på en viss usikkerhet hos påtalemyndigheten om hvor terskelen bør ligge – herunder om flere usikre saker i større grad bør avklares i barnevernet. For øvrig har kapitlet vist at:

- Juristene opplever at fristene for avhør er for korte, blant annet fristen for å kreve supplerende avhør. Fristene kan være til hinder for å prioritere de viktigste sakene. Derfor etterlyses noe større fleksibilitet. Fristene som sådan bør imidlertid ikke fjernes.
- Avhør foretas i dag i hovedsak ved barnehusene i tråd med regelverket. Der unntak gjøres, er det i hovedsak av hensyn til barnet og etter avklaring mellom barnehusleder og avhørsleder. I områder med store geografiske avstander gjøres imidlertid avhør i større grad utenfor barnehusene. Barnehuslederne frykter at etablering av barnevennlige avhørslokaler hos politiet skal føre til økt press på at avhør tas andre steder enn på barnehus.

- Riksadvokaten har åpnet for at avhørsleder i større grad kan lede avhøret fra et annet sted enn barnehuset via videolink. Dette gjøres en del og særlig i områder med store geografiske avstander. De fleste juristene opplever dette som uproblematisk.
- Et effektiviseringstiltak som er foreslått av arbeidsgruppen som har sett på saksflyt i etterforskning av straffesaker om seksuelle overgrep mot barn er at avhørsleder ikke trenger å være til stede i samrådsmøte. De fleste juristene mener at det er viktig at avhørsleder deltar. Møtene er korte og tas per telefon/digitalt – effektiviseringsgevinsten av forslaget er dermed begrenset.
- De fleste juristene opplever at samarbeidet med barnehusene har blitt bedre over tid, herunder at barnehusenes rolleforståelse er blitt bedre. Barnehusenes kompetanse under avhøret oppleves som nyttig og viktig for å sikre kvaliteten i avhørene og som en trygghet for avhørerne. Dette gjelder særlig ved særlig krevende avhør, som avhør av små barn og sårbare voksne. Å vite at barnet er ivaretatt og får oppfølging ved behov etter avhøret er også viktig for avhørerne.
- De fleste juristene mener at avhør av mistenkte barn bør gjennomføres i barnehusene. Det gjelder særlig saker med barn som mistenkes for å utøve såkalt skadelig seksuell atferd. På dette punktet er juristene og barnehuslederne samstemte. De fleste styringsinformantene er derimot mer forbeholdne og avventende.
- De fleste juristene mener at dagens aldersgrenser for hvem som faller inn under ordningen med tilrettelagt avhør er tilfredsstillende. Noen åpner likevel for at grensen bør heves til 18 år.
- Intervjuene viser at avhør av de aller yngste kan være utfordrende. I den grad vi har opplysninger om dette var tilbakemeldingen at det ikke bør innføres en nedre aldersgrense for gjennomføring av tilrettelagt avhør (i dette tilfellet sekvensielle avhør).

6 Medisinsk undersøkelse i barnehus: Omfang og utfordringer

Innledning

Fra barnehusmodellen ble implementert har det vært en selvfølge at den skulle omfatte et medisinsk tilbud og at dette ikke skulle begrenses til sporsikring, men også bidra til avdekking og oppfølging av sykdom og helseplager.

Hvordan det medisinske tilbudet i barnehusene skal se ut er regulert i retningslinjene for barnehusene. I tillegg har Helsedirektoratet (Hdir) utarbeidet faglige råd for medisinsk undersøkelse i barnehus.¹⁰ I retningslinjene for barnehusene fra 2016 er det presisert at «barnehuset skal tilrettelegge for at det kan tas klinisk rettsmedisinske og odontologiske undersøkelser». Dette er undersøkelser som tas på initiativ fra påtalemyndigheten i forbindelse med straffesaken og hvor hovedformålet er å sikre bevis til en eventuell senere straffesak. Slike undersøkelser gjennomføres som sosialpediatriske undersøkelser, dvs. at de også omfatter barnets helsetilstand mer allment, og sosiale forhold (se tekstboks 6.1).

Hvorvidt barnehusene også skal gi tilbud om sosialpediatriske undersøkelser mer generelt, er uklart per i dag. Sosialpediatriske undersøkelser som ikke er klinisk rettsmedisinske undersøkelser omtales gjerne som øvrige eller ordinære medisinske undersøkelser, noe vi også gjør her. I retningslinjene fra 2016 (pkt.2.2) står det at «alle fornærmede som er utsatt for vold eller seksuelle overgrep, [skal] få tilbud om en medisinsk undersøkelse, med mindre andre vurderinger tilsier at en slik undersøkelse åpenbart er unødvendig». Også i Hdirs nasjonale faglige råd for medisinsk undersøkelse fra 2019 legges det til grunn at alle barn som kommer til barnehus skal tilbys sosialpediatrisk undersøkelse. I retningslinjene er det imidlertid presisert at dette ikke er mulig per 2016 og at «implementering av retningslinjer som omfatter dette punktet må skje etter nærmere opptrappingsplan fra Helse- og omsorgsdepartementet». Vi kjenner ikke til at det er utarbeidet noen slik opptrappingsplan. Retningslinjene inneholder dessuten en formulering om at medisinsk undersøkelse «kan» gjennomføres «for å ivareta den avhørtes helse- og omsorgssituasjon, samt trygge vedkommende og dens foresatte.» (pkt.4.2.2), med andre ord en formulering som åpner for mer skjønnsmessige vurderinger. At det står «skal» i pkt. 2.2 og «kan» i pkt. 4.2.2 gir samtidig klarhet i regelverket. Hvem som skal gjøre disse vurderingene er heller ikke omtalt.

Et hovedspørsmål i kapitlet er hva som er status for de medisinske undersøkelsene i barnehusene per 2021 sammenlignet med i 2012. Vi fokuserer i den

¹⁰ Hentet 10. august 2021 fra <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/medisinske-undersokelser-i-statens-barnehus>

forbindelse både på hvorvidt det gjøres medisinske undersøkelser, hva slags undersøkelser som gjennomføres og i hvilken grad den medisinske fagkompetansen er mer integrert i dag enn den var ved forrige evaluering.

En viktig opplysning er at ansvaret for medisinsk undersøkelse i barnehusene er delt. Mens barnehusene har ansvar for fysisk tilrettelegging, samt koordinering av tverrfaglig og tverretattlig samhandling, har de regionale helseforetakene ansvar for selve gjennomføringen, dvs. for å stille kvalifisert medisinsk personell til rådighet for selve undersøkelsen og etterarbeid. I praksis betyr dette at leger som gjør medisinske undersøkelser i barnehusene er ansatt ved barneavdelinger ved sykehusene og kommer til barnehuset for å gjøre undersøkelse i den enkelte sak. Det samme er sykepleierne som assisterer legene. Deres rolle og arbeidsbetingelser har ikke vært et tema i evalueringen.

Disse temaene blir belyst: (1) omfanget av medisinske undersøkelser i barnehusene, utnyttet kapasitet, samt legenes synspunkt på hva det medisinske tilbudet bør omfatte, (2) organiseringen av det medisinske tilbudet, lokaler og utstyr, (3) legenes kompetanse, og mulighet for faglig utvikling og kvalitetssikring av eget arbeid, (4) rammene for det rettsmedisinske arbeidet, med særlig fokus på mandatet legene får fra påtalemyndigheten, og (5) samarbeidet med de andre barnehusaktørene.

Det primære datagrunnlaget for kapitlet er en spørreskjemaundersøkelse til samtlige leger som gjorde medisinske undersøkelser i barnehusene i 2020. I alt har 36 av 40 leger svart på spørreskjemaet. Vi trekker også noe på intervju-materialet fra barnehusene og påtalejuristene.

Det overordnede bildet er at dagens medisinske tilbud ikke fungerer etter hensikten, og at årsakene til dette er sammensatt. For å få frem hvor «skoen trykker» mer spesifikt, beskriver vi situasjonen relativt detaljert.

Tekstboks 6.1 Klinisk rettsmedisinsk undersøkelse: beslutningsmyndighet, formål og gjennomføring

Klinisk rettsmedisinsk undersøkelse gjennomføres som ledd i etterforskningen av en politianmeldt sak om vold eller seksuelle overgrep. Formålet er å sikre bevis med sikte på en eventuell straffesak. Beslutningen om å gjennomføre klinisk rettsmedisinsk undersøkelse ligger hos påtalemyndigheten i politiet. Når det foreligger en begjæring om klinisk rettsmedisinsk undersøkelse vil legen få rolle som sakkyndig i tillegg til å kunne gi helsehjelp. Påtalemyndigheten fastsetter et mandat for undersøkelsen, og i undersøkelsen inngår blant annet «sporsikring ved behov og nødvendige kompletterende undersøkelser (eks. bildediagnostikk, laboratorieprøver)» (Hdir, 2019). Legen undersøker barnet etter tegn på vold, overgrep og omsorgssvikt, dokumenterer eventuelle skader og vurderer om skadene passer med beskrevne hendelsesforløp. Undersøkelsene skal gjennomføres som *sosialpediatriske undersøkelser*. Det innebærer at de i tillegg til det rettsmedisinske formålet også har et «viktig helsemessig formål av medisinsk og psykososial betydning gjennom å utrede symptomer, påvise sykdom og henvise til eventuell behandling» (Hdir, 2019). Foruten kliniske vurderinger omfatter sosialpediatriske undersøkelser: « ... en bred gjennomgang av det enkelte barns sosiale forhold med gjennomgang av barnets utvikling, barnets sosiale status (familiesituasjon, daglige aktiviteter som barnehage, skole, fritidsaktiviteter og trivsel i disse). I tillegg gjennomgås barnets tidligere sykehistorie og en

medisinsk gjennomgang» (Hdir, 2019). I de nasjonale faglige rådene oppfordres legene til å «påse at det fremgår av mandatet at helseopplysningene fra undersøkelsen også kan benyttes til videre helsemessig oppfølging av barnet» (Hdir, 2019).

I de nasjonale faglige rådene, står det at alle barn som avhøres på barnehus bør få tilbud om en medisinsk undersøkelse. Det vil si at også barn i saker der det ikke foreligger en begjæring om rettsmedisinsk undersøkelse som hovedregel skal få tilbud om en sosialpediatrisk undersøkelse ved barnehuset. Hovedformålet er å sørge for at den nødvendige helsemessige oppfølgingen av barnet ivaretas. Det vil imidlertid også ved slike undersøkelser kunne komme frem opplysninger som kan være relevante for straffesaken, og legen skal i slike situasjoner vurdere om det er aktuelt å informere politiet om antatt relevante funn.

Bruk av rettsmedisinske og øvrige medisinske undersøkelser

Evalueringen i 2012 viste at det ble gjennomført få klinisk rettsmedisinske undersøkelser i barnehus, samt at bruken varierte mellom barnehusene (Stefansen et al., 2012). I alt ble det gjennomført slik undersøkelse i 13 prosent av barnehus-sakene, og andelen varierte mellom fem og 18 prosent i de barnehusene som var omfattet av evalueringen. Antall øvrige medisinske undersøkelser ble ikke tallfestet i evalueringen fra 2012, men det er ingenting som tyder på at det var en utbredt praksis.

Fagfolk som ble intervjuet om hvorvidt det ble gjennomført for få klinisk rettsmedisinske undersøkelser den gangen var delt i sin vurdering: «Mens dommere og advokater uttrykker skepsis til rettsmedisinske undersøkelser, mener både politiet, rettsmedisinere og barnehusledere at det gjennomføres for få slike undersøkelser» (Bakketeig et al., 2012, s. 156). Legene var usikre på om barnehusmodellen, slik den var organisert, ga den beste utnyttelsen av de medisinske ressursene som fantes. De bekymret seg for oppsplitting av det rettsmedisinske miljøet ved at legene ble trukket ut av sykehuset, og for at det gikk med uforholdsmessig mye ressurser på å opprettholde et tilbud ved barnehusene – som kom få barn til gode. En alternativ modell de foreslo var å samlokalisere barnehusene med sykehusene, slik at selve undersøkelsen kunne gjennomføres i sykehus. Denne diskusjonen har stilnet, slik vi oppfatter det. Ingen av aktørene vi har intervjuet i denne evalueringen tok til orde for at medisinsk undersøkelse i stedet bør gjennomføres i sykehusene.

Hva har så skjedd med bruken av medisinsk undersøkelse siden 2012? Tall fra Politidirektoratet (POD) viser at andelen saker hvor det gjøres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse har økt noe de senere årene. I 2019 ble det gjennomført slik undersøkelse i 23 prosent av sakene (Årsrapport Statens barnehus, 2019). Det er fortsatt variasjon mellom barnehusene. Ved fire barnehus ble det i 2019 gjennomført rettsmedisinsk undersøkelse i om lag en tredjedel (32-39 prosent) av sakene. Ved tre barnehus ble det gjennomført slike undersøkelser i om lag 20 prosent av sakene, mens andelen blant de fire barnehusene med lavest bruk varierte mellom seks og 11 prosent (Årsrapport Statens barnehus, 2019). Særlig ved barnehusene med de laveste andelene rettsmedisinske undersøkelser, men

også ved andre barnehus, tegner ledere og ansatte ved barnehusene et bilde som minner om det vi så i evalueringen fra 2012. De mener det bør gjøres flere undersøkelser, både rettsmedisinske og øvrige undersøkelser og anfører at det er synd hvis barn som kommer til barnehuset skal gå glipp av muligheten til en grundig helseundersøkelse. De erfarer imidlertid at påtalejuristene ser en begrenset verdi av klinisk rettsmedisinske undersøkelser som ledd i etterforskningen. Dette inntrykket bekreftes også gjennom intervjuene med påtalejuristene. Sjansen for å gjøre funn som kan opplyse saken fremheves av flere som det sentrale i vurderingen av om klinisk rettsmedisinsk undersøkelse bør gjennomføres. Faktorer som vektlegges er om saken gjelder vold eller seksuelle overgrep, hvor lang tid har gått siden det anmeldte forholdet fant sted, samt om barnet har lang reisevei til barnehuset. Er det usikkerhet om noe har skjedd sier enkelte at de avventer beslutning om undersøkelse til barnet har forklart seg. Jurister fra to ulike politidistrikter argumenterer samtidig for at terskelen for å be om klinisk rettsmedisinsk undersøkelse bør være lav fordi også negative funn kan være viktig for å opplyse saken. Ved ett av disse distriktene hadde påtalejuristene og medisinere hatt felles fagdager. Dette hadde medført at påtalejuristene i større grad hadde sett klinisk rettsmedisinsk undersøkelse som en verdifull informasjonskilde og hadde bidratt til at det ble gjennomført flere slike undersøkelser enn tidligere.

Fortsatt er det slik at i saker hvor det ikke er begjært rettsmedisinsk undersøkelse, får barnet som hovedregel ikke tilbud om sosialpediatrisk undersøkelse, selv om dette er en klar føring i de nasjonale faglige rådene om medisinsk undersøkelse i barnehus (Hdir, 2019) og helseforetakene har fått dette oppdraget i tildelingsbrev i både 2016 og 2017. Ordinære sosialpediatriske undersøkelser fremstår som et tilfeldig tilbud som gis i særlige tilfeller. I 2020, som er det siste året vi har tall fra, ble det gjennomført til sammen 51 slike undersøkelser ved barnehusene, noe som utgjør en svært liten andel (i underkant av 1 prosent) av barnehussakene. Hele 45 av disse undersøkelser ble gjennomført ved to barnehus, slik at tilbudet er nærmest ikke-eksisterende ved de øvrige barnehusene. De øvrige barnehusene gjennomfører enten ingen slike undersøkelser eller i høyden tre i løpet av ett år (se Årsrapport Statens barnehus, 2020). Dette stemmer godt med surveyen vi har gjennomført i 2020 og inntrykket vi har dannet oss gjennom intervjuene med de ulike barnehusaktørene. For eksempel oppga mer enn halvparten av legene (56 prosent) som svarte på spørreskjemaet at de *ikke* hadde gjennomført noen «ordinære medisinske undersøkelser» på barnehuset. Av de som hadde gjennomført slik undersøkelse svarte åtte leger at de hadde gjennomført 1-2, seks oppga 3-4, mens bare én lege hadde gjennomført mer enn 10 undersøkelser.

Legene var delt i spørsmålet om hvorvidt det bør tilbys medisinsk undersøkelse i alle saker der det gjennomføres tilrettelagt avhør. Nær seks av ti (58 prosent) svarte «ja», en fjerdedel (28 prosent) svarte «nei», mens de resterende (14 prosent) svarte «vet ikke». Vi ba om utdyping av synspunktene legene hadde i et åpent spørsmål.

Legene som mente medisinske undersøkelser bør tilbys alle barn på barnehus, begrunnet dette med flere forhold. Noen anførte at undersøkelsen kan avdekke ting som ikke kommer frem i avhør. Et barn som ikke har sagt noe i avhør kan ha «blåmerker og f.eks. tegn til neglect», og en undersøkelse vil kunne gi et «mer fullstendig bilde». Dette er en begrunnelse som er forankret i synet på den medisinske undersøkelsen som del av et rettslig spor. Vanligere enn denne begrunnelsen, var begrunnelser som tok utgangspunkt i undersøkelsens sosialpediatriske funksjon. Disse begrunnelsene handlet om at en legeundersøkelse kan trygge barnet på at det er «helt» eller friskt, samt at barna på barnehus er generelt sårbare og at forskning viser at de har stor sannsynlighet for å ha eller utvikle helseutfordringer. Gevinsten av en medisinsk undersøkelse i etterkant av avhør, er derfor potensielt stor. Av den grunn bør det sikres at det er ressurser til flere undersøkelser og gjerne også oppfølging, mente disse legene. Sitatene under illustrerer den sosialpediatriske argumentasjonen, hvor avdekking av barnas helseutfordringer med tanke på videre oppfølging og behandling er det sentrale:

Barna som er til avhør, har på gruppenivå flere helsemessige utfordringer de ofte ikke har fått tilbud om hjelp for. (Lege)

Dette er barn som ofte har vært eksponert for mange kjente risikofaktorer for sykdom og helseplager, de har mye større risiko for å utvikle sykdom og tidlig død. Dette er forhold som gjør at helsevesenet må tilby oppfølging og behandling som et ledd i sekundær- og tertiærprofylakse. Det er viktig at helsearbeideren greier å se mulige sammenhenger mellom krenkelser og sykdom, og derfor vil sosialpediateren være viktig. (Lege)

Stor mangel på dette feltet. Ofte kan en medisinsk undersøkelse avdekke andre former for omsorgssvikt, ikke bare direkte tegn til vold eller overgrep. I tillegg kan det ofte være viktig for barnet å vite at alt er normalt. Betrygge barnet. (Lege)

Legene som svarte nei på spørsmålet om medisinsk undersøkelse bør tilbys alle barn peker på at indikasjon for undersøkelse ikke er opplagt i alle saker. De mener det på kort til middels sikt er vel så viktig å sikre at de alvorligste sakene prioriteres, slik at disse barna får oppfølgingen de har behov for. Forholdet mellom kvantitet og kvalitet går igjen, og noen peker også på at undersøkelse i en del tilfeller kan oppleves belastende, slik som denne legen:

Selv om vi forsøker å gjøre undersøkelsen så skånsom som mulig er det min oppfatning at mange, særlig ungdommer, opplever den som belastende. Det gjør i sin tur at undersøkelsen blir mindre fullstendig (for eksempel fordi ungdommen ikke vil kle av seg), noe som resulterer i en rapport som har mindre verdi. Det oppleves som en helt klar feilprioritering, gitt utfordringene med å holde høy kvalitet på rettsmedisinske rapporter i alvorlige saker, å skulle gjennomføre «harelab» medisinske undersøkelser på alle barn.

En annen begrunnelse i tekstsvarene er at ikke alle saker er «fysiske». En lege skrev at saker om: «nettovergrep, psykisk vold og emosjonell neglect vil ikke alltid fordre somatiske undersøkelser. Da kan psykolog-vurdering være tilstrekkelig». Vi oppfatter at denne begrunnelsen har som utgangspunkt at legen skal avdekke eventuelle helseproblemer som er forårsaket av volden, og ikke alle helseutfordringer barnet kan ha.

Legene som har svart nei, nyanserer imidlertid svaret sitt med å skrive at de mener det bør gjøres langt flere medisinske undersøkelser enn i dag, og at terskelen bør være lav. Her er ett eksempel på slik nyansering:

Vi har per dags dato ikke nok ressurser avsatt til å kunne gjennomføre dette. Men med mer respekt for avsatt tid til barnehusarbeid og tydeligere retningslinjer vil vi kunne utføre flere undersøkelser, men det er viktig å beholde kvalitet på det vi leverer og ikke øke antall saker på bekostning av kvaliteten!

Vårt samlede inntrykk er at flertallet av legene er av den oppfatning at medisinske undersøkelser bør tilbys barn i et betydelig større antall saker enn det gjøres i dag. Som vi kommer tilbake til er legene også opptatt av at medisinsk personell bør være med i vurderingen av hvem som bør tilbys medisinsk undersøkelse, her illustrert med sitat fra to legers skriftlige svar:

I dag er det i all hovedsak påtalejurist som ber om medisinske undersøkelser. Det gjør at det i hovedsak er rettsmedisinske undersøkelser som etterspørres. Dermed er det mange barn som aldri får et tilbud om medisinsk undersøkelse med et helseformål. Undertegnede vil foreslå følgende: Helsepersonell må inn i samrådsmøte og kunne gi anbefalinger i forhold til helsemessige behov.

[Medisinsk undersøkelse bør være] obligatorisk tilbud til alle barn som er innom barnehuset. Eventuelt skulle helse hatt større rolle i medbestemmelse av hvilke barn som skal tilbys undersøkelse.

Bakgrunnen for at det gjøres så få medisinske undersøkelser ved barnehusene, fremstår som sammensatt. Ett problematisk aspekt som løftes frem av legene selv, men også av ledere og ansatte ved barnehusene, er at det ikke er avklart og formalisert hvem som kan henvise til slike undersøkelser. Det er i tillegg uklart hvem som kan samtykke til at undersøkelsen gjennomføres dersom initiativ er tatt. Dette gjelder i første rekke i sakene der en eller begge foreldre er mistenkt, og barnet er under samtykkekompetent alder – noe som vil gjelde en stor andel av sakene det foretas avhør i ved barnehus. Oppnevnt verge kan i slike tilfeller samtykke til undersøkelse, dersom undersøkelsen foretas samme dag som avhøret. Slik vi har forstått det følger denne begrensningen av at samtykke til slik undersøkelse må klart fremgå av vergens mandat som i henhold til vergemålsloven (26.mars 2010 nr.9) §21 skal være avgrenset saklig eller i tid. Undersøkelse samme dag er ikke alltid gjennomførbart, og særlig ikke hvis avgjørelsen om medisinsk undersøkelse ikke er foretatt i forkant av avhørsdagen.

Hvordan legenes eventuelle funn om behandlingsbehov skal tas videre etter en ordinær medisinsk undersøkelse og hvem som skal forvalte informasjonen, beskrives også gjennomgående som et problem, noe som for øvrig også gjelder for de klinisk rettsmedisinske undersøkelsene. En lege beskrev det slik:

Det er også hos oss en manglende/uklar kobling til ansvaret for oppfølging av eventuelle funn, da det ikke nødvendigvis er slik at det man finner er ensbetydende med at barnet har rett på oppfølging i spesialisthelsetjenesten. Det å fange opp helseproblemer hos ellers friske barn er jo normalt en oppgave for primærhelsetjenesten, og det oppleves uheldig og kunstig at man skal hoppe over dette leddet for flertallet av barna. Tilbakekoblingen til barnas verger (i saker der det er setteverge under undersøkelsen) er også uklar og vanskelig å følge opp i ettertid.

Konklusjonen denne legen trakk var at: «dette må klarlegges mye bedre før det i det hele tatt kan tenkes meningsfullt å drive generelle helseundersøkelser ved Statens barnehus».

Det er altså ulike meninger om behovet for å undersøke alle barn, men flertallet mener at flere burde undersøkes. Hva så med kapasiteten, er det gitt at det ville være mulig å gjennomføre langt flere undersøkelser enn det som gjøres i dag? Vi spurte legene om deres vurdering av den sosialpediatriske kapasiteten i helseforetaket (tabell 6.1).

Tabell 6.1 Sosialpediatrisk kapasitet i helseforetakene. Prosent (n=36)

Har helseforetaket tilstrekkelig kapasitet til å ...	Ja	Delvis	Nei
Gjennomføre klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i flere saker enn det gjøres per i dag?	47	25	28
Tilby medisinsk undersøkelse i alle saker hvor det gjøres avhør på barnehuset?	25	14	61

Vår tolkning er at legene gir uttrykk for at det er noe utnyttet sosialpediatrisk kapasitet i helseforetakene, samtidig som det ikke er mulig å tilby medisinsk undersøkelse i alle barnehussaker. Legene som ønsket det, kunne utdype svaret sitt om kapasitet. En del leger beskriver at det er kapasitet til å ta noen flere undersøkelser ved deres barnehus, men at det er «langt igjen» før det faglige rådet om undersøkelse til alle vil kunne nås. Et inntrykk er dessuten at legene opplever å ha for lite tid til etterarbeidet allerede i dag, slik denne legen gir uttrykk for:

Det er kapasitet til å gjøre flere klinisk rettsmedisinske undersøkelser, men det er krevende å få skrevet rapportene som følger med. Jeg mener sykehuset da må sette av tilstrekkelig tid til rapportskrivning, vitnemål i retten, samarbeidsmøter etc.

En annen lege er inne på at man kan øke kapasiteten til medisinske undersøkelser ved at logistikken rundt dem blir bedre. Slik det er i dag, utnyttes ikke legetiden godt nok på grunn av dårlig organisering.

Flere leger skriver at de ønsker at Helse- og omsorgsdepartementet og Helse-direktoratet kommer tydeligere på banen og følger opp kravene til legene som står beskrevet i de faglige rådene. De skriver blant annet at det vil være behov for å få tilført ytterligere ressurser fra sykehuset, i form av tid både til rapportskrivning og samarbeidsmøter, dersom antall undersøkelser skal økes. Det tas også til orde for å gjøre en bemanningsanalyse, der behovet for antall leger, sykepleiere, sekretærer og lederressurser som vil være nødvendig for å nå målet om medisinske undersøkelser til alle barn vurderes, samt at det lages en opptrappingsplan for økning av antall slike undersøkelser ved barnehusene. Et annet punkt som nevnes, er behovet for å se retningslinjene som gjelder for ulike faggrupper på barnehusene i sammenheng, slik at disse er samstemte. Legene er også inne på at kapasitet på legesiden ikke er den eneste utfordringen. Det vil også være behov for flere undersøkelsesrom og mer utstyr dersom man skal gjennomføre flere medisinske undersøkelser enn i dag. Legene selv nevner ikke sykepleierkapasitet, men dette er også noe som må økes dersom det skal gjennomføres flere medisinske undersøkelser enn i dag.

Organisering, lokaler og utstyr

Legene er ansatt ved barneavdelinger i sykehus og kommer til barnehuset for å gjøre undersøkelser i den enkelte sak. Staben på sosialpediatrisk enhet på sykehuset ruller på å være til stede ved barnehusene. Ved de fleste barnehusene er det slik at 3–4 leger bytter på og at en lege enten er til stede ved barnehuset eller er tilgjengelig for å møte på barnehuset på bestemte ukedager. Flest barnehus har tilgang på lege 3–4 dager i uka, mens noen barnehus har tilgang på lege ved barnehuset henholdsvis 2 eller 5 dager ukentlig. Legene er enten til stede på barnehuset hele eller det meste av dagen (56 prosent) eller møter til avtalte undersøkelser på oppdrag fra påtalemyndigheten (42 prosent). Ut fra de kvalitative svarene virker det å være noe variasjon i hvor godt organisert rekvireringen av legene er. Noen leger beskriver et fast opplegg på avdelingen før legene drar til barnehuset, og tilsvarende fast opplegg ved barnehuset. Her er et par eksempler:

For å sikre tilstrekkelig kompetanse og kvalitetssikring er det fagmøter på morgenen (...) der legene og sykepleierne deltar før de drar til barnehuset. Oppsett til tre undersøkelser mandag, tre tirsdag, to onsdag, fire torsdag. Onsdager deltar en overlege i konsultasjonsteam fra 11–16. Barnehuset gir beskjed på forhånd om antall undersøkelser, men det kan forandres på kort varsel. Derfor er det alltid satt av lege til å dra på barnehuset eller at legen er på barnehuset. Lege deltar ofte på fagmøter på avdelingen via videokonferanse fra kontoret på barnehuset.

Lege og sykepleier informeres som oftest dagen i forveien om behov for undersøkelse og tidspunkt. Ofte er lege til stede hele dagen uavhengig av om det er satt opp undersøkelse.

Andre leger beskriver en mer rotete situasjon enten for innkalling, eller på avdelingen:

Et sant kaos. Det bestilles lege i en rotete kontekst, og mange kontra-beskjeder gis.

Det kommer en innkalling i forkant med kopi til ledelsen. Dersom det en dag har vært flere saker og det er behov for tid til skrivearbeid risikerer vi å trekkes inn i drift [på avdelingen] på tildelte dager til barnehus dersom det ikke er saker, til tross for behov for skriving. Dette medfører blant annet lang tid for ferdigstilling av rapporter spesielt for de uerfarne og ikke minst i saker med behov for veiledning – fordi det ikke er satt av tid og LIS-leger er redde for å si ifra! De ønsker stilling videre ... og havner mellom barken og veden.

Det virker å være størst problemer der hvor tiden til etterarbeid ikke blir skjermet og legene brukes i ordinært arbeid på avdelingen når det ikke er avtalt medisinske undersøkelser. En lege skriver også at det ikke er tatt høyde for at LIS-leger (leger i spesialisering) trenger mer tid på å skrive rapporter enn det overleger gjør. LIS-leger må derfor bruke fritid på skriving av rapporter.

Et flertall av legene (66 prosent) mener den beste organiseringen er at legene er ansatt i sykehus og har faste, hele arbeidsdager på barnehuset, uavhengig av om det er satt opp klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. De fremhever at det å gjøre undersøkelser på barnehus tilfører nødvendig sosialpediatrisk kompetanse til sykehusene, og vice versa, samt at faste dager ved barnehuset øker muligheten for en bedre relasjon og kommunikasjon med de øvrige faggruppene på barnehuset. Legene understreker samtidig at tilhørighet til sykehuset er viktig og at de ikke bør bli en del av personalet ved barnehusene:

Bør ha klinisk praksis utenom rettsmedisinsk rolle. Bør ha faste dager, men være tilgjengelig utenom. Dersom det hadde vært lett tilgang til journal-system o.l. ville [det beste vært] hele dager på barnehuset uavhengig av antall saker for å bygge relasjoner til ansatte på barnehuset og være tilgjengelig for drøfting.

Det er viktig at barnelegen tilhører et sykehusmiljø, og også har arbeidssted der. Det er herfra nye leger rekrutteres, mange barn trenger videre utredning og det drives også mye sosialpediatri i en sykehusavdeling. Det er viktig for leger med kollegial diskusjon og kjennskap til et bredt spekter av sykdom og lidelse.

Noen leger kommenterer at faste dager ikke nødvendigvis er den beste utnyttelsen av ressurser, dersom det ikke gjennomføres undersøkelser. Det er ikke noe poeng at legen skal sitte på barnehuset og «flikke på rapporter». Andre er opptatt av at tid på barnehuset utenom undersøkelsene er nødvendig for å få gjort etterarbeidet og bli mer integrert i barnehusvirksomheten: «Viktig med bygging av tverretatlige fagmiljøer og at man har noe tid der utenom selve undersøkelsen.»

Hva med fasiliteter, utstyr og datasystem, hvordan opplever legene dette?

Tabell 6.2 Fasiliteter og utstyr. Prosent (n=36)

	Ja	Delvis	Nei
Har barnehuset gode lokaler / fasiliteter til gjennomføring av klinisk rettsmedisinsk undersøkelse?	83	17	-
Har du tilgang til det du trenger for gjennomføring av klinisk rettsmedisinsk undersøkelse?	92	8	-
Fungerer IT-systemet, inkludert tilgang til helseforetakets journal godt	64	19	17
Fungerer system for lagring av bilder, video og dokumenter i saken?	56	36	8

Overordnet oppgir de aller fleste legene (83 prosent) at barnehusene har lokaler som egner seg for gjennomføring av kliniske rettsmedisinske undersøkelser. Et klart flertall (92 prosent) opplever også å ha tilgang på det utstyret de har behov for. Noen beskriver enkelte problematiske forhold, som for eksempel dårlig belysning som vanskeliggjør å ta gode bilder, men at det jobbes med utbedring. Det er færre som er fornøyd med IT-systemet (64 prosent) og systemet for lagring av dokumentasjon i saken (56 prosent), og forholdsvis mange (17 prosent) gir uttrykk for data- og lagringsproblemer. Noen beskriver tregt internett som gjør at enkelte arbeidsoppgaver tar uforholdsmessig lang tid, og at det kan være vanskelig å få koblet seg til sykehusets journalsystem. Flere etterlyser bedre lagringsmuligheter for store bildefiler og video, og en avklaring knyttet til hvor slike filer skal lagres. En del av legene lagrer nå bilder i DIPS (e-helse leverandør). En av legene beskriver dette som utilfredsstillende, fordi det innebærer at alt må sperres, og at det ikke er noe godt system for bildelagring og vurdering, eller for undervisning. Det er også enkelte som erfarer at sykehuset har bedre fasiliteter enn barnehuset når det skal gjøres undersøkelse ved mistanke om seksuelle overgrep. En lege tar opp flere problemstillinger som gjelder personvern; hvor ting skal lagres og hvem som skal ha tilgang til ulike opplysninger.

Når det gjelder problemer av praktisk art, som tregt nett og dårlig belysning, ligger ansvaret på barnehusene og dermed i politidistriktene. De personvernmessige utfordringene derimot, ser ut til å handle om manglende rutiner og systemer i helseforetaket. Dette dreier seg blant annet om hvor mandat for klinisk rettsmedisinsk undersøkelse og dokumentasjon i saken skal lagres, samt om sykehuset har tilstrekkelig sikring av sporsikringsbeslag før politiet henter dem.

Illustrasjon 6.1: Rom for medisinsk undersøkelse, barnehuset i Sandefjord

Rammer for det rettsmedisinske arbeidet: tid, informasjon, mandatet for undersøkelsen

Vi har undersøkt ulike sider ved legenes vilkår for å gjøre godt arbeid ved barnehusene. Et første spørsmål dreier seg om tiden som er satt av til det rettsmedisinske arbeidet.

Tabell 6.3 Tid til rettsmedisinsk arbeid. Prosent (n=36)

Er det satt av tilstrekkelig tid til å ...	Som regel ja	Det varierer	Som regel nei
.. lese mandatet / dokumenter som følger saken før undersøkelsen?	69	20	11
.. bli muntlig orientert om saken før undersøkelsen gjennomføres?	67	28	6
.. gjennomføre selve undersøkelsen	78	22	-
.. skrive rettsmedisinsk erklæring	19	61	17

De fleste legene opplever at de har tilstrekkelig tid til selve undersøkelsen, mens det er en viss andel som rapporterer at de ikke alltid har tid nok til å forberede seg eller bli orientert om saken i forkant. Tabell 6.3 bekrefter imidlertid inntrykket av at legene har for lite tid til å skrive den rettsmedisinske erklæringen i etterkant. Antakelig forsterkes dette av det vi beskrev over om trege IT-systemer og suboptimale systemer for lagring av bilder og video. Det er derfor ikke overraskende når majoriteten av legene oppgir at de jobber ut over ordinær arbeidstid for å ferdigstille undersøkelsen og / eller diktering eller skriving. Vi ba dem anslå hvor ofte dette skjedde. Svarene viser at det varierer, men kun fire leger (11 prosent) oppga at de aldri jobber utover ordinær arbeidstid, mens 14 prosent

oppgå at det skjer hver gang, eller i mer enn halvparten av gangene de gjør undersøkelse på barnehuset. Det vanligste svaret (28 prosent) var at det skjer i 10-20 prosent av gangene legen gjør undersøkelse på barnehuset. Årsakene til at legene må jobbe ut over ordinær arbeidstid virker å være sammensatte. I kvalitative svar fremkommer ulike forhold. Dels handler det om forhold i barnehusene, som at barna kommer forsinket til den medisinske undersøkelsen, med det resultat at de andre aktørene går hjem før undersøkelsen er ferdig og legen ikke får viderebrakt informasjonen. Det kan også være forhold ved saken, som at det er flere søsken som skal undersøkes samme dag. Dels handler det om at legene blir opptatt med annet klinisk arbeid i sykehuset, og må skrive rapporten på kveldstid – for å få den uforstyrrede tiden som trengs til dette. Noen kommenterer at problemet ikke er at man blir sittende over, men at det tar lang tid før rapportene blir ferdigstilt.

Uansett peker vår undersøkelse mot at helseforetakene setter av for lite ressurser til særlig etterarbeidet som knytter seg til det medisinske arbeidet i barnehusene. Noen steder ser det også ut til at det er satt av for lite tid til supervisjon av leger i spesialisering – til kvalitetssikring og vurdering av funn og rapportskrivning.

Legene er avhengige av god informasjon om barnet og saken for å gjøre en best mulig jobb. Vi spurte legene om hvor fornøyd de var med ulike typer av informasjon som er viktig å ha i forkant av en klinisk rettsmedisinsk undersøkelse.

Tabell 6.4 Informasjon i forkant av undersøkelsen. Prosent (n=36)

	Nesten alltid	Som regel	Noen ganger	Nesten aldri
Informasjonen om selve saken er tilstrekkelig	28	47	19	6
Informasjonen om barnets bakgrunn og fungering er tilstrekkelig	6	19	50	25

Majoriteten av legene mener informasjonen de får om selve saken nesten alltid (28 prosent) eller som regel (47 prosent) er tilstrekkelig. Dette tolker vi som at legene stort sett opplever å få den informasjonen som er nødvendig for å gjøre rettsmedisinske vurderinger. Når det kommer til informasjon om barnet eller ungdommens bakgrunn og fungering, derimot, er bildet et annet. Halvparten av legene opplever at informasjonen de får bare noen ganger er tilstrekkelig, mens en fjerdedel opplever at den så godt som aldri er det. Svarene på de åpne spørsmålene bekrefter dette: flere leger erfarer at det ofte eller så godt som alltid mangler informasjon om barnets fungering, utvikling og sosiale situasjon:

Savner oversikt fra én person, synes ofte at barnets og familiens bakgrunn er dårlig kjent. En «standardisert» oversikt med bakgrunn, inkludert etnisitet, kontakt med helsevesen, eventuelt barnevern tidligere og en oversiktlig gjennomgang av saken, sakens utgangspunkt, hvem som har sagt hva når, og hva som er kommet frem i avhør. Det hadde vært fint å få dette av én person heller enn flere, og god tid i forkant.

Slik vi tolker det, betyr dette at legene i mange tilfeller ikke opplever å få informasjonen de behøver for å gjøre fullstendige sosialpediatriske undersøkelser av barnet i saker der det begjæres rettsmedisinsk undersøkelse. Manglende informasjon kan «gjøre det vanskelig å samtale med barnet fordi man ikke vet hvilken «vinkling» man skal velge.» Manglende informasjon kan også føre til usikkerhet når det gjelder barnets videre behov for hjelp, eller til at det ikke gjøres vurderinger av «barnets generelle fungering eller helse». Resultatet er, ifølge en av legenes svar, at: «anamnesen ofte [blir] mer mangelfull – jo mer en lege vet om barnets tidligere helse, utvikling, skader, jo mer fullstendig blir undersøkelsen».

Manglende informasjon ser ut til å være et særlig problem når den medisinske undersøkelsen gjennomføres på en annen dag enn avhøret, noe legene ikke helt sjelden opplever. På spørsmål om hvor ofte det skjer, svarte 8 prosent at det alltid skjer, mens 31 prosent svarte «noen ganger». Vi gjengir et svar som illustrerer både hvorfor informasjonen kan være særlig mangelfull i disse tilfellene, og hva som kan fungere bra:

Når barnet kommer til medisinsk undersøkelse en annen dag enn til rettelagt avhør mangler det ofte mye informasjon og etterforsker kommer heller ikke og gir informasjon. Ofte kjenner heller ikke rådgiver saken fra før. Det oppleves nærmest som uetisk å utføre medisinsk undersøkelse når vi ikke vet noe særlig om hvorfor barnet skal til medisinsk undersøkelse. Det er også krevende at det ikke er noen å gi informasjon til etter medisinsk undersøkelse. De dagene etterforsker kommer inn [og snakker med legen i etterkant av] medisinsk undersøkelse, gjerne sammen med barnevern-tjenesten – fungerer det aller best. Da blir det god flyt i informasjonen.

Sitatet illustrerer hvordan mangel på rutiner og organisering kan gi dårlige vilkår for muntlig informasjonsoverføring til legen. Noe av den manglende informasjonen til legen kan handle om at ulike forhold ved barnets situasjon heller ikke er kjent for påtalemyndigheten eller at det er informasjon som ikke kan deles med legen. Det legene oppfatter som manglende informasjon kan imidlertid også forstås som et uttrykk for en kollisjon mellom to faglige logikker: Der påtalejuristene primært anser rettsmedisinske undersøkelser som et ledd i å sikre bevis, og derfor sørger for at legene har informasjon om selve straffesaken, er legene både opptatt av og instruert (gjennom faglige råd) til å utføre undersøkelsene som sosialpediatriske undersøkelser. Dette fordrer altså mer informasjon enn det legene i mange tilfeller opplever å få i forkant av undersøkelsen.

Inntrykket vi får er at det er variasjon mellom barnehusene i hva slags informasjon legene rutinemessig får, og hvordan informasjonen overleveres – for eksempel hvor mye som skjer skriftlig versus muntlig. Flere av legene beskrev opplegg for informasjonsoverføring som de var fornøyde med, slik som denne legen:

Vi har gode rutiner på barnehuset for hva som ligger i saksmappen (bekymringsmelding, mandat og kort resyme av avhøret) og rådgiver som i forkant gir kort informasjon. Vi gir også kort tilbakemelding til rådgiver og

barnevern i etterkant dersom de følger barnet og til påtale ved funn under undersøkelsen.

Hva med selve mandatet for undersøkelsen, hvor godt er det? Bakgrunnen for at vi spurte legene om dette, er at det har vært kjent lenge at kvaliteten ikke har vært god nok. Dette er tatt opp blant annet av POD i brev til Riksadvokaten (datert 21.02.2017). POD foreslår her at det «utarbeides en sjekkliste til hjelp for den påtalejurist som skal utforme mandat for en klinisk rettsmedisinsk undersøkelse». Et slikt arbeid har vært gjennomført ved noen barnehus, men har så langt vi vet ikke skjedd på nasjonalt nivå. Svarene fra legene viser uansett at det fortsatt er mangelfull kvalitet på mandatene. Om lag halvparten av legene (53 prosent) svarte at kvaliteten varierer, 36 prosent svarte at kvaliteten som regel var god, mens 11 prosent svarte at den som regel var dårlig.

De kvalitative svarene gir mer informasjon om hva legene opplever som både bra og problematisk med mandatene. De som beskriver mandater som er dårlige viser til at det gjøres klipp og lim, slik at mandatene ikke er tilpasset den enkelte sak samt at de er for generelle. Noen beskriver mandatene som så mangelfulle at det blir vanskelig å skrive rapport i etterkant:

Jeg synes den punktvis oppramsingen (standard) ofte svekker mandatet, da disse punktene ikke er målrettede og dels vanskelige å besvare i undersøkelser med negative funn.

Elendig copy/paste som oppleves som den overhodet ikke er tilpasset saken.

Det er gjort en jobb i politidistriktet med å standardisere mandat slik at den samme malen med de samme spørsmålene brukes. Det har i snitt bedret kvaliteten. Samtidig preges mandatene fremdeles av tidsnød. Oftest skrives mandatene etter avsluttet avhør, før barnet skal inn til undersøkelse, og det oppfattes nok fra politiet mest som et formaldokument. Dermed inneholder det ofte lite informasjon, og rett som det er copy/paste f.eks. mellom søsken, som gir feil. Får i liten grad tilleggsinformasjon, for eksempel anmeldelsen, barnevernsrapporter osv. Videre ser det ikke ut til å være noen forskjell i kvalitet på antatt alvorlige og ikke-alvorlige saker. (...) Særlig i de klart alvorlige sakene ville jeg forventet langt mer arbeid lagt i mandat for å sikre en så god rettsmedisinsk rapport som mulig.

Sitatene peker altså mot at det er utviklet en form for standardisering som ikke fungerer. Andre beskriver at mandatene er blitt bedre og kobler dette til økt samarbeid, samt at det er utviklet standarder som fungerer, med andre ord en god form for standardisering:

Det siste året har mandatene blitt mye bedre enn tidligere. Før sto det bare «ber om medisinsk undersøkelse», mens nå er det mer detaljer.

Vi har i samarbeid med politiet utviklet et standardmandat, som er dekkende for de fleste situasjonene. Dersom dette ikke er dekkende, tar politiet ofte kontakt for å drøfte tilpasninger.

Spørsmålene i mandatene er ofte standardisert og åpne nok til at helseperspektiver/omsorgssituasjon også omfattes og kan imøtekommes. Vi får som regel mye god og relevant bakgrunnsinformasjon om sak og barn.

Samlet peker legenes svar mot betydelig variasjon i hvor gode mandater legene får fra påtalemyndigheten, og at jurister ikke sjelden skriver så dårlige mandater at det svekker undersøkelsens verdi og legens tillit til vurderingene som er gjort.

Legene er dessuten sjelden involvert i vurderingen om hva som bør inngå i mandatet for en undersøkelse, nær to tredjedeler hadde aldri opplevd dette. Blant de som hadde opplevd det, hadde det som oftest skjedd en eller to ganger.

Riksadvokaten har i brev til Helsedirektoratet (datert 26.05.2020) presisert at det:

innenfor de rammer som følger av taushetsplikten ikke [er noe] til hinder for at politi- og påtalemyndighet – i tilfeller hvor en etter gjennomført tilrettelagt avhør er i tvil om en klinisk rettsmedisinsk undersøkelse kan frembringe opplysninger av en viss relevans – konsulterer medisinsk fagkyndige for å få et bedre kunnskapsgrunnlag for beslutningen om å engasjere sakkyndige etter straffeprosessloven § 148.

Svarene fra legene indikerer at det hender at politiet eller påtalemyndigheten snakker med legen eller avdelingen om hensiktsmessigheten av å gjennomføre en rettsmedisinsk undersøkelse i en sak. Samtidig virker ikke dette å skje særlig ofte. Blant de som hadde opplevd slike diskusjoner, svarte om lag en tredjedel at det hadde skjedd tre ganger eller mer, mens en fjerdedel hadde opplevd det en til to ganger. En av legene fremhevet at deltakelse i samrådsmøte ville være positivt i så måte – noe som det per i dag ikke er adgang til i henhold til straffeprosessloven:

Mye rundt gjennomføringen av undersøkelsene fungerer bra, særlig når det gjøres på avhørsdagen. Det savnes informasjon om hvordan funn blir fulgt opp, rom for mer kontrollundersøkelser og at helsepersonell får en rolle i prioriteringsarbeidet (eller i det minste dialog med de som prioriterer) slik at vi kan stole på at de rette barna kommer til undersøkelse.

Den manglende dialogen om bestilling av rettsmedisinsk undersøkelse og innholdet i mandatet understreker hvordan legene først og fremst blir utførere av en spesifikk og avgrenset oppgave i barnehusene, fremfor en medaktør i et tverrfaglig profesjonelt felt.

Kompetanse og kvalitetssikring

Et flertall av legene har lang erfaring med klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i barnehus: 39 prosent har gjennomført slike undersøkelser i fem år eller lenger, mens 31 prosent har tre til fire års erfaring. Om lag 20 prosent har under ett års erfaring. Et flertall har også gjennomført mange slike undersøkelser. Om lag 70

prosent har gjennomført mer enn 50 klinisk rettsmedisinske undersøkelser. Kun to leger har gjennomført færre enn ti undersøkelser.

Legene oppgir gjennomgående høy kompetanse eller at de får veiledning av en spesialist. To tredjedeler (67 prosent) er spesialister i barnesykdommer og regner seg som erfarne sosialpediatere, mens en tredjedel (33 prosent) er under spesialisering i barnesykdommer. Et flertall i den siste gruppen (8 av 12 leger) oppgir at de får tett supervisjon av en erfaren sosialpediater. Overordnet synes kompetanseoverføringen fra erfarne leger til leger i spesialisering å være rimelig godt ivaretatt. Men vi ser også at ikke alle har hatt en like god situasjon da de begynte sin opplæring.

Tabell 6.5 Egen opplærings situasjon. Prosent (n=36)

	Ja	Nei
Hadde du tilbud om hospitering eller mester/svenn-opplæring av sosialpediater før du begynte å gjøre medisinske undersøkelser på barnehuset ALENE	67	33
Da du begynte å gjøre medisinske undersøkelser på barnehuset, arbeidet du under supervisjon av en erfaren lege / sosialpediater	61	39

Om lag en av tre hadde ikke tilbud om hospitering eller mester/svenn-opplæring før de begynte å gjøre medisinske undersøkelser, og nær fire av ti var ikke under supervisjon av en erfaren lege eller sosialpediater da de begynte å gjøre egne undersøkelser. Kunnskapsoverføring tidlig i opplæringsløpet peker seg ut som et område der det er forbedringspotensial i helseforetakene. Her må vi ta forbehold om at de som har hatt mangelfulle vilkår kan ha vært i spesialisering tidligere, og at situasjonen kan se bedre ut for de som er i spesialisering i dag.

Svarene på et åpent spørsmål vi stilte om hva slags kompetanse legene mente leger bør ha for å gjennomføre klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i barnehus, tyder imidlertid på at opplæringen og dermed kompetansekravene ikke er tilstrekkelig formalisert. Flere fremhever at leger i barnehus bør ha god grunnopplæring i sosialpediatri og erfaring med å undersøke barn. I tillegg nevnes ulike grunnleggende kurs som Legeforeningens kurs om barnemishandling og B-kurs i rettsmedisin. Slik vi leser disse svarene, peker legene på et minimumsnivå av formell kompetanse som leger i barnehus bør ha før de kan gjøre undersøkelser. Det finnes motstemmer i materialet, en lege argumenterte for eksempel for at rolleforståelse er viktigere enn «tung pediatrik kompetanse».

Praktisk kompetanse er også viktig ifølge legene. Mange mener det bør være krav om observasjon av et visst antall undersøkelser i tillegg til tett supervisjon av en erfaren sosialpediater den første tiden etter at man har begynt å gjøre egne undersøkelser:

Det bør settes krav til antall undersøkelser sammen med erfaren sosialpediater før man gjør egne undersøkelser og krav til gjennomgang av rapporter. Avdelingen/e bør legge til rette for dette under opplæring. Det

bør etableres egne standardiserte opplæringsprogrammer for leger som skal delta i arbeidet samt tilgang til å diskutere «vanskelige case».

Bør ha sett flere undersøkelser med både positive og negative funn.

Bør følge erfaren lege på barnehuset i 20 undersøkelser, for seksuelle overgrep, minst 10 undersøkelser. Bør ha supervisjon første par år avhengig av antall undersøkelser.

Påfyll av kompetanse etter at man har begynt å gjøre undersøkelser, for eksempel gjennom «regelmessig kursdeltaking minst årlig», eller deltakelse i sosialpediatrisk nettverk og opplegg for saksgjennomgang og kvalitetssikring, nevnes også.

Når det gjelder spesifikke kompetanseområder leger i barnehus bør ha, nevnes særlig kunnskap om manifestasjoner av vold og overgrep, kunnskap om å snakke med barn, og særlig sårbare barn, rettsmedisinsk kompetanse, teknisk kompetanse i å tolke bilder, samt rolleforståelse.

Samtidig som grunnopplæringen kan være noe tilfeldig, oppga et klart flertall av legene at de hadde tilegnet seg spesialkompetanse gjennom ett (19 prosent) eller flere (75 prosent) kurs eller opplæringsprogram i vold, omsorgssvikt og seksuelle overgrep mot barn og unge. Kun to leger som besvarte undersøkelsen hadde ikke deltatt på denne typen kurs eller opplæringsprogram. På spørsmål om hva slags kurs og opplæring legene hadde deltatt på svarte mange B-kurs om rettsmedisin/sakkyndighetsarbeid, ulike internasjonale konferanser og nettkurs om vold og overgrep i Norge. Flere deltar på fagdager, blant annet i regi av NKVTS. LIS-kurs, C-kurs og kurs i regi av legevakten samt internt opplæringsprogram ble også nevnt. Inntrykket er at det finnes en rekke opplæringstilbud, og at de fleste legene har anledning til å delta på dem. Samlet tyder svarene på at leger i barnehus har relativt gode vilkår for kompetanseheving i sine respektive helseforetak. Antakelig er det variasjoner her, som vår kartlegging ikke kan fange opp.

For å avdekke eventuelle områder hvor legenes kompetanse bør styrkes, ba vi legene vurdere sin egen kompetanse på viktige områder. Tabell 6.6 gir en oversikt.

Tabell 6.6 Egenvurdert kompetanse, prosent (n=36)

Hvordan vil du vurdere din egen kompetanse om ...	For lav/overflatisk	Tilstrekkelig	God
Konsekvenser for sykdom og helse av vold og seksuelle overgrep mot barn/unge	6	25	69
Å samtale med barn/unge ifm klinisk rettsmedisinsk undersøkelse	3	28	69
Kliniske manifestasjoner av vold og seksuelle overgrep mot barn/unge	-	36	64
Klinisk rettsmedisin (undersøkelse, erklæring, opptreden i retten)	3	42	56
Barnehusenes mandat og oppgaver i saker om vold og overgrep mot barn/unge	3	53	44
Politiets mandat og oppgaver i saker om vold og overgrep mot barn/unge	8	50	42
Barnevernets mandat og oppgaver i saker om vold og overgrep mot barn/unge	17	53	31

Hovedinntrykket er at legene har rimelig god tiltro til egen kompetanse på alle områdene, og særlig det klinisk-medisinske arbeidet. Flere henviser til antall års erfaring som sosialpediater eller i stilling som konstituert overlege for å utdype egen kompetanse. Nær 70 prosent karakteriserer egen kompetanse som god når det gjelder konsekvenser for sykdom og helse av vold og seksuelle overgrep og i å samtale med barn under rettsmedisinsk undersøkelse. Et flertall (64 prosent) oppgir også at de har god kompetanse om kliniske manifestasjoner av vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. Andelen som karakteriserer egen kompetanse som god er noe lavere når det gjelder de øvrige barnehusaktørenes, og særlig barnevernets, mandat og oppgaver i volds- og overgrepssaker. I den grad egen kompetanse vurderes som mangelfull, handler det altså om forhold som ikke direkte berører det medisinske arbeidet. At noen få leger oppgir lav kompetanse på det klinisk-medisinske området, henger antakelig sammen med at de er under opplæring. En av deltakerne trakk også frem manglende tverrfaglig samarbeid som en barriere mot godt faglig arbeid med barna. Dette gjør at «en har lite informasjon om dem før de kommer til undersøkelsen, og få barn ønsker å åpne seg for nok en person». Konklusjonen legen trakk var at «kompetansen ville ha vært bedre om det tverrfaglige arbeidet var bedre».

Hvordan ivaretas kvalitetssikringen av medisinske undersøkelser i barnehus? Legenes svar tyder på at dette varierer. Under halvparten av legene (42 prosent) svarte at avdelingen de jobbet på regelmessig foretar kasusgjennomgang av saker om vold og seksuelle overgrep der det er gjort klinisk rettsmedisinske undersøkelser. De resterende svarte «nei» (53 prosent) eller at dette skjedde tidligere, men ikke nå (6 prosent).

Vi ba legene beskrive hvilke systemer deres avdeling hadde for kvalitetssikring av klinisk rettsmedisinsk undersøkelse og skriving av rapport / erklæring. Svarene tyder på at det er stor variasjon, fra avdelinger der kvalitetssikring er satt i system, til avdelinger der legen som gjør undersøkelsen ikke har noen faglig oppfølging

eller støtte. Det siste er særlig problematisk der legen er uerfaren og fortsatt under spesialisering. En mellomvariant er avdelinger der det gjøres kasusgjennomganger og andre former for kvalitetssikring, men der dette ikke er satt i system. En slik modell er mer sårbar enn der hvor det er et fast opplegg og alle eller mange saker gjennomgås i kollegiet, og hvor det foregår en kontinuerlig faglig diskusjon om funn og tolkninger. Sitatene under illustrerer denne variasjonsbredden:

Strukturert, fast system for kvalitetssikring:

Uerfarne leger er sammen med erfarne lege i undersøkelser for å lære. Deretter har den nye legen konsultasjoner med en erfarne lege som meddeltaker. Uerfaren lege har en veiledende overlege å støtte seg på. Alle bilder tatt i konsultasjonene går gjennom på Fysisk mishandlingsmøte en dag per uke, der alle leger, sykepleiere og psykolog deltar. Kasus blir gjennomgått og diskutert. Alle kasus og video fra seksuelle overgrepundersøkelser blir gjennomgått på ukentlig møte der leger, sykepleiere og psykolog deltar. Alle sakkyndighetsrapporter til uerfarne leger blir lest gjennom av erfarne overlege. Før lege/sykepleier skal vitne i retten har vi ekstra gjennomganger av saken ved behov. Erfarne overlege hjelper uerfaren lege til å forberede seg.

Mellomløsning: kvalitetssikring, men ikke strukturert:

Alle kasus med funn diskuteres i kollegiet. / Sender erklæring til Den rettsmedisinske kommisjon. Kan spørre kolleger om jeg er usikker, ikke systematisk.

Manglende system for kvalitetssikring:

Vi har ingen systematisk kvalitetssikring av klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Det blir ikke avsatt verken tid til opplæring, gjennomgang av rapporter eller veiledning til skrivning og forberedelse før uerfarne skal i retten. Dette er det virkelig behov for å lage system på. Ledelsen som selv ikke jobber eller har jobbet i fagfeltet forstår ikke behovet og så lenge det ikke kommer anbefalinger om dette vil det ikke følges. Ressursene trekkes inn i vanlig drift på bekostning av ressurser tildelt barnehuset / dette arbeidet.

Variasjonen vi har beskrevet i legenes muligheter for god opplæring før de skal gjøre egne kliniske rettsmedisinske undersøkelser, og i kvalitetssikringssystemet på avdelingen, peker mot at ikke alle helseforetakene fullt og helt ivaretar sitt sørge-for-ansvar for medisinske undersøkelser i barnehus. I dette ansvaret ligger å se til at leger og annet medisinsk personell har god opplæring og tilstrekkelig kompetanse for å gjennomføre slike undersøkelser. Dette ansvaret er lagt til øverste leder for foretaket, som skal «sørge for systemer som sikrer at medarbeiderne har kunnskap og ferdigheter til å utføre oppgavene sine. Det forutsetter at virksomheten gjennomfører jevnlig kompetansekartlegginger, rekrutterer

medarbeidere med riktig kompetanse og sørger for at de får tilstrekkelig opplæring, samt etter- og videreutdanning.» (Hdir, 2019).

Samarbeid med andre barnehusaktører

Vi får et visst inntrykk av samarbeidsstrukturer gjennom å se på hvilke møtepunkter det er mellom barnehusaktørene.

Tabell 6.7 Deltakelse på felles møter siste 12 måneder, prosent (n=36)

Antall ganger legen har deltatt på	Ingen ganger*	1–2 ganger	Mer enn 2 ganger
Møter med andre barnehusaktører for gjennomgang av enkeltsaker	67	19	15
Generelle samarbeidsmøter med andre barnehusaktører	44	39	17
Seminarer, fagmøter, fagdag o.l.	44	50	6
Møter i konsultasjonsteam	70	8	22

*Inkluderer de som svarte «ikke aktuelt / det gjennomføres ikke slike møter»

Majoriteten av legene, rundt sju av ti, oppga at de ikke har deltatt på møter for gjennomgang av enkeltsaker eller i konsultasjonsteam på barnehuset i løpet av de siste 12 månedene. Litt mer enn halvparten har deltatt på generelle samarbeidsmøter eller seminarer, fagdager o.l. i samme tidsperiode. Det er med andre ord noen møter og seminarer for barnehusaktørene der legene kan delta, men hvor innholdet er av mer generell karakter.

Vi ba også legene vurdere hvor godt samarbeidet med de andre barnehusaktørene fungerte. I all hovedsak vurderte legene samarbeidet som godt eller nokså godt når de blir spurt om dette direkte. Unntaket er samarbeidet med barnevernet, hvor det er stor variasjon i legenes svar og hvor mer enn hver fjerde svarte at det stemte dårlig eller nokså dårlig at samarbeidet fungerte godt.

Tabell 6.8 Vurdering av påstand: Samarbeid med andre barnehusaktører fungerer godt. Prosent (n=36)

	Stemmer godt/ nokså godt	Verken eller	Stemmer nokså dårlig / dårlig
Barnehusledelsen	80	14	6
Barnehusrådgivere	92	3	6
Politiet	64	22	14
Barnevernet	39	33	28

For å få innsikt i hva eventuelle samarbeidsutfordringer handler om, ba vi legene utdype svarene. Svarene peker mot at bak den generelle positive vurderingen, ligger det en mer problematisk situasjon. Legene ga uttrykk for at den medisinske fagkompetansen er for svakt integrert i barnehuset. De beskrev at de ikke deltar i faste møter på barnehuset, at politiet tar sjelden kontakt for å diskutere om det bør

gjøres medisinske undersøkelser og det er lite samhandling særlig med barneverntjenesten. Ikke alle opplever det manglende samarbeidet som problematisk, og flere beskrev at samarbeidet er bedret, blant annet fordi «fokus er flyttet fra sak til barn» - noe vi tolker som at oppfølgingen av barnet har fått mer oppmerksomhet. Men mange oppfatter at situasjonen er problematisk. Et viktig budskap fra dem er at arbeidet i barnehusene er preget av parallelle faglige prosesser, snarere enn helhetlig tverrfaglig innsats. Her er noen illustrerende eksempler:

Det er fortsatt parallell-arbeid, selv om det er innenfor samme hus. Barnevern er tilsidesatt og det oppleves som om legeundersøkelsen er et punkt på listen. Tverrfaglig drøfting er fraværende.

I og med at legen, av gode grunner, ikke er en del av personalet ved barnehuset, kreves en ekstrainsats for at helsetjenesten skal integreres i arbeidet. (...) Rådgiverne ved barnehuset har en viktig rolle og gjør en viktig jobb, men i praksis betyr det at politi, barnevern og helse, som er de tre instansene som skal samarbeide på barnehuset, i realiteten ikke samarbeider, men kommuniserer hver for seg inn mot rådgiver.

Samarbeidet med de øvrige på barnehuset fungerer fint, men det medisinske personalet anses ikke som en del av barnehuset likevel. Det blir ikke tilrettelagt for at vi kan bidra / være med på fellessamlinger / faglig oppdatering etc. Vi er gjester på barnehuset og arbeidsmaskiner som bare utfører rent arbeid uten å få mulighet til å være del av et fellesskap.

Mangelen på integrasjon gjør at legene kan oppleve usikkerhet om hvorvidt funn og rapporter når barnevernet og bidrar til en bedre situasjon for barnet, og om de medisinske behovene barnet har følges opp:

Som lege savner jeg sikkerhet knyttet til at medisinske vurderinger som blir gjort følges videre (i de tilfellene hvor f.eks. barnet bør tas til fastlege for oppfølging eller til tannlege osv.).

Dette er et kjent problem, som det også er foreslått løsninger på. Blant annet er det lagt inn et punkt om dette i malen Hdir har utarbeidet for samarbeidsavtale mellom regionalt helseforetak og lokalt politidistrikt:¹¹

Barnehuset skal tilrettelegge for at helsepersonellet kan delta i oppsummeringsmøte (eksempelvis samrådsmøte II). I dette tverrfaglige møtet sammenfattes samtlige etaters status i hver enkelt sak, med deling av informasjon og samkjøring av tiltak. Videre oppfølging av det enkelte barn og ansvar for oppfølging avklares i dette møtet.

¹¹ Brev fra Helse- og omsorgsdepartementet av 14. november 2018, til de fire helse-regionene.

En annen konsekvens av den manglende integreringen, er gjennomtrekk på lege-siden, noe som påvirker kvaliteten på arbeidet. I tillegg fører situasjonen til manglende psykososial ivaretagelse av legene. De får ikke den samme muligheten til å debriefe som det barnehusrådgiverne får:

En del av gjennomtrekken i bemanning synes å skyldes at legene oppfatter seg veldig på siden, noe som resulterer i at kunnskapsgrunnlaget for rapportene blir for dårlige og at arbeidet derfor oppleves som proforma og meningsløst. En tydeligere bruk av legens kompetanse i planlegging kan bidra til at legeressursen i større grad brukes i de sakene der hvor den faktisk spiller en rolle for barnet og saken, og ikke smøres tynt ut over slik det oppleves i dag.

Vi har alltid liten tid og dras mellom en ledelse på sykehuset som ikke har forståelse for hvor krevende både psykisk og arbeidsmessig det er med rapporter og barnehus som ikke har ansvar for å ivareta oss fordi vi er ansatt et annet sted. Således faller vi mellom to stoler og dette er også grunnen til at det ikke er attraktivt for nye leger. Vi har ingen som bidrar til ivaretagelse i krevende saker, mens barnehusansatte bruker hverandre og for eksempel får opplæring i traumebehandling, sekundær traumatisering, har vi ansvar for dette selv uten støtte fra sykehuset.

Sykehusene bør pålegges krav om å legge til rette slik at man kan få bistand ved behov for dette. Jeg har flere ganger vært utsatt for trusler og ved en anledning ble jeg utstyrt med voldsalarm fra påtale, men har aldri fått bistand fra arbeidsgiver, selv om jeg ba om det flere ganger.

Når det gjelder barnevernet gir flere leger uttrykk for at de er bekymret for det de opplever som en manglende integrering av barnevernet i barnehusmodellen, og beskrivelser som at barneverntjenesten fremstår «perifer» og «tilsidesatt» i modellen går igjen. Konkrete problemer det vises til er manglende direkte samarbeid mellom barnevern og leger – i form av møtepunkter og samarbeids-møter, samt vanskeligheter med å kommunisere informasjon fra undersøkelsene som kan bidra til å belyse barnevernsaken. Det blir beskrevet at slik informasjon i en del tilfeller stanser opp hos politiet, og at «dermed kreves det ofte en egen bekymringsmelding, telefoner og dobbeltarbeid for å frem vesentlige budskap til barneverntjenesten». Det oppleves også å være vanskelig å få tak i barnevernets vurdering av sakene. En lege påpeker at de ser mindre til barneverntjenesten etter at barnehusene ble opprettet, mens en annen beskriver det som et paradoks at samarbeidet med barnevernet er tettere i saker som ikke går via barnehusene.

Med bakgrunn i fremstillingen så langt er det rimelig å hevde at det medisinske perspektivet i dag i liten grad fremstår som en integrert del av barnehusmodellen: legene deltar knapt i det tverrfaglige samarbeidet, og rollen deres synes langt på vei å være avgrenset til å gjennomføre rettsmedisinske undersøkelser på oppdrag fra påtalemyndigheten. På direkte spørsmål i surveyen er det flest leger som mener at det medisinske perspektivet er for dårlig integrert (42 prosent) eller svarer «verken eller» (31 prosent). Et klart flertall (78 prosent) mener også at det bør jobbes for en bedre integrering av det medisinske perspektivet i modellen.

I de åpne svaralternativene beskriver flere leger at de opplever et behov for i større grad å føle seg som en del av det tverrfaglige teamet ved barnehusene. De opplever å stå alene med belastningen knyttet til å snakke med og undersøke barn som kan ha vært utsatt for svært alvorlige hendelser. Mange beskriver tverrfaglig drøfting som fraværende og gir uttrykk for at de mener det er viktig at legene kommer tidligere inn i saken blant annet gjennom deltakelse på samrådsmøtet i forkant av avhør. Dette begrunnes blant annet med at legene vil kunne gi innspill til om rettsmedisinsk undersøkelse bør vurderes i saken, og hva den eventuelt vil kunne bidra med. Noen gir også uttrykk for at legene bør bisitte avhøret sammen med de øvrige aktørene, for å få en mer helhetlig forståelse av saken. Deltakelse på eventuelle samråd II eller samarbeidsmøter mellom profesjonelle aktører i etterkant av avhøret beskrives også som ønskelig. I de faglige rådene til legene (Hdir, 2019) står det at legene bør delta i de nevnte sammenhengene. Samtidig er ikke legene nevnt i forskriften om tilrettelagte avhør, der det er presisert hvilke aktører som kan delta i samråd og bisitte avhør. Med andre ord er de faglige rådene ikke i tråd med forskriften.

Flere leger peker på at det er krevende at Hdirs faglige råd ikke lar seg implementere i praksis, og skriver at de også ved andre anledninger har opplevd at det har kommet skriv fra direktoratet relatert til barnehusvirksomheten som ikke lar seg gjennomføre. Dette forstår de som et uttrykk for at de ulike direktoratene ikke kommuniserer og blir enige seg imellom før myndighetskrav sendes ut. Legene etterlyser at helse kommer tydeligere inn på styringssiden av barnehusene, og at de ulike departementene blir enige om hvordan de ulike profesjonelle aktørene skal samarbeide. Det pekes også på at de ulike reguleringene må samstemmes. Det vil si at legene, som flere av de andre profesjonelle aktørene ved barnehusene, tar til orde for en mer samordnet faglig styring.

Noen problematiserer også den manglende kommunikasjonslinjen til Helse-direktoratet og Helse- og omsorgsdepartementet, og viser til at informasjon nå må igjennom fem ledd før den når frem:

Informasjon fra Hdir til oss som arbeider på barnehusene går nå via HSØ [Helse Sør-Øst] til HF [Helseforetaket] til klinikkleder til avdelingsleder til seksjonsleder og så til legen som arbeider på barnehuset. Dette er en meget tungvint måte å få informasjon på. Hvordan skal Hdir få tilbakemelding om hvordan ting fungerer? De spør sjelden, men dagens evaluering har vi stort håp i forhold til.

Legen som er sitert over foreslår at Hdir har en kontaktperson for helse ved hvert barnehus for direkte kommunikasjon i en periode der det arbeides med bedring av driften, og at Hdir eller HOD ansetter en fagperson med kjennskap til barnehusarbeidet som kan følge opp arbeidet fremover.

Flere leger opplever at sykehusledelsen ikke har kjennskap til arbeidet de utfører ved barnehus og dermed heller ikke forståelse for behovet for ressurser som

kreves. Noen skriver også at sykehusledelsen trekker ressursene tildelt barnehusvirksomheten inn i sykehuset, og at disse midlene derfor ikke blir brukt slik de er tenkt, og at det må gjøres et arbeid her.

Med utgangspunkt i legenes beskrivelser, fremstår altså manglende tverrfaglig samarbeid og styringsutfordringer av ulikt slag, som de største barrierene mot en integrering av det medisinske perspektivet i barnehusmodellen.

Oppsummering

Den medisinske fagkompetansen fremstår i dag som en lite integrert del av barnehusmodellen, og at det er langt igjen før det medisinske tilbudet fungerer optimalt i barnehusene. For å bedre situasjonen trengs tiltak på flere nivåer, både i barnehusene, hos påtalemyndigheten og i helseforetakene.

Dette er hovedfunnene i kapitlet:

- Det rekvireres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i en større andel saker i dag enn i 2012. Men fortsatt skjer dette i et begrenset antall saker, og det er uklart om vurderingene av hvilke saker som bør omfatte slik undersøkelse er gode nok. I saker der det ikke er rekvirert rettsmedisinsk undersøkelse gis barnet som hovedregel ikke tilbud om sosialpediatrisk undersøkelse. Dette tilbudet fremstår som tilfeldig og i hovedsak noe som skjer ved et par barnehus.
- Det virker ikke å være sosialpediatrisk kapasitet i helseforetakene til å øke antall medisinske undersøkelser i barnehusene vesentlig. Føringer om at alle barn skal tilbys slik undersøkelse fremstår som lite reell, selv om det kan være mulig å øke kapasiteten noe.
- Legene er ansatt i sykehus og drar til barnehuset for å gjøre undersøkelser der. Dette er en ordning legene selv ønsker. Hvordan tilstedeværelsen er organisert varierer, men det vanligste er at lege er til stede faste hele dager. Noen helseforetak bruker legene til vanlig arbeid i avdeling på «barnehusdager». Dette medfører stress for legene og forsinkelser i rapportskrivning. Generelt er tiden til rapportskrivning og annet etterarbeid for knapp. Noen helseforetak sørger heller ikke for ekstra tid til LIS-leger, som også kan trenge veiledning i rapportskrivningen eller når de skal møte i retten.
- Ved noen barnehus gjør dårlig logistikk og/eller IT-problemer at legen får utnyttet barnehusstiden for dårlig. Legene opplever lokalene som bra, men noen steder er ikke det medisinske utstyret bra nok.
- Legene får som regel nok informasjon om selve saken til å gjøre en god klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Men det mangler som oftest viktig informasjon om barnet, for eksempel om tidligere diagnoser og helseutfordringer – som er viktig for den sosialpediatriske vurderingen. Mandatet for den klinisk rettsmedisinske undersøkelsen er av varierende kvalitet, noe som påvirker kvaliteten på rapportene fra legene i etterkant. Kvaliteten på mandatet synes ulik ved ulike politidistrikter, men kan nok også variere mellom jurister i samme politidistrikt.

Noen steder har legene samarbeidet med påtalemyndigheten om å lage standarder. Det virker å forbedre kvaliteten på mandatet, og dermed den rettsmedisinske erklæringen.

- Lav kompetanse på legesiden kan utfordre barns rettssikkerhet. Det er stort rom for forbedring i helseforetakenes systemer for opplæring og oppfølging av leger som skal gjøre medisinske undersøkelser i barnehus. Noen steder fungerer dette bra, andre steder er opplæringen svært mangelfull. Det samme gjelder supervisjon av uerfarne leger og kvalitetssikringssystemer generelt. Noen steder virker legene å være ganske alene i det som er et komplisert og tidvis emosjonelt krevende arbeid. Legene oppgir samtidig at de tilegner seg kompetanse gjennom ulike kurs og konferanser, og vurderer generelt egen kompetanse som høy eller tilfredsstillende.
- Legene beskriver det saksrettede samarbeidet med de ulike barnehusaktørene som relativt godt. Unntaket er barnevernet, hvor færre er fornøyde med samarbeidet. Legene er med på noen typer møter og faglige sammenhenger, men er i liten grad involvert i reelt tverrfaglig arbeid. For eksempel blir de i liten grad konsultert om hvorvidt det bør gjøres en klinisk rettsmedisinsk undersøkelse og hva innholdet i mandatet bør være. Mange leger gir uttrykk for at den medisinske virksomheten skjer på siden av det som ellers skjer i barnehuset, og at legene og det medisinske perspektivet er lite integrert i barnehusmodellen. Dette fremstår som en svakhet ved implementeringen av barnehusene som tverrfaglig samarbeidsmodell.
- Alt i alt peker analysene mot en bekymringsfull situasjon, hvor mange barn som kunne trengt medisinsk oppfølging ikke får det, og hvor legene ved mange barnehus har dårlige vilkår for å gjøre godt sosialpediatrisk arbeid. Ikke minst bekymrer legene seg for om barn med påviste helseutfordringer får nødvendig oppfølging og behandling.

7 Mandat, organisering og styring – sett innenfra og utenfra

Innledning

I dette kapitlet belyser vi organiseringen og styringen av barnehusene. Vi minner om at barnehusenes overordnede forankring er i Justis- og beredskapsdepartementet (JD), mens det løpende administrative og faglige ansvaret ligger i Politidirektoratet (POD). Samtidig omfatter barnehusene oppgaver som Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og Barne- og familiedepartementet (BFD) og tilhørende direktorater har ansvar for.

Forrige evaluering viste at barnehusene vurderte forankringen i justissektoren som viktig for å sikre barnehusenes legitimitet hos de rettslige aktørene. Samtidig var barnehuslederne den gang bekymret for hvordan forankringen ville fungere på sikt. De viste til at barnehusene har et annet samfunnsoppdrag enn politiet. De skal ikke bare tilrettelegge for den strafferettslige prosessen, men også ivareta helse- og barnefaglige aspekter. Mandatet er altså utpreget tverrsektorielt. I 2012 manglet også et overordnet styringsorgan som kunne samordne virksomheten på tvers av barnehusene. Ulike økonomiske rammer fremmet heller ikke et enhetlig barnehusstilbud. Barnehuslederne etterlyste både mer overordnet og mer tverrsektoriell/helhetlig styring gjennom tydeligere retningslinjer for virksomheten og en styringsstruktur som involverte alle de tre aktuelle fagdepartementene, ikke bare Justis- og beredskapsdepartementet. Dette ble også fremmet som en anbefaling i evalueringen (Stefansen et al., 2012). Barnehusrådet ble etterhvert etablert for nettopp å styrke den tverrgående styringen.

I dette kapitlet ser vi nærmere på hvordan barnehusenes organisering og styringsstruktur fungerer i dag, herunder om nye styringsverktøy, slik som retningslinjene som kom i 2016, har bidratt til å løse tidligere problemer. Vi spør også om det har kommet til nye styringsutfordringer ettersom tiden har gått og i kjølvannet av strukturendringer i politiet. Vi belyser også hva både ledere i barnehusene og folk i styringskjeden mener er gode løsninger på eventuelle utfordringer. Avslutningsvis ser vi nærmere på erfaringer med ulike styringsverktøy.

Kapitlet er basert på analyser av sentrale dokumenter, lover og annet regelverk, samt intervjuer med barnehusledere, folk i styringskjeden og påtalejurister.

Hvordan oppleves dagens mandat, organisering og styringsstruktur?

Perspektiver på barnehusenes mandat

Barnehusenes formelle mandat – utgjør en viktig rettesnor for styring. Slike mandater kan samtidig oppfattes ulikt. I intervjuene spurte vi derfor informantene om hva de oppfattet som barnehusenes formål og hva de eventuelt oppfattet som kjerneoppgaver og tilleggsoppgaver. Barnehusledernes syn på dette har vi allerede beskrevet i kapittel 3. Her fokuserer vi på sammenfall og ulikheter i forståelsen av barnehusoppdraget hos barnehuslederne og styringsaktørene.

Overordnet går det et skille mellom barnehuslederne og styringsaktørene, men det er også variasjon i den sistnevnte gruppen.

Barnehuslederne ga uttrykk for en helhetlig og vid forståelse av mandatet til barnehusene som ligger nær det som er beskrevet i retningslinjene. En barnehusleder beskrev barnehusene som et «veikryss», en metafor som viser til barnehusenes funksjon som et slags nav i det tverrfaglige profesjonelle arbeidet:

... sånn mellom rettsvesen og helsevesen og barnevern og skole, og alle de andre som på en måte har å gjøre med barn som opplever vold. Et møtested, et samlingspunkt, et sted der folk faktisk, i konkrete saker er nødt til å se utover sin egen silo, og tvinges til å prøve å finne et godt samarbeid med andre.

Det var stor grad av enighet barnehuslederne imellom om hva som er barnehusenes oppgaver eller «grunnmuren» i modellen, som vi kalte det i kapittel 3. Dette gjelder selv om rammene kan være forskjellige – for eksempel at stram økonomi kan gi noen barnehus svakere forutsetninger for å følge opp begge sporene, slik vi redegjorde for i kapittel 3. Flere ledere var bekymret for at mandatet for barnehusene er i ferd med å snevres inn og at selve barnehusmodellen dermed trues:

Hvis de nå for eksempel mot bedre vitende (...) tar noen beslutninger knyttet til å snevre inn det tilbudet, eller de mulighetene vi har til å hjelpe barn i barnehus, så faller barnehusmodellen. Medarbeiderne kommer ikke til å ville jobbe her da. Det vil gjelde i hele landet, tror jeg. Jeg kan ikke sitte som leder her hvis vi får et trangere mandat som bare handler om tilrettelegging [av straffesaken]. Da er hele ideen med barnehus «out».

Enkelte ledere opplevde at Politidirektoratet som overordnet fagmyndighet la for stor vekt på avhørsvirksomheten på bekostning av andre oppgaver. En av dem sa det slik:

Fordi det som har vært hovedpoenget rundt barnehuset i alle år har vært det som handler [om] tilrettelagte avhør. Vi har jo knapt nok fått lov til å snakke om det som handler om behandling og oppfølging, det er jo aldri det som er tema.

En annen fremhevet tverrfaglighet og likeverdigheten av de to sporene som et prekært spørsmål i dagens situasjon:

Det som brenner, er å få sikret at barnehusene får fortsette å være en tverretattlig instans som både bistår politiet i avhør og etterforskning, men som også kan gi tilbud om oppfølging og helsehjelp til barn og familier etterpå. Det er det aller viktigste.

Barnehuslederne oppfatter altså et visst press på barnehusmodellen fra justis-sektoren i retning av å favorisere straffesakssporet på bekostning av oppfølgings-sporet.

Bekymringen er ikke tatt ut av luften. De fleste styringsinformantene fra justis-sektoren la nettopp hovedvekten på straffesaken da vi spurte dem om barnehusenes mandat. Sitatet under viser hvordan dette perspektivet kom til uttrykk:

Uten straffesaken så hadde vi ikke hatt barnehuset. Uten overgrepet, som politiet skal etterforske og påtalemyndigheten skal retteføre, så hadde du ikke hatt barnehuset sånn som barnehuset er i dag. Da hadde vi hatt andrelinje-tjenesten og helsevesenet, som satellitter på hver sin plass, med hvert sitt område. Så utgangspunktet mitt er at det er straffesaken som gjør at du har barnehuset, det er straffesaken som gjør at det er politiet som har ansvar for barnehuset. Slik at en forutsetning for barnehus, er straffesak. Tar du straffesaken bort, så er barnehuset vekk. Jeg tenker det må ligge i bunn for de diskusjonene og den tenkningen vi har rundt barnehuset og barnehusets rolle, og barnehusets funksjon. (Informant fra justissektoren)

De som snakket ut fra dette smale perspektivet ga uttrykk for at det å sikre bevis og rettssikkerheten er det viktigste med barnehusvirksomheten, illustrert gjennom følgende utsagn:

Den viktigste rollen for barnehusene er jo å sikre rettssikkerheten til barna som er en del av en sak. Om det er en overgrepssak, voldssak eller hva slags type saker det enn måtte være, så tenker jeg at det at vi har et system som ivaretar barnas rettigheter på en god måte er det viktigste for meg og det som skjer i Statens barnehus. (Informant fra justissektoren)

Samtidig var det variasjon. Andre informanter fra justissektoren snakket ut fra det vi tolker som et noe mer utvidet perspektiv på straffesakssporet og la vekt på hvordan barnehusenes fasilitering av tilrettelagte avhør handler om mer enn bevissikring. Disse informantene var også opptatt av at barnet skulle ivaretas gjennom den rettslige prosessen, mens de snakket lite om oppfølging i etterkant. Å sikre barnet oppfølging etter avhøret kan ut fra en slik forståelse oppfattes som underordnet den tilretteleggingen som skjer før og under avhøret. Dette perspektivet skiller seg altså fra det brede perspektivet til barnehuslederne, som så oppfølging som en del av kjernevirksomheten.

Enkelte informanter fra justissektoren snakket imidlertid om barnehusenes mandat på samme måte som barnehuslederne, dvs. i et bredt perspektiv, hvor mandatet omfatter både straffesakssporet og oppfølgingssporet. Det samme gjorde styringsinformanter fra barne- og helsesektoren. De som snakket på denne måten fremholdt samtidig at oppfatningen i politiorganisasjonen ellers sannsynligvis var mer ensidig rettet mot avhør og straffesak, slik også barnehuslederne pekte på. Noen etterlyste en bedre balanse mellom de to sporene, eller at barneperspektivet burde få en sterkere plass i styringen av barnehusene. Andre kommenterte at dagens styring av barnehusene gir en slagside mot straffesaksperspektivet. En informant knyttet dette helt konkret til: «POD sitt ønske om å styre barnehusene mer i retning av at (...) barnehusenes viktigste oppgave er å fasilitere tilrettelagte avhør».

Verken styringsaktørene eller barnehuslederne argumenterte for at mandatet til barnehuset burde utvides, for eksempel at barnehusene skal drive med mer behandling enn det gjøres i dag, eller overta oppgaver fra andre instanser. Et par styringsaktører ga imidlertid uttrykk for at kravet om anmeldelse som inngangsbillett til barnehusene burde fjernes. Barnehuslederne ønsket ikke en slik endring. Dette spørsmålet ble diskutert da barnehusene skulle implementeres. Det samlede inntrykket fra våre intervjuer er at diskusjonen har lagt seg, og at barnehusmodellen oppfattes som en modell for koordinering og samordning av innsatsen rundt politianmeldte saker.

Forankringen i justissektoren

Spørsmålet om hvorvidt forankringen i justissektoren og i politiet er hensiktsmessig har vært diskutert flere ganger. Som nevnt mente barnehuslederne ved forrige evaluering at forankringen hadde vært avgjørende for at barnehusene var blitt tatt godt imot av samarbeidspartnerne (jf. Stefansen et al., 2012). Et par år etter evalueringen argumenterte imidlertid Politianalyseutvalget for at barnehusene ikke opplagt hører hjemme i justissektoren:

Formålet med barnehusene er å ivareta barnas ve og vel, og viser til at politiet verken har spesifikk kompetanse på drift av barnehus eller å ivareta et helhetlig ansvar for barn. Utvalget mener at ansvaret for barnehusene kan ivaretas bedre av for eksempel helsevesenet eller barnevernet. (Prop. 61 LS 2014–2015 s. 45).

Det er uklart hva Politianalyseutvalget legger i formuleringen «å ivareta barnets ve og vel». Formuleringen kan reflektere liten kunnskap om og manglende anerkjennelse av barnehusenes arbeid. Det kan også være en måte for utvalget å forsterke budskapet om at flere av barnehusets oppgaver faller utenfor justissektorens område. I proposisjonen kom det frem at heller ikke Riksadvokaten mente det var opplagt at barnehusene burde ligge under politiet. Kripos og noen politidistrikter støttet imidlertid videreføring av dagens organisering. De anførte at barnehusene bidrar til å ivareta barnets rettssikkerhet og avlaster politiet. POD fremhevet at man heller burde få andre departementer sterkere involvert enn å

revurdere barnehusenes tilknytning i justissektoren. I proposisjonen falt Justis- og beredskapsdepartementet ned på det samme og viste blant annet til at:

Barnehusene har bidratt til å styrke barns rettssikkerhet og gitt bedre rammer for gjennomføringen av viktige etterforskningskritt. Funksjonen som en god ramme for etterforskningen knytter barnehusene tett til politiets kjernevirksomhet.

Disse ulike posisjonene finner vi også igjen hos våre informanter i styringskjeden. Vi kan skille mellom prinsipielle synspunkter og mer pragmatiske. Fra et prinsipielt synspunkt mener noen at barnehusene hører hjemme i justissektoren, fordi de har anmeldelse som inngangsbillett og oppgaver i straffesakssporet. Samtidig får forankringen også betydning for den faglige innretningen i barnehusene. Som en informant uttrykte det: «hvis vi skulle åpne for at barnehusene skulle bli et generelt tilbud til barn hvor de også gjorde avhør av barn, så er nok barnehusene ute av justissektoren.». Virksomheten i barnehusene og hva som vektlegges i den bør altså ha betydning for forankringen.

Et annet prinsipielt synspunkt er at barnehusene bør flyttes over til helse- eller barnesektoren. Begrunnelsen er at de fleste kjerneoppgavene ikke hører hjemme i justissektoren: «For de står jo i dette spennet av oppgaver mellom etterforskning og behandling og det barnefaglige. Og de siste to momentene er fjerne fra politiet rett og slett.». Her trekkes det altså et tydelig skille mellom oppgavene i de to sporene, noe som står i kontrast til den mer helhetlige forståelsen som følger av prinsippene for barnevennlig rettshåndhevelse. Denne informanten fra justissektoren ga uttrykk for at barnehusene har bidratt til å styrke avhørene av barna, men at forbedringspotensialet for avhørsdelen nå var uttømt:

Politiet har på en måte hentet ut den kvalitetshevingen som (...) barnehusene har lagt grunnlaget for og har fått til, metodikk og tilnærming til dette med tilrettelagt avhør som er bra. (...) Det er sikkert utviklingspotensial, men det er ikke noe revolusjonerende nytt som kommer til å skje.

Implikasjonen er at politiet ikke lenger trenger barnehuset som del av sin virksomhet for å gjøre en god jobb. Det holder at barnehuset finnes. Denne informanten mente barnehusene nå burde forankres et annet sted enn i justissektoren fordi dette ville gi større muligheter til å videreutvikle de sidene ved barnehusvirksomheten som ikke hører inn under justissektoren. En annen representant for dette synet mente også at det var for lett å legge oppgaver til politiet:

Politiet har i veldig stor grad vært en sånn «default option» for veldig mange ting i offentlig sektor, de har døgnåpent, de befinner seg over alt. Det er veldig lett å legge oppgaver til politiet. Jeg vil jo mene at politiet ikke skal ha, faktisk ikke bør ha, ansvaret for omsorg, behandling, medisinsk tilsyn, videre oppfølging og så videre. Hverken faglig eller organisatorisk. (Styringsinformant fra justissektoren)

Synspunktene til barnehuslederne var mindre entydige enn i 2012. Både de som var for og mot forankring i politiet argumenterte mer pragmatisk. De som argumenterte for en annen forankring, henviste til at oppfølgingsarbeidet ikke vektlegges i tilstrekkelig grad hos styringsmyndighetene, noe som tydelig fremgår av utsagnene fra tre barnehusledere nedenfor:

Når jeg har fått spørsmålet «Ligger barnehuset på riktig sted?», så har jeg alltid svart ja. Det er riktig at det ligger i politiet (...) og jeg mener fremdeles det var riktig plassert der den gangen. Og det var fordi jeg tror at vi aldri hadde fått med oss politiet på det paradigmeskiftet som har skjedd de siste ti årene når det gjelder ivaretagelse av barn i politiet, hvis ikke det hadde vært plassert der. Men nå har jeg begynt å lure på om det kanskje kan være på tide med et skifte. For nå tror jeg vi er i ferd med ... vi er på vei dit hvor flere har advart oss en god stund, at vi er i ferd med å ende opp med en juridifisering av barnehusene der det helse- og sosialfaglige aspektet blir borte, mer eller mindre.

Jeg tror at [politiforankringen] har vært helt avgjørende for at barnehusene i Norge har lyktes så godt som de har, og at vi utviklet oss sånn som vi har (...). Men når jeg ser nå hvor lite (...) vårt mandat egentlig tas på alvor, hvor lite det ivaretas egentlig i en saklig samtale og diskurs i Politidirektoratet, altså hvor handlingslammet vi har blitt.

Jeg er bekymret for det i dag på en helt annen måte enn jeg har vært før. Men altså, vi er ikke der. Jeg mener at vi ennå er et svært godt tverrfaglig, tverretattlig tilbud. Men hvis ikke myndighetene som styrer barnehusene skjønner at barnehusene også må ha både ressurser og fagutvikling, kompetanse på helsesiden, da ender vi opp med å bli en avhørsfabrikk. Og det kommer til å bli noe helt annet enn det hensikten med barnehusene var.

Andre barnehusledere oppfattet forankringen i justissektoren som fortsatt viktig, enkelte fordi de opplever at det er der de nå hører hjemme. Å flytte barnehusene bryter med en etablert ordning, der barnehusene har funnet sin plass – til tross for at de kan forstyrre bildet av hva slags tjeneste politiet er:

Hvis ikke vi hadde vært puttet inn i politisystemet så vet jeg ikke hvordan det skulle gått med oss. Så selv om vi er en fremmed fugl i dette politifarvannet og kanskje tidvis er litt sånn den stygge andungen, fordi vi ikke er implementert godt nok og så videre, så tenker jeg at (...) noe av suksesskriteriet for at barnehusene har blitt det de er i dag, det handler om at vi faktisk er plassert der vi er. Punktum.

Lederens bruk av begreper som «fremmed fugl» og «den stygge andungen» reflekterer at barnehusene også opplever å bli sett på som å være litt på siden i politisystemet.

Om hva som gjør forankringen i justissektoren viktig, fremhever den samme barnehuslederen både legitimiteten det gir, og praktiske fordeler:

Det gir legitimitet, det er en god del mindre trøbbel med tanke på alt dette som går på taushetsplikt, samtykke, hvem kan snakke med hvem, hva skal vi kunne vite, og hva får vi ikke vite. Hvis vi ikke hadde vært i politisporet så hadde vi jo vært i BUP-spolet, og da sitter vi der og vet ingenting. Nå vet vi hva barnet har fortalt, vært utsatt for. Vi vet om politiet har tatt ballen videre, om de er i etterforskningsstadiet, om saken blir henlagt, altså, det er jo masse sånne ting som familien og barna faktisk er opptatt av og. Det har vi lett tilgang på. Sånn at i sånn behandlingsøyemed, så er det visse ting vi bare kan si: «sånn var det, og sånn var det, og sånn er det» (...) og så nå skal vi begynne å snakke om alle de tingene som er vanskelig for deg i livet ditt sånn generelt da. Nei, så det må vi ikke rokke ved.

Vi finner altså ulike syn på forankringsspørsmålet både blant aktører i styringslinjen og hos barnehuslederne.

Barnehusenes organisatoriske plassering i politidistriktene

I forbindelse med politireformen, ønsket POD at barnehusene skulle få lik plassering i politidistriktene, men dette ble det ikke enighet om. Det er opp til politiledelsen i hvert politidistrikt å bestemme over egen organisering og dermed hvilken enhet barnehuset skal plasseres i. I dag er barnehusene plassert i ulike enheter¹² i politiet. De fleste er lagt til enheter med ansvar for etterretning og etterforskning, andre er plassert sammen med forebygging, ett er plassert i stab.

Barnehuslederne mente at plassering i politidistriktet kan ha betydning for virksomheten. Barnehusene vil påvirkes av perspektiver og prioriteringer innenfor den enheten de er en del av. Ulik plassering i politiet kan dermed føre til at barnehusene blir mer ulike, slik sitatet under fra en av barnehuslederne illustrerer:

Vi søkte jo om å bli en egen enhet, barnehusene. Men vi fikk ikke det, og det ble opp til politilederne at de fikk legge oss der det passet. Jeg tror alle har det bra i sin egen enhet. Men igjen, du får jo veldig forskjellige blikk og satsingsområder. (Barnehusleder)

Hos informantene i styringskjeden er det først og fremst plasseringen av barnehus i enheter som jobber med forebygging det er ulike meninger om. En av påtalejuristene mente det var ulogisk at barnehuset i det aktuelle politidistriktet var forankret i enhet for forebygging fordi avhøret er koblet til etterforskning. En informant i styringslinjen var generelt kritisk til en slik organisering. Hun anførte at barnehusene selvsagt driver forebyggende arbeid, men ikke *proaktivt* forebyggende arbeid. Derfor bør de ikke få opplæring i risikovurderingsverktøyet

¹² Fordi det er opp til det enkelte politidistrikt å bestemme hvilken organisatorisk inndeling som er hensiktsmessig er også enhetene ulikt sammensatt i politidistriktene. Noen steder inngår forebygging sammen med etterretning og etterforskning mens andre steder er forebygging organisert som egen enhet.

SARA, som brukes i partnervoldssaker, eller trekkes inn i arbeid relatert til nett-patroljen i politiet, som gir råd og veiledning om kriminalitet på nett, slik det kan skje noen steder. Da beveger barnehusene seg utenfor sitt mandat. Den samme informanten mente samtidig at det var positivt at politidistriktet trakk inn barnefaglig kompetanse på disse områdene, men hun understreket at denne aktiviteten var et brudd med retningslinjene. Informantens eksempler indikerer at barnehusene enten blir dratt inn i eller selv tar på seg oppgaver på områder som hører inn under politiets domene. Det siste fremstår problematisk sett i lys av barnehusenes kritikk av den økende straffesaksdominansen i barnehusarbeidet og mangel på ressurser til oppfølgingsarbeid og faglig utvikling.

De øvrige politi- og påtalejuristene var imidlertid fornøyde med hvor barnehuset i deres politidistrikt var plassert uavhengig av i hvilken enhet det var.

Noen av barnehuslederne trakk frem grad av identifikasjon og fellesskap med enheten de er plassert i, samt størrelsen på enheten når de reflekterer rundt plasseringen av barnehuset i politiorganisasjonen. En barnehusleder foretrakk påtaleseksjonen fordi det er påtalejuristen som «eier» beslutningen om tidsfrister og selve saken og så et interessefellesskap i det. En annen hadde ønsket å ligge under forebygging i stedet for under etterretning og etterforskning fordi: «det er forebygging av overgrep mot barn som er primæroppgaven vår». Forebyggings-enheten var dessuten mindre slik at barnehuset ville vært mer synlig med en slik organisering. En påtalejurist så derimot koblingen til etterforskning som mest hensiktsmessig – med henvisning til at bevissikring er det sentrale med barnehus-virksomheten.

Også enkelte styringsinformanter så barnehusenes forankring i forebygging som en fordel fordi politiet kunne dra nytte av barnehuskompetansen inn i den øvrige virksomheten. Dette forutsetter ikke nødvendigvis at barnehuset er knyttet til den konkrete avdelingen. Noen steder var det etablert samarbeidsløsninger mellom enhetene som gjorde at også andre enheter kunne trekke på barnehuskompetansen. Enkelte fremhevet samtidig at det fortsatt var mulig å dra enda mer nytte av barnehuskompetansen i andre deler av politiet. Samtidig ser vi at barnehusenes plassering kan ha betydning for hvor relevant barnehuslederne opplever at det som skjer i enheten for øvrig er:

Er det så viktig at vi samarbeider med de andre etatene i politiet? Hvor viktig er det at jeg er med på det? Med etterretning og øvelser og alle de bitene der. Kjekt å vite, ja. Men det ikke det jeg bygger barnehus fra.

Andre barnehusledere så et potensial for gjensidig læringsutbytte. En barnehusleder mente at plassering i en enhet for etterforskning og etterretning i politiet var: «en unik mulighet til å bli godt kjent i politiet. Og det er en veldig viktig del av arbeidet, det at politiet får en forståelse av hvordan barnehuset jobber, hvordan de kan bruke barnefaglig kompetanse inn i sitt arbeid».

Enkelte barnehusledere beskrev også en gjensidig dialog og erfaringsutveksling i møter med andre seksjonsledere i politidistriktet hvor de opplevde barnehuset som en likeverdig partner. Andre derimot opplevde å bli oversett og utelatt i slike sammenhenger.

Barnehusenes autonomi – styringsutfordring og kilde til utvikling

Da barnehusene ble etablert fantes det ikke retningslinjer for virksomheten. Mange spørsmål var fortsatt uavklart. Barnehusene selv har på mange måter bygget opp virksomheten nedenfra, med nokså stort handlingsrom (Johansson et al., 2017). Samtidig er barnehusene forankret i politistrukturen som er hierarkisk og linjestyrt, og de har ansvar for oppgaver som er klart regulert, slik som det tilrettelagte avhøret. Med retningslinjene fra 2016 ble også andre deler av virksomheten mer regulert. Et spørsmål vi ønsket å belyse er derfor i hvilken grad barnehusene opplever at de fortsatt har et visst handlingsrom, for eksempel til å prioritere fagutvikling og oppfølgingsarbeid og til å være en synlig faglig aktør.

Vi stilte styringsaktørene spørsmål om dette. Temaet kom også opp i flere av intervjuene med barnehuslederne. Med forbehold om begrensede data, ser vi to ulike erfaringer blant barnehuslederne, der noen opplever at muligheten til å drive fagpolitisk påvirkning er blitt innskrenket, mens andre opplever at det fortsatt er rom for fagpolitisk arbeid. Sitatene under illustrerer de ulike erfaringene:

Men det synes jeg også er deilig med barnehuset at vi får litt lov. Vi har i hvert fall fått lov å være litt sånn (...) å snakke barnets stemme da. (...) være litt sånn vaktbikkje og få lov til å mene litt på tvers av politiinstruksen og media og... Jeg synes jo det blir mindre og mindre av det da.

Vi avklarte helt tydelig at [nærmeste leder] ønsker at jeg skal jobbe [fag]politisk. Det må jeg gjerne gjøre. Men det er en forventning om at jeg forankrer ting, at jeg orienterer, at jeg kvalitetsikrer ting og sånn, men jeg må gjerne mene noe som er litt sprekt, det gjør ingenting.

I det siste sitatet ser vi kanskje antydninger til en slags tøylet autonomi, hvor kun fagpolitisk arbeid som utøves innenfor politiets rammer er legitimt.

Blant styringsaktørene var det delte oppfatninger om barnehusenes autonomi. Vi ser to ulike perspektiver på hvor stor autonomi barnehusene bør ha, og dermed hvor sterk styringen bør være. I det ene perspektivet bør autonomien være liten, i det andre perspektivet ses autonomi derimot som noe positivt.

Det første perspektivet kom til uttrykk blant annet gjennom en tydelig skepsis til selve begrepet autonomi da det ble introdusert i intervjuene. Enkelte oppfattet det rett og slett som det en informant kalte «et skummelt begrep». Vi tolker denne skepsisen som et utslag av at begrepet «autonomi» signaliserer en form for problematisk uavhengighet i en ellers sterkt linjestyrt organisasjon.

Flere av styringsaktørene mente at barnehusene skal styres stramt – top-down – og ha liten grad av autonomi, slik følgende utsagn fra en politileder illustrerer:

Jeg tenker at hvis man først har tatt et valg om at barnehuset ligger i et politidistrikt, og ligger under min ledelse, så må de innfinne seg med min styring innenfor de administrative forholdene.

Konteksten her er linjestyringen i politietaten. En annen sa det slik: «...du skal trække langs en veldig smal linje, og det er veldig lett å trække utenfor.». Dette gjaldt barnehusenes mulighet til å utøve fagpolitisk innflytelse i medier og i høringer. Her mente informanten at det burde være et begrenset handlingsrom for barnehuset. En annen var også opptatt av at barnehusene måtte følge «linjen»: «...de tilhører en struktur i politidistriktene og (...) må avklare på samme måte som alle andre som er i samme strukturen.». Informanten understreket at dette ikke handlet om å sette munnkurv på barnehusene, men om at: «...det rett og slett kan være andre vinklinger her som kan være viktig å få inn fra politidistriktets side og at man har en balansert uttalelse til media.». Også denne informanten mente altså at barnehusene måtte rette seg etter de samme reglene som ansatte i politiorganisasjonen ellers, med andre ord at barnehusene ikke har noen særstilling selv om virksomheten avviker fra den ordinære politivirksomheten.

En aktør beskrev hvordan dagens situasjon hvor barnehusene agerer fagpolitisk, oppleves i et styringsperspektiv: «...det er fryktelig mye som bare skjer der ute. Og barnehusene (...) bestemmer selv, og de snakker sammen, og da tenker de at de har bestemt, og så er vi andre sjakk matt.» Ifølge denne informanten handler det nå om å finne balansen mellom å la barnehusene utvikle seg og: «...samtidig ha litt brems på dem, fordi at vi kan ikke løpe fortere nå».

Det andre perspektivet på barnehusenes autonomi, *som noe legitimt og positivt* - kom til uttrykk på ulike måter, men var først og fremst knyttet til barnehusenes arbeid med faglig utvikling. En styringsaktør beskrev barnehusene som proaktive og mente med det at de hele tiden ville videre, utvikle tilbudet, og jobbet for å bli bedre. Enkelte i styringskjeden var bekymret for at tettere integrasjon i politiet kunne begrense dette handlingsrommet, noe vi tolker som tilslutning til barnehusenes behov for autonomi. Utgangspunktet her er at barnehusene må gis rom for kreativitet – som kan bidra til å utvikle virksomheten: «...de vil jo masse hele tiden. Og det er så fantastisk. De er jo helt... de er jo gull.». En annen kobler denne kreativiteten også til utvikling av en barnehusidentitet som kan forstås som en forutsetning for at virksomheten utvikles som institusjonelt felt og et eget «fag».

Samtidig fremhever enkelte styringsinformanter at denne kreativiteten kan representere en styringsutfordring: « ...det oppstår et spenningsfelt fordi de skal ikke gjøre mer enn akkurat sånn.». Sagt med denne informantens ord, kan dette gjøre dem «i positiv forstand, ustyrlige». Andre mener at man bør tillate barnehusene en viss grad av autonomi, fordi de skiller seg så vidt mye fra resten av politivirksomheten.

Et eksempel som kan illustrere noen av styringsutfordringene der barnehusene har benyttet seg av det handlingsrommet de har og ligget i forkant av regelverket, er spørsmålet om hvorvidt barnehusene skal ta avhør av unge mistenkte. Her er

vi opptatt av de styringsmessige sidene ved denne problemstillingen. Som nevnt i kapittel 5, gjennomfører barnehusene allerede avhør av unge mistenkte, blant annet i saker der barn er mistenkt for å ha utøvd såkalt skadelig seksuell atferd (SSA). I februar 2021 sendte POD ut et brev til politidistriktene om at denne praksisen skulle stanses, fordi den ikke var i tråd med barnehusenes mandat og ressursituasjon:

Politidirektoratet ser det kan være behov for mer barnefaglig kompetanse i forbindelse med avhør av mindreårige. Det samme gjelder kompetanse om avhør av særlig sårbare voksne med status som mistenkt. Imidlertid gir barnehusenes gjeldende mandat, samt den samlede ressursituasjonen per nå, ikke grunnlag for å kunne innføre en varig praksis der Statens barnehus benyttes som bistand eller lokasjon for gjennomføring av avhør av barn og særlig sårbare voksne med status som mistenkt (Brev til politidistriktene 12.02.21).

POD viste videre til at en eventuell utvidelse av mandatet må besluttet av JD og følges opp med økte ressurser og at POD sammen med Hdir og Bufdir sammen må avklare hvilket tilbud denne gruppen eventuelt skal gis i barnehusene.

Denne saken illustrerer at både politidistriktene og barnehusene kan møte reaksjoner når praksis ikke er i overensstemmelse med gjeldende retningslinjer. Brevet kan tolkes som en irettesettelse og indikerer muligens en utvikling i retning av strammere styring fra direktorat og departement i justislinjen. I denne konkrete saken står en slik innstramning i kontrast til tidligere styringssignaler. Barnehusene hadde fått tilført øremerkede midler særskilt rettet mot å øke kompetansen på SSA-saker.

For øvrig har flere andre problemstillinger forblitt uavklart fordi den tverrsektorielle styringen ikke har fungert etter hensikten. Barnehusene har derfor i mange sammenhenger vært nødt til å finne egne løsninger i påvente av en formell beslutning.

Kryssende og inkonsekvente styringssignaler skaper med andre ord uforutsigbare rammer for barnehusene.

Styringsutfordringer på ulike nivåer

Et hovedinntrykk fra intervjuene både med barnehusledere og styringsaktørene er at styringsutfordringene er mange og komplekse. Vi kan skille mellom styringsutfordringer knyttet til barnehus som en nasjonal faglig institusjon, altså det som gjelder koordineringen barnehusene imellom, styringsutfordringer knyttet til barnehusenes plassering i politidistriktenes hierarki, og mer overordnede styringsutfordringer knyttet til barnehusenes kobling til tre ulike statlige sektorer og tilhørende departementer og direktorater.

Styring av barnehus som nasjonal faginstitusjon

Koordineringen barnehusene imellom ivaretas i dag blant annet gjennom *barnehusledermettet* som gjennomføres cirka hver sjette uke. Dette er et forum barnehuslederne selv har etablert, for å utveksle erfaringer og diskutere saker som har betydning for virksomheten på generelt plan. Møtet har samtidig ingen formell beslutningsmyndighet eller ledelse. Flere barnehusledere etterlyser en tydeligere faglig styring og noen som kan skjære gjennom og ta beslutninger på overordnet nivå. Det kan for eksempel være der barnehuslederne er uenige seg imellom om hva som er gode løsninger. En barnehusleder etterlyste eksplisitt formell beslutningsmyndighet og foreslo at det ble etablert et sekretariat over ledergruppen med representanter fra de tre direktoratene, som kunne treffe beslutninger som barnehusene måtte følge. Vi tolket barnehuslederen slik at beslutningene skulle gjelde overordnede spørsmål og ikke spørsmål på det hun betegnet som «operativt nivå». Denne barnehuslederen pekte på at barnehusene treffer beslutninger i dag, men at noen spørsmål blir hengende i luften fordi det mangler avklaring på overordnet nivå eller at barnehuslederne ikke blir enige. Et eksempel barnehuslederen nevnte var avklaring av hva som er å anse som helsehjelp og faller inn under helselovgivningen. Dette tolkes forskjellig ved de ulike barnehusene. Å ta beslutninger i barnehusledergruppen fungerer bra når de kommer frem til enighet, men kan oppleves mer utfordrende ved uenighet, fordi det ikke finnes et godt fungerende system for hvordan uløste spørsmål kan tas videre. Samtidig var denne lederen usikker på om slik overordnet styring kan svekke det barnehusene får til i de tilfellene de er enige.

Styring i politidistriktet

Barnehuslederne løftet frem ulike styringsutfordringer som handler om plasseringen i politidistriktets hierarki. Barnehusene er i dag plassert i fellesenheter (nivå 2). Barnehuslederne befinner seg dermed på nivå 3 i organisasjonsstrukturen og deltar ikke i politimesterens lederteam. En bekymring var at det dermed blir for stor avstand til beslutningstakerne i politidistriktet. Barnehusenes synspunkter blir ikke formidlet direkte i lederfora, fordi de er for lavt plassert i organisasjonen. Avstanden gjør det vanskelig for barnehusene å få løftet inn problemstillinger, særlig de som gjelder oppfølging og behandling.

Flere barnehusledere hadde derfor foretrukket at barnehusene var en egen enhet og dermed på nivå 2, slik at de ville blitt inkludert i ledergruppen.

En annen – avledet – styringsutfordring som enkelte barnehusledere løftet frem, er at barnehusene på grunn av ulik plassering i politidistriktene ikke har en felles lederlinje som kan kommunisere inn mot Politidirektoratet. Dette bidrar til at det er krevende å nå frem med informasjon til styrende myndigheter. Også denne utfordringen vil løses ved at barnehusene plasseres på nivå 2 i politidistriktene.

Tverrsektoriell statlig styring

Et annet sett styringsutfordringer handler om barnehusenes doble mandat og tilknytning til tre ulike sektorer med tilhørende departementer og direktorater:

Alle er enige om at [barnehuset] er flott. (...) Men så er det jo en hybrid. For her er det jo flere departement som har eierskap til barnehusene. Og så er det politiet og justis som har fått den koordinerende rollen. (Informant fra justissektoren)

En oppfatning som kom frem var at selv om barnehusideen har stor tilslutning, finnes det motstand i justissektoren mot den typen på-tvers-jobbing som modellen er basert på – som har konsekvenser for styringen:

En ser jo at innenfor politiet, i stort, for så vidt også påtalemyndigheten, og helt oppe i embetsverket til justisdepartementet, så opplever en, en vedvarende og tidvis tiltakende motvilje mot multidisiplinære systemer innenfor politiorganisasjonen. Man tenker at (...) barnehusene hører ikke hjemme i politiet. (Informant fra justissektoren)

En slik motstand står i kontrast til at det på statlig hold jobbes for økt samhandling på tvers, blant annet på departementsnivå (jf. Gode hver for oss Best sammen. Strategi for utvikling av departementsfellesskapet 2021–2025).

Ansvar for den faglige styringen av barnehusene er i dag plassert hos POD, altså i politi- og justislinjen. Barnehuslederne opplever at dette bidrar til en slagside mot det politimessige, eksemplifisert i følgende sitat:

Det er et behov for en mye tydeligere faglig styring av barnehusene. Sånn som det er i dag, så fungerer ikke Politidirektoratet godt nok som faglig styringsorgan. De fungerer okei når det kommer til det politimessige, men de fungerer ikke som et faglig styringsorgan når det kommer til spørsmål om oppfølging og helsehjelp, og (...) de andre delene av barnehusarbeidet. Det er lett å forstå, for de er ikke en faginstans på det området. De som skulle ha vært det, Helsedirektoratet, de opplever jeg er alt for lite engasjert og på ballen, og kanskje til og med alt for lite orientert om hva barnehusene er, og hva som foregår på barnehus.

Forklaringen som oppgis på den manglende styringen omkring faglige spørsmål utover det politimessige er altså dels at politiet ikke har den nødvendige kompetansen og at sektormyndighetene som har denne kompetansen, ikke tar en aktiv rolle i barnehusspørsmål, noe vi kommer tilbake til nedenfor. Det grunnleggende spørsmålet som informantene peker på, er med andre ord hvem som skal ivareta det overordnede faglige ansvaret på områdene som faller utenfor politiets fagområder. I det daglige er det politimesteren som øverste leder i politidistriktet som har det administrative og faglige ansvaret for barnehusene. Samtidig har politimesteren i likhet med POD begrenset mulighet til å utøve faglig styring av en viktig del av barnehusene arbeid, fordi den faller utenfor politiets kompetanseområde. Denne utfordringen ville forsvinne fra politiet dersom barnehusene ble forankret i en annen sektor, for eksempel i helsesektoren. Samtidig ville det grunnleggende problemet bestå, dvs. at barnehusene er forankret i en sektor uten

kompetanse om og myndighet til å styre hele virksomheten. Faglig styring av en tverrsektoriell virksomhet kan ikke overlates til én sektormyndighet.

Nærmere om den tverrsektorielle styringsstrukturen

På *departementsnivå* finnes det intet koordinerende organ, for eksempel i form av en styringsgruppe spesifikt for barnehusene. Den tverrdepartementale samhandlingen foregår kun på saksnivå – altså når konkrete problemer skal løses. Samtidig fungerer ikke alltid denne samhandlingen. En barnehusleder sa det slik:

Det blir liksom sånn nærmest litt separate siloer som skal drive og utferdige noen råd og anbefalinger som slår beina under hverandre. Det blir vanskelig å trekke i samme retning.

Svak styring på departementsnivå, samt at sektorforvaltningene har for lite kunnskap om hverandres systemer var ifølge denne barnehuslederen årsaker til at problemer forblir uløste over tid. Et eksempel er manglende avklaringer rundt forholdet mellom taushetsplikt for helsepersonell i barnehus etter helsepersonelloven (2.juli 1999 nr. 64) og taushetsplikten barnehusansatte har som ansatte i politiet. Flere barnehusledere etterlyste en sterkere involvering fra Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og familiedepartementet – som enkelte opplevde som «komplett fraværende» når det gjaldt styring. Tidligere har vi sett at også legene etterlyste tydeligere og mer samordnet styring fra overordnede helsemyndigheter (jf. kapittel 6).

Ansvar for tverrsektoriell koordinering er lagt til *direktoratsnivået* ved POD, der det er satt av svært begrensede ressurser til denne funksjonen. Funksjonen er lagt til én stilling som også har andre oppgaver. Denne løsningen kan lett tolkes som en undervurdering av betydningen av koordineringsfunksjonen og virksomheten til barnehusene som sådan eksemplifisert i følgende utsagn fra en barnehusleder: «...jeg tenker at det er rett og slett under enhver kritikk, at et så viktig saksfelt er så stemoderlig behandlet.»

Koordineringsfunksjonen i POD er kompleks. Den står for det første i et vertikalt spenn som handler om å skape forståelse oppover i politisystemet for en virksomhet som omfatter mye mer enn det som tradisjonelt faller inn under politiets arbeid og samtidig ivareta forventninger «nedenfra» om å ivareta nettopp disse sidene ved barnehusvirksomheten. En slik rolle forutsetter en god og tett dialog med barnehusene, samtidig som en slik tett kontakt utfordrer linjestyringen i politiet. I henhold til linjestyringen skal barnehusene fremme sine saker i politilinjen til politimesteren som igjen bringer dem videre inn til POD. Slik fremstår koordineringsfunksjonen i direktoratet som en umulig oppgave.

Koordineringsfunksjonen står også i et «horisontalt spenn», med ansvar for å legge til rette for den tverrgående koordineringen mellom de tre sektorene som er involvert i barnehusvirksomheten Barnehusrådet og koordineringen av dette inngår som en viktig del av en slik samordningsrolle.

Formelt er Barnehusrådet et rådgivende organ for POD. Rådet ble opprettet i 2015. Barnehusrådet skal «...sikre forankring hos de involverte offentlige virksomhetene og samarbeidet mellom disse, sikre utvikling av hensiktsmessige arbeidsprosesser og effektiv drift av barnehusene». (Politidirektoratet, udatert). Ifølge mandatet skal rådet være et rådgivende organ for POD i oppfølgingen av barnehusene, fremme forståelse for barnehusenes arbeid i linjen og i fagmiljøer, og sikre samarbeid med berørte instanser. Rådet skal også være en arena for utveksling av faglige problemstillinger. Ved etableringen skulle rådet ha representasjon fra POD, Hdir, Bufdir, Domstolsadministrasjonen, Riksadvokaten, barnehusene (én barnehusleder) og politiorganisasjonen (én politimester). Representanten fra domstolsadministrasjonen gikk ut ved overgangen fra dommeravhør til politiledet avhør i oktober 2015. Rådet har halvårlige møter. I disse møtene ser vi av referatene at rådet drøfter problemstillinger knyttet til ulike sider av barnehusenes virksomhet som krever felles drøftelse og koordinering og at det henstilles om at deltakerne i direktoratene bringer spørsmål videre i linjen i sine sektordepartement der spørsmål krever avklaring på departementsnivå eller på andre måter følges opp videre innenfor egen sektor. Intervjodataene indikerer at det er generell enighet om at rådet ikke fungerer etter hensikten¹³.

Som en barnehusleder sa: «Sånn som det er i dag så er det [et] organ hvor det ikke skjer noen ting». Flere viste til at Barnehusrådet i for liten grad bidrar til å løse problemstillinger, men i stedet fungerer som et «snakkeråd». Dels ser dette ut til å handle om at rådet – i likhet med barnehusledermøtet – ikke har noen formell beslutningsmyndighet. Enkelte barnehusledere trakk frem at noe av utfordringen kan være at barnehusene er for lite konkrete i sine innspill til Barnehusrådet. Men det kan også se ut til å være utfordringer med å få informasjonen som mottas i Barnehusrådet videre ut til fagdirektoratene og departementene, og motsatt – tilbake til Barnehusrådet fra disse instansene. Enkelte styringsaktører etterlyste i denne sammenheng styringsverktøy hos BFD og HOD rettet mot barnehusvirksomheten uten at det nevnes spesifikt hva slags styringsverktøy som trengs. Disse utfordringene gjør at det blir vanskelig å løse spørsmål som knytter seg til andre deler av barnehusvirksomheten enn de som handler om straffesaken i Barnehusrådet.

Manglende samhandling på tvers av sektorer kan sette barnehusene i vanskelige situasjoner og bidra til svekket tillit til overordnede myndigheter fra barnehusenes side.

Et eksempel er prosessen rundt implementering av behandlingsmetoden Traume-fokusert kognitiv atferdsterapi (TF-CBT) i barnehusene i 2020. NKVTS som har lang erfaring med å implementere denne metoden i barne- og ungdomspsykiatrien

¹³ Siden referatene er unntatt offentlighet baseres analysen av Barnehusenes fungering på intervjodata.

skulle stå for implementeringen. NKVTS hadde fått finansiering, ansatt folk og var i gang med opplæring av barnehusansatte.

Ifølge opplysning fra Politidirektoratet ble beslutningen om at det skulle bevilges penger til å innføre behandlingsmetoden tatt i Hdir uten at POD var blitt informert. Her synes det dog å være ulike oppfatninger hos de to direktoratene når det gjelder grad av gjensidig involvering da beslutningen om første bevilgning ble tatt. Dette er imidlertid i seg selv en illustrasjon på utfordringer som kan følge av tverrgående styring. I etterfølgende dialog på departementsnivå ble HOD oppmerksom på at barnehusenes ansvar for behandling, som TF-CBT var relevant for, ikke var avklart. I dialog mellom Hdir og POD høsten 2020 var det derfor enighet i Prop S (2020–2021) om at det ikke skulle øremerkes midler til implementering av TF-CBT i barnehusene. Dette ble begrunnet med at psykologer og annet helsepersonell ikke ville få tilgang til journalsystemer, fordi de var ansatt i politiet. Det måtte altså gjøres avklaringer i relevant regelverk før en slik ordning kunne innføres. Det ble derfor besluttet at TF-CBT-prosjektet måtte stoppes i påvente av slik avklaring, noe som skapte stor frustrasjon og forvirring i barnehusene.

Alt i alt viser våre intervjuer at den tverrgående styringsstrukturen ikke fungerer etter hensikten. Et interessant funn er imidlertid at enkelte barnehusledere hadde opplevd en bedring i det tverretatlige arbeidet under Covid-19 pandemien fordi det da var viktigere for direktoratene å være tettere på. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 9.

Informantenes forslag til løsninger på styringsutfordringene

Løsningsforslagene som presenteres har relevans for de styringsutfordringene vi har presentert hittil i dette kapitlet, relatert til barnehusene som nasjonal faglig instans (behov for avklaringer og beslutninger), plassering i politiets hierarki (ulik plassering gir ulike blikk) og til overordnede styringsutfordringer knyttet til overordnet og tverrgående styring.

Overordnet hadde informantene to typer av løsningsforslag: En type løsning handlet om å endre eller justere organiseringen av barnehusene. En annen handlet om å beholde dagens organisering, men å forbedre styringsstrukturen.

De som ønsket en *ny organisering*, hadde ulike ideer. Flere av barnehuslederne viste til andre organisatoriske modeller som kunne fungere som mal for en ny barnehusorganisering. Et forslag var at barnehusene ble lagt inn under sivilavdelingen i JD under henvisning til at den allerede rommer: «en god del hybrider» (...) For det er jo egentlig det vi er – vi er en hybrid. Men det må jo kunne gå an å jobbe på tvers av det! Det er jo det som er grunntanken og det vi skal gjøre da.». En annen barnehusleder viste til Konfliktrådsmodellen hvor sekretariatet for konfliktrådene er organisert nettopp i sivilavdelingen i JD med ansvar for 12 lokale konfliktråd.

Et annet forslag var en organisering tilsvarende Kripos: dvs. som et eget organ underlagt POD med eget budsjett og definerte oppgaver:

Kunne man ha tenkt det litt som Kripos på et vis? At barnehus-Norge hadde vært mer samlet. For nå er det jo sånn, man er jo under ledelse av politimesterne, budsjettmessig og så videre. Og de sitter jo med veldig lite hands on [informasjon] om hva som foregår egentlig, i barnehusene.

En slik organisering hadde gitt en tydeligere overbygning for barnehusene, slik informanten oppfattet det. Dessuten ville budsjettet ligge til barnehusene, noe som ville føre til at de var mer «beskyttet i egen organisasjon».

Fra styringsaktørene var ett forslag at barnehusene burde gis en tilsvarende organisering som A-krimsentrene. Dette er et tverretattlig samarbeid mellom Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Ifølge disse informantene styres disse sentrene etter en såkalt felles styringsmodell der hvert fagområde i senteret styres hver for seg i sin linje og der hvert departement bidrar med finansiering på sitt område. Styringssignalene utformes derimot i fellesskap mellom departementene og sentrene lager også en felles årsrapport. Disse informantene fremhever at det er både fordeler og ulemper med denne styringsmodellen uten å utdype disse nærmere. Av årsrapporten for A-krimsentrene fremgår det imidlertid at for eksempel informasjonsdeling er en utfordring også i denne modellen (Felles årsrapport for etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet, 2020 s. 2). Disse informantene mener at denne modellen likevel har bedre forutsetninger for å ivareta det tverrgående elementet enn dagens linjestyrt modell hvor hovedforankringen er i justissektoren. Slik vi oppfatter A-krim-modellen har denne flere linjer og hvor linjene er sidestilt. En av informantene påpekte at en slik felles styringsmodell ikke var kjent da barnehusenes ble opprettet – dette mener informanten er grunnen til at man den gang falt ned på den eksisterende styringsmodellen. Hvis en skal fortsette med en linjestyrt modell forankret i ett departement slik vi har i dag foreslår denne informanten at barnehusene legges under fagområdet til BFD, og foreslår at barnehusene i så fall organiseres under Bufetat: «Det hører, etter det jeg kan forstå, mer naturlig hjemme der, hvis man skal velge den samme organisasjonsformen som vi har valgt i dag.».

Den andre type forslag handlet om å løse styringsutfordringene gjennom forbedringer i den eksisterende styringsstrukturen. Ett slikt forslag var å innføre styringsparametere eller -verktøy som i større grad gjenspeiler andre deler av barnehusvirksomheten enn det som gjelder straffesaken – altså som reflekterer helse- og barneperspektivet. I så fall vil dette være parametere/-verktøy som faller inn under HOD og BFD og som kunne bidra til en bedre styringsdialog med disse instansene. Ifølge en av styringsinformantene er fristene for avhør den eneste spesifikke styringsindikatoren for barnehusene. Utover dette brukes politietatens generelle styringsindikatorer.

Et annet forslag handlet om å koble på en faginstans som kunne bistå POD i den faglige styringen av barnehusene på de områdene som faller utenfor den strafferettslige virksomheten. NKVTS ble nevnt som et aktuelt fagmiljø i denne sammenheng. Eksisterende modeller for slik faglig bistand som ble nevnt var

Kripos og Politihøgskolen som i dag bistår politiledelsen i POD med fagkunnskap på deres fagområder.

Et siste forslag handlet om å videreutvikle Barnehusrådet slik at det bedre ivaretar den tverrsektorielle styringen. En modell som ble foreslått er at barnehusene fremmer problemstillinger til Barnehusrådet, og at man i rådet identifiserer hvilket ansvarsområde og direktorat problemstillingen berører. Direktoratene og øvrige aktører får deretter anledning til å spille inn sine synspunkter, og ansvarlig myndighet får ansvar for å finne frem til løsninger på problemstillingen. Når problemstillingen er løst av ansvarlig direktorat formidles denne tilbake til rådet eller POD som videreformidler beslutningen til barnehusene. Fordelen er at det da kan formidles til barnehuslederne at det er truffet en beslutning som alle direktoratene er kjent med og enige om. Målsettingen med en slik videreutvikling av Barnehusrådet var å få større tydelighet, bedre koordinerte beslutninger og større forutsigbarhet for barnehusene.

Erfaringer med ulike styringsverktøy

Barnehusene omfattes av det som betegnes som etatsstyringen i politiet. Hvert år utarbeider JD et tildelingsbrev til POD om hvordan politiets ressurser skal brukes, som også vil omfatte barnehusene. Tilsvarende tildelingsbrev foreligger for HODs og BFDs styring av underliggende direktorater.

En gjennomgang av tildelingsbrevene til Politidirektoratet, Helsedirektoratet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet for de siste to årene reflekterer imidlertid i svært liten grad barnehusenes virksomhet. I tildelingsbrevet til Politidirektoratet vises det til overholdelse av frister for avhør og finansiering av følgepersoner og annet rettslig personell (Justis- og beredskapsdepartementet, 2020, 2021). I tildelingsbrevet til Helsedirektoratet berøres barnehusenes virksomhet kun i brevet for 2021 som angir at det skal vurderes hvordan flere barn kan bli medisinsk undersøkt. I tillegg vises det til arbeid med revisjon av retningslinjene for barnehusene. Ingen av BFDs tildelingsbrev til Bufdir nevner barnehus i det hele tatt. Tildelingsbrevene bekrefter sånn sett det bildet vi tidligere har skissert, at justissektoren er opptatt av straffesakssporet, mens de to etatene i stor grad er fraværende og særlig BFD.

Også andre dokumenter, som statlige handlings- og strategiplaner påvirker styringen av barnehusene, for eksempel Opptrappingsplanen mot vold og overgrep (2017–2021) og Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024. Slike styringsdokumenter gir overordnede rammer for virksomheten i barnehusene.

I tillegg styres barnehusene gjennom ulike verktøy. Vi belyser nedenfor erfaringene med tre typer styringsverktøy: regelverk, finansiering og rapportering/statistikk.

Regelverk

De rettslige og administrative rammene for virksomheten har på ulike måter relevans for styring av barnehusene. Styringen må skje innenfor de rettslige rammene for barnehusvirksomheten som vi redegjorde for i kapittel 1. Regelverket blir også til en viss grad styrende for hva barnehusene måles på, for eksempel overholdelse av frister for avhør. Manglende eller uklar regulering eller rettsavklaring kan også påvirke styring, fordi de kan føre til uklare styringssignaler til barnehusvirksomheten. Usikkerhet om hvilke regler som gjelder (det vi har kalt *gråsoneproblematikk*) kan også være en barriere mot at barnehusmodellen fungerer godt som tverrfaglig samhandlingsarena. Dette er et tema når det gjelder medisinske undersøkelser i barnehus, slik vi belyste i kapittel 6. Å innføre en egen barnehuslov har blitt foreslått som en løsning blant annet for å bidra til rettsavklaring. Hvorvidt en slik lov bør innføres belyses derfor her.

Reguleringen av barnehus virksomheten – overordnet

Flere styringsaktører og barnehusledere gir uttrykk for at det er behov for revisjon av retningslinjene for barnehusene. Enkelte rapporterte samtidig at retningslinjene fungerte godt som styringsverktøy. Revidering av retningslinjene er et tiltak i Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024. Flere barnehusledere, men også informanter i styringskjeden, var frustrerte over at den revideringen var så forsinket. De skulle etter planen vært revidert innen 1. januar 2018.

Informantene på tvers av informantgrupper ga generelt uttrykk for at avhørsvirksomheten er godt regulert. Både straffeprosessloven og forskriften om tilrettelagt avhør gir tydelige anvisninger for avhøret og gir liten rom for tvil om når og hvordan avhøret skal gjennomføres og hvilke roller og plikter de ulike aktørene har. Det ble likevel fremmet noen forslag om justeringer, som vi allerede har redegjort for i kapittel 5. I kapittel 3 viste vi til at oppfølgingsarbeidet har en svakere regulering enn den som gjelder straffesaken. Her skal vi konsentrere oss om informantenes innspill til reguleringen av øvrige deler av virksomheten. Disse gjelder barnehusenes samarbeid med andre instanser og det vi velger å betegne som *gråsoneproblematikk* og har relevans for styringsutfordringer knyttet til barnehusene som en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid.

Samarbeid med andre instanser

Flere nevner utfordringer knyttet til det vi vil betegne som *gråsoneproblematikk*. Dette handler om at barnehusenes virksomhet berører flere fagområder hvor ulike regelverk kommer til anvendelse, noe som kan bidra til uklarhet. Flere peker på uklarheter som oppstår som følge av at barnehusrådgivere beveger seg mellom oppgaver i de to sporene; straffesakssporet og oppfølgingssporet. Når barnehusrådgiverne befinner seg i straffesakssporet er det straffeprosessloven og politi-registerloven som gjelder, mens det er lov om helsepersonell, lov om behandling

av helseopplysninger ved ytelse av helsehjelp og lov om pasient- og brukerrettigheter som gjelder dersom barnehusrådgiverne driver behandling¹⁴. Hvilket regelverk som kommer til anvendelse der barnehusene driver oppfølging som ikke er behandling er mer uklart. Som vist i kapittel 3 definerer barnehusene hva som regnes som oppfølging og behandling ulikt. Det vil si at samme aktivitet kan defineres inn under helselovgivningen, og dermed blant annet utløse pasientrettigheter og helselovgivningens krav om journalføring, eller den kan defineres som oppfølging og dermed *utenfor* helselovgivningen. Det kan også i praksis være en glidende overgang mellom hva som defineres som oppfølging og helsehjelp. En barnehusleder beskrev slike gråsoner: «Fordi (...) oppfølgingsarbeidet vi gjør etter avhør, som er knyttet til straffesaken, (...) det [er] ikke (...) helsehjelp. Og her blir det gråsoner altså, og grumsete.».

En barnehusleder viste også til at barnehusrådgivere som er barneverns- og sosionomer ikke faller inn under definisjonen av helsepersonell etter lov om helsepersonell §3. Det reiser videre spørsmål om: «hva vi egentlig tilbyr når en sosionom i politiet tilbyr behandling, oppfølging?» Dette er et spørsmål det er behov for nærmere avklaring på.

Gråsoneproblematikken fører til uklarhet om hvilken taushetsplikt som gjelder og dermed muligheten til å utveksle opplysninger. En informant fra justissektoren reiste for eksempel spørsmål om hvilken taushetsplikt helsepersonell har etter at avhøret og den rettsmedisinske undersøkelsen er avsluttet: «Hva hvis psykologen eller legen vil samtale med barnet eller foreldre etter at avhøret er ferdig og får rede på opplysninger som kan [ha] (...) bevisverdi i straffesaken. Har da psykologen taushetsplikt etter helsepersonelloven? Eller har [man] (...) taushetsplikt etter politilovsystemet?». Denne informanten etterlyste en tydeligere avklaring. Riksadvokaten (i brev av 2. mars 2017) viser også til at retningslinjene ikke avklarer forholdet mellom ulike regelsett for taushetsplikt og utlevering/utveksling av opplysninger:

Det gjenstår (...) å avklare hvilken rett og plikt ansatte ved barnehusene har til å utlevere opplysninger i tilfeller hvor både politiregisterloven og helsepersonelloven gjelder. Påtalemyndigheten må være oppmerksom på at det kan være uklarheter her, og en bør eventuelt tydeliggjøre og understreke i den enkelte sak hva som følger av politiregisterloven.

Bør det innføres en egen barnehuslov?

I evalueringen er vi bedt om å vurdere om det er behov for ytterligere lovfesting av barnehusenes virksomhet. Bakgrunnen er Stortingets anmodningsvedtak 796 (2017–2018) av 29. mai 2018 der regjeringen bes: «fremme forslag om et

¹⁴ Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25, lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten 28. mai 2019 nr. 16, lov om helsepersonell 2. juli 1999 nr. 64, lov om behandling av helseopplysninger ved ytelse av helsehjelp 20. juni 2014 nr. 42, lov om pasient- og brukerrettigheter 2. juli 1999 nr. 63.

eget lovverk for Statens barnehus som sikrer ivaretagelse av hele mandatet til Statens Barnehus». Også i utredningen *Svikt og Svik* ble det foreslått å: «gjennomføre en ny evaluering av ordningen med barnehus, med siktemål om en lovfesting av barnehusenes virksomhet» for å sikre bedre samarbeid mellom tjenestene (NOU 2017: 12 s. 16).

I lys av dette spurte vi aktørene i styringskjeden og barnehuslederne om hvordan de vurderte behovet for en egen barnehuslov. Der annet ikke er spesifisert gjelder tilbakemeldingene fra informantene spørsmålet om at det lages en egen lov som regulerer barnehusvirksomheten. På gruppenivå viser intervjuene at barnehuslederne er mer positive enn styringsinformantene. At sistnevnte gruppe er mer ambivalente kan skyldes at flere er en del av det forvaltningsapparatet som skal ta stilling til om forslag til en barnehuslov bør fremmes.

De informantene som *ikke ønsket, var usikker eller avventende* til å innføre en egen barnehuslov henviste til at de ikke så behovet for en lov, enten fordi mye av barnehusvirksomheten allerede var regulert eller at avklaringer heller burde gjøres gjennom retningslinjer. En styringsinformant fryktet også at innføring av en egen barnehuslov kunne være kompliserende hvis en ikke så loven i sammenheng med annen lovgivning. Vi tolker informanten i retning av at et lovarbeid vil måtte relateres og harmoniseres i forhold til eksisterende lovgivning, men at en lov likefullt kan skape nye tolkningsutfordringer. Samtidig hadde ikke denne informanten sterke motforestillinger mot å innføre en egen barnehuslov. Noen av styringsinformantene var også avventende til spørsmålet om ny lov, i påvente av evalueringen av barnehusene. De ønsket et bedre beslutningsgrunnlag før de tok stilling. De barnehusledere som ikke ønsket en lov var bekymret for at en lov kunne ha utilsiktede virkninger og var også engstelig for å miste det handlingsrommet de mente de hadde til å utvikle virksomheten. En barnehusleder formulerte det slik:

Men jeg ønsker meg ikke den loven, og det kommer av at det er fortsatt spennende å jobbe i barnehus, for barnehusledere og for rådgivere og psykologer. Og det er jo fordi at vi fortsatt har et visst slingringsmonn på hva skal jeg si, utviklingen av barnehuset.

Frykt for å miste handlingsrom ble også trukket frem av noen barnehuslederne som ønsket en egen barnehuslov. En barnehusleder mente imidlertid at barnehusene heller burde forsøke å påvirke lovprosessen slik at loven ble utformet på en måte som sikret både tydelighet og fleksibilitet for barnehusene. Ledernes frykt for å miste handlingsrom er interessant i lys av at de samtidig etterlyser en tydeligere styring av barnehusvirksomheten. Her kan man få inntrykk av at lederne ønsker å få både «i pose og sekk».

De som var *positive* til en egen barnehuslov viste til at en egen lov kunne bidra til en tydeligere regulering av barnehusvirksomheten:

Hadde vi fått en egen barnehuslov som sa noe om rollen og mandatet vårt, hva vi kunne, hva vi ikke kunne, laget en [grense]oppgang mot barnevernet, avklart noe oppimot helsebiten i barnehus, sagt noe om vår rolle inn i forhold til straffesakskjeden. (Barnehusleder)

Disse argumentene handler om en *tydeliggjøring av krav som skal stilles til barnehusenes lokaler og tilbud*. Enkelte barnehusledere pekte for eksempel på at loven kunne stille krav til areal, definere minimumsstander, blant annet til underavdelinger. Noen mente at å regulere virksomheten tydeligere ville gi de ansatte større trygghet i arbeidet.

En annen type argumenter *berørte samhandlingen internt og eksternt og balansen mellom straffesak og barnehusenes oppfølgingsarbeid*. Noen mente at en egen lov kunne bidra til å tydeliggjøre barnehusenes rolle i samarbeidet opp mot andre instanser, for eksempel barnevernet. Både barnehusledere og enkelte styringsinformanter viste også til at en egen lov kunne bidra til en bedre balanse mellom straffesakssporet og de øvrige delene av barnehusvirksomheten, fordi avhørsvirksomheten i dag er regulert i lov, mens de øvrige delene er regulert i administrative retningslinjer. Som en barnehusleder sier: En egen barnehuslov kunne dermed også bidra til å gi det øvrige arbeidet i barnehusene større synlighet og større gjennomslagskraft. Noen barnehusledere var i denne sammenheng opptatt av at loven dermed kunne gi dem en sterkere posisjon i møtet med juristene.

En tredje type argumenter handler om *rettsavklaring*. Flere styringsinformanter og barnehusledere viste til at man gjennom en egen barnehuslov kan løse flere av spørsmålene hvor det fortsatt mangler rettsavklaring, altså spørsmål vi har beskrevet tidligere. En styringsinformant mente at en slik lov kanskje kunne løse noen av utfordringene knyttet til at ulike profesjoner i barnehusene faller inn under lovverk hvor reglene om taushetsplikt, opplysningsrett og -plikt har ulik rekkevidde. Hun nevnte muligheten for at man gjennom loven kan fastsette at innenfor denne enheten skal man ha adgang til å utveksle opplysninger. Denne refleksjonen kan være inspirert av den danske ordningen som har løst disse utfordringene på en slik måte.

En siste type argument handlet om å synliggjøre konvensjonsforpliktelser i en barnehuslov og dermed *styrke barnets rettigheter i bredere forstand*. En styringsinformant mente at en barnehuslov ville gi mulighet for å innarbeide relevante bestemmelser i barnekonvensjonen i en slik lov.

Som nevnt relaterte de fleste argumentene til spørsmålet om en egen barnehuslov. Noen barnehusledere viste imidlertid også til andre måter å lovfeste på, enkelte mente at det isteden burde utarbeides en samhandlingslov. Andre foreslo at det burde tas inn et eget kapittel om samhandling i barnevernloven som spesifikt avklarte forholdet mellom politi, barnevern og barnehus. Siktemålet med begge disse forslagene var å bidra til bedre samhandling mellom tjenester.

Fremstillingen har vist at det er argumenter både for og imot innføring av en egen barnehuslov. Per i dag har Justis- og beredskapsdepartementet valgt å avvende dette spørsmålet til evalueringen er avsluttet.

Finansiering

Tekstboks 7.1 Finansieringen av barnehusene

Som nevnt i kapittel 1 finansieres barnehusene gjennom øremerkede midler fra Stortinget. Midlene til barnehus går til JDs kapitler på statsbudsjettet. Deretter kanaliseres midlene til POD gjennom tildelingsbrevet fra departementet. POD tildeler så midler til politidistriktene gjennom såkalte disponeringsskriv. Midlene til barnehus inngår i rammen til politiets driftsbudsjett. I 2019 var det bevilget 251,5 millioner til barnehusene på denne måten. I forbindelse med budsjettforhandlingene i Stortinget kan det også gis øremerkede midler til mer spesifiserte formål. I tillegg bidrar HOD med midler til medisinske undersøkelser. I 2021 var dette beløpet 34,6 millioner (Prop.1 S Helse- og omsorgsdepartementet (2020-2021) s. 124). Disse midlene går til helseforetakene som har personal- og lønnsansvar for helsepersonellet som yter medisinske tjenester ved barnehuset. Merkostnader ved utarbeidelse av rettsmedisinske erklæringer dekkes av politidistriktet som har rekvirert erklæringen. BFD bidrar ikke med midler til barnehusene.

Finansiering nevnes ikke overraskende som et av de viktigste styringsverktøyene. To problemstillinger fremstår her som sentrale; om dagens finansieringsmodell sikrer tilfredsstillende rammevilkår for barnehusvirksomheten og om den understøtter den tverrsektorielle dimensjonen i modellen.

Bakgrunnen for at midlene er øremerket er at Stortinget gjennom mange år har vært opptatt av å sikre at pengene som bevilges til barnehus faktisk brukes til denne virksomheten. Det har derfor gjennom flere år blitt bevilget midler til barnehusene gjennom budsjettforhandlingen i Stortinget.

Før politireformen var barnehusene organisert som egne enheter i politidistriktene og barnehuslederne hadde ansvar for eget budsjett. Dette ble endret med politireformen slik at det nå er politiledelsen som har budsjettansvaret. Denne endringen har ifølge barnehuslederne skapt utfordringer. Som vi viste i kapittel 3 opplever barnehusene at deres økonomiske betingelser er under press. De øremerkede midlene når ikke nødvendigvis frem til barnehusene, slik sitatene under illustrerer:

Jeg synes jeg hører at det blir sagt at nå er det ikke så nøye lenger med de øremerkingene som kommer. Nå er det mer at man skal kunne fordele for å svare opp for det totale politimesterne skal levere på.

Det er (...) ganske mange som opplever at politidistriktene på en måte tar av den økte rammen [barnehusene] har fått. Så vi har mye dårligere økonomi nå enn vi hadde for et år siden, eller to. Så det (...) synes jeg er bekymringsfullt. For vi skal jo drive utadrettet virksomhet, vi skal jo ha påfyll, (...) vi skal på møter utenfor huset her, og da går pengene.

Noen barnehuslederne mente at utviklingen henger sammen med stramme økonomiske rammer i politiet og at man tenker at barnehusene er en del av politiet. Denne situasjonen gir ulike rammer for barnehusene og bidrar til forskjeller i tilbudet slik vi har redegjort for i kapittel 3. En barnehusleder mente at konsekvensene har blitt maskert av Covid-19 pandemien fordi mange aktiviteter som koster penger ikke har vært mulig å gjennomføre.

En styringsinformant bekrefter at de øremerkede midlene i større grad går inn i andre deler av politiets virksomhet, og viste til følgende:

Det [har] vært tradisjon for at barnehusleder har hatt ganske mye å si når det gjelder bruken av de pengene, drift kontra utvikling for eksempel. Det har vært liten tradisjon for at andre deler av driftsenheten har brukt av det budsjettet. Den tilnærmingen har nok kanskje endret seg litt i alle fall de siste (...) to årene, hvor det er strammere budsjetter og større krav til at vi effektiviserer og at man er opptatt av å tenke helhetlig og bruke pengene fornuftig, i stort da.

Blant styringsinformantene var det større skepsis mot at barnehusene finansieres med øremerkede midler. Enkelte mente at øremerkingen hindrer helhet og fremholdt at politiledelsen må vises større tillit til at pengene forvaltes i tråd med mandatet til barnehusene. Andre i styringskjeden var også opptatt av at det noen ganger er kommet tilskudd til barnehusene direkte uten at etterforskningen i politidistriktene var blitt styrket. Dermed får man ikke fullt utbytte av tilskuddene til barnehusene. Hun var derfor opptatt av at barnehusene må sees i en mer helhetlig sammenheng hvor situasjonen i politidistriktet inngår. En siste informant fra styringskjeden fremhevet at øremerking har vært viktig i en tidlig fase, men kanskje etter hvert har fått noe mindre betydning. Samtidig fremholdt informanten at: «...jeg tror jo ikke det at hvis pengene går inn i rammen, at det kommer til å bety at elleve barnehus blir lagt ned, det tror jeg ikke. For (...) barnehus har jo etter hvert også en status.». Synspunktet er interessant i lys av at barnehusene selv opplever sin virksomhet truet som følge av at de mister råderetten over eget budsjett. Samtidig viste enkelte barnehusledere til at de møter manglende forståelse fra politiledelsen om hvorfor barnehusene skal ha så mye penger:

At barnehuset skal ha så mye midler virker absurd for mange ledere i politiet. Men så er det en gang sånn at det er politisk bestemt at det skal være sånn, (...) men klart det, når de ikke ser hva vi gjør, ikke vet hva vi gjør, ikke vet hva vi skal svare på, ikke skjønner hvorfor vi er nødt til å ha det sånn.

Utsagnet kan ses i sammenheng med det vi beskrev foran om barnehusenes plassering på et lavt nivå i politiorganisasjonen. Plasseringen gjør at barnehusenes virksomhet og samfunnsoppdrag blir lite kjent i politiledelsen lokalt.

Et annet spørsmål er om dagens finansieringsmodell bidrar til å ansvarliggjøre myndighetene som har ansvar for de ulike hovedaktivitetene i barnehus (avhør,

medisinsk undersøkelse og oppfølging). Altså om den bidrar til å støtte opp om den tverrgående samordningen. I lys av det vi skrev foran om utfordringene med den tverrsektorielle styringen kan vi anta at dette ikke er tilfelle. Samtidig nevner enkelte styringsaktører eksempler på økonomiske ordninger som de mener understøtter den tverrgående dimensjonen. En informant viste til det såkalte «sørge for»-ansvaret til helsetjenesten. Dette henspiller på en problemstilling som lenge var uavklart – hvem som skulle finansiere medisinsk undersøkelse (sosialpediatrisk undersøkelse) av barn i saker hvor påtalemyndigheten ikke hadde begjært klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Problemstillingen ble løst ved at helseforetakene fra 1. september 2017 har hatt et «sørge for»-ansvar for gjennomføring av medisinske undersøkelser i barnehus. Med dette ansvaret fulgte det også midler. Informanten betegner denne løsningen som en nyvinning. Denne informanten peker på et annet viktig poeng i styringssammenheng: Dersom finansieringen følger silotenkningen, altså at hvert departement er opptatt av sitt avgrensede område, så er det ikke noe incitament for de andre til å bidra. Derfor må det ifølge denne informanten ikke bare styres på tvers – det må også finansieres på tvers for at modellen skal fungere som en samordningsmodell.

Rapportering og statistikk

Rapportering på grunnlag av enhetlig statistikk om barnehusvirksomheten er viktig for å kunne sikre god styring og ledelse. På dette området har det vært utfordringer over tid. I dag rapporterer barnehusene med utgangspunkt i en bestilling fra POD. Rapporteringen danner grunnlaget for en samlet årsrapport fra barnehusene. Tyngdepunktet i rapporteringen er knyttet til den delen av virksomheten som gjelder straffesaken. Det rapporteres også noe på oppfølging og behandling. En barnehusleder beskrev det slik:

Politidirektoratet sender ut mail om det de vil skal telles. Avhør, vold, overgrep. Tilrettelagt avhør, politiavhør, sekvensielle avhør og annengangsavhør. Det er liksom, det er ikke noe mye spørsmål om hvor mange barn som ikke har blitt fulgt opp. Det er jo ikke der interessen ligger.

Barnehuslederne mente at det er viktig å utvide statistikken for å få synliggjort hele barnehusvirksomheten og ikke bare den som relaterer seg til avhør. At det ikke rapporteres på flere opplysninger om oppfølgingen gjør at barnehusene selv fører «skyggeregnskap» over denne delen av virksomheten.

En annen utfordring er at barnehusene ikke teller likt, noe som gjør at det ikke er mulig å utarbeide enhetlig statistikk. Dette skaper frustrasjon hos barnehusene. En barnehusleder stilte spørsmålet om hvordan det kan være slik at en virksomhet som koster millioner av kroner i året ikke har fått på plass et tilfredsstillende system for føring av journal og statistikk.

Årsaken til problemene er sammensatt. Noe handler om at saksbehandlings-systemet som brukes ved barnehusene (tidligere Acos, DIPS Barnehus) ikke er egnet til å hente ut statistikk. Barnehusene har forsøkt å avhjelpe dette ved å bruke

et annet program i tillegg – men her varierer det hvorvidt de har tilleggsprogramvare tilgjengelig. Dermed har barnehusene ulike forutsetninger for hvilke opplysninger de kan hente ut. Dette skaper problemer når ansvarlig, koordinerende myndighet har behov for statistikk og resulterer i at det må gjøres individuelle spørringer overfor det enkelte barnehuset når det skal hentes ut opplysninger som ikke gjelder straffesaken. I tillegg er det en utfordring at barnehusene ikke definerer begreper likt – for eksempel oppfølging og behandling. Dagens situasjon skaper altså både merarbeid og uklarheter.

Flere løsninger er prøvd ut for å håndtere disse utfordringene. Dels har POD søkt bistand fra barnehusene for å utvikle mer lik registrering mellom barnehusene – men uten at man foreløpig har greid å løse problemene. Det ble i 2017 satt ned en arbeidsgruppe med sikte på å komme frem til hva slags statistikk direktoratet hadde behov for fra barnehusene uten at dette arbeidet har ført frem til en løsning. I tillegg ble det gjort et arbeid med å få på plass et bedre saksbehandlerværktøy som også kunne bidra til bedre statistikk. Denne prosessen stanset opp blant annet som følge av utfordringer med EUs personverndirektiv, GDPR. Men den trege fremdriften skyldes også manglende avklaring av retningslinjene for barnehusenes virksomhet. Politidirektoratet ønsker ikke å innføre et nytt saksbehandlings-system før det gjennom reviderte retningslinjer er: «rammet inn hva barnehusene skal drive med av kjerneoppgaver.». Flere forsøk på å finne løsninger har altså ikke ført frem. Dette bidrar til at store deler av barnehusenes virksomhet ikke synliggjøres tilstrekkelig i rapportene, delvis fordi dataene som kunne bidratt til en bedre balanse er vanskelig tilgjengelig for POD. Per i dag ser derfor statistikkspørsmålet ut til å utgjøre en gordisk knute som det haster med å få løst opp.

Oppsummering

Evalueringen i 2012 identifiserte flere styringsutfordringer knyttet til barnehusene. Bildet i 2021 er at styringsutfordringene generelt virker å være forsterket.

- Det finnes ulike oppfatninger om hva som er og bør være barnehusenes mandat. Mens barnehuslederne forstår mandatet som bredt og tosporet, slik det er skissert i retningslinjene, er styringsaktørene mer delt. Noen (primært fra justissektoren) tolker mandatet snevert og vektlegger straffesakssporet. Andre (både fra justis-, helse-, og barnesektoren) tolker mandatet slik barnehuslederne gjør. De som tolker mandatet bredt bekymrer seg for at det skal snevres inn, slik at helheten i modellen forsvinner. Det er stor grad av enighet om at anmeldelse fortsatt bør være veien inn i barnehuset.
- Det er delte oppfatninger om barnehusenes forankring i justissektoren. Blant styringsaktørene i justissektoren argumenterer noen for at plasseringen er bra, siden oppgavene primært er knyttet til straffesakssporet. Andre mener de ikke hører hjemme der fordi oppfølgingsarbeid er ikke en del av politiets ansvarsområde. Blant barnehuslederne er det større tvil om politiforankringen nå enn i 2012, primært på grunn av frustrasjon over stort fokus på straffesaksrelaterte oppgaver og lav interesse for barnehusenes andre oppgaver.

- Barnehusene er ulikt plassert i politidistriktenes organisasjonsstruktur. Ulik plassering gir ulike blikk på virksomheten, og kan føre til at barnehusene blir mer ulike. De er også lavt plassert i strukturen, slik at det blir stor avstand til politiledelsen lokalt.
- Barnehusene ønsker å ha råderett over eget budsjett og handlingsrom til å drive fagutvikling og fagpolitisk arbeid. Synet på barnehusenes handlingsrom er delt hos styringsaktørene. Noen vektlegger styring i linjen og synes det er problematisk at barnehusene agerer på egen hånd. Andre ser positivt på at barnehusene har en form for selvråderett – slik at de kan arbeide med fagutvikling, delta i høringer og andre prosesser.
- Koordineringen mellom barnehuslederne fungerer bra så lenge det er enighet, men er utfordrende når enighet ikke oppnås. De etterlyser en tydeligere faglig styring og noen som kan skjære gjennom og ta beslutninger på overordnet nivå, samtidig som de også ønsker å beholde en viss grad av autonomi. Finansieringsmodellen støtter ikke godt nok opp om barnehusenes nødvendige handlingsrom i faglige spørsmål og prioriteringer. Det er også uklart om alle midlene som er bevilget til barnehusene når frem, eller om noe brukes til andre politiformål.
- Barnehusenes tilknytning til tre sektorer, samtidig som styringen skjer i den ene linjen, gir utfordringer. Justissektoren kan ikke drive faglig styring på fagområder som faller utenfor justisområdet. De to andre sektormyndighetene tar en mindre aktiv rolle i barnehussspørsmål. Særlig gjelder dette barnesektoren, som heller ikke bidrar med midler til barnehusene. Samlet gir dette en slagside mot straffesakssporet – noe som truer helheten i modellen. Mangelen på et godt system for statistikkføring for barnehusarbeid som ikke gjelder avhøret, bidrar til dette.
- Styringsstrukturen støtter ikke godt nok opp om barnehusmodellen som tverrsektoriell modell. Ansvar for koordinering på tvers er lagt til direktoratsnivået ikke departementsnivået, og det er satt av for lite ressurser til arbeidet i POD. Barnehusrådet, som skal bidra til tverrgående styring fungerer ikke optimalt, blant annet fordi det ikke har beslutningsmyndighet. Hvordan saker skal bringes inn fra og tas videre i helse- og barnesektoren er uklart. Resultatet er at mange saker som er viktige å avklare, forblir uløste i lang tid og at viktige prosesser stopper helt opp.
- Det er enighet om at retningslinjene for barnehusene må revideres med sikte på å tydeliggjøre hva som faller innenfor og utenfor barnehusenes virksomhet. Flere etterlyste også rettslige avklaringer rundt gråsoneproblematikk som oppstår fordi barnehusvirksomheten foregår i skjæringspunktet mellom flere fagområder og regelverk.
- Informantene lanserte to ulike løsninger for å bøte på de overordnede og tverrgående styringsutfordringene. En type gikk ut på å organisere barnehusene annerledes enn i dag, for eksempel som en egen enhet under sivilavdelingen i JD. En annen handlet om å beholde dagens organisering, men å forbedre styringsstrukturen gjennom ulike virkemidler.

- Informantene var delt i spørsmålet om en egen barnehuslov er hensiktsmessig. Noen mente regulering i forskrift var tilstrekkelig for å avgrense og sikre virksomheten. Barnehuslederne fryktet at en lov kunne ha utilsiktede virkninger, blant annet redusert handlingsrom. De som var positive viste til at en lov kunne tydeliggjøre krav til lokaler og tilbud, bidra til bedre samhandling internt og eksternt, bedre balanse i modellen, samt rettsavklaring på sentrale områder.

8 Samhandling mellom barnehus og barnevern

Innledning

I dette kapitlet ser vi nærmere på samhandlingen mellom barnehusene og den kommunale barneverntjenesten. Den overordnede målsetningen er å belyse *samhandlingserfaringer* der barneverntjenesten samhandler med barnehuset i forbindelse med straffesaken og samtidig ivaretar egne oppgaver i barnevernsaken. Vi ser på samhandling der det enten allerede foreligger en barnevernsak når det besluttes at det skal gjennomføres et tilrettelagt avhør eller at barneverntjenesten kobles inn underveis når straffesaken behandles i barnehuset. Samhandling og samarbeid brukes i fremstillingen som likestilte begreper.

Ved forrige evaluering ble samhandlingen mellom barnehusene og barnevernet i liten grad undersøkt. I den grad barneverntjenestens rolle ble belyst var det først og fremst ved avhøret i barnehusene. På dette tidspunktet var barnevernets rolle i barnehusvirksomheten i liten grad regulert, noe som førte til at det i noen tilfeller oppsto uenighet om barnevernets tilstedeværelse ved avhør. Mens barnehusrådgiverne mente at barneverntjenestens tilstedeværelse var viktig med sikte på oppfølgingen av barnet, fryktet de strafferettslige aktørene blant annet at barneverntjenestens involvering kunne medføre en risiko for bevisforspillelse i straffesaken og at barnevernfaglige vurderinger kunne bli farget av straffesaken. Motstanden gjaldt imidlertid ikke ubetinget – både dommere og advokater mente at barneverntjenesten burde være til stede i akutte saker (Bakketeig et al., 2012).

I dag er samhandlingen mellom barnehus, politi og barnevern i større grad regulert. Dette skulle tilsi at rollefordelingen og samarbeidet mellom tjenestene er mer avklart og at dette reflekteres i barneverntjenestens erfaringer med barnehusvirksomheten. Hvorvidt denne antakelsen stemmer, er et sentralt spørsmål i dette kapitlet.

I det følgende ser vi først nærmere på barnevernets rolle i barnehusene slik den er beskrevet i lovverk og retningslinjer. Deretter ser vi nærmere på samhandlingen i forberedelses-, avhørs- og oppfølgingsfasen før vi ser nærmere på instansenes rolleforståelse på tvers av faser. Til slutt belyser vi i hvilken utstrekning det er utarbeidet samarbeidsavtaler. Vi redegjør også for noen utviklingsprosjekter av betydning for samhandlingen mellom barnehusene og barneverntjenesten.

Fremstillingen baserer seg på intervjuer med ledere og ansatte i barnehusene og intervjuer med ledere og ansatte i kommunal barneverntjeneste. De fleste barneverninformantene har lang erfaring fra tjenesten. Omfanget av erfaring med samhandling med barnehuset varierer, enkelte barnevernledere har ikke deltatt på barnehus selv, men har kjennskap til samhandlingserfaringer gjennom drøftinger med ansatte.

Barnevernets rolle i barnehusmodellen

Barneverntjenestens involvering og mandat i barnehusene

For å forstå samhandlingen mellom barnehusene og barneverntjenesten må en forstå barneverntjenestens plass og rolle i barnehusmodellen. Det forutsetter innsikt i hvordan barneverntjenesten involveres før og under det tilrettelagte avhøret og i oppfølgingsarbeidet i etterkant.

Mens barnehusrådgiverne, politiet og legene inngår som en del av barnehusmodellen gjelder dette ikke barneverntjenesten. Barnevernet er en ekstern samarbeidspartner i saker der det pågår eller oppstår en barnevernsak. Dette innebærer at straffesaken og barnevernsaken går parallelt, førstnevnte i barnehuset og den andre utenfor.

Barnevernet involveres i barnehusene på ulike måter. I flere tilfeller har tjenesten allerede kontakt med familien og har opprettet en barnevernsak. Ofte er det barneverntjenesten som har anmeldt (varslet om¹⁵) saken til politiet. Samhandlingen med barnehuset kan også starte ved at barneverntjenesten kontakter barnehuset for å drøfte hvorvidt et forhold bør anmeldes. Det skjer også at barneverntjenesten ikke er involvert i utgangspunktet, men kobles på etter at saken er anmeldt gjennom at de inviteres til samrådsmøte uten at det er opprettet en barnevernsak. Dersom barneverntjenesten ikke kjenner familien fra før, krever enkelte barneverntjenester i slike tilfeller at politiet må sende en bekymringsmelding. Dette handler om at barneverntjenesten skal ha et mandat ut fra barnevernloven til å involvere seg i saken. Barneverntjenesten kan også kobles på senere i prosessen dersom det oppstår en bekymring for barnets omsorgssituasjon som tilsier at barneverntjenesten involveres. Dette handler om at det er barneverntjenesten som har myndighet i kraft av barnevernloven til å treffe beslutninger om tiltak om barnets omsorgssituasjon.

Barneverntjenesten er ikke involvert i alle tilfeller der barn avhøres i barnehuset. Der det ikke er bekymring for barnets omsorgssituasjon, vil barnevernet ikke være involvert, for eksempel der foreldrene ivaretar dette ansvaret. Det finnes ikke statistikk for i hvor stor utstrekning barneverntjenestene er involvert i barnehusvirksomheten. Barnehusinformantene opplyser at barneverntjenesten ofte er involvert, én anslår at tjenesten er involvert i 60–70 prosent av sakene.

Barnehus- og barnevernansatte har ulike roller, oppgaver og mandat, men også oppgaver som ligner hverandre. Barnehuset skal tilrettelegge og koordinere avhøret som en del av det straffeprosessuelle løpet, og sikre at barnet får nødvendig oppfølging i etterkant. Barneverntjenestens hovedmandat er å gjøre

¹⁵ I henhold til retningslinjer om barnevernets samhandling mellom politi og barneverntjenesten ved bekymring om vold eller seksuelle overgrep mot barn er begrepet anmeldelse erstattet av «varsel» til politiet. Samhandling mellom politi og barnevern (bufdir.no) lastet ned 25.11.2021.

barnevernfaglige vurderinger med utgangspunkt i barnevernloven, barnevernet har dermed en svært begrenset rolle i det som gjelder straffesaken. Men gjennom sitt kjennskap til barnet i barnevernsaken kan barneverntjenesten besitte opplysninger som kan være viktige for å opplyse straffesaken og kan derfor bli innkalt som vitne. Barneverntjenesten kan også ut fra sin kjennskap om barnet og familien gjennom barnevernsaken ha opplysninger som kan være viktig i forberedelsen av avhøret (eksempel kjennskap til barnets talemåte eller andre særlige behov). Den kan også ha kjennskap til forhold som kan være viktig for at barnet ikke utsettes for unødige belastninger i forbindelse med politiavhøret (for eksempel opplysninger om hvem som bør følge barnet til avhør). I tillegg besitter den barnevernansatte også barnevernfaglig kompetanse som kan være relevant. Barneverntjenesten er også den instansen som kan fatte vedtak om akutt-plassering etter barnevernloven dersom det under avhøret for eksempel kommer frem opplysninger som tilsier at det er risiko for at barnet kan utsettes for vold eller overgrep dersom det tilbakeføres til hjemmet etter avhøret og denne ikke kan avverges på annen måte. I tillegg har barneverntjenesten en svært sentral rolle i oppfølgingsfasen etter avhør. Dette kommer vi tilbake til.

Reguleringen av barneverntjenestens og barnehusets rolle

Ved forrige evaluering var flere forhold ved barneverntjenestens involvering ikke rettslig avklart. Dette gjaldt barneverntjenestens tilstedeværelse ved samrådsmøte og tilrettelagt avhør. I dag følger det av forskrift om tilrettelagt avhør §7 at barneverntjenesten skal gis adgang til å være til stede på samrådsmøte med mindre sterke grunner taler imot det.

Barneverntjenestens adgang til å være til stede under avhøret er regulert i straffeprosessloven §239 d hvor det heter at en representant fra barneverntjenesten kan følge avhøret «i saker der det straffbare forholdet gir grunn til bekymring for barnets omsorgssituasjon». Dette gjelder imidlertid ikke «dersom avhørsleder kommer til at hensynet til vitnet eller etterforskingen taler mot det». I forarbeidene gir departementet uttrykk for at barneverntjenestens tilstedeværelse vurderes å være til barnets beste. Det vises blant annet til at barneverntjenesten da vil få rask tilgang til opplysningene til bruk i sin sak og barnet slipper å fortelle sin historie mange ganger som er ett av grunnprinsippene i barnehusmodellen (jf. Prop. 112 L (2014–2015) s. 101). I retningslinjene for barnehusene fremheves det dessuten at barneverntjenestens tilstedeværelse ved avhøret normalt vil «være en forutsetning for å raskt kunne vurdere den særlige sårbare fornærmede eller vitnets omsorgssituasjon på en god måte, samt for å ivareta den avhørte og dennes foreldre/foresatte i etterkant (jf pkt.5.2.3 annet ledd).

Et annet spørsmål som er regulert i straffeprosessloven er hvem som har adgang til å fremme forslag om spørsmål til avhørsleder som avhører skal stille til barnet.

Barneverntjenesten er ikke nevnt blant de som er gitt en slik adgang i straffeprosessloven §239 d¹⁶. Hovedhensikten med det tilrettelagte avhøret er å opplyse straffesaken. I forarbeidene understreker departementet at avhøret ikke bør dreie seg om barnets omsorgssituasjon der dette ikke er relevant for straffesaken, men åpner samtidig for at barnevernet kan få stilt spørsmål via avhøreren i etterkant av avhøret (Prop. 112 L (2014–2015) s. 101). Begrunnelsen er blant annet at dersom en tillater at barneverntjenesten stiller spørsmål knyttet til barnevernsaken under det tilrettelagte avhøret vil det innebære at barnet får en forklaringsplikt i og med at barnet har en plikt til å forklare seg i det tilrettelagte avhøret, mens en forklaringsplikt ikke gjelder til barneverntjenesten (jf. Prop.112 L (2014–2015) s. 101). I retningslinjene til barnehusene er det imidlertid nedfelt at barneverntjenesten kan stille spørsmål til barnet i etterkant av avhøret, forutsatt at dette er avklart med avhørsleder på forhånd (jf. pkt. 5.2.3.4). Avhørsleder kan også beslutte å pålegge de tilstedeværende, herunder barnevernansatte, taushetsplikt¹⁷ om det de har hørt i avhøret.

Barneverntjenesten skal også gis anledning til å være til stede i ettermøtet etter avhøret med mindre sterke grunner taler imot det (jf. forskrift om tilrettelagt avhør §12). I ettermøtet drøftes blant annet behovet for videre oppfølging av barnet og hvem som skal ha ansvaret for dette. I møtet skal det også drøftes når og hvordan barneverntjenesten skal snakke med barnet om saken. I retningslinjene understrekes betydningen av at barneverntjenesten deltar for å sikre riktig oppfølging etter avhør, og for å vurdere særlig sårbare fornærmede og vitners sikkerhet jf. pkt. 5.2.5.1.

Det er også bestemmelser som retter seg mer spesifikt mot samhandlingen mellom tjenestene. Barnehuset har en overordnet forpliktelse om å bidra til god samhandling, gode tiltakskjeder og å tilrettelegge for godt samarbeid med andre instanser. I retningslinjene for barnehusene fremheves det at barneverntjenesten er anmelder i mange saker og at det er viktig at barnehusene har god samhandling

¹⁶ Av bestemmelsen §239 d fjerde ledd følger det at «Forsvarer, vitnets bistandsadvokat, politietterforsker og påtalejurist kan, før eller under avhøret, fremme forslag om spørsmål til vitnet. Det samme gjelder bistandsadvokater til andre vitner i saken dersom avhørsleder mener det er hensiktsmessig. Avhørsleder avgjør om spørsmålene skal stilles. Forsvarers spørsmål skal tillates stilt, med mindre hensynet til vitnet klart taler mot det.»

¹⁷ I forarbeidene fremgår det at pålegg om taushetsplikt kan være aktuelt for å unngå at foreldre får tilgang på opplysninger som kan skade etterforskningen gjennom innsynsretten foreldre har i barnevernsaken (jf. Prop. 112 L (2014–2015) s. 101). Dette er nærmere utdypet i felles retningslinjer for statens barnehus pkt.4.1.2 hvor det følger at denne regelen er særlig påtenkt å handle om taushetsplikt om politiets etterforskning og må oppheves så snart det ikke er grunnlag for den.

med barneverntjenesten. Utveksling av informasjon med barneverntjenesten som angår etterforskningen må imidlertid kun skje i overensstemmelse med politiet (jf. pkt. 5.1). Videre skal barnehuset tilrettelegge for tett samhandling med barneverntjenesten i saker der denne er involvert (retningslinjene pkt. 5.2.1.2). Barnevernet er pålagt et samhandlingssansvar etter barnevernloven; her følger det at barnevernet skal medvirke til at barnets interesser ivaretas av andre offentlige organer og skal samarbeide med andre instanser og organer når dette kan bidra til at barneverntjenesten løser oppgaver den er pålagt etter loven (jf. bvl §3–2). Barneverntjenestens samhandling med politiet er også nedfelt i nasjonale retningslinjer for samhandling mellom politi og barneverntjeneste (2020) hvor også samhandlingen med barnehusene berøres (jf. Barne-, ungdoms- og familiedepartementet & Politidirektoratet, 2020¹⁸). Retningslinjene skal bidra til koordinering av oppgaver i saker med overlapp mellom straffesak og barnevernsak der det foreligger bekymring for at barn blir utsatt for vold og overgrep. Så langt vi kan se reflekterer beskrivelsen av samhandlingen mellom barneverntjenesten og barnehusene i stor grad det som følger av straffeprosessloven og forskrift om tilrettelagt avhør, samt retningslinjer for barnehusene.

Retningslinjene for barnehusene regulerer også andre forhold som kan ha betydning for samhandlingen mellom barnehus og barnevern. I henhold til pkt. 4.4. skal barnehusene ha samarbeidsavtaler med barneverntjenestene. Barnehusenes koordineringsansvar følger av pkt. 2.4 hvor det heter at barnehusene «skal koordinere involverte aktører, både før, under og etter avhør». Barnehuset skal også tilrettelegge for utveksling av informasjon og felles drøfting med barneverntjenesten slik at dette sikrer et bedre grunnlag for barneverntjenestens vurdering av barnets omsorgssituasjon. Barnehusene skal sammen med barneverntjenesten (og helse- og omsorgstjenesten), også avklare og koordinere roller og ansvar i den videre oppfølging av barnet (jf. pkt. 5.3.4).

Samlet ser en altså at samhandlingen mellom barnehusene og barneverntjenesten i langt større grad er regulert i dag sammenlignet med forrige evaluering i 2012. Dette gjenspeiler også at barneverntjenestene er en viktig samarbeidspartner for barnehusene. I resten av kapitlet skal vi se på hvordan dette oppfattes og utspiller seg i praksis.

Samhandling i sakens ulike faser

Fasen frem til avhør

Hvordan erfares samrådsmøtet som samhandlingsarena?

Samrådsmøtet er ofte den første samhandlingsarenaen barneverntjenesten møter når saken starter i barnehuset. Barnehuset eller politiet sørger for at barnevernet

¹⁸ Politi og barnevern - nasjonale retningslinjer for samhandling (bufdir.no) nedlastet 24. november 2021.

inviteres til møtet der barnevernets tilstedeværelse anses nødvendig. Inntrykket er at dette er fast praksis i tilfeller hvor barneverntjenestens deltakelse anses relevant. Kun én barneverntjeneste oppga at det ikke var praksis at barneverntjenesten deltok i samrådsmøter ved barnehuset, men som sitatet nedenfor viser kan det også forekomme i enkelttilfeller.

Noen informanter fra barneverntjenesten etterlyser å bli varslet i bedre tid i forkant. Enkelte opplever også at barnehuset/politiet tar for gitt at barnevernet kan stille på veldig kort varsel, men at de likevel strekker seg langt for å stille. En barnevernansatt sier:

Før så var det liksom sånn at samrådsmøter ... en fikk i hvert fall en ukes varsel sånn at en kunne områ seg bittelitt (...). Nå har det hendt at vi får varsel om at en sak skal opp en dag før, og samrådsmøtet glemmer de å innkalle oss til. Så her er det i alle fall litt rom for forbedringer. Men det handler vel kanskje om, ja, tiden deres og. At det er kanskje politiet som ikke melder sakene fort nok. Men det byr på litt problemer, å snu seg fort og kunne sette av en hel dag, når du får varsel klokken tre dagen før.

Sent varsel kunne føre til at den som hadde best kunnskap om saken ikke kunne delta i samrådsmøtet. Dermed kunne man gå glipp av viktig informasjon i den tidlige fasen av saken. At den som møter ikke er barnets kontaktperson kan også skyldes at politiet har vurdert det som hensiktsmessig. Bakgrunnen er at kontaktpersonen kan kalles inn som vitne i saken og dermed ikke bør påvirkes av det barnet sier i avhøret. Arbeidsgruppen som utredet forslag til ny forskrift om tilrettelagt avhør, mente at dette kunne løses enten ved at en annen fra barnevernet enn barnets kontaktperson fulgte avhøret eller at politiet før avhøret sikret seg kontaktpersonens forklaring gjennom politiavhør. Justis- og beredskapsdepartementet sluttet seg til denne vurderingen, men viste da først og fremst til løsningen om at en annen enn barnets kontaktperson møter (Prop. 112 L (2014–2015) s. 101). Våre data viser at politiet i enkelte tilfeller tar avhør av barnets kontaktperson på forhånd. Vi ser også eksempler på at politiet kaller inn en annen barnevernansatt enn barnets kontaktperson, slik departementet la opp til. Denne siste løsningen skaper utfordringer både for barnevernet og for barnehuset. For barnevernet skaper det merarbeid med å finne en annen som kan følge opp saken. For barnehuset innebærer det at den barnevernansatte som deltar i samråd og ved avhør ikke er den som har best opplysninger om saken og nærmest relasjon til barnet. Flere barnehusansatte fremhever derfor kontaktpersonens deltakelse som en viktig suksessfaktor for godt samarbeid. Dette kan tilsi at politiet i større grad bør ta avhør av kontaktpersonen før avhøret i stedet for å la en annen enn barnets kontaktperson følge saken.

I samrådsmøtet bidrar den barnevernansatte for det første med informasjon av betydning for å sikre at barnet skal bli godt ivaretatt før, under og etter avhør. Barneverntjenesten bidrar her med informasjon ut fra sin kjennskap til barnet og familien de har gjennom barnevernsaken, og/ eller de videreformidler opplysninger de har innhentet fra barnehage og skole. Andre spørsmål som avklares i møtet er

hvem som skal hente barnet til avhør og hvem som kan være barnets trygghetsperson. Foruten planlegging rundt avhøret legges det også planer om det som skal skje etter avhøret. En barnehusansatt sier: «Vi spør alltid barneverntjenesten om de har en plan for hva som skal skje etter avhøret, og at de tar ansvar for gjenforening.» For det andre opplyser barnevernansatte at de under møtet gjør notater av betydning for barnevernsaken.

Noen barneverninformanter forteller at de bringer frem andre perspektiver enn politiets perspektiv i samrådsmøtet. Dette opplevde de ikke som en utfordring, men heller en erkjennelse av at barneverntjenesten og politiet har ulike saker med ulike mandat, enkelte fortalte også at barnehusansatte forsto deres perspektiv og gjerne «hang seg på».

Barnehusansatte beskriver informasjonen fra barneverntjenesten som betydningsfull, fordi den barnevernansatte sitter med informasjon om barnet og familien som er viktig for å ivareta barnet, her illustrert gjennom følgende utsagn fra en barnehusinformant:

... barnevernet er mye med i samrådsmøtene, og er en viktig aktør. Fordi det er ofte vi ikke får nok kjennskap til barnet via papir, altså de innhentede opplysningene. De som har vært inne i sakene [barnevernsakene], er de beste til å fortelle.

Selv om hovedinntrykket er at barneverntjenestene opplever det viktig å være til stede i samråd ser vi også at deltakelsen kan by på utfordringer.

For det første ser vi eksempler på at det kan oppstå *uenighet mellom barnevernansatte og politiet* om praktiske spørsmål. Det gjelder særlig spørsmålet om hvem som skal hente barnet til avhøret. Noen barnevernansatte sier de har opplevd at politiet forventer at barnevernet skal hente barnet til avhør, også der barnevernet ikke kjenner barnet fra før. En barneverninformant sier:

Mange har, (...) opplevd å være uenig (...) hvis det er snakk om at barneverntjenesten skal følge, og så har det skjedd at barneverntjenesten har sagt at «ja, men vi har ikke noen relasjon til dette barnet, hvorfor skal vi følge?» Og opplevd da å bli veldig «pusha». Altså i forhold til ja, men det skal barneverntjenesten gjøre. Og så har barnevernet sagt at «ja, men hvorfor (...) skal vi det, hvorfor skal vi bruke våre ressurser på det, det kan jo like godt hvem som helst annen gjøre».

Enkelte barnehusansatte var i noen tilfeller kritiske til at barnevernet ikke ville følge barnet til avhør. En barnehusansatt forteller at:

Barnevernet har satt hælene i bakken med tanke på det, og sagt at: «Det er ikke vårt mandat å hente barn.» De [barneverntjenesten] gjør det likevel noen ganger. Men jeg tror at en må se den problemstillingen også opp imot hvor avhøret blir tatt hen. Fordi at det medførte jo da at politiet selv må hente. Må hente, må kjøre. Da blir det plutselig mye ressurser som går på et avhør her altså.

Begge eksemplene illustrerer at spørsmålet om hvem som skal ha ansvaret for å hente barnet til avhør ikke er avklart. En annen barneverninformant forteller imidlertid at de hadde funnet frem til en løsning som barnevernet og politiet var tilfredse med, uten at løsningen ble nærmere spesifisert. Andre steder ser dette imidlertid fortsatt ut til å være et spørsmål det strides om.

For det andre ser vi at flere barnevernansatte *beskriver sin rolle som relativt begrenset* i møtene. Dette ser ut til å handle dels om at dialogen i møtet kretser om avhør og straffesak, dels om at de ikke opplever egen rolle som avklart og at særlig barnevernansatte med begrenset erfaring kan oppleve manglende anerkjennelse, først og fremst fra juristene.

Noen sier de opplever samrådsmøtet primært som et møte hvor dialogen går mellom politiet og barnehuset – mens barnevernet blir mer passive, illustrert gjennom følgende utsagn fra barnevernansatte ved to ulike barnevernkontorer:

Der har vi ikke en sånn kjempeaktiv rolle, egentlig. Jeg opplever at det er mer sånn planlegging mellom barnehusene og politiet, og skole og barnehage eventuelt, hvordan man skal gjennomføre det sånn praktisk. Og så sier jo vi noe om vår kjennskap til familien og bakgrunnen og sånn da.

Jeg føler vel egentlig at når vi var der inne så satt vi liksom ... vi var ikke så deltakende der alltid, vi var ikke det. (...) Jeg tror det handler om hvilken rolle skal vi egentlig ha der? (...) også tror jeg de er uenige om hva slags rolle vi skal ha der.

At mye av tematikken i møtet handler om å planlegge avhøret kan bidra til at barneverntjenesten opplever seg på siden, siden deres rolle er svært begrenset inn mot straffesaken. Det andre sitatet illustrerer også at barnevernets rolle ikke alltid oppleves som avklart hos de barnevernansatte og at det også kan være ulike oppfatninger blant de som deltar i møtet om hva barneverntjenestens rolle skal være. Noen barnevernansatte forteller også at de kan oppleve samrådsmøtet som uoversiktlig, blant annet når det gjelder å forstå hvem som er til stede – særlig der møtene tas på telefon eller digitalt. Bildet er imidlertid ikke entydig – andre opplever dette som uproblematisk.

Noen barnevernansatte sier de opplever seg «tatt for gitt» og «å ha en veldig liten plass» i samrådsmøtene. Flere forteller også om en opplevelse av manglende anerkjennelse:

Det er også en trygghetsgreie ikke sant, når man har gjort det noen ganger så kan jeg jo noen ganger driste meg til å si at jeg har en kommentar til et eller annet også (ler), (...) vi føler oss litt sånn nederst på rangstigen og at det ikke er vårt møte. Så det at det blir anerkjent at det vi sitter på av informasjon og vurderinger er også viktig, for det viser seg jo når vi kommer hit.

Både barnehus- og barnevernansatte rapporterer at barnevernet kan oppleve utfordringer i disse møtene. Samtidig opplever noen barnevernansatte at det var vanskeligere å komme til orde tidligere, men at muligheten for innspill er større nå. Det er særlig nyansatte som opplever det vanskelig å komme med innspill. «Jeg opplevde i siste samrådsmøte at jeg lurte på noen ting, føler at det ikke ble så godt tatt imot. At det var litt sånn, det her styrer vi.» Ifølge denne informanten var det juristen som reagerte, mens den barnehusansatte hadde større forståelse for hvorfor opplysningen var viktig for barneverntjenesten og -saken. Flere var inne på lignende erfaringer, og mente mye handlet om juristens innstilling til barneverntjenesten. Én barneverninformant fortalte at noen jurister var veldig opptatt av å inkludere barneverntjenesten, andre aksepterte at barneverntjenesten deltok uten å være spesielt inkluderende, mens hos noen jurister måtte barneverntjenesten «trenge seg på». Dette kan forstås som at noen avhørsledere definerer barneverntjenesten som «på siden» i samrådsmøtet siden hovedfokus er rettet mot avhøret og straffesaken. Også barnehusansatte ser at slike situasjoner kan være krevende for de barnevernansatte. En barnehusansatt mente det for noen kunne oppleves ganske «massivt» når den barnevernansatte fikk kritiske spørsmål fra de andre aktørene i møtet: «Og du blir ganske liten da, når du sitter og ikke vet». Dette kan reflektere manglende innsikt i og anerkjennelse fra de rettslige aktørene av de vurderingene barneverntjenesten må gjøre ut fra sitt barnevernfaglige mandat etter barnevernloven.

Noen barneverninformanter etterlyser at barnehusansatte har en sterkere styring i samrådsmøtene. Vi tolker dem i retning av at sterkere styring fra barnehusansatte ville kunne støtte opp om og dermed styrke den barnevernansattes deltakelse i møtene. Andre opplevde derimot at barnehusene hadde god styring – og opplevde seg ikke tilsidesatt i møtet. Noen barnehusansatte viser også til at de prøver å støtte den barnevernansatte i slike situasjoner, illustrert gjennom følgende:

...vi prøver i hvert fall i samråd og på ettermøter å hjelpe barneverntjenesten når de får sånn fra advokat «Ja, hvorfor har ikke dere gjort sånn?» eller de [påtalejuristene] går litt sånn hardt på, og de [barneverntjenesten] er veldig utsatt, de er litt sårbare på – jeg vet om noen barneverntjenester som ikke vil gå alene på (...) avhør fordi noen har hatt en dårlig opplevelse. Og noen er helt nye, så de er usikre, ikke sant? (...) Så jeg syns vår rolle har vært å bidra inn til barneverntjenesten, selv om de tenker at det kanskje ikke alltid er tilstrekkelig for de, men her og nå (...) så prøver vi å ha en, et ekstra øye og hånd på at de får gjort sin jobb. Uten å få for mye kjeft av avhørsleder. (Barnehusansatt)

Sitatet viser hvordan barnehusansatte er bevisste på at barnevernansatte kan oppleve å ha en utsatt posisjon i samrådsmøtet og at det både handler om å støtte den enkelte, men også å sikre at den barnevernansatte får gjort jobben sin på en god måte. Samtidig var denne informanten opptatt av at barnehuset ikke måtte opptre belærende overfor barneverntjenesten, men i stedet bidra til å løfte frem at barneverntjenesten har en viktig rolle. En barnehusansatt beskrev dette som å være «brobygger» mellom barneverntjenesten og de øvrige aktørene. At den

barnehusansatte navigerer samhandlingen mellom aktørene kan ses som en form for mellomromsarbeid.

Enkelte barnehusinformanter hadde erfart, riktignok ikke så ofte, at barneverntjenesten ikke hadde møtt til samrådsmøtet. En barnehusinformant fremholdt at dette først og fremst var et problem tidligere, men at dette er veldig annerledes nå. Informanten mente at flere barneverntjenester har innsett at de trenger den informasjonen som gis på samrådsmøtet for å opplyse barnevernsaken. Samtidig sier flere barnehusinformanter at det fortsatt er forskjell mellom barneverntjenestene i de ulike kommunene.

De barneverns- og barnehusansattes erfaringer indikerer at juristenes tidligere relativt utbredte skepsis til barnevernets deltakelse i samrådsmøter og avhør (Bakketeig et al., 2012), er svekket. Vi ser likevel spor av skepsis i noen av informantenes erfaringer. Dette kan handle om at de rettslige aktørene ikke har god nok forståelse for barneverntjenestens oppgaver og mandat, men det kan også handle om at de barnevernansatte ikke helt forstår rollen til juristene i barnehusene. Vi ser at barnehusansatte i denne situasjonen utøver en form for mellomromsarbeid i samrådsmøtet både gjennom å innta en støttende rolle overfor den barnevernansatte i dialogen med juristene og gjennom å avklare barneverntjenestens rolle i barnehuset opp mot straffesaken og barnevernsaken.

Samhandling på avhørsdagen

I avhørsfasen kan barnevernansatte være involvert som følgepersoner og/eller som bisittere i avhørsrommet. Noen barneverninformanter forteller at barneverntjenesten noen ganger er den som følger barnet til avhør, men i de fleste tilfellene er det andre personer som står barnet nærmere som følger barnet til avhør. Der en forelder er mistenkt blir barnet oftest fulgt av personer fra skole eller barnehage.

Barnevernets rolle i bisitterrommet

Mens de observerer avhøret fra bisitterrommet vurderer barneverntjenesten hva som skal være videre oppfølging av barnet etter avhør. De tar for eksempel stilling til spørsmål som; er barnets sikkerhet ivaretatt? Kan barnet returneres hjem og hvis ikke hvor skal barnet plasseres? Hva trenger barnet og familien fra barnevernet videre? Disse vurderingene gjelder barneverntjenestens oppfølging ut fra sitt mandat etter barnevernloven og gjøres ofte i dialog mellom den barnevernansatte i bisitterrommet og kollegaer på barnevernkantoret underveis mens avhøret observeres.

Flere barnehusansatte ser det som viktig at barnevernet overværer avhøret – særlig med tanke på den videre oppfølgingen av saken. En barnehusinformant forteller:

Jeg synes det er en utrolig ressurs at barneverntjenesten følger avhørene og de får den samme historien med en gang, og at vi på en måte [allerede] samme dagen (...) kan begynne å tenke eller reflektere – hva var det vi så her?

På spørsmål om hvilken rolle barneverntjenesten har i bisitterrommet svarte imidlertid enkelte barnehusansatte spontant «ingen rolle» – de skal være tause. Dette må sees i sammenheng med at barneverntjenesten har en observatørrolle i forhold til det som gjelder straffesaken. Barneverntjenesten er heller ikke blant de som har adgang til å fremme forslag om spørsmål som avhører skal stille til barnet (jf. straffeprosessloven §239 d) slik vi tidligere var inne på.

Enkelte barnehusansatte forteller at noen avhørsledere likevel tillater at barnevernansatte spiller inn spørsmål som gjelder den barnevernfaglige oppfølgingen i barnevernsaken i etterkant av avhøret, altså spørsmål som ikke relaterer seg til straffesaken. Dette varierer imidlertid fra avhørsleder til avhørsleder, slik sitatet under illustrerer:

Også er det avhengig av hvilken avhørsleder du har, for det er flere og flere avhørsledere som har tatt den utdanningen nå, og er mye mer observante på, okei, hvis ikke de fikk bekreftet noe politi (...) hvordan kan en da få nødvendig informasjon til barneverntjenesten. Og der synes jeg noen av dem har blitt flinkere på å spørre på: «Er det noe mer vi bør gå inn på her?» Når de er litt ferdig med den politibiten. Mens andre er veldig på at: «Okei, nei dette er politispor, det er derfor vi er her».

Barneverninformantene har ulike erfaringer knyttet til det å være bisitter. Flere opplever at de ble hørt og inkludert av de andre aktørene i bisitterrommet. Her ser vi tegn til at det har skjedd en endring:

Ja før var vi helt tause. Vi hadde vel egentlig, jeg husker første [avhør] jeg skulle på, da fikk jeg beskjed om at da sier du ingenting. Der må du ikke si noe. De vil ikke at du skal si noe, fikk jeg veldig tidlig beskjed om. Men jeg føler jo at jeg slipper mer til nå hvis jeg virkelig lurert på noe, eller vil ha frem noe. Det synes jeg jo. Så vi har lov til å være mer deltakende enn før. (Barneverninformant)

At det ser ut til å ha vært en dreining i synet på barneverntjenestens deltakelse hos juristene fremheves også av barnehusansatte som her:

...barnevernet får lov til å ha en vesentlig plass i bisitterrommet, det er de som i utgangspunktet eier sakene, det er jo ikke vi som eier saken, ikke sant? At barnevernet er den som... som må nesten være tilstede, og nå tror jeg nesten ikke at vi får nei når barnevernet blir invitert, men til å begynne med ...Først var det jo politi som nektet dem å være tilstede, og så har det vært en dreining til, at barnevernet ikke ønsker å være tilstede (...), til at barnevernet i større og større grad, selv om de ikke har noen barnevernsak fra før, sier at «okay, men vi kommer og så ser vi».

At barneverntjenesten defineres som å «eie» saken fortolker vi som at det er barneverntjenesten som har mandat etter barnevernloven til å gjøre de barnevernfaglige vurderingene og som har hjemmel til å sette i verk tiltak rundt barnets omsorgssituasjon, herunder fatte vedtak om akutt plassering hvis det skulle bli behov for det.

Noen barnevernansatte forteller imidlertid om mer blandede erfaringer fra bisitterrommet. Denne barneverninformanten hadde selv positive erfaringer, men hadde kollegaer som hadde mer negative:

Nye ansatte eller andre ansatte som, ja, som gjerne er usikre da, og det kan jo være hvem som helst og hvis det er en veldig komplisert sak gjerne, da kan man jo og si at «Vet du hva, det ønsker jeg å drøfte med lederen min, jeg må ta en telefon.» Og så kommer man tilbake og formidler det. Jeg har ikke hatt noen problemer med det, og har opplevd på en måte at det har vært en fin samtale og så er det interessant å høre hva alle de andre rundt bordet tenker. (...) jeg vet at noen kollegaer av meg (...) opplever det ubehagelig å være på barnehuset. Nå vet jeg jo ikke helt om det er på grunn av ... altså om det er ansatte på barnehuset eller om det er noen av de andre som er til stede rundt bordet, for det er jo en stor(...) stor gjeng som sitter der. Men de kan oppleve å få veldig sånn, jeg vet ikke jeg, de opplever at det er en sånn spydig eller krass tone i spørsmål som blir stilt til barneverntjenesten og (...) at hvis de kommer med innspill eller deler sine tanker og vurderinger at, ja,(...), det blir sett negativt på da. (...) Så det er noen som har bedt om å aldri dra alene på barnehuset, at man alltid får lov å ha med seg en kollega da (...) for å stå i, i de situasjonene (...). Det er ikke noe jeg har opplevd selv, men det er noen som har sagt det.

Erfaringene fra bisitterrommet minner mye om det enkelte barnevernansatte forteller fra samrådsmøtet. Hvilken rolle og hvor stort spillerom barnevernet får, ser primært ut til å variere etter innstillingen hos avhørslederen som leder avhøret, selv om informanten i sitatet overfor var usikker på om det også gjaldt barnehusansatte. Samtidig indikerer intervjuene en endring i retning av at barnevernet i større grad gis en mer aktiv rolle i bisitterrommet enn det som var tilfelle tidligere.

Barneverninformantene selv opplever det positivt å bli inkludert, at deres kompetanse blir verdsatt og at de føler seg som «en del av teamet». De opplever det også som en trygghet i forhold til egne vurderinger at flere har oppfattet det samme som dem selv. Sånn sett kan samhandlingen i bisitterrommet ha en trygghetsskapende funksjon for barneverntjenesten som igjen oppleves som en støtte inn mot barnevernarbeidet.

Om dialogen i bisitterrommet forteller noen barneverninformanter at de opplever å ha mer til felles med barnehusansatte enn med politiet og det er ikke rart i og med at de barnehusansatte har sosialfaglig utdanning og skal ivareta et barneperspektiv. At det er en større avstand til politiets og det strafferettslige perspektivet fremkommer også av det følgende barneverninformant sier:

Når jeg sitter på den siden av bordet så er jeg jo også frimodig og kaster frem, altså, ting som jeg tenker at kan være lurt å spørre om. Men jeg erfarer jo ganske fort at, at da har juristen, altså påtaleansvarlig har en annen måte å tenke [på]som jeg for så vidt forstår når jeg skjønner at hun skal eventuelt i retten og føre den saken ... Jeg tenker at den dialogen er likevel viktig, at vi er såpass frie at vi, vi kunne ha trengt det, men at du tok den innfallsvinkelen ... Men jeg forstår at det kanskje vil kollidere med straffesakstenkninga. Så der er det noen sånne dilemmaer som man kanskje aldri klarer å komme forbi, men det hjelper for så vidt å sette ord på dem.

Om ikke helt tydelig får informanten frem at det å tenke straffesak og barnevernsak handler om ulike perspektiver og at disse ikke alltid samsvarer. En annen barneverninformant i samme intervju er inne på hvordan hun opplevde samhandlingen med barnehusets rådgiver i bisitterrommet:

... jeg har jo følt at barnehuset er på linje, de ser mer helheten enn påtale – det er jo kun akkurat fakta, hva som kan bevises, sant, og det blir litt annet – det blir litt sånn fjernere tenkning enn, for vi legger jo masse ting i de vurderingene vi gjør da, (...) og det føler jeg barnehuset og gjør for de er, ja, de og har det blikket på veien videre da.

Enkelte barnehusansatte mener samtidig at barneverntjenesten i noen tilfeller går utover sitt mandat i bisitterrommet ved at de ber om at det stilles spørsmål som relaterer seg til barnevernsaken og ikke straffesaken. Også enkelte barneverninformanter forteller at de stiller slike spørsmål. En sier: «... jeg har ofte spurt om de kan spørre barnet åpent hvem barnet ønsker å være hos. Sånn at vi i alle fall vet barnets ønsker, og så må vi finne ut om vi kan innfri de eller ikke.» Vi har tidligere vist til at i den grad slike spørsmål kan stilles må det skje etter at avhøret om det straffbare forholdet er avsluttet og godkjennes av avhørsleder. Andre eksempler på rolleoverskridelser som trekkes frem av barnehusansatte er der barnevernet blander seg opp i måten spørsmål stilles på under avhør. En barnehusleder mener dette har sammenheng med at barneverntjenesten bruker en samtalem metode som er basert på samme metodegrunnlag som den som brukes ved tilrettelagt avhør (DCM).

Samlet gir aktørenes erfaringer indikasjoner på at barneverntjenesten har fått en noe mer aktiv rolle i bisitterrommet og at deres tilstedeværelse ikke lenger er om-diskutert. Samtidig varierer handlingsrommet for barnevernet etter den enkelte avhørsleders oppfatning av barneverntjenestens rolle. Varierende praksis hos avhørslederne kan gjenspeile manglende kunnskap om eller forståelse av barneverntjenestens rolle under avhøret. Men det kan også avspeile at det hersker en viss uklarhet i hva barneverntjenestens rolle er og skal være. At det av noen avhørsledere og ikke andre åpnes for at det stilles spørsmål til barnet om forhold som gjelder barnevernsaken kan tyde på det. Dermed blir det også vanskelig å fastslå hva som er å anse som rolleoverskridende atferd fra barnevernets side.

Oppfølging av barn og foreldre etter avhør på avhørsdagen

Barneverntjenesten gjør vurderinger rundt barnets omsorgssituasjon av betydning for barnevernsaken gjennom hele saksforløpet i barnehuset – men det er særlig i oppfølgingen etter avhør at barneverntjenesten får en sentral rolle.

Som nevnt i kapittel 3 skal det i ettermøtet etter avhøret avklares om det er behov for at barnet følges opp og ivaretas videre, og hvem som skal ha ansvaret for det. Det skal også avklares når og hvordan barneverntjenesten skal samtale med barnet om saken (jf. forskrift om tilrettelagte avhør §12). Hva som skjer i den enkelte sak vil variere fra sak til sak. En barnehusansatt beskriver diskusjonene med barneverntjenesten i disse møtene som: «et harmonisk samspill (...), eller (...) en hard diskusjon, litt ettersom.» Selv om utsagnet ble uttrykt med en fleipete tone vitner det om at synspunktene mellom barneverntjenesten og barnehuset i noen tilfeller kan være ulike.

Et sentralt tema i ettermøtet er hva barneverntjenesten tenker om barnets omsorgssituasjon og videre oppfølging i lys av avhøret. Barneverntjenestens vurdering ser ut til å være viktig også for barnehusets videre involvering i saken. En barnehusleder sier:

... på ettermøtet så er det jo ofte noe med: «Hva er det barnevernet tenker?» Fordi det er jo de som skal følge opp, i utgangspunktet når de er inne i en sak så har jo de et eget mandat der. Sånn at hva vi gjør og ikke gjør avhenger jo også en del av hva barnevernet gjør, og hva som ellers er på plass i den [barnevernsaken]. Er det en sak hvor ting er veldig på plass, så er jo det for så vidt greit. Er det en sak hvor det ikke er det, så må jo vi ta mer plass da. Så det avhenger jo veldig fra sak til sak egentlig.

Her ser vi at den barnehusansatte beskriver et mellomromsarbeid i tilfeller hvor det er behov for å «fylle hull» mellom det barneverntjenesten gjør i sin sak og det barnehuset mener bør gjøres. Enkelte barnehusansatte opplever at potensialet for samhandling mellom instansene kunne vært styrket gjennom bedre forståelse av samhandling og forholdet mellom de ulike tjenestene i ettermøtet. En barnehusinformant sier:

Det er jo påtale sitt møte, men jeg tenker at der kunne vi virkelig ha skint sammen – barnevern, barnehus, politiet – med tanke på: «Hva skjer videre fra politiet sin side? Hva tenker barneverntjenesten? Hvordan kan vi på barnehuset sammenfatte dette her og lage en plan for barnet når de drar ut herfra i ettermiddag?» Så der kjenner jeg på at vi ... det er ikke et møte som vi eier, vi har en uklar posisjon i ettermøtene, og dermed blir ikke barnets stemme, ut fra mitt barnefaglig ståsted, nok ivaretatt.

Henvisningen til at det er «påtale sitt møte» henspiller på at det er avhørslederen som har ansvaret for dette møtet i henhold til forskriften om tilrettelagt avhør. Ettermøtet tilhører formelt straffesaksporet og fungerer både som en avslutning av avhøret og en forberedelse av det som skal skje videre med barnet – møtet

befinner seg altså i skjæringspunktet mellom det straffesaks- og oppfølgingsrelaterte. Vi fortolker informanten i retning av at siden påtale «eier» møtet legger dette begrensninger på i hvilken utstrekning barneperspektivet får nok plass – et perspektiv som skal ivaretas både av barnehuset og barneverntjenesten.

De fleste barn returneres hjem etter avhøret. Der barnet har vært til avhør i følge med en forelder vil det naturlig nok være forelderen som følger barnet hjem. Ansvar for hvem som skal følge barnet hjem der barnet ikke er i følge med en forelder er ikke like klart. I de nasjonale samhandlingsrutinene for samhandling mellom politi og barnevern, er det anført at barneverntjenesten bør være til stede når barnet kommer hjem fra avhøret, men den gir ikke klare føringer for hvem som skal ha ansvaret for å følge barnet hjem (jf. Barne-ungdoms- og familiedepartementet og Politidirektoratet, 2020). I intervjuene ser det ut til at i praksis er det ofte barneverntjenesten som følger barnet hjem. Flere barneverninformanter ser dette som en helt naturlig oppgave for barneverntjenesten, og noen beskriver dette også som rutine. Dette gir barnevernet innsikt i barnets reaksjoner. Det kan også være et godt tidspunkt for barnevernet å «komme i posisjon» i forhold til familien fordi avhørsdagen kan gi en åpning for at foreldrene samtykker til videre hjelp. Enkelte barneverninformanter er imidlertid oppgitt over at det blir tatt som en selvfølge at det er barnevernet som skal gjøre denne jobben. Noen har også opplevd at det kan vanskeliggjøre relasjonen til foreldrene at barneverntjenesten er den som følger barnet hjem. Vi oppfatter likevel ikke informantene slik at barnevernet av den grunn ønsker at andre instanser skal ivareta denne oppgaven.

Enkelte barnevernansatte forteller samtidig at de i noen tilfeller opplever å bli stående veldig alene i oppfølgingen av barnet på avhørsdagen. Dette gjelder særlig der avhør av foreldre eller barn strekker seg utover kvelden. En sier:

...sånn at det – når avhøret blir ferdig og vi på en måte hadde trengt den her drøftingen (...), så var det ingen der. Da var vi – ja, det var kanskje én der som låste oss ut eller – men da følte du deg fryktelig alene.

Her hadde enkelte barnevernansatte ønsket at barnehuset og barneverntjenesten kunne ventet sammen og sammen snakket med barn og foreldre før de sendes hjem. Følgende sitat fra en barnevernansatt beskriver noen av utfordringene barnevernansatte opplever særlig der politiavhørene av foreldre strekker seg utover kvelden og hvor barn og følgepersoner må vente sammen med barneverntjenesten:

Det er ikke en god situasjon, jeg tror ikke det er veldig gode beslutninger som gjøres klokken seks. Jeg tror ikke det. Og jeg har sittet selv. Måtte steppe inn selv fordi det var ingen som kunne. Og da er det sånn, det har vi jo spurt barnehuset om, at dere bør jo være med på dette. Vi synes vi blir liksom stående veldig alene om, altså, det er greit, de har sin arbeidstid og stenger, men i utgangspunktet har vi også det. Men noen må ivareta dette. Og kan vi samarbeide om det. (...) Og snakke om: «... Hva vi har lyst til å få til, hva vi er bekymret for, og hva vi ikke er bekymret for og. Hva vi tenker er riktig for barna og familien nå.» Det er jo veldig interessante

observasjoner man gjør da. Men det er sent på dagen å gjøre gode vurderinger klokken syv og åtte. Da har de [barnevernansatte] vært på jobb siden åtte. Det er ikke bra. Så vi har et potensial for å gjøre noe bedre her. (...) Sammen med barnehuset. For vi tenker, de er viktig inni dette. De har vært med og rigget dette, de har en vanvittig god kompetanse. Det har aldri vært tvil om kompetansen til barnehuset. (...). De er dyktige på det de gjør, og vi synes de er, når samarbeidet flyter så er det bare skryt å få på kvalitet. Men det er noe sårbart over disse som drar ut over ettermiddager. (...) Det å ha med seg barnehuset her er kjempeviktig!

I situasjonen over etterlyses tettere samhandling mellom barneverntjenesten og barnehuset. Som vi var inne på i kapittel 3 har et barnehus pilotert et prosjekt med familiemøte for å bedre samhandlingen på disse punktene. Enkelte barneverntjenester var samtidig opptatt av å skille tydeligere mellom de ulike instansenes roller og mente at en overfor foreldrene bør være tydelig på at avhørsdagen og det som skjer på barnehuset er politiets og barnehusets domene. Sånn at ikke foreldrene misforstår og tror at barneverntjenesten er den som har ansvar for det som foregår på barnehuset. Derfor var enkelte kritiske når de noen ganger opplevde at det ble barneverntjenestens oppgave å informere foreldrene om spørsmål relatert til straffesaken slik følgende utsagn illustrerer:

Dette er jo gjerne sent på dagen, og da kan liksom alle gå hjem, og så må barneverntjenesten (...) formidle (...) alt (...) her fra første dagen til foreldrene. Og så blir det kanskje frustrasjon fra foreldrenes side, og det kan hende de har spørsmål som barneverntjenesten ikke kan svare på.

Også enkelte barnehusansatte tar opp spørsmål knyttet til tilbakeføring av barnet etter avhør og kan tolkes som at de ønsker mer informasjon og sterkere involvering fra barneverntjenestens side. En barnehusansatt sier:

... det kan være noen dilemmaer knyttet til det at barn kommer her på en aksjonssak. (...) og da er det gjerne barnehage eller skole som følger. (...) og barneverntjenesten, de har åpnet undersøkelsessak. (...) så det som skjer da er (...) at vi blir avhengige av barneverntjenesten i den videre vurderingen av hvordan foreldre ... altså, hva er det som skjer med disse foreldrene, skal barnet flytte hjem, skal barnet plasseres? (...) i de tilfellene så pleier vi å avtale med barneverntjenesten at når de har fått oversikt over saken og hva som skjer, og sin egen rolle og hva de skal inn og undersøke, så tar de kontakt med oss igjen. Der syns jeg kanskje at vi har en jobb å gjøre på å – altså, det er ikke alltid de tar kontakt igjen med oss, før vi begynner å purre. Og da kan det gå litt tid. Så det er noe av det vi ønsker å diskutere nå i forhold til dette med gjenforeningsarbeidet og oppfølgingsarbeidet.

En annen barnehusinformant er inne på noe av det samme og viser at det kan være utfordrende for barnehuset å få informasjon fra barneverntjenesten når avhørsdagen er avsluttet:

Jeg tror kanskje det vi oftest frustreres over da, fra barnehuset sin side, det er når (...) når barn har vært hos oss og drar hjem igjen, (...), og kanskje særlig i de sakene der (...) det [ikke] blir (...) oppfølging i (...) straffesporet. (...). Og så skal saken følges opp av barneverntjenesten. Og det å få til et godt samarbeid i det videre arbeidet, og få til en forståelse av: Hva er barnehuset sitt mandat og oppgaver? Og hva er barnevernet sitt? Noen ganger fungerer det aldeles utmerket. Det er helt strålende. Når det fungerer, er det kjempefint. Men av og til å strever vi med at vi ikke får informasjon fra barneverntjenesten, de tenker at det er ikke noe de har rett og plikt til å gjøre, å orientere oss.

Det fremgår ikke her hva slags informasjon barnehusinformanten etterlyser. Vi tolker det som et behov for nærmere informasjon om hvordan barneverntjenesten følger opp barnet og familien. Barneverntjenesten har ingen plikt til å informere barnehuset om det videre arbeidet i barnevernsaken. Etter barnevernloven har barneverntjenesten også bare adgang til å gi taushetsbelagte opplysninger når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens oppgaver (jf. Barnevernloven §6–7). Samtidig er det interessant at den barnehusansatte uttrykker en forventning om at slike opplysninger gjøres tilgjengelig. På den ene siden kan det fortolkes som et ønske om at barnehuset trår til med tiltak dersom barneverntjenestens arbeid ikke vurderes som tilstrekkelig fra barnehusets side (mellomromsarbeid), men det kan også fortolkes som at barnehuset blander seg i barneverntjenestens arbeid.

Samlet indikerer intervjuene at det fortsatt er potensial for å utvikle både samhandling og rolleavklaring mellom barnevern, politiet og barnehus i oppfølgingen etter avhørsdagen. Senere skal vi se nærmere på noen utviklingsprosjekter som har koordinert oppfølging i denne fasen som målsetting.

Samhandling i oppfølgingen av barnet og familien

To forløp – med ulike grader av samhandling

Variasjonene i saksforløpene er større i oppfølgingsfasen enn i de delene som knytter seg til straffesaken – en kompleksitet som gjenspeiler seg i samarbeidsrelasjonene. Det er imidlertid mulig å identifisere to forløp i oppfølgingsfasen; ett kjennetegnet av ingen eller lite samhandling etter at avhøret er avsluttet, og et annet preget av mer omfattende og tiltaksrettet samhandling. Som vi redegjorde i kapittel 3, omfatter barnehusenes arbeid i oppfølgingsfasen blant annet oppfølgingssamtaler, korttidsterapi og veiledning av omsorgs- og hjelpeinstanser rundt barnet. Dette kan være aktuelle tiltak inn i et slikt tiltakssamarbeid med barneverntjenesten.

I forløpet med *ingen eller liten grad av samhandling* avslutter barnehuset sin involvering etter dagen på barnehuset, og barneverntjenesten følger opp barnevernsaken uten videre samhandling med barnehuset. Enkelte barneverninformanter ser dette som en naturlig følge av at barneverntjenesten er den

instansen som har hovedansvaret for den videre oppfølgingen. En barneverninformant peker ut politiet som den de samhandler med etter at saken er avsluttet i barnehuset: «Ja, for etter at vi er ferdig her, så reiser vi jo hjem, og da snakker vi med politiet om hvordan deres etterforskning går, og så har ikke vi noe mer kommunikasjon med barnehuset.» En annen barneverninformant forklarer at de opplever at de har god kontroll på den videre oppfølgingen og har ikke behov for videre samarbeid med barnehuset. Dette barnevernkontoret hadde lite samarbeid med barnehuset.

Der samhandlingen er liten er det samtidig noe kontakt mellom tjenestene. Selv om saken som sådan er avsluttet fra barnehusets side, altså at barnehuset ikke har avtalt videre oppfølging av barnet ved barnehuset, ser vi at barnehusene ofte «henger på» og forsikrer seg om at ikke noe glipper når den videre oppfølgingen av barnet skjer i regi av barneverntjenesten alene. Ofte tilbys barneverntjenesten å ta kontakt med barnehuset hvis barneverntjenesten trenger noe. Her ser vi altså at barnehuset driver mellomromsarbeid og forsikrer seg om at noe ikke glipper. Følgende illustrerer disse sakene:

Men ofte så blir resultatet at vi tenker at: «her skal barneverntjenesten ha hovedansvaret i oppfølgingen.» Sånn at vi ikke nødvendigvis blir de som følger opp barnet, men vi sørger jo for at barnet skal være ivaretatt ved at vi sier: «her følger barneverntjenesten opp, her er det sendt en henvisning til BUP». Men i mange av disse sakene ender det jo opp med at vi ser dem [barneverntjenesten] avhørsdagen, snakker litt med dem da, kommuniserer med barneverntjenesten i etterkant for å høre hvordan det har gått, og da kan vi tilby, «Ja, om dere trenger noe, så si ifra.» Det sier vi jo ofte til barneverntjenesten. «Hvis det er noe vi kan bidra med, så rop ut!» Men så skjer det ikke noe mer fra vår side da. (Barnehusinformant)

I mange tilfeller tar også barnehuset kontakt med barneverntjenesten i etterkant og ber om status. Flere barnevernansatte beskriver barnehusene i denne sammenheng som proaktive og «på tilbudssiden», illustrert gjennom følgende utsagn fra en barneverninformant:

... det syns jeg de [barnehuset] er veldig flinke på, å tilby noen typer bistand fra barnehuset også. Selv om de vet at vi skal sette i gang det og det nå, så sier de: «vi har også det». Og i hvert fall i sakene mine, så ringer de opp i ettertid og på en måte maser på seg arbeid nesten.

At barnehuset peker på egne oppfølgingstilbud i tilfeller hvor de vet at barneverntjenesten allerede tilbyr tiltaket er interessant fordi det kan tolkes som en form for «promotering» av eget oppfølgingstilbud fra barnehusets side. At barnehuset tilbyr bistand betyr imidlertid ikke at den tas imot. Som en barneverninformant sier:

De sier jo at vi må bare ta kontakt og sånn, det gjør de jo, jeg opplever at de kanskje er på tilbudssiden, men jeg tror ikke at vi alltid benytter oss av det, fordi hverdagen på en måte bare går, ja sakene er liksom litt ferdig.

Jeg tror at vi kan egentlig benytte oss mer av den. Så det handler jo litt om oss også da, sånn sett.

En annen informant opplevde at barnehuset var på tilbudssiden, men at hun hadde for lite informasjon om tilbudet. At barnevernet har liten kunnskap om barnehus-tilbudet kan skyldes at barnehuset ikke i tilstrekkelig grad har lyktes å informere om tilbudet til andre deler av tjenesteapparatet, men også at det er mange nyansatte og mye gjennomtrekk blant ansatte i barneverntjenesten. Selv om erfaringene altså er forskjellige fremstår det som mer vanlig at barnehusene tar kontakt med barneverntjenesten enn at de ikke tar kontakt.

Noen barneverninformanter forteller at barnehusansatte når de tar kontakt forteller om sine vurderinger av barnets oppfølgingsbehov. Dette gir den barnevernansatte mulighet til å drøfte sine tanker om barnets oppfølgingsbehov – denne utvekslingen beskrives av barnevernansatte som nyttig og trygghetsskapende.

Flere barnehusinformanter ønsker mer kontakt med barnevernet i denne fasen. Samtidig peker de på at barnehuset ikke har noe mandat til å vite hvordan det går med barnet over tid etter at saken er avsluttet i barnehuset. En sier:

Men siden vi ikke har noe mandat eller forpliktelse – jeg syns egentlig vi skulle hatt en forpliktelse til å rapportere hvordan det går med ungen nå etter to måneder. For vi har ikke noe garanti for at vi eller barnevernet eller noen andre virkelig har gjort det vi skal gjøre. Men vi har ikke noe formelt mandat til å etterspørre det hos barnevernet.

Dette var også en frustrasjon fra barnehusenes side i forrige evaluering. Intervjuene tyder likevel på at barnehusene nå får mer informasjon om hva som skjer med barnet og familien etter at barnehuset er ferdig med saken, selv om dette ikke gjelder alltid og alle barneverntjenester.

Det andre og mer tiltaksrettede forløpet er preget av større grad av samhandling mellom barnevernet og barnehuset i den videre oppfølgingen av barnet. Her ser vi at barneverntjenesten og barnehuset samhandler gjennom konkrete oppfølgningstiltak ved at barnevernet bruker barnehusets tilbud som hjelpetiltak i sin sak, eller at barnehuset deltar inn i fora som ledd i barnevernsaken. Det kan for eksempel handle om at barnet (i noen tilfeller også familien) får tilbud om oppfølgingssamtaler på barnehuset i etterkant av avhøret eller at barnet deltar i gruppetilbud i regi av barnehuset. For noen blir imidlertid reiseavstand et hinder for videre oppfølging på barnehus. I så fall kobler barnehuset på andre hjelpeinstanser som BUP, helsesøster eller familievern. Enkelte barnehusansatte har deltatt i reflekterende team eller i ansvarsgrupper som ledd i barnevernets oppfølging. Et overordnet inntrykk er at barneverntjenesten i slike tilfeller trekker barnehuset inn, i den hensikt å gi legitimitet og faglig tyngde overfor foreldre og andre profesjonelle instanser i saken, for eksempel BUP. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Tjenestene samhandler også gjennom felles møtefora. Barnehuset kan for eksempel invitere barneverntjenesten inn i såkalte samråd 2-møter. I henhold til retningslinjene for barnehusene bør: «...barnehuset, helsepersonell som har gjennomført medisinsk undersøkelse, barneverntjenesten, helse- og omsorgstjenesten og politiet innkalles» (jf. 5.3.5.1). Målsettingen er å planlegge og koordinere spørsmål rundt den videre oppfølgingen av barnet. Intervjuene indikerer at disse møtene gjennomføres i relativt begrenset utstrekning fordi barnehusene ofte møter motbør hos politiet i å delta i slike møter. Etter retningslinjene er ikke politiets tilstedeværelse et krav, samtidig viste enkelte barnehusinformanter til at samråd 2 gjennomføres i liten utstrekning fordi politiet ikke prioriterer slike møter på grunn av stramme ressurser i politidistriktet. Flere barnehusansatte fremholder at samråd 2 bør gjennomføres i større utstrekning enn det som gjøres i dag. Samtidig ser en at i tilfeller hvor de ikke gjennomføres, arrangeres samarbeidsmøter hvor politiet ikke deltar.

Ved begge forløp hvor det forekommer samhandling ser det ut som at barnehuset brukes av barneverntjenesten som en sparringspartner i vurderingen av hva som skal skje videre i saken. En barnehusinformant beskriver dette slik:

Noen ganger er det [mye] samarbeid (...) med barneverntjenestene, der vi blir brukt som drøftingspartner, sparringspartner. Jeg opplever at (...) [de] kan bruke oss litt sånn når de trenger litt argumenter i diskusjoner inn i sin egen arena. Og at det kan være godt å ha noen andre å snakke med om hva som kan være lurt. Dette med forståelse av vold og seksuelle overgrep. Altså (...) det er mye oppfølging og veiledning, også tror jeg vi veileder mye uten at vi egentlig er klar over at det er det vi gjør.

Samarbeidet kan innebære at barnehuset gir barneverntjenesten råd om hvordan de bør kommunisere med BUP, eller bistår med rådgivning til barnets forelder om hvordan en forelder bør snakke med barnet sitt om volden. Her får barnehuset en rådgivende rolle i forhold til barneverntjenesten der barnehusets spisskompetanse på vold og overgrep blir sentral. Dette er det vi tidligere har betegnet som indirekte arbeid (jf. kapittel 3).

Men det kan også handle om en felles drøfting om hva oppfølgingen av barnet bør være. Her har samarbeidet større preg av gjensidighet:

Der barnevernet også er [inne i saken], så må man jo rett og slett bare avtale: «Hva gjør dere videre, og hva gjør vi her?» Jeg tenker i hvert fall ofte at akkurat det med å kartlegge, hvis de [barna] forteller om (...) opplevelser, og har noen symptomer som gjør at man tenker at det kanskje handler om det de har opplevd. At det kan være naturlig å ha en kartlegging med tanke på psykisk helse (...). Mens barnevernet gjør sin undersøkelse og ser på liksom totalsituasjonen og, at man deler da. Også er det geografiske utfordringer og litt forskjellige sånne ting som også spiller inn. Men i utgangspunktet er i hvert fall det en måte å tenke på. (Barnehusinformant)

Flere barnevernansatte opplever barnehuset som veldig flinke til å drøfte oppfølgingen de kan tilby barnet i etterkant med barneverntjenesten. En av disse informantene beskrev samarbeidet med barnehuset som: «ryddig, fint og veldig nyttig». En barnevernansatt etterlyste imidlertid bedre dialog med barnehuset og opplevde at det var barneverntjenesten som måtte kontakte barnehuset der barnet var til oppfølging – hun opplevde det ikke ofte at barnehuset tok kontakt med barneverntjenesten.

Hvorfor er samhandling viktig for barnehuset og barnevernet i oppfølgingsfasen?

Barnehuset og barnevernet oppgir flere grunner til at det er viktig å samhandle i oppfølgingsfasen. Dels handler det om *koordinering*; det er viktig å vite hva den andre instansen gjør, slik at tjenestene er samkjørte i møtet med familien, men samarbeid mellom instansene kan også bidra til å komme *i posisjon* til å hjelpe. Både barnehus- og barneverninformanter sier at foreldre ofte oppfatter barnehusansatte som en mer nøytral instans enn barneverntjenesten. En barnehusansatt beskriver denne posisjonen slik:

Og samarbeider vi med barneverntjenesten så kan det noen ganger være sånn at de [foreldrene] i hvert fall ikke ønsker barneverntjenesten inn. Men vi kan få lov, og barneverntjenesten sier [til foreldrene] at: «det er lurt, for det trenger barna deres og det trenger dere», og der kan barnehuset komme inn, for vi er tryggere enn barneverntjenesten

Samtidig har noen barneverninformanter også erfart at foreldre kobler barnehuset til straffesaksbehandlingen, og dermed ikke opplever dem som en nøytral instans. En informant hadde hatt problemer med å få foreldresamtykke til at et barn kunne delta på barnehusets gruppetilbud fordi den mistenkte forelderen tolket det å samtykke som å innrømme skyld. Barnehusets kobling til straffesaken kan dermed i noen tilfeller være et hinder for å rekruttere til hjelpetilbud.

Vi ser også at barneverntjenesten på ulike måter har nytte av barnehusets kompetanse inn i barnevernsaken. Dels blir barnehusets kompetanse brukt som en form for *kvalitetssikring*. Dette kan både ha betydning for barneverntjenestens arbeid med familien, men også med barneverntjenestens samarbeid med andre instanser, for eksempel BUP – ved at samhandling med barnehuset gir barneverntjenesten mer faglig tyngde slik de selv beskriver det og bidrar til å understøtte barnevernets egne vurderinger. Som en barnevernansatt sier: «...sånn at det ikke er bare våre vurderinger som ligger her, men at vi (...) kan vise til barnehuset sin vurdering (...) det er jo veldig mye verdt.» Denne informanten var også opptatt av den ekstra tyngden som ligger i at flere faginstanser gjør likelydende vurderinger ut fra ulike fagperspektiv. Hun mente dette bidro til å styrke konklusjonene. Dette handler om å gi vurderinger og beslutninger legitimitet.

Hensynet til å sikre koordinert oppfølging, at viktige perspektiver blir ivaretatt, samt faglig tyngde og legitimitet er altså grunner som gis for at samhandling i denne fasen er viktig. Samtidig oppgir flere ansatte ved både barnehusene og barnevernet at de hadde ønsket mer og et tettere samarbeid i oppfølgingsfasen.

Samhandling på tvers av faser – arbeidsdeling og rolleforståelse

På spørsmål om barneverntjenesten og barnehusene opplever å «tråkke i hverandres bed» svarer de fleste barnehus- og barneverninformanter at de opplever at instansene snarere utfyller hverandre. Noen barneverntjenester sier også at de opplever arbeidsdelingen mellom barnehuset og barneverntjenesten som avklart.

Intervjuene gir samtidig indikasjoner på at rolleoverskridelser forekommer. Dette handler ikke nødvendigvis om at grensene mellom tjenestenes ansvarsområder formelt er uklare, men om at tjenestene i enkelte tilfeller opererer utover sine ansvarsområder eller oppfattes på en slik måte. Eksempler på dette rapporteres hos begge informantgrupper. Vi har tidligere vist at enkelte barnehusansatte har rapportert at barneverntjenesten har overskredet sin rolle i bisitterrommet, for eksempel ved å blande seg inn i måten spørsmål blir stilt i avhøret, noe som ligger utenfor barneverntjenestens ansvarsområde. Intervjuene gir også klare indikasjoner på at rolleoverskridelser også skjer andre veien – at barnehusansatte blander seg inn i spørsmål som ligger under barnevernets domene. Dette gjelder særlig spørsmålet om barnet kan returnere hjem etter avhøret eller om barnet bør plasseres utenfor hjemmet – et spørsmål som hører inn under barneverntjenestens ansvarsområde. En barnehusleder beskriver dette slik:

Det handler kanskje om manglende forståelse [hos barnehusansatte] for at ikke de [barnevernet] plasserer barnet, for eksempel, hvis de har tenkt det. Og kanskje måten man har formidlet det på eller, det har vært noen litt sånn klønete samarbeidsformer der tror jeg, gjennom årene. Som handler da, tror jeg, om manglende kunnskap om barneverntjenesten, rett og slett.

At barnehuslederen peker på manglende kunnskap om barneverntjenesten er interessant i lys av at mange barnehusansatte har sosialfaglig bakgrunn – noe som skulle tilsi at de hadde god kjennskap til barneverntjenesten. Enkelte barnehusansatte forteller at uenighet om barnas omsorgssituasjon kan oppstå ganske ofte og bidra til konflikt i samarbeidsrelasjonen:

Og vi havner jo i klinsj med barnevernet relativt ofte, fordi vi sier at: «Her ville ikke jeg sendt barnet hjem, ut fra det jeg har erfart i dag.» Og da kan vi få en reaksjon fra barnevernrepresentanten som er her. Og det kan komme klager i etterkant, at det er ikke noe kjekt å komme til barnehus, for vi blander oss inn i det meste.

Noen barnehusinformanter sier samtidig at de er blitt bedre på å forstå barneverntjenestens rolle og ikke formidle forventninger til barneverntjenesten på områder som ligger under barneverntjenestens domene, samtidig som noen barnehusinformanter også sier at de fortsatt har en vei å gå.

Dette handler ikke bare om at barnehuset beveger seg inn på barnevernets ansvarsområde gjennom å ha meninger om omsorgsspørsmålet – men om at barneverntjenesten opplever at barnehusansatte prøver å instruere dem. En barnevernansatt sier for eksempel:

...som regel så blir vi enige om det, hva som skal gjøres. Jeg drøfter det med den som er ansvarlig her i barnevernet, om hva en ser for seg. Også har barnehuset innspill med tanke på det. Som regel går det greit, men av og til så merker vi at vi har ulike roller og ulike posisjoner, og kanskje av og til så har det gått over i at en [barnehuset] utøver litt instruksjoner (...). Vi [barneverntjenesten] sitter da med hva vi *bør* gjøre.

Noen barnehusinformanter peker samtidig på at nettopp fordi barnehuset ikke kan instruere barneverntjenesten blir det å opparbeide en god samarbeidsrelasjon til barneverntjenesten viktig. Som en barnehusinformant sier:

Vi kan jo ikke, vi har jo ikke noe mandat for dem, vi kan jo ikke si noe som helst eller pålegge noe som helst. Så det handler jo om å få til en god samarbeidstone, gode relasjoner, og en god forståelse. Også sitter vi jo på, heldigvis, det er jo de og vi som har det barnefaglige blikket. Så der kan vi jo møtes godt da.

Måten barnehusinformantene snakker om rolleoverskridelser i sin egen tjeneste i samarbeidet med barneverntjenesten kan tyde på at de har en bevissthet rundt dette. Både barnehus- og barneverninformanter fremhever at det er viktig at instansene jobber innenfor sine rammer og har respekt for hverandres roller. Intervjuene viser også at flere barnehusansatte er svært bevisste i samhandlingen med barneverntjenesten. Å ha en god tone, å være ydmyk, ikke belærende, være spørrende, samt å vise smidighet i kommunikasjonen med barnevernet, nevnes som viktig for å ivareta en god relasjon, her illustrert gjennom utsagnet til en ansatt ved et barnehus:

Vi har vært veldig forsiktige med å ikke bruke ord som opplæring eller veiledning i forhold til barneverntjenesten. Det har vært noe av det som har vært med å skape (...) et anstrengt klima i noen saker i forhold til noen barneverntjenester. Altså at de kan oppfatte barnehuset som en slags besserwisser eller ... og nesten kontroll, ikke sant. Så den ønskelige posisjonen å være i, det er jo samarbeid med barneverntjenesten, så vi kan bidra med det vi har som er i tid veldig avgrenset i forhold til barnets liv. (...) Det er de [barnevernet] som gjør den store jobben ...

Utsagnet er interessant på flere måter. Ydmykheten og forsiktigheten som kommer til uttrykk fra barnehusenes side kan forstås i lys av hvordan disse instansene er

posisjonert i forhold til hverandre ut fra sine ansvarsområder. Begge instanser har som oppgave å ivareta barna og å gjøre sosialfaglige vurderinger – ut fra to ulike utgangspunkt – barnehusene ut fra sitt mandat om å ivareta oppfølging av barnet etter avhør, og barneverntjenesten med utgangspunkt i barnevernsaken som ofte vil omfatte et mer langsiktig oppfølgingsansvar. Samtidig ser vi av sitatet at barnehuset er forsiktig med å opptre på en måte som kan oppfattes som dominant eller kontrollerende i forhold til barneverntjenesten i samhandlingen. Ord som «opplæring» og «veiledning» kan bidra til at barnehuset oppfattes som å innta en dominant posisjon. Relasjonsarbeidet barnehusene investerer kan tolkes som en måte å sikre at det ikke oppstår en ubalanse i samhandlingen mellom tjenestene i den forstand at den ene tjenesten stiller seg i en dominant posisjon i forhold til den andre. Med andre ord at en viss balanse eller symmetri i maktforholdet mellom tjenestene er en forutsetning for at samarbeidet skal fungere godt.

Det partene opplever som rolleoverskridelser kan også forstås i en slik kontekst. Slik vi ser det kan det enkelte informanter oppfatter som rolleoverskridelser handle både om at den ene instansen (barnehuset) beveger seg inn på den andres (barneverntjenestens) ansvarsområde slik vi har sett i forhold til spørsmålet om omsorgsovertakelse. Formelt sett er det ingen overskridelse at barnehuset har meninger om barnet bør returnere hjem eller ikke. Tvert imot kan slike vurderinger være nyttige for barneverntjenesten å ha med seg inn i sin vurdering når den skal ta stilling til spørsmålet – selv om enkelte barnehusinformanter sier de er tilbakeholdne med å mene noe om dette. Det er først når barnehuset ønsker eller oppfattes som å ville bestemme eller «instruere» barneverntjenesten at dette er å anse som en overskridelse. Og det er i slike tilfeller det påvirker samhandlingen negativt.

Samtidig rapporterer både barnehusinformanter og noen barneverninformanter at de opplever at barnehusene har en bedre rolleforståelse i samarbeidet med barneverntjenesten nå enn før. At barnehusene gir uttrykk for en bevissthet om hva som kan oppfattes som grenseoverskridende, og jobber aktivt for å sikre en god relasjon til barneverntjenesten kan tale for det.

Samarbeidsavtaler og utviklingsprosjekter

Samarbeidsavtaler

Mange barnehus forholder seg til et stort antall barneverntjenester. For eksempel oppgir ett barnehus å ha 43 kommuner i sitt geografiske nedslagsfelt. Dette tilsier at samarbeidsavtaler kan være viktig. Imidlertid viser våre data at nesten ingen barnehus har samarbeidsavtaler med barneverntjenesten, til tross for at dette har vært et krav om slike avtaler i barnehusenes retningslinjer siden 2016 (jf. pkt. 4.4). Ett barnehus har etablert et samarbeid med barneverntjenestene forankret i en lokal samarbeidsrutine mellom politi og barnevern.

Ifølge barnehusinformantene var det flere årsaker til at avtalene ikke var ferdig utarbeidet, blant annet Covid-19 pandemien og Bufdir og PODs arbeid med nye

retningslinjer for samhandling mellom politi og barneverntjenesten ved bekymring om vold og/eller seksuelle overgrep mot barn. Disse retningslinjene ble publisert på nettet i november 2019 (vår datainnsamling pågikk høsten 2020-og i starten av 2021). Mye tyder på at barnehusene og barneverntjenestene har avvartet, slik at disse retningslinjene kunne danne grunnlaget for lokale avtaler. Enkelte viser også til at barneverntjenesten har ønsket at arbeidet settes på vent. Dette kan ha sammenheng med at barneverntjenesten har vært ekstra belastet under Covid-19 pandemien. Opplysninger fra barnehusene indikerer også at slike avtaler flere steder er under utvikling i samarbeid med kommunene.

Metodeutvikling/utviklingsprosjekter

Til slutt skal vi trekke frem noen eksempler på utviklingsprosjekter som pågår i barnehusene og hvor formålet er å fremme bedre samhandling med barneverntjenesten.

Flere barnehus er opptatt av å systematisere arbeidet i oppfølgingen av barn og foreldre etter avhør, og noen barnehus har iverksatt prosjekter med dette som formål. Et eksempel er et prosjekt om såkalte «familiemøter» som vi beskrev i kapittel 3. Prosjektet er utviklet ved barnehuset i Oslo hvor målsettingen er å bedre ivaretagelsen av barn og unge og å bidra til bedre avklaring av de ulike instansenes roller og ansvar i fasen etter det tilrettelagte avhøret. Prosjektet er evaluert med lovende resultater.

Et annet eksempel er et prosjekt om familiemøter i saker der barn har vært utsatt for, eller vært vitne til vold i hjemmet. Prosjektet er et samarbeid mellom barnehuset i Trondheim og barneverntjenestene i alle omkringliggende kommuner, og har blant annet som siktemål å redusere risikoen for systempåført traume som følge av straffesaken/den strafferettslige prosessen. Særlig aksjonssaker kan oppleves dramatiske og hvor det er risiko for at prosessen kan virke traumatiserende.

Metodikken er delt i tre faser. Del 1 består av en samtale mellom barnehuset, barneverntjenesten og foreldrene 3–7 dager etter avhøret. Her får foreldrene blant annet informasjon om hva vold er og hvordan den påvirker barnet og som kan gi foreldrene bedre innsikt barnets eventuelle reaksjoner. I del 2 har barnehuset og barneverntjenesten en felles samtale med barnet om hvordan barnet har erfart avhørsdagen hvor det snakkes om symptomer og reaksjoner, mens del 3 handler om planlegging av hva som kan gjøres videre fra barnehusets og barneverntjenestens side. Til slutt gjennomføres det en felles samtale med familien.

Begge prosjekter er eksempler på utviklingsprosjekter som kan bidra til økt gjensidig forståelse for hverandres mandat, en bedre rolleforståelse – og hvor dette samlet kommer brukerne til gode.

Enkelte barnehusledere nevner også såkalte case reviews eller saksgjennomgang som en måte å kvalitetssikre den tverretatlige samhandlingen på – et tiltak som er inspirert av amerikanske Child Advocacy Centres. Denne typen virksomhet

er relativt nystartet eller i planleggingsfasen. Slik kvalitetssikring omfatter en retrospektiv gjennomgang av barnehussaker med sikte på å se hva som har fungert bra eller mindre bra. Slike gjennomganger kan også være nyttig for å identifisere svakheter i samhandlingen med andre instanser, herunder barneverntjenesten, og sånn sett være viktig for å bedre samhandlingen mellom tjenestene.

Oppsummering

Fremstillingen viser at barneverntjenesten er en sentral samarbeidspartner for barnehusene, både i forberedelses- og avhørsfasen, men særlig i oppfølgingsfasen. Samtidig har vi sett at omfanget av samarbeid og samarbeidsklima med barneverntjenestene varierer mellom kommunene og ofte er personavhengig. Overordnet fremstår samarbeidet mellom tjenestene i stor grad som saksrettet, preget av variasjon ut fra behovene i den enkelte sak. En felles målsetting om at barnet blir ivaretatt, og at barneverntjenesten er den instansen som etter barnevernloven har ansvaret for å ivareta barnets omsorgssituasjon gjennom oppfølging av barnevernsaken, er begrunnelser som gis for at barnehusene ser samarbeid med barneverntjenesten som særlig viktig. For barneverntjenesten oppleves samarbeidet med barnehusene som viktig for å få opplysninger av betydning for barnevernsaken. Barnehusene oppleves som en viktig samtalepartner i vurderinger av den videre oppfølgingen av barnet. Barnehusenes kompetanse oppleves som nyttig for å kvalitetssikre barneverntjenestens vurderinger, men også for å skape legitimitet i arbeidet mot familien og andre faginstanser. For øvrig har vi sett at:

- Enkelte barneverntjenester opplever å bli innkalt med for kort varsel til samrådsmøtene. Det oppleves også problematisk for barnehuset og barneverntjenesten når politiet ikke godtar at barnets kontaktperson er den som møter på barnehuset fordi kontaktpersonen kan bli innkalt som vitne. Dette skaper merarbeid og hindrer at den personen som har best kunnskap om og nærest relasjon til barnet er den som deltar i saken ved barnehuset.
- Barneverninformantene rapporterer om ulike erfaringer i samrådsmøter og i bisitterrommet under avhør. Flere barnevernansatte opplever å få fremmet sine synspunkter på lik linje med de andre aktørene. Andre opplever sin rolle som passiv, uavklart og lite anerkjent i dialogen med straffesaksaktørene (politiet, jurister). Dette gjelder særlig nyansatte og ansatte med kort fartstid. Barnehusansatte prøver å støtte barnevernansatte i slike situasjoner. Det er samtidig klare indikasjoner på at slike situasjoner var vanligere før. At barneverntjenestens rolle er blitt mer regulert kan synes å ha bidratt til bedring.
- I oppfølgingsfasen identifiserte vi to hovedløp – ett løp med ingen eller lite samhandling og ett mer tiltaksrettet samarbeid. Ved begge forløp fremstår barnehusene i utgangspunktet «på giversiden» med sikte på barneverntjenestens videre oppfølging. Forløp med ingen eller lite samhandling så vi der barnehuset opplevde at barnet fikk tilstrekkelig oppfølging av barneverntjenesten, at barneverntjenesten ikke så behov for barnehusets tilbud, eller at barneverntjenesten

ikke hadde tilstrekkelig informasjon om barnehusets tilbud. I den tiltaksrettede samhandlingen fikk barnet oppfølging ved barnehuset eller den barnehusansatte ble trukket inn i barnevernets arbeid.

- Både barnehusene og flere barneverntjenester ønsker seg mer samarbeid i oppfølgingsfasen med sikte på å sikre koordinert oppfølging. Barnehusenes kompetanse oppleves som nyttig for barneverntjenesten for å styrke den faglige tyngden og legitimiteten i barneverntjenestens vurderinger i møte med familier og andre faginstanser. Noen barneverntjenester etterlyser en sterkere involvering av barnehuset etter at avhøret er avsluttet og barnet skal tilbakeføres til foreldrene. Barnehusene ønsker seg mer informasjon om barneverntjenestens oppfølging etter at saken er avsluttet på barnehuset.
- Begge instanser rapporterer om rolleoverskridelser i samarbeidet. Noen barnehusansatte har opplevd at barneverntjenesten har blandet seg opp i hvordan spørsmål blir stilt under avhør. Det er imidlertid mer utbredt at barneverntjenester opplever at barnehusene blander seg opp i spørsmål om barnet skal returnere hjem etter avhør. Barnehusene er samtidig bevisste på at dette representerer rolleoverskridelser, og begge instanser rapporterer om at barnehusenes rolleforståelse er blitt bedre.
- Nesten ingen barnehus har samarbeidsavtaler med de kommunale barneverntjenestene, men flere steder er slike under arbeid. Covid-19 pandemien og at flere har avventet de nasjonale retningslinjene for samhandling mellom politi og barneverntjenesten er årsaker til at avtalene er forsinket.
- Det pågår utviklingsprosjekter ved et par barnehus med sikte på å styrke samhandlingen med barneverntjenesten i arbeidet med familier til barn som har vært til avhør. Ett av disse er (internt) evaluert med lovende resultater.

9 Barnehusene under Covid-19 pandemiens første fase

Introduksjon

I dette kapitlet belyser vi hvordan barnehusene håndterte situasjonen under den første fasen av Covid-19 pandemien i Norge. I likhet med for det øvrige tjenesteapparatet som jobber med ivaretagelse av utsatte barn (se f.eks. Tveito, 2021), skapte pandemisituasjonen nye utfordringer for barnehusene. Hvilke utslag disse utfordringene hadde for barnehusenes virksomhet og praksis, samt hvorvidt pandemien spilte inn på allerede kjente utfordringer, og/eller bidro til nyttig læring, er det vi skal se på her.

Først tar vi for oss hvordan barnehusene responderte de to første ukene etter den første nasjonale nedstengningen ble iverksatt fra midten av mars 2020 – dvs. i den umiddelbare omstillingsfasen. Deretter belyser vi hvordan barnehusarbeidet ble preget i tiden etter disse ukene. Her fokuserer vi både på de ulike fasene i det saksrettede arbeidet og andre deler av barnehusenes virksomhet. Vi undersøker videre hvorvidt pandemi-situasjonen påvirket omfanget av rettsmedisinske undersøkelser, og om den hadde noen innflytelse på barnehusenes relasjon til styrende aktører og samarbeidet med politiet lokalt. Avslutningsvis oppsummerer vi hvilken eventuell lærdom barnehusene har trukket av disse erfaringene.

Kapitlet bygger på telefonintervjuer med lederne ved alle landets barnehus i perioden 15.mai-4.juni 2020. Det vil si at erfaringene vi beskriver bygger på tiden fra nedstengningen 12. mars til og med nevnte tidsrom.

Bakteppe: stengte barnehager og skoler og strenge smittevernstiltak

12. mars 2020 stengte myndighetene store deler av samfunnet ned for å forhindre spredning av Covid-19-viruset. I løpet av få dager ble barnehager, skoler, skolefritidsordning og fritidsaktiviteter stengt. Det betød at de fleste barn i barnehage- og skolealder over lengre tid befant seg hjemme hele dagen, sammen med foreldre som måtte omstille seg til en annerledes hverdag. Nedstengningen førte til en massiv bekymring fra fagfolk for situasjonen til de såkalt sårbare barna (jf. Statusrapport 1, Bufdir 20.04.2020). Særlig var man bekymret for barn i familier der vold og overgrep allerede var et problem. Man fryktet også at den krevende situasjonen flere foreldre befant seg i med permitteringer og usikkerhet om fremtiden kunne utløse vold og overgrep overfor barn som ikke tidligere var utsatt. Uroen ble forsterket av at barnehagene og skolene var stengt, ettersom det ville bli vanskeligere for barnehageansatte, lærere og andre profesjonelle voksne å

fange opp slike situasjoner. Bekymringene var altså rettet direkte mot barnehusenes kjernemålgruppe; volds- og overgrep utsatte barn.¹⁹

Samtidig med nedstengningen ble det også innført en rekke inngripende smittevernstiltak som la føringer for barnehusenes driftsmuligheter. Blant annet kom det begrensninger på antall mennesker som kunne befinne seg i et lokale samtidig, krav til avstand mellom mennesker innendørs og utendørs, og begrensninger på reisevirksomhet. I tillegg kom retningslinjer om renhold.

De første to ukene

Unntakstilstand

De første to ukene etter nedstengningen ble gjennomgående beskrevet som kaotiske og arbeidskrevende «annerledes-uker» av lederne ved barnehusene. Flere fortalte at de aldri noensinne hadde jobbet så mye eller hardt som de gjorde i denne omstillingsperioden. Situasjonen var ikke bare ukjent og uavklart for barnehusene selv, men også for samarbeidspartnere som politi og barnevern, helse og øvrig tjenesteapparat. Med unntak av ved ett barnehus forelå det heller ingen beredskapsplaner for en slik type krise.

Ved flertallet av barnehusene ble det enten ikke gjennomført, eller kun gjennomført noen få avhør de første to ukene. Oppfølgingsarbeidet ble også satt på vent, med unntak av i saker der det ble ansett som prekært å følge det planlagte løpet. I mange av de øvrige sakene der oppfølgings- eller behandlingssamtaler var planlagt, ringte rådgiverne til barn og foreldre for å orientere seg om hvordan de hadde det og ved behov gjorde noe oppfølging via telefon. Med enkelte unntak ble altså alle fysiske møter utsatt.

Flertallet av de ansatte hadde hjemmekontor i denne fasen, men det varierte mellom barnehusene om dette gjaldt alle ansatte eller om noen få ansatte fortsatte å arbeide fra barnehuslokalene. De fleste barnehusene var i utgangspunktet godt utstyrt med bærbare pc-er og mobiltelefoner. Dette gjaldt særlig barnehusene med underavdelinger som i «normalsituasjon» forutsetter reising, men også andre barnehus. Der antallet bærbare pc-er ikke var tilstrekkelig, ble dette løst i løpet av kort tid.

Forberedelser til gjenopptrapping av drift og prioritering av kjernevirksomhet

Hovedfokuset hos lederne den første tiden var å få på plass rammer som muliggjorde drift i tråd med gjeldende smittevernregler. Dette omfattet for eksempel å gjøre vurderinger knyttet til bruk og utnytting av lokaler, antall avhør som kunne foretas per dag, hvor mange som kunne være fysisk til stede på bisitterrommet

¹⁹<https://www.nrk.no/norge/tomme-avhørsrom-pa-barnehusene-bekymrer-fagfolk-1.14954294> (lastet ned 25. juli 2021)

under avhør og hvem det var viktigst at var (fysisk) til stede. Andre spørsmål gjaldt turnus for ansatte (veksling mellom hjemmekontor og fysisk tilstedeværelse), rengjøring av lokaler og leker/utstyr, innkjøp av leker til engangsbruk, matserveringsmuligheter, antibac-stasjoner m.m. Lederne beskrev en raus «dele-kultur» seg imellom disse første ukene. De hadde hyppig kontakt via e-post og en facebook-gruppe der de fortløpende delte løsninger på ulike praktiske problemstillinger.

Andre helt sentrale problemstillinger som ble drøftet lederne imellom var knyttet til hvordan jobbe videre i saker der avhøret måtte avlyses, samt hvordan samarbeide med etterforskere og påtale for å sikre at det ble gjennomført avhør i de antatt mest alvorlige sakene.

En umiddelbar respons blant lederne var altså å jobbe for å sikre at barna i de mest alvorlige sakene ble avhørt og ivaretatt. Samtidig begynte man å planlegge arbeidet med de mindre alvorlige sakene.

Føringer fra Riksadvokaten

Tredje april 2020, om lag 3 uker etter nedstengningen, ble det sendt ut et midlertidig direktiv fra Riksadvokaten som berørte barnehusenes virksomhet direkte – med varighet i første omgang til 1.juni. Der gikk det blant annet frem at det i den pågående situasjonen måtte «nøye vurderes hvilke tilrettelagte avhør det er viktigst å få gjennomført» og at «nødvendige avhør i hastesaker tas raskt, og at øvrige avhør deretter tas så raskt det er mulig og forsvarlig». Saksprioritering ble dermed en føring ovenfra. I skrivet fremgikk også hva som mentes med hastesaker:

Med hastesaker mener riksadvokaten, som nevnt, de tilfeller hvor det er grunn til å tro at forklaringen er nødvendig for å beskytte fornærmede eller vitnet, jf. straffeprosessloven § 239 e første ledd bokstav c. Dette er de sakene hvor det er barnets omsorgspersoner, evt. andre som barnet også i den nåværende situasjon omgås regelmessig, som mistenkes for pågående vold som ledd i et mishandlingsregime (straffeloven §§ 282 og 283), for å ha påført barnet en akutt skade, eller for seksuell handling eller omgang med barnet. Disse akuttsakene har høyeste prioritet og avhør må søkes gjennomført innenfor gjeldende én-ukes frist (Riksadvokaten, 2020, s. 9–10).

Samrådsmøtet ble trukket frem som den sentrale arenaen for å drøfte sakenes alvorlighets- og dermed hastegrad, og for å vurdere hvordan barn best kunne ivaretas i saker der avhøret ble utsatt. Skrivet la også noen føringer for arbeidet med sistnevnte saker. Blant annet stod det at utsettelse av avhør kunne gjøre det nødvendig at barnevernet satte i gang egne undersøkelser og tiltak, selv om dette kunne gå på bekostning av straffesak og bevisinnhenting. Det ble understreket at barnevernet ikke skulle fungere som politiets «forlengede arm» i unntaks-

situasjonen, men gjøre undersøkelser som belyste barnevernsaken med utgangspunkt i egne metoder. På denne måten ble det åpnet for at saker der det ble besluttet avhørsutsettelse midlertidig kunne sendes tilbake til barneverntjenesten.

Riksadvokaten åpnet for at flere avhør kunne tas utenfor barnehus, dersom omstendighetene tilsa at det var nødvendig for å gjennomføre avhøret. Det ble også åpnet for at avhørsleder kunne være til stede via videolink og at andre enn de som normalt følger barnet til barnehuset kunne benyttes som følgepersoner.

Etter om lag to–tre uker, og med utgangspunkt i egne utarbeidede planer og Riksadvokatens direktiver, gjenopptok barnehusene mer ordinær virksomhet. Det er denne perioden vi belyser i det følgende.

Tiden etterpå: gjenopptrapping av virksomheten

Arbeidet i forberedelses- og avhørsfasen

Færre avhør, ny rolle i vurderingen av saker

Smittevernreglene, som la begrensninger for antall avhør som kunne gjennomføres per dag, gjorde at de fleste barnehusene måtte fortsette med redusert avhørskapasitet også når driften ble gjenopptrappet. Ved noen mindre barnehus var antall avhør omtrent tilbake til normalt etter noen uker, mens større barnehus gikk for om lag halv kapasitet. Samtidig opplevde flere politidistrikter en nedgang i antall anmeldelser etter nedstengningen, noe som ble antatt å henge sammen med stengte barnehager og skoler. Ved barnehusene betød det at halvert avhørskapasitet ikke nødvendigvis medførte utsettelse av avhør i halvparten av sakene.

Flere av barnehusene innførte det en av lederne betegnet som «initiale samrådsmøter», etter mal fra et barnehus som var tidlig ute med å utvikle et opplegg for dette. Deltakere var etter det vi har skjønnet de samme som på ordinære samråd. Hensikten med møtene var å vurdere sakens hastegrad – i tråd med Riksadvokatens direktiv. Hovedtemaer på møtene var sakens antatte alvorlighetsgrad, hvordan avhør (eventuelt) kunne gjennomføres i praksis, samt hvordan det skulle jobbes videre i saken dersom det ble besluttet at avhør kunne utsettes. En leder fortalte at det i noen saker ble gjennomført to–tre samrådsmøter i forkant av avhør. Lederne var gjennomgående svært positive til at barnehusene ble involvert i saksprioriteringen på denne måten, og erfarte at barnefaglige innspill ble sentrale i vurderingene som ble gjort. Som vi var inne på i kapittel 3, er tidligere involvering i forberedelsesfasen noe flere barnehus anser som et utviklingspotensial ved barnehusmodellen, også under normale omstendigheter. Dette begrunnes gjerne med at en tidlig drøfting kan bidra til at det gjøres tverrfaglige og dermed grundigere vurderinger knyttet til når det lønner seg å foreta avhør i en sak, hvordan det bør tilrettelegges i saken (tilrettelagt eller sekvensielt avhør m.m.), og også at det i enkelte tilfeller kan innebære at man unngår forhastede og belastende aksjonssaker. Et annet aspekt, som ble aktualisert under pandemi-situasjonen, er

at tverrfaglige drøftinger kan føre til at barn i saker der det blir ventetid i politiet får et tilbud i mellomtiden. En leder beskrev det slik:

Og da snakket vi faktisk om det, og barnevernlederen i storkommunen sa også at det kunne ha vært interessant med et tverretatlig initialt møte når saken kommer inn til politiet. Fordi bekymringen min er jo ofte at når barnevernet velger å melde til politiet, så er det så alvorlig at de ønsker at politiet skal gå inn. Og blir det ventetid der, så er det ingen som gjør noe for å beskytte de barna som egentlig har det vanskeligst, fordi man sitter og venter på hverandre. Så jeg har jo et håp om at kanskje det kunne blitt en modell, en slags drøftingssamtale som kunne kommet tidlig: «Er det sånn at politiet klarer å holde fristen?» Hvis ikke, kanskje barneverntjenesten kan gjøre noe, på en sånn måte at det ikke ødelegger straffesaken, men likevel. [At vi kan] få mer dialog om det istedenfor at man blir sittende og vente på hverandre i de alvorligste sakene.

Under pandemiens første fase besluttet påtalejuristen utsettelse i flere saker. Det ble dermed opp til barneverntjenesten å følge saken videre med egne undersøkelser og eventuelle tiltak i en periode, før det ble gjort en ny vurdering av hvorvidt det var aktuelt å foreta avhør i saken. Samarbeidet mellom instanser på tvers blir av flere ledere beskrevet som godt:

Det rådgiverne rapporterer, er at de har hatt et veldig tett samarbeid. Det å få gjennomført avhør og planlegge og jobbe godt i forkant og etterkant av avhørene, krever enormt tett samarbeid med andre instanser – sånn som barneverntjenesten. Det har også vært lærere som har fulgt opp og vi opplever egentlig at det samarbeidet har vært veldig bra. Men på telefon og via ... det har ikke vært fysisk oppmøte på det samarbeidet, men det har fungert veldig bra i de sakene hvor det har vært viktig.

Det tverrfaglige samarbeidet i forberedelsesfasen var altså en positiv erfaring for barnehusene.

Stengte barnehager og skoler; vanskelig med aksjonssaker

Stengte skoler og barnehager skapte, som vi har vært inne på, økt bekymring for barn i utsatte hjemmesituasjoner. Nedstengningen hadde også noen praktiske konsekvenser for avhørsvirksomheten ved barnehusene. Dette gjaldt særlig aksjonssakene. Med stengte barnehager og skoler ble aksjonsdager vanskeligere å gjennomføre. Å hente barn hjemme var i de fleste tilfeller ikke et alternativ, blant annet fordi man ikke visste om familien var i karantene. En leder beskrev det slik:

Hvis begge foreldrene var mistenkt eller hvis barnet bor hos mistenkte så hadde vi ikke den luken – eller politiet hadde ikke den luken til å få hentet barnet trygt på skolen. Og hvordan ville det påvirket hvis man hentet der, ville det bli en situasjon som ble traumatisk for barnet, det å hente det hjemme? Pluss at alle var redde: Kan vi gå hjem til folk? Sant, hvordan skal vi få avklart om de har vært ute og reist?

Noen ledere fortalte at gjennomføring av aksjonssaker i enkelte tilfeller ble løst ved at barn i saker der foreldre var mistenkt fikk et tilbud om å komme i barnehagen eller på skolen, slik at barnet kunne hentes der og en person fra barnehage eller skole kunne være følgeperson. Dette var bare mulig i saker hvor foreldrene takket ja til et slikt dagtilbud, noe man ikke kunne ta for gitt. Også senere, da det ble åpnet mer opp igjen, var et annet problematisk aspekt at barnehagene og skolene behøvde bemanningsressursene de hadde for å kunne drifte i tråd med smittevernreglene, og at ansatte dermed ikke kunne fungere som følgepersoner i aksjonssaker. Utfordringene knyttet til gjennomføring av aksjonssaker ga seg med andre ord ikke umiddelbart etter barnehager og skoler åpnet mer opp igjen.

Flere avhør utenfor barnehus og økte utfordringer ved store geografiske dekningsområder

Som nevnt åpnet det midlertidige direktivet fra Riksadvokaten for at avhør kunne gjennomføres utenfor barnehusene. Ved de fleste barnehusene ble det ifølge lederne gjennomført flere avhør enn vanlig utenfor barnehus under pandemiens første fase. I disse tilfellene ble avhøret holdt ved politistasjonen eller ved lokale lensmannskontorer. Ved noen barnehus dreide dette seg primært om avhør av vitner og i enkelte saker unge mistenkte, men særlig ved barnehusene med store geografiske dekningsområder gjaldt det også ordinære tilrettelagte avhør. Det hang blant annet sammen med at fly- og fergetrafikk i perioder ble innstilt. I enkelte deler av landet var det også restriksjoner knyttet til kryssing av kommunegrenser fordi det innebar karantene. Slike reiseutfordringer nødvendiggjorde at flere hastesaker ble tatt utenfor barnehus, og at saker som ble vurdert å haste mindre ble utsatt ved barnehus med store dekningsområder.

Som vi var inne på i kapittel 5, er lederne ved disse barnehusene bekymret for det de opplever som et økt press fra politiet om at avhør tas utenfor barnehusene også under en normalsituasjon. Lederne ved de aktuelle barnehusene, fryktet at pandemisituasjonen ville medføre et ytterligere trykk på å ta avhør ved lokale politistasjoner.

En annen utfordring knyttet til innstilt kollektivtrafikk og stengte kommunegrenser var at rådgiverne ikke hadde mulighet til å være fysisk til stede under avhørene utenfor barnehus. Vi må anta at den psykososiale ivaretagelsen av barnet ble dårligere enn ved avhør på barnehuset. I perioder kom rådgiverne seg heller ikke til underavdelingene. I en del avhør, var rådgiverne derfor til stede på videolink. Dette ble ikke ansett som gunstig, men nødvendig for å kunne gjennomføre en del avhør i hastesaker. Forberedelsene til slike saker ble beskrevet som mer arbeidskrevende enn vanlig, blant annet fordi flere oppgaver måtte avklares på forhånd. Det skapte også et ytterligere press på avhører som fikk flere roller og oppgaver enn normalt.

Etter hvert åpnet mulighetene seg for å reise igjen. En barnehusleder fortalte at et nytt problem som oppstod var fullbookede eller stengte hoteller i området ved underavdelingen. Dette ble løst ved at rådgiverne som hadde turnus på underavdelingen tok inn i campinghytter i nærheten.

Frykt for senere «avhørsboom» og viktigheten av gode lokaler og tilstrekkelig bemanning

En annen bekymring som flere ledere var inne på, var at reduksjonen i avhørskapasitet, midlertidig nedgang i antall anmeldelser og vanskeligere etterforskningsforhold for politiet, ville føre til en «avhørsboom» ved barnehusene når samfunnet åpnet opp igjen. Lederne ga uttrykk for at slike avhørstopper går utover andre deler av virksomheten – i særlig grad oppfølgingsarbeidet og det faglige utviklingsarbeidet. Lederne fryktet dermed at pandemien ville kunne få konsekvenser for barnehusenes virksomhet og tilbud i lang tid fremover. Ved barnehus med stort geografiske dekningsområde var lederne også bekymret for at en avhørsboom kunne føre til ytterligere press på å gjennomføre avhør utenfor barnehus. En leder uttrykte det slik:

Det er jeg helt sikker på, at det kommer en boom. Og utfordringen vår er at smittevernstiltakene kommer til å vedvare en tid fremover. Med de lokalene vi har her så vet jeg at vi kommer til å få et voldsomt press på å ta inn mer enn vi egentlig har kapasitet til. Den situasjonen har jeg vært i før, og det er en ubehagelig situasjon, og det er derfor at vi prøver å få til et funksjonelt barnehus. (...) Og det er klart når det kommer en boom, da blir det en ond sirkel, for da kommer de til å finne andre løsninger, i og med at barnehuset ikke har kapasitet til å ta inn [alle sakene]. Så kommer de til å ta flere avhør der ute, flere avhør uten at barnehuset er til stede. Og det kommer til å vanne ut hensikten og bruken av kompetansen til barnehuset.

Lokalenes størrelse og funksjonalitet, som lederen i utdraget over var inne på, var også et tema i flere lederintervjuer. En leder beskrev store lokaler som avgjørende for å kunne håndtere smittevernreglene på en god måte. Andre opplevde at det ville være behov for mer funksjonelle lokaler dersom de skulle håndtere fremtidige kriser bedre:

Hvis vi skulle klare å gjennomføre mer, i en sånn krisesituasjon, så tror jeg faktisk at vi måtte ha mere rom, for å si det sånn. For det er jo det som på en måte hindrer oss litt også, kanskje både flere folk og flere rom. Fordi det som har vært problematisk, også med tanke på gjennomføring av [avhør], det er ikke bare bisitterommene, men noen av avhørsrommene er så små at det blir for kort avstand mellom avhører og barnet.

Utfordringer knyttet til for små og ikke-funksjonelle lokaler ble altså aktualisert under pandemisituasjonen.

Arbeidet i oppfølgingsfasen

Færre nye løp, mer indirekte arbeid

Et tilbud om oppfølging ved barnehuset avhenger av at barnet først har vært til avhør. Som følge av nedgangen i antall avhør ble det dermed også igangsatt færre nye oppfølgingsløp enn normalt ved mange av barnehusene under pandemiens

første fase. Samtidig påvirket smittevernreglene når og hvordan oppfølgingsarbeidet kunne utøves i praksis ved alle barnehus. En barnehusleder fortalte at det tok om lag en måned før de igjen var i gang med fysiske oppfølgingssamtaler med barn ved barnehuset, og enda litt lenger før de tok inn barn under 6 år. Det siste ble begrunnet med at det var vanskelig å holde avstand til de minste: «Det er mye lek i terapien, og vi har vært veldig [bestemt] på at vi ikke skal møte noen i smittevernsutstyr». Andre barnehus åpnet raskere for fysiske møter:

De barna som vi allerede har hatt avhør av, altså som vi har sluppet inn på barnehuset, de har vi et ansvar for å følge opp. Så det har vi vært veldig nøye på, at de må vi følge opp. Så vi tar vi kontakt med dem, og har diskutert i hvilken form, hva ønsker de, og hvordan ser de for seg dette fremover. Og det tror jeg har vært viktig, og det har vært varierte tilbakemeldinger på det. Altså, noen ønsker fysisk å komme og da tar vi imot dem. Og noen synes det har vært greit å treffes på video, andre har sagt at de kan avvente litt og komme tilbake litt senere.

Det var altså ulike tolkninger av smittevernregler og ulik praksis knyttet til hvor raskt det direkte arbeidet ble igangsatt ved barnehusene.

I mange saker foregikk oppfølgingen primært via støtte- eller veiledningssamtaler over telefon med barnas foreldre eller fosterforeldre eller med samarbeidspartnere som fulgte opp barna på ulike måter – som regel barnevernet og/eller ansatte i skoler og barnehager. Slikt indirekte arbeid via andre tjenester er som vi beskrev i kapittel 3 en av de vanligste formene for oppfølging også i en normalsituasjon. Vårt inntrykk er imidlertid at indirekte arbeid oftere ble benyttet som hovedstrategi under pandemiens første fase – også i saker der en-til-en-samtaler med barn normalt ville blitt gjennomført. Lederne la også vekt på at samarbeid med andre instanser, og særlig barnevernet og skole, ble særlig viktig under pandemien.

Forskjøvet arbeidstid og nye metoder

Det ble nødvendig ved de fleste barnehusene å gjøre prioriteringer knyttet til hvilke saker det hastet mest å gjøre fysiske en-til-en samtaler med barn i. Noen barnehus fortalte at de hovedsakelig gjennomførte kartlegginger og oppfølgingssamtaler ved barnehuset på ettermiddager og om kvelden, dvs. etter at dagens avhør var gjennomført og lokalene var rengjort. For å kunne gjennomføre dette ble ansattes arbeidstid forskjøvet. En del kartleggings- og oppfølgingssamtaler ved enkelte barnehus forløp altså som normalt etter gjenopptrapping av driften, men på senere tidspunkter enn de vanligvis ville gjort.

Ved alle barnehus ble oppfølgingssamtaler med barn løst på alternative måter. Ved noen barnehus ble digitale løsninger tatt i bruk, først og fremst i samtaler med ungdom. Erfaringene med digitale samtaler var i flere tilfeller gode. Ifølge lederne var det ansatte som selv opplevde seg som digitalt kompetente, som rapporterte om gode erfaringer. Noen ledere fortalte at ansatte erfarte at ungdom i en del tilfeller kommuniserte lettere via digitale plattformer. De var også åpne for å vurdere innslag av digitale samtaler som et ledd i oppfølgingsarbeidet i etterkant

av pandemien. En leder ved et barnehus med et stort geografisk dekningsområde antydte at digitale løsninger i fremtiden kunne være aktuelt i noen av sakene der barnehuset av avstandshensyn ikke vurderte det som hensiktsmessig at barnet ble fulgt opp gjennom fysiske møter på barnehuset.

Det var ikke bare en del oppfølgingssamtaler som ble gjennomført digitalt under pandemiens første fase. Som ved de fleste arbeidsplasser gjaldt det også de aller fleste møter – både interne, eksterne og samarbeidsmøter. Flere ledere beskrev pandemisituasjonen som et digitalt «crash-kurs» som ga barnehusene nyttig digital kompetanse. Samtidig opplevde mange at noe ved kommunikasjonen gikk tapt og at de digitale møtene også medførte et tap av kreativitet:

Jeg føler at vi har mistet litt av den kreativiteten og det som – ja, der har de digitale mediene begrensa oss litt da. Man blir litt mer strukturert og holder seg til en agenda.

Noen ledere ga uttrykk for at de var bekymret for et økt press om mer digital gjennomføring i etterkant av pandemien. Dette gjaldt både gjennomføring av avhør med flere til stede via videolink, konsultasjonsteam, og barnehusledemøtene. Selv om mange altså erfarte økningen i digital kompetanse som noe positivt, ble ikke slike digitale møter ansett som en fullgod erstatning for fysiske møter. Det kom også frem at ansatte i enkeltsaker hadde opplevd at digitale oppfølgingssamtaler fungerte dårligere enn fysiske møter, eller at de opplevde å være avhengige av fysiske møter for «å komme i posisjon» til å begynne med. Eventuell fremtidig bruk av digitale løsninger i oppfølgingsarbeidet ble derfor beskrevet som noe som måtte vurderes fra sak til sak ved barnehusene. Samtidig uttrykte flere ledere skepsis knyttet til ivaretagelsen av personvern ved bruk av digitale plattformer i oppfølging. De etterlyste råd fra Helsedirektoratet knyttet til hvilke plattformer det var tilrådelig å benytte dersom digital oppfølging skulle tas i bruk.

Mange barnehus gjennomførte såkalte «walk and talks» med barn og/eller foreldre under periodene med strenge smittevernstiltak. Det vil si at rådgiverne møtte barn eller foreldre utendørs og hadde oppfølgingssamtaler mens de gikk tur. Lederne hadde gjennomgående gode erfaringer med denne metoden, og løftet det frem som noe som det kunne være aktuelt å fortsette med. Utover disse «nye» metodene ble det som vi har vært inne på også gjennomført forholdsvis mange oppfølgingssamtaler over telefon – både med barn/ungdom og foreldre/omsorgspersoner.

Å ta i bruk alternative metoder var på et overordnet nivå en positiv erfaring ved mange barnehus, og lederne snakket positivt om de ansattes kreativitet og fleksibilitet i en krevende fase. Flere mente at denne metodeutviklingen ville komme det ordinære oppfølgingsarbeidet til gode.

Barnehusenes kompetansearbeid

Intern fagutvikling: ulike erfaringer ved barnehusene

Når det gjelder mulighetene for faglig utviklingsarbeid under pandemiens tidlige fase, ser vi at barnehusene delte seg. Enkelte barnehus opplevde at pandemi-situasjonen ga økt mulighet for faglig fordypning og nye utviklingsprosjekter, som følge av at de fikk bedre tid når blant annet avhørene og oppfølgingsamtalene ble færre. En leder uttrykte det slik:

Det har jo vært en veldig god mulighet til å både kunne lese en del fagstoff, men også med tanke på å jobbe med utvikling av fagområder. Hos oss har vi delt opp rådgivere, de har forskjellige ansvar. Noen har spesielt ansvar for voksne utviklingshemmede, noen for de minste barna, og noen for de unge med seksuelt avvikende atferd. Så de har kunnet jobbe seg litt sammen, for vi har to på hvert område. De har kunnet utvikle litt mer, med tanke på hvordan vi skal jobbe videre med disse oppgavene.

Ved andre barnehus opplevde de at faglig utviklingsarbeid ble vanskelig av ulike grunner, både fordi situasjonen krevde at ressursene måtte brukes i det saksrettede arbeidet, og/eller fordi digitale møter tappet kreativiteten. To ledere beskrev det slik:

Jeg har hatt lite annet – internundervisning og sånne ting som handler om fagutvikling. Vi har jo brukt mye energi på å følge avhør på videolink og ha tid til å planlegge det på en annen måte.

For det er klart at det å være nytenkende og kreativ – det kjenner man at den energien, da trenger vi å møtes [fysisk]. Så vi har ikke hatt så mye fagutvikling.

Det varierte altså mellom barnehusene hvorvidt pandemisituasjonen førte til en økning eller stagnasjon i faglig utviklingsarbeid.

Ekstern undervisning og veiledning

Et gjennomgående funn er at barnehusene ikke bedrev utadrettet virksomhet i tradisjonell forstand under pandemiens første fase. Planlagte foredrag og undervisning ble avlyst som følge av smittevernstiltakene. Derimot var barnehuslederne aktivt ute i media for å kommunisere situasjonen til utsatte barn. I tillegg var flere ledere aktive helt fra de første ukene med å kontakte kommuner, samt lage Facebook-innlegg rettet mot barnehage og skoleansatte – for å kommunisere viktigheten av at andre profesjonelle voksne nå var oppmerksomme på barns situasjon og eventuelle atferdsendringer.

Et annet viktig poeng for flere barnehusledere var å kommunisere til relevante tjenester og profesjonelle voksne hvordan barnehusene i perioden kunne bistå med faglige råd og veiledning (konsultasjonsvirksomhet). En leder beskrev det slik:

Så sendte vi ut skriv til alle barnevernlederne i alle kommunene med telefonnummer til de enkelte barnehusansatte, fordi vi ønsket å være mer tilgjengelige med tanke på konsultasjon og veiledning. Vi blir jo avhengig av lærere som i større grad beveger seg ut av komfortsonen sin, med tanke på hva de skal etterspørre eller hvis de blir bekymret, eller.. Så vi hadde noen sånne veiledningstelefoner der det var lærere som var blitt bekymret og lurte på hvordan de kunne legge opp en samtale videre.

De fleste barnehusene erfarte imidlertid at antall henvendelser gikk ned i denne fasen:

Det har rett og slett stoppa opp. Det er ingen som – vi har hatt rådgivning- og veiledningstelefon som har vært åpen. Den har plutselig ... det har vært innringing, men ikke så mye som vi hadde trodd. Det er jo en kjensgjerning at det leddet som har vært nærmest barn og unge [barnehage- og skoleansatte], de som på en måte har generert jobb til oss da, de har vært borte. Og det har vi merka veldig godt. Og det har jo gjort at vi sitter litt sånn med en følelse at vi skulle veldig gjerne ha gjort mer, men vi kommer ikke helt i posisjon, fordi kjeden er litt brutt som følge av smitteverntiltak

Nedgangen i antall konsultasjonstelefoner ble altså sett i sammenheng med det manglende mellomleddet som fulgte av stengte skoler og barnehager, og som en leder påpekte det: «det samsvarer vel med at det er færre anmeldelser og færre meldinger til barnevernet og.»

Flertallet av barnehusene som har konsultasjonsteam, opplevde også en tilsvarende nedgang i antall henvendelser til teamet. Sakene som kom inn ble gjennomført på planlagte tidspunkter, men helt eller delvis via digitale plattformer eller via telefonkonferanse. Enkelte ledere beskrev at selv om fysiske møter er å foretrekke, fungerte særlig digitale løsninger bedre enn forventet. De åpnet for at det kunne være aktuelt å benytte seg av tilsvarende løsninger også senere:

De aller fleste av oss synes jo det greieste er å møtes fysisk, men det har gått veldig bra. Jeg synes det har gått over all forventning akkurat den biten der. I noen tilfeller [kommer vi til å fortsette med det], ja. Hvis det er vanskelig for folk å komme fra. Jeg har jo mer tro på at en skal møtes, for en får jo mer inntrykk når du møter folk fysisk, men det er et alternativ de gangene det ikke går.

Konsultasjonsteam helt eller delvis digitalt, ble altså først og fremst skissert som en mulig løsning dersom fysisk gjennomføring var vanskelig.

Rettsmedisinske undersøkelser; leger på tilbudssiden, få påtalebeslutninger

Et funn på tvers av barnehusene var at det ifølge lederne ble gjennomført langt færre rettsmedisinske undersøkelser enn vanlig, under pandemiens første fase. Flere ledere fortalte at legene kommuniserte at de var innstilt på å komme til

barnehuset, men at påtalejuristene knapt begjærte slike undersøkelser i perioden. En leder mente det hang sammen med at påtalejuristene var opptatte av ikke å utsette barn og leger for smittefare, og heller ikke ville overbelaste legene:

Så de har kun [begjært rettsmedisinsk undersøkelse] når de absolutt, absolutt har sett nødvendigheten av det, hvis du skjønner. Og det har vi jo prøvd å melde – vi har god dialog med legene, og de hadde jo faktisk mindre å gjøre på barneavdelingen etter hvert. Men vi gikk jo inn med en antakelse om at alt helsepersonell var overarbeidet, ikke sant? Men det var jo ikke det som skjedde, for barna ble jo mindre syke og det var mindre av de andre tingene de skulle gjøre. Så på samme måte som oss så har de sagt «Hei, vi kommer. Vi kommer fysisk. Vi tar ansvar for smittevernet under undersøkelsen.».

Det er et viktig funn at rettsmedisinske undersøkelser var noe av det som først ble nedprioritert da det var unntakstilstand. Dette forsterker bildet av at det medisinske perspektivet er lite integrert i barnehusmodellen – slik vi beskrev i kapittel 6.

Styring: hyppigere kontakt og aktualisering av kjente problemstillinger

I kapittel 7 konkluderte vi med at styringssystemet rundt barnehusene ikke fungerer optimalt. I pandemiens tidlige fase opplevde flere ledere at kommunikasjonen med de tre fagdirektoratene som barnehusvirksomheten er koblet til ble tettere. To ledere beskrev det slik:

Altså, alt er jo relativt, men i forhold til hva som har vært så har det vært mye bedre. Det er jo en sånn fjorten dagers, holdt på å si temperaturkontroll på «Hva skjer? Hvordan ivaretar vi?» Og vi har jo nå videomøter med Helsedirektoratet og Bufdir og POD, cirka hver 14. dag.

Det har vært veldig nyttig å ha en plass der man kunne adressere ting og kunne få tilbakemelding på hvordan andre etater har tenkt og jobbet. Nå har ikke Bufdir sånn sett styringsrett på kommunal barneverntjeneste, men de er nå en faginstans på hvordan de ønsker at barneverntjenestene skal jobbe. De ønsket for eksempel at de [barneverntjenestene] skulle gjøre en risikovurdering av alle saker som de hadde liggende. For det kunne hende at koronapandemien gjorde at en sak de kanskje egentlig ikke var så veldig bekymret for, gjorde dem mer bekymret. Og det var godt å kjenne til.

Informasjon om hvordan barnevernet jobbet, hva barnevernet kunne bidra med og utfordringer de stod i, var det flest ledere trakk frem som nyttig fra disse møtene. Det ble også beskrevet som nyttig å ha et forum å kommunisere de særskilte utfordringer barnehusene selv erfarte.

En kjent utfordring som ble aktualisert under pandemiens første fase var mangelen på tydelig kommunikasjon og felles forståelse av barnehusenes regelverk mellom

de ulike direktoratene/departementene. Et eksempel på dette var da Helse- direktoratet sendte ut et brev (Helsedirektoratet, 16.04. 2020) til de regionale helseforetakene og Politidirektoratet med anmodning/anbefaling om at helsepersonell skulle delta i det tverrfaglige arbeidet om forhåndsprioritering av avhør (dvs. på initiale samrådsmøter). Helsedirektoratet oppga i brevet at forslaget var blitt fremmet av barnehuslederne og det ble beskrevet som «prisverdig» og i tråd med «Felles retningslinjer for Statens barnehus» (Politidirektoratet, et. al, 2016) og «Nasjonale faglige råd for medisinske undersøkelser i Statens barnehus (2019)». I et svarbrev fra Helsedirektoratet (10.05.2020) går det frem at Riksadvokaten i en e-post datert 04.05.2020 «viser til usikkerhet med hensyn til tolkning av Helsedirektoratets brev til de regionale helseforetakene, POD og ledere ved Statens barnehus». I samme svarbrev (Helsedirektoratet, 10.05. 2020) stod det også at:

Det er ikke Helsedirektoratets intensjon at helsepersonell – på anmodning fra barnehuset – skal bidra i vurderingen av hvilke barn som skal prioriteres tatt til rettelagte avhør på barnehusene. Helsedirektoratet er kjent med Forskrift om tilrettelagte avhør.

Riksadvokaten (26.05.2020) fant det imidlertid nødvendig å komme med noen presiseringer. Dette gjaldt blant annet at helsepersonell ikke er:

(...) blant de som skal eller kan gis anledning til å delta i samrådsmøte, jf. forskrift om tilrettelagte avhør §7. Dette nevnes fordi helsepersonell med tilknytning til barnehusene skal ha uttrykt ønske om å delta her. Avhørslederen må naturlig nok forholde seg til gjeldende regelverk.

Når det kom til samarbeid med politiledelsen lokalt ble det avholdt hyppigere møter enn vanlig, og flere ledere beskrev mer og bedre samarbeid enn tidligere. Noen ledere opplevde at det kunne bli mye informasjon om arbeidet til ulike enheter med «stort sprik i fagfelt», mens andre erfarte at møtene var «spot on ting vi er opptatt av, veldig stort fokus på våre behov». Informasjon om smitteutvikling og smittevernstiltak var et hovedfokus i disse møtene, noe som gjennomgående ble beskrevet som nyttig. Flere trakk også frem at et innblikk i hvilke utfordringer ulike enheter i politiet opplevde dannet et nyttig helhetsbilde for barnehusene.

Ivaretakelse av ansatte – en lederbekymring

Lederne var gjennomgående opptatt av å berømme sine ansattes innsats under pandemien. Rådgiverne ble omtalt som «ekstremt kreative» og «utrolig fleksible». Samtidig trakk lederne frem at situasjonen var krevende:

Jeg har jo noen som er i risikozonen, fordi de har sånne lunge- luftveisproblematikk, eller har eldre foreldre eller barn som har sykdommer. Sånn at de har vært frustrert med tanke på litt dårlig samvittighet: «Jeg sitter på hjemmekontor, jeg kan ikke komme i møte, jeg kan ikke være med i konsultasjoner hvis ikke de er etter klokka 11 for jeg har

hjemmeskole frem til da, med små barn». Så sann type frustrasjon har det vært. Den dårlige tyngden med samvittighetsfrustrasjon har det vært en del av. Og jeg merker jo og at, når du er på jobb, om du går på et kontor og har et møte så er det jo helt greit om du svarer på en mail en halvtime etterpå eller dagen etterpå. Men nå på hjemmekontor, du får altså svar før du nesten har trykket send. Så jeg tror nok det er en annen type stress. Du er så redd for at noen skal tro du bare sitter der.

Samtlige ledere var bekymret for om de fikk til å ivareta sine ansatte på en god nok måte. Dette ble blant annet relatert til det tapte fellesskapet og mangelen på kontakt som fulgte av at mange til enhver tid befant seg på hjemmekontor og at de fleste møter foregikk helt eller delvis digitalt. Det ble også beskrevet som utfordrende å ha nok kontakt med den enkelte medarbeider. Noen ledere forsøkte å stimulere til fellesskap ved å avholde ukentlige, uformelle møter – for eksempel fredagsmøte med vinlotteri og prat om helgeplaner. Flere forteller at de oppfordret til at det ble samarbeidet to og to i saker.

Oppsummering

Fremstillingen har vist at barnehusene ble stilt overfor en rekke nye utfordringer da samfunnet stengte ned som følge av Covid-19 utbruddet i Norge. Barnehusene manglet beredskapsplaner for denne type krise, og situasjonen fordret rask omstilling og etablering av praktiske løsninger som muliggjorde drift i tråd med gjeldende smittevernregler. Ansatte ble sendt på hjemmekontor, og de fleste møter og samarbeidssamtaler måtte foregå via telefon eller helt eller delvis via digitale plattformer. Lederne opplevde det som krevende å ivareta de ansatte på en god måte som følge av dette. For øvrig har vi sett at:

- Stengte barnehager og skoler førte til at «mellomleddet» manglet – altså lærere, barnehageansatte og andre som ser barna i det daglige og gjerne er de som melder bekymring til barneverntjenesten. Dette medførte økt bekymring for utsatte barn og nedgang i antall anmeldelser, og det skapte vanskeligheter for gjennomføring av aksjonssaker.
- Pandemisituasjonen tvang frem en prioritering av hvilke saker det hastet mest å gjennomføre avhør i – og det samme gjaldt i stor grad oppfølgingsarbeidet.
- Pandemisituasjonen forsterket utfordringer som var kjent fra før; Flere avhør ble gjennomført utenfor barnehus, med rådgivere på videolink. Lederne ved disse barnehusene var bekymret for at disse unntaksløsningene skulle medføre et ytterligere press fra politiet på å ta avhør utenfor barnehus i tiden etterpå. Dette gjaldt i særlig grad barnehus med store geografiske dekningsområder og underavdelinger.
- Situasjonen aktualiserte kjent styringsproblematikk. Dette gjaldt særlig manglende gjensidig forståelse for barnehusenes mandat og regelverk på tvers av styrende etater.

- Det ble gjort flere nyttige erfaringer under pandemiens første fase; Dette gjaldt bruk av alternative metoder i oppfølgingsarbeidet, og økt digital kompetanse. I tillegg ble det tverrfaglige samarbeidet bedre i initialfasen knyttet til prioritering av hastesaker, og samarbeidet med andre instanser ble bedre både i forkant og etterkant av avhør – dette gjaldt særlig barneverntjenesten, men også barnehager og skoler. I tillegg ble samarbeidet og delingskulturen mellom barnehuslederne fremhevet som positivt. Flere av disse erfaringene ønsker lederne å videreføre i en normalsituasjon, for eksempel metoder for oppfølging og at det samarbeides tidligere i initialfasen.
- Funnene vi har presentert i kapitlet har mye til felles med funn gjort i tidligere studier av ulike velferdstjenesters erfaring med og håndtering av pandemien i en tidlig fase, deriblant studier av barnevernet og familievernnet (Tveito, 2021; Øverli & Gundersen, 2020). Også i disse studiene blir ukene etter nedstengningen beskrevet som en krevende omstillingsfase. Studiene viser at tjenestene fikk nye utfordringer som følge av pandemien og at den aktualiserte eller forsterket allerede kjente utfordringer. Samtidig stimulerte situasjonen til kreative løsninger og metodeutvikling som tjenestene ønsket å ta med seg videre i ordinær virksomhet.

10 Overordnet analyse og forslag til tiltak

Innledning

Barnehusene ble sist evaluert i 2012. Mye har skjedd siden da. Det doble mandatet ligger imidlertid fast. Barnehusene skal ivareta oppgaver både i straffesakssporet og oppfølgingssporet. Hensikten med denne evalueringen har vært å gi et oppdatert bilde av barnehusvirksomheten med tanke på å identifisere både hva som fungerer godt og hvor det eventuelt er behov for endringer. I arbeidet med anbefalinger og tiltak har vi sett hen til prinsippene for barnevennlige rettsprosesser, som Norge har forpliktet seg til å følge og som barnehusmodellen skal realisere, inkludert det tverrfaglige arbeidet som da trengs, samt prinsippet om likeverdige tjenester som skal ligge til grunn for velferdsstatens tilbud.

I de foregående kapitlene har vi belyst ulike sider ved barnehusenes virksomhet basert på analyser av regelverk, dokumenter, intervjuer med barnehusansatte, barn og foreldre, folk i styringskjeden, jurister og barnevernansatte, samt survey-data fra barn, følgepersoner og leger som er tilknyttet barnehus. Med andre ord baserer vi oss på et omfattende empirisk materiale, samlet inn blant annet med tanke på sammenlignbarhet med forrige evaluering. I dette kapitlet løfter vi frem de viktigste resultatene og drøfter hva de kan bety for barnehusenes virksomhet fremover. I tråd med oppdragsgivers ønske fremmer vi forslag til tiltak i lys av rapportens resultater.

Barnehusene i 2021 – hovedbildet

For å gi et tydelig bilde av hvor barnehusene står i dag kan det være hensiktsmessig å minne om hvor barnehusene var i 2012. Da barnehusene ble evaluert i 2012 befant ordningen seg i en tidlig utviklingsfase, der tilbudet skulle finne sin form. Evalueringen viste overordnet at barnehusetilbudet fungerte etter hensikten. Den pekte imidlertid på at den raske økningen i antall avhør kunne føre til at avhørsvirksomheten ville gå på bekostning av oppfølgingsarbeidet, slik at man fikk en slagside mot straffesaken, og dermed en ubalanse i modellen. Evalueringen viste dessuten at det var variasjon mellom barnehusene i opplegg og kvalitet på oppfølgingsarbeidet og at medisinske undersøkelser ble gjennomført i begrenset utstrekning. Det var også uklare styringssystemer rundt barnehusene, og virksomheten var i mindre grad regulert.

I 2021 er hovedbildet at barnehusene fremstår som et viktig, høykompetent og innarbeidet tilbud til barn og unge som mistenkes utsatt for vold og overgrep der det er igangsatt politietterforskning. Barnehusmodellen har funnet sin form når det gjelder oppgaver og involverte aktører. Barnehusene sett under ett ser ut til å arbeide i tråd med internasjonale konvensjoner, prinsipper om barnevennlige rettsprosesser og rådende kunnskap om ivaretagelse av barn. Tilbudet oppleves

minst like positivt av barn og følgepersoner som i 2012. Samtidig trues barnehusmodellen av en straffesaks-dominans som kan bidra til å underminere barnehusmodellen som et helhetlig og samordnet tilbud.

Positive utviklingstrekk siden forrige evaluering

Vi ser flere positive utviklingstrekk siden forrige evaluering, som vi beskriver i det følgende. Dette er utviklingstrekk som støtter opp under barnehusenes mandat og rolle i å ivareta samfunnets rettslige og velferdsstatlige forpliktelser overfor en særlig sårbar gruppe.

Dekningsgraden er bedre enn i 2012. Siden forrige evaluering er tilbudet blitt nasjonalt, og finnes i alle landets regioner. Med noen unntak er ikke lang reisevei en stor utfordring i 2021. Etablering av flere barnehus og underavdelinger har bidratt til det.

Tilbudet er mer regulert. Straffeprosessloven ble endret i 2015 med nye bestemmelser om tilrettelagt avhør, blant annet at avhør som hovedregel skal tas i barnehus. Det kom også ny forskrift om tilrettelagt avhør som erstattet den gamle om dommeravhør, hvor barnehusets rolle og kompetanse er beskrevet. Det er utarbeidet retningslinjer for barnehusene og nasjonale faglige råd for medisinsk undersøkelse. Barnevernets rolle er blitt tydeligere regulert i sakene gjennom endring i lov, forskrift, samt retningslinjene for barnehusene. Dette ser ut til å ha bidratt til at barnevernets rolle er blitt mer avklart og til større aksept hos de rettslige aktørene for barnevernets deltakelse i forberedelses- og avhørsfasen, sammenlignet med da forrige evaluering ble gjennomført.

De ansatte har høy kompetanse, og utstrakt vilje til fagutvikling og videre kompetanseheving. Det er stor kontinuitet i staben, og barnehusene jobber godt med fagutvikling både i det daglige og gjennom prosjekter som virker lovende med tanke på bedre ivaretagelse av barn og foreldre. Barnehusenes kompetanse oppleves som viktig for barneverntjenesten – både i samarbeidet om den enkelte sak og gjennom barnehusenes konsultasjonsvirksomhet.

Barnehusene har utviklet en mer ensartet praksis i forberedelses- og avhørsfasen og uttrykker en felles forståelse av hva som utgjør deres kjernevirksomhet. Mye tyder på at dette henger sammen med at virksomheten er blitt mer regulert gjennom endringene i straffeprosessloven og i forskriften om tilrettede avhør, samt gjennom felles retningslinjer for barnehusene. Men også tett kontakt mellom barnehuslederne i barnehusledermøtet og etablering av fagnettverk på tvers av barnehusene kan ha bidratt til likere praksis.

Barnehusenes oppfølgingsvirksomhet skjer i henhold til retningslinjene, og barnehusene har utviklet en høykompetent praksis som sørger for at mange barn får et helhetlig oppfølgingstilbud. I annen forskning er praksisen beskrevet som en form for mellomromsarbeid, som trekker på forskningsbasert kunnskap, men som samtidig er situasjonsbestemt (Andersen, 2019, 2021). Barnehusene gir ikke uttrykk for et ønske om å drive med mer utstrakt oppfølging eller behandling enn

hva de allerede gjør. Dermed indikerer ikke evalueringen at barnehusene beveger seg utover sitt mandat på dette punktet, selv om det var noen få unntak. Barn og foreldre som er intervjuet om oppfølging gir støtte til modellen for oppfølging som barnehusene har etablert. Stikkord er kontinuitet, helhet og tilgjengelighet.

Barnehusene har utviklet gode rutiner for koordinering av saker i straffesakssporet og nyter høy legitimitet hos samarbeidende instanser – politi og påtale, barnevern og helse. Det har skjedd positive endringer knyttet til det tverrfaglige samarbeidet i barnehus. I straffesakssporet, bidrar rådgiverne med barnefaglige perspektiver. Fra avhørsledere har vi sett at rådgivernes bistand under avhøret oppleves som viktig for å sikre god kvalitet på avhøret, særlig i avhør som fremstår som særlig krevende – som i avhørene av sårbare voksne og i avhør av de yngste barna. Avhørerne opplever det også som viktig å vite at barnet blir ivaretatt etter avhør. Dette illustrerer at avhørsdelen og oppfølgingsdelen av barnehusenes virksomhet ikke kan ses som separate virksomheter, men utgjør en helhet. Barneverntjenesten oppleves som en viktig samarbeidspartner for barnehusene, og vi ser at de to instansene til dels utfyller og supplerer hverandre – særlig i fasen etter avhør. For eksempel kan barnehuset samarbeide med barneverntjenesten i barnevernets oppfølging av barnet, eller barnet som barneverntjenesten har ansvar for kan følges opp i barnehuset.

Barnehusene jobber mer på tvers enn i 2012. Lederne har månedlige møter hvor både faglige spørsmål og administrative temaer tas opp, og det er etablert kompetansenettverk på tvers av barnehusene på viktige områder, for eksempel om oppfølging av barn med skadelig seksuell atferd. I tillegg arrangeres årlige barnehusmøter for hele feltet. Lederintervjuene om barnehusenes arbeid i Covid-19 pandemiens tidlige fase viser at barnehusene preges av en delingskultur, noe som gjør at gode rutiner og praksiser utviklet i ett barnehus raskt kan tas i bruk i andre.

Spenninger og utfordringer

Samtidig som hovedbildet er positivt, ser vi tydelige tegn til at barnehusvirksomheten er utfordret. Oppfølgingsarbeidet har vanskelige vilkår ved noen barnehus, og den medisinske fagkompetansen fremstår lite integrert. I sum ser vi en forsterket straffesaksdominans. Hybride organisasjoner, slik barnehuset er et eksempel på, vil alltid være preget av spenninger. Det er utfordrende å balansere mellom ulike hensyn og institusjonelle logikker. Hva som er en god balanse, er heller ikke gitt en gang for alle og det kan være ulike synspunkter på dette. Vårt hovedinntrykk er likevel at vi ser en utvikling mot det vi vil karakterisere som en ubalanse i barnehusmodellen, der straffesaken prioriteres på bekostning av de øvrige delene av virksomheten. Denne ubalansen fremstår som en hovedutfordring for barnehusvirksomheten i dag. Vi ser altså en tiltagende tendens til det som i litteraturen er omtalt som juridifisering eller strafferettsliggjøring (Bakketeig, 2017; Johansson, 2011, 2017).

En slik ubalanse underminerer det helhetlige og samordnede tilbudet som barnehusmodellen er tuftet på, hvor ideen er at det strafferettslige og barnefaglige ikke sees som separate deler av virksomheten, men sammen utgjør en helhet. Vi ser at aktører på justissiden argumenterer for at det strafferettslige har eller bør ha forrang, det vi har beskrevet som en smal, avgrenset barnehusmodell. En slik avgrenset, ubalansert modell strider mot retningslinjene for barnevennlige rettsprosesser slik de er formulert av internasjonale organer. Europarådets retningslinjer handler for eksempel om «child friendly justice» før, under og etter de rettslige forhandlingene (judicial proceedings). Kompetanse om barn og barns behov blir også sett som en integrert del av rettsprosessen, slik det fremkommer i følgende sitat:

In cases involving children, judges and other legal professionals should benefit from support and advice from other professionals of different disciplines when taking decisions which will impact directly or indirectly on the present or future well-being of the child, for example, assessment of the best interests of the child, possible harmful effects of the procedure on the child (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on childfriendly justice, 2010, s.66).

Ut fra dette perspektivet er ubalansen som er i ferd med å utvikle seg problematisk, og noe myndighetene bør søke å forebygge at skjer. Vi ser allerede i dag at ubalansen har uheldige konsekvenser for virksomheten i barnehusene. Dette gjelder barnehusenes mulighet til å drive likeverdig oppfølgingsarbeid og å sørge for at barn som trenger et medisinsk tilbud får det.

Mens vi finner at barnehusene har fått likere praksis i forberedelses- og avhørsfasen finner vi forskjeller i oppfølgingsarbeidet som gir grunnlag for bekymring. Noen barnehus opplever seg tvunget til å prioritere avhørsrelaterte oppgaver på bekostning av oppfølgings- og behandlingsarbeid, primært fordi de mangler ressurser til å gjøre begge deler. Dette har som konsekvens at barn og sårbare voksne med oppfølgingsbehov ikke har lik tilgang til hjelp.

Også når det gjelder helseperspektivet ser vi en ubalanse. Medisinsk undersøkelse i barnehus er nærmest ensbetydende med klinisk rettsmedisinsk undersøkelse, altså undersøkelser som er begrunnet i straffesakssporet. Slik undersøkelse besluttet av påtalemyndigheten og er aktuelt kun i et fåtall av barnehus-sakene. Det er verken kapasitet, gode rammer eller systemer for å tilby sosialpediatrisk undersøkelse i de øvrige sakene. I tillegg er det uklarerhet om hvem som kan henvise og samtykke til undersøkelsen og hvem som har ansvar for videre oppfølging etter medisinsk undersøkelse i barnehus.

Hva driver prioriteringen av straffesakssporet?

Dersom ubalansen skal rettes opp, trenger vi å forstå hva det er som driver den. I evalueringen i 2012 pekte vi på kapasitetsutfordringer som en mulig driver i så måte; med flere saker uten at rammene ble økt, ville avhøret måtte prioriteres fremfor oppfølging, fordi avhøret i motsetning til oppfølging er lovfestet og må skje

innen bestemte frister. Denne evalueringen viser at årsaksbildet er mer sammensatt. I tillegg til kapasitetsutfordringer, handler det både om hvordan virksomheten i barnehusene er regulert og styringsmodellen som er valgt.

Prioriteringen av straffesakssporet henger sammen med økonomi og kapasitet. Flere barnehus opplever strammere økonomiske rammebetingelser, noe som blant annet går ut over muligheten til å drive faglig utviklingsarbeid. At det er de samme barnehusene som har dårlige betingelser for fagutvikling som erfarer press på å prioritere avhørsrelatert arbeid på bekostning av oppfølging peker mot en risiko for en todeling av barnehusene i et A- og B-lag. Det følger av dette at barnehusene på B-laget ikke vil kunne gi et likeverdig tilbud med barnehusene på A-laget. Når det gjelder medisinsk undersøkelse i barnehusene, er et manglende tilbud først og fremst knyttet til mangel på sosialpediatrisk kapasitet i helseforetakene. Dersom alle barn skal få tilbud om sosialpediatrisk undersøkelse i barnehusene må helseforetakene kvalifisere langt flere leger enn i dag, og det må settes av betydelig større ressurser. Manglende avklaring av juridiske problemstillinger har også betydning. Særlig gjelder dette hvem som kan samtykke til undersøkelsen når foreldrene ikke kan gjøre det.

Det har også betydning for den tiltakende ubalansen at de delene av virksomheten som ikke knytter seg til straffesaken, er svakt regulert. Dette gjelder særlig oppfølgingsarbeidet som kun er regulert i administrative retningslinjer. Resonnementet er at når det som relaterer seg til straffeforfølgningen er regulert i lov mens oppfølgingsarbeidet er regulert i retningslinjer som ikke er rettslig bindende «taper» oppfølgingsarbeidet hvis barnehusvirksomheten settes under press.

Barnehusenes «oppdrag» på oppfølgingssiden har heller ikke vært godt nok spesifisert i regelverket. Retningslinjene gir uklare signaler og åpner derfor opp for lokale fortolkninger. Retningslinjene åpner for at behandling, dvs. helsehjelp, kan gis i unntakstilfeller. Selv om hovedbildet er det motsatte, finner vi noen få eksempler på at barnehusene mest sannsynlig har gitt et tilbud som strekker seg utover det retningslinjene åpner for. Et eksempel er støttesamtaler en mor vi intervjuet fortalte at hun fikk i forbindelse med et samlivsbrudd lang tid etter at barnet var avhørt i barnehuset. Samtidig synes bekymringen hos overordnede myndigheter for at barnehusene *generelt* går ut over sitt mandat og driver med langtidsbehandling og overtar oppgaver som er lagt til andre tjenester, overdreven. Barnehusene selv er opptatt av å sikre at barn ikke glipper mellom systemene – og gir et tilbud der hjelp av ulike grunner ikke er tilgjengelig for barnet. Det kan for eksempel dreie seg om tilfeller der barn står på venteliste for å komme i gang med behandling i BUP, eller der barnets utfordringer/hjelpebehov ikke kvalifiserer til et slikt tilbud (symptomer eller vansker indikerer ikke mulig diagnose). På denne måten sikrer barnehusene at barnet hele tiden har noen som følger dem opp – i det som for mange er en vanskelig situasjon. I all hovedsak vil denne praksisen falle inn under mandatet. Det at behandling unntaksvis gis utover retningslinjene og usikkerhet hos overordnet myndighet om behandlingen som gis er i tråd med mandatet, understreker samtidig betydningen av å klargjøre hva omfanget av og innretningen på oppfølgingsarbeidet i barnehus skal være.

Evalueringens resultater indikerer samtidig at den største utfordringen når det gjelder barnehusenes oppfølgingsansvar, er at noen barnehus strever med å oppfylle sine oppfølgingsoppgaver innenfor dagens mandat. I dette ligger en risiko for at barn og pårørende blir stående uten nødvendig oppfølging og behandling til tross for at et slikt behov foreligger. Erfaringene vi har innhentet hos barn og foreldre viser hvor viktig det er at denne delen av virksomheten opprettholdes ved samtlige barnehus. Antakelig har barnehuslederne også rett i at uten et tydelig oppfølgingsmandat vil ikke fagfolk som har den nødvendige barnefaglige kompetansen for å ivareta barnevennlige rettsprosesser ønske å jobbe i barnehus.

Som i 2012 ser vi svakheter i styringen av barnehusene. Barnehusene er forankret justissektoren, i en linjestyrt forvaltningsmodell. En slik modell bidrar til en sektor-tenkning som igjen skaper utfordringer i forvaltningen av en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid. Justissektoren som barnehusene er forankret i besitter ikke fagkunnskap knyttet til det barnefaglige og helsefaglige. Resultatet er at barnehusene opplever å mangle tydelige faglige føringer på sentrale deler av virksomheten som ikke knytter seg til straffesaken. Barnehusrådet, som er ment å være et koordinerende organ, fungerer ikke etter hensikten. Mye tyder også på at det er satt av for lite ressurser for å ivareta det løpende faglige og administrative ansvaret for barnehusene. Dette skaper et skille mellom administrativ og faglig styring på områder som medisinske undersøkelser, oppfølging og psykologisk behandling. På helsesiden har vi sett at det gis styringssignaler som er umulige å følge opp i praksis, som at alle barn skal tilbys medisinsk undersøkelse, samtidig som det verken er utdannet nok leger eller satt av tilstrekkelige ressurser. På barnesiden ser vi at både departement og direktorat er nærmest fraværende på områder som berører barnefaglige problemstillinger i barnehusenes virksomhet. Forankringen i justissektoren er et politisk valg som ble tatt den gangen barnehusene ble opprettet. Vi oppfatter ikke at det pågår en diskusjon i barnehusene eller hos de fleste styringsaktørene om å endre sektorforankringen. Det evalueringen derimot viser er en økende frustrasjon i barnehusene, hos sosialpediaterne og i deler av styringslinjen som ikke tilhører justissektoren mot den sterke straffesaksorienteringen.

Anbefalinger

Med utgangspunkt i fremstillingen over foreslår vi et omfattende sett av tiltak, knyttet til åtte områder eller deler av virksomheten. Vi har lagt til grunn at barnehusene skal opprettholdes som helhetlige tilbud med et tosporet mandat.

1: Tilbudets tilgjengelighet

Vi foreslår at det settes i gang en prosess for å etablere et nytt barnehus i Nord-Norge.

God tilgjengelighet til et barnehus er viktig for at tilbudet skal være reelt. I 2021 finnes det barnehusstilbud i alle landets fylker, og evalueringen viser at få barn har

veldig lang reisevei. Evalueringen viser flere positive virkninger av at flere barnehus og underavdelinger er etablert. Det har bidratt til å redusere belastningen for barn, og det er lettere å skaffe følgepersoner, fordi avhør i større grad lar seg gjennomføre på samme dag.

I noen områder er imidlertid lang reisevei fortsatt en utfordring. I slike områder har vi sett eksempler på at politiet tar i bruk alternative løsninger ved avhør, for eksempel at avhørsleder leder avhøret digitalt fra et annet sted enn barnehuset. Det er også eksempler på at barn blir avhørt på politistasjonen istedenfor å reise til barnehuset. I slike tilfeller gjøres det en vurdering av påtaleansvarlig og barnehusleder i tråd med straffeprosesslovens unntaksbestemmelse. I de tilfeller hvor barnet avhøres andre steder enn på barnehuset reiser barnehusansatte til avhørsstedet. I Harstad, ble det arbeidet for å tilrettelegge for barnevennlige omgivelser i politiets avhørslokale med sikte på en mer permanent ordning, i alle fall slik vi oppfattet det, mens det i Namsos var etablert en praksis med tilrettelagte avhør i politiets lokaler for barn som ellers ville fått veldig lang reisevei til barnehuset i Trondheim.

At det i enkelte tilfeller og med utgangspunkt i behovene hos det enkelte barn gjøres unntak fra hovedregelen om at barnet skal avhøres i barnehus ser vi som uproblematisk så lenge dette skjer i tråd med straffeprosessloven. Mer omfattende alternative løsninger – som etablering av et tilrettelagt avhørsrom i politiets lokaler – handler imidlertid om en mer permanent praksis som kan undergrave barnehusmodellen som et helhetlig tilbud hvor det skal være tilgang på oppfølging. Dette kan tilsa at det er behov for bedre barnehusdekning i regioner hvor lang reisevei fortsatt utgjør en utfordring. Dette gjelder særlig i Nord-Norge hvor reiseavstandene er størst. Bedre barnehusdekning kan enten sikres gjennom etablering av et nytt barnehus eller gjennom etablering av en underavdeling tilknyttet et eksisterende barnehus.

Etablering av underavdelinger har heller ikke fullt ut bidratt til å kompensere for store geografiske avstander. Vi ser at barnehusansatte opplever det vanskeligere å sikre kontinuitet i den etterfølgende oppfølgingen der avhør var tatt ved en underavdeling. Barnehuset gir i disse tilfellene i større grad indirekte oppfølging gjennom veiledning av lokalt hjelpeapparat som ofte ikke besitter den fenomenkompetansen som barnehuset har. Følgen blir at barna får et dårligere oppfølgings- og behandlingstilbud enn de som bor nærmere barnehuset. Dette er i tråd med resultatene i Agendas følgeevaluering av underavdelingen i Mosjøen (Agenda Kaupang, 2018). Med forbehold om metodiske svakheter i undersøkelsen av oppfølgingsarbeidet fant forskerne en svakere oppfølging av barna fra barnehuset i Mosjøen enn i Bodø. Samtidig indikerer både Agenda Kaupangs undersøkelse og våre resultater at underavdelingen har vært viktig for å bedre situasjonen knyttet til avhørsdagen.

I lys av dette mener vi at det mest hensiktsmessige vil være å etablere et nytt barnehusstilbud i Nord-Norge. Her er det behov for en ordning som gir barn i

området et likeverdig tilbud med barn i resten av landet. Et barnevennlig avhørsrom på en politistasjon tilfredsstillende ikke dette.

En alternativ løsning ville være en underavdeling til, enten fra barnehuset i Bodø eller Tromsø. Å ha to underavdelinger tilknyttet ett barnehus innebærer imidlertid betraktelig økt ressursbehov til logistikk og økt belastning på de ansatte ved barnehuset og helseforetaket som må reise ut til to ulike steder, og løser ikke problemet med at ett barnehus må forholde seg til svært mange barneverntjenester. Samtidig må det vurderes om det er tilstrekkelig antall saker i regionen til at man kan bygge opp et kvalitativt godt tilbud, og også foretas en vurdering opp mot det samlede barnehusstilbudet på landsbasis.

2: Målgruppediskusjonen

Vi anbefaler at målgruppen til barnehusene utvides til å gjelde mistenkte barn, i utgangspunktet innenfor de lovbruddstyper som gjelder for utsatte.

Evalueringen har særlig pekt ut to områder hvor det kan være aktuelt med endringer i barnehusenes målgruppe. Det første gjelder mistenkte barn og hvor spørsmålet er om disse bør inkluderes som målgruppe i barnehusenes formelle mandat. SSA-sakene er en del av denne gruppen. De viktigste argumentene for en slik utvidelse er at barn mistenkt for straffbare handlinger også har behov for særskilt tilrettelegging som følge av at de er barn, at mange av dem har erfaringer som utsatte og at det å fange dem opp tidlig kan forebygge vold og overgrep i fremtiden. Et tilleggsargument er at medisinsk undersøkelse kan være av viktighet for både straffesaken og barnet. En slik utvidelse forutsetter imidlertid at barnehuslokalene er utformet på en måte som ikke skaper situasjoner hvor fornærmede og mistenkte møter hverandre.

Tilbudet til denne gruppen per i dag er mangelfullt. I Justis- og beredskapsdepartementets handlingsplan mot vold i nære relasjoner (Frihet fra vold) legges det opp til etablering av et nytt lavterskeltilbud til barn som står i fare for å utvikle skadelig seksuell atferd. Tilbudet handler om å gi enkel tilgang til informasjon, råd og veiledning. Det følger videre at det bør: «vurderes hvordan et lavterskeltilbud kan knyttes opp mot en behandlings- og oppfølgingstjeneste for å sikre et helhetlig tilbud.» Det fremgår ikke om barnehusene inngår som en relevant oppfølgings-tjeneste i denne sammenheng.

I handlingsplanen legges det også opp til å styrke kompetansen om denne gruppen i psykisk helsevern der siktemålet er å utvide behandlingstilbudet. Kompetansen om gruppen skal også styrkes i habiliteringstjenesten. Det er positivt at både kompetanse og tilbud til gruppen styrkes. Barnehusene har opparbeidet seg kompetanse til å følge opp barn i SSA-saker ved behov, men nevnes ikke i beskrivelsen av et nytt lavterskeltilbud. Dette kan tolkes i retning av at oppfølgingen av gruppen skal ligge utenfor barnehusenes mandat fremover. Samtidig vil det bety at man tilsidesetter den kompetanseutviklingen som allerede har skjedd i barnehusene. Antakelig er det behov for tiltaksutvikling på flere områder rettet mot denne gruppen, både et tilbud i barnehusene i etterkant av avhør, et

mer spesialisert tilbud, og kompetanseheving og opprustning i psykisk helsevern generelt. Da vil tilbudene supplere hverandre og innebære at det samlede tilbudet til disse barna styrkes.

Inkludering av mistenkte barn i barnehus bør imidlertid ikke begrenses til SSA-saker. Argumentene for å inkludere mistenkte barn er like så relevante for unge som er mistenkt for andre former for overgrep og alvorlige voldslovbrudd. Disse vil ha mange av de samme kjennetegnene og behov for hjelp slik at de ikke begår flere voldshandlinger.

Å inkludere mistenkte barn i barnehusenes mandat berører offersentreringen i barnehusmodellen. Vil denne svekkes ved en slik utvidelse? Hvis en ser utelukkende på mistenkt utøver/utsatt dimensjonen vil den røkke ved modellens offersentrering. Når en derimot tar i betraktning at mistenkte barn er i en tvetydig posisjon både som mistenkte og som sårbare barn, der noen også selv kan ha erfart vold og overgrep, er ikke dette like åpenbart. Sårbarheten i kraft av å være barn og dermed i behov for særlig beskyttelse og ivaretagelse, ligger nærmere en offerorientert – og ikke minst barnesentrert – logikk. Å inkludere barn og unge mistenkt for overgrep og andre voldslovbrudd representerer derfor ikke et veldig tydelig brudd med barnehusmodellens grunntenkning. Ivaretagelse av barnevennlige rettsprosesser forutsetter heller ikke en offersentrering. Europarådets prinsipper om barnevennlige rettsprosesser omfatter både utøvere og utsatte (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 2020). Å inkludere mistenkte barn i barnehusenes målgruppe vil dermed også bidra til en praksis i tråd med retningslinjer og konvensjoner som Norge har sluttet seg til/ratificert.

Å inkludere mistenkte barn vil heller ikke representere et grunnleggende brudd med dagens praksis. Også i dag gjennomføres politiavhør av mistenkte barn ved barnehusene. Barnehusene tilbyr også oppfølging og behandling av barn som utviser problematisk eller skadelig seksuell atferd. Dette er kompliserte saker hvor det øvrige behandlingstilbudet har vært mangelfullt og hvor barnehusene har opparbeidet seg særskilt kompetanse over flere år, etter at barnehusene ble tilført øremerkede midler for å ivareta denne oppgaven. Å inkludere mistenkte barn i barnehusenes retningslinjer vil i alle fall for SSA-gruppen innebære å formalisere en eksisterende praksis. Arbeidsgruppen som har sett på effektivisering i straffesaker berører også spørsmålet om å inkludere denne gruppen i barnehusenes mandat. Den viser til situasjonen hvor et barn som i utgangspunktet anses som fornærmet eller vitne etter hvert viser seg å være mistenkt, altså at et barn skifter status under saken. Ifølge arbeidsgruppen er slike situasjoner ikke uvanlig. Arbeidsgruppen etterlyser en avklaring av hva som skal gjelde for denne gruppen – også for å unngå at rettsuavklarte spørsmål knyttet til denne gruppen blir en flaskehals i etterforskningen (Rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn, 2019). Dette tilsier at det er behov for å avklare hvilke ordninger som skal gjelde for denne gruppen.

En utvidelse av målgruppen til å gjelde mistenkte barn vil innebære merarbeid for barnehusene, hvor mye er imidlertid vanskelig å si. Dette bør uansett ses i sammenheng med behov for styrking av personellressursene for å ivareta oppfølgingsarbeidet bedre. Dette kommer vi tilbake til. Også andre problemstillinger må i så fall avklares, for eksempel om samme behandler kan gi oppfølging til både fornærmede og mistenkte barn i samme sak.

Det andre spørsmålet som pekte seg ut, var om dagens målgruppe bør utvides til å omfatte de under 18 år. Flere barnehusledere og noen jurister ønsket en slik endring med henvisning til at barnekonvensjonen definerer «barn» frem til 18 år. Et motargument er at en utvidelse av målgruppen for tilrettelagt avhør også vil innebære en utvidelse av adgangen til å avgi forklaring utenfor retten, siden flere da vil omfattes av bestemmelsen om tilrettelagt avhør. Hovedregelen er at forklaring gis i retten, og er blant annet begrunnet ut fra hensynet til bevisumiddelbarhet og kontradiksjon. I dag forklarer de mellom 16 og 18 år seg som hovedregel i retten.

Det er uklart for oss om de som foreslår å heve grensen til 18 år tenker at endringen også skal gjelde adgangen til å gi forklaring utenfor retten. En slik endring vil i så fall berøre grunnleggende straffeprosessuelle prinsipper som krever nøye overveielse. Det er heller ikke sikkert at eldre ungdommer opplever det like belastende å avgi forklaring i retten som yngre barn. Forskningen om hvordan barn påvirkes av å avgi forklaring i retten på lang sikt er ikke entydig, men barnets alder, antall ganger barnet må forklare seg og stressnivå i forkant av vitneforklaring i retten er faktorer som trekkes frem som betydningsfulle. Noen eldre studier viser samtidig at det å avgi forklaring kan ha en positiv effekt på noen barn (se Peterson, Reutz, Hazen, Habib & Williams, 2020). Det må samtidig tas forbehold om at disse studiene baserer seg på data relatert til rettssystemer som avviker fra det norske. En kunne selvfølgelig tenke seg at barn mellom 16 og 18 år fikk et tilrettelagt tilbud ved barnehuset, inkludert tilbud om medisinsk undersøkelse for de som ønsker det i forkant av at de avgir forklaring i retten, samt et oppfølgingstilbud i etterkant. En slik utvidelse av aldersgrensen vil uansett innebære et økt press på barnehusenes og helseforetakenes kapasitet. Slik vi ser det vil en slik utvidelse forutsette avklaring av flere spørsmål som evalueringen ikke gir grunnlag for å besvare, vi går derfor ikke nærmere inn på dette forslaget.

3: Frister og rutiner knyttet til avhøret

Evalueringen gir støtte til at fristene for avhør bør revurderes og kunne praktiseres noe mer fleksibelt av hensyn både til barnet og straffesaken.

Evalueringen har gitt grunnlag for å se nærmere på tidsfaktoren i forberedelsesfasen før avhør. Påtalejurister og avhørsledere har pekt på at korte frister i noen typer saker fører til prioriteringsutfordringer der mindre alvorlige saker må prioriteres foran saker av større alvorlighetsgrad. Flere av juristene har også anført at ukesfristen for supplerende avhør er urealistisk kort. Disse utfordringene er

velkjente og er også omtalt i Riksadvokatens brev til Justis- og beredskapsdepartementet (21. mars 2018) om behovet for regelendringer ved tilrettelagte avhør hvor Riksadvokaten fremhever at det bør vurderes om de lovbestemte fristene i noe større grad bør åpne for at det kan foretas interne prioriteringer hvor sakens alvor tillegges betydning.

Vi har også sett at barnehusene mener at det å ha nok tid i forberedelsen før avhør er avgjørende for å gjøre godt arbeid og at enkelte barnevernansatte etterlyser noe bedre tid i forkant av innkalling til samråd. Noe bedre tid i sakens innledende fase gir barnehuset og barneverntjenesten bedre mulighet til å innhente opplysninger som igjen kan bidra til bedre avhør, bedre mandat til klinisk rettsmedisinsk undersøkelse og bedre ivaretagelse av barnet. Noe bedre tid kan også gi politiet mulighet til å gjennomføre flere etterforskningskritt. Dette kan gi bedre avhør, men også mulighet til å skille ut saker som det ikke er grunnlag for å forfølge videre i straffeapparatet, men som i stedet bør følges opp av barneverntjenesten. Samtidig har fristene bidratt til raskere igangsetting av etterforskning og muligens også en høyere prioritering av sakene i politietaten, ifølge flere av informantene. Dette utelukker samtidig ikke at det kan være grunnlag for å åpne for noe større fleksibilitet slik også Riksadvokaten påpeker.

Evalueringen viser at sorteringen av saker inn i barnehusene kan bli bedre. Vi foreslår at det prøves ut en ordning med initialt samråd med tanke på å få en bedre sortering av saker inn i barnehus og til typer av avhør. En slik ordning bør evalueres etter en viss tid.

Uansett frist, påligger det påtalemyndigheten å avgjøre om det skal gjennomføres avhør ved barnehuset i en politianmeldt sak, om det tilrettelagte avhøret skal gjennomføres som sekvensielt avhør, og om det skal gjennomføres en aksjonsdag. Barnehusene har barnefaglig kompetanse som i liten grad blir benyttet til slike vurderinger, inkludert om det er til barnets beste å vente med avhør. Barnehusene kan også være med å sikre at barn som eventuelt må vente på avhør får et tilbud mens de venter. Barnehusenes deltakelse i denne vurderingen kan dermed bidra til et bedre begrunnet sorteringsarbeid, skjerme barn for unødige belastninger, og sikre et tilbud til barn som trenger det. I pandemiens første fase ble barnehusene noen steder inkludert i dialogen rundt hvilke saker som skulle prioriteres og hvor erfaringene fra barnehusenes side var gode. Vi vet imidlertid ikke hvordan påtalejuristene har vurdert dette samspillet. Vi vet heller ikke hvordan en slik ordning vil fungere i en normalsituasjon. En mulighet er å prøve ut en slik ordning over en periode og deretter evaluere ordningen. Dersom en slik ordning prøves ut må det samtidig ikke være tvil om at beslutningskompetansen ligger hos påtalemyndigheten. Ordningen bør prøves ut ved 3–4 barnehus, slik at man får et tilstrekkelig erfaringsgrunnlag til å trekke konklusjoner. Erfaringene kan dokumenteres gjennom et følgeforskningsprosjekt.

I evalueringen har vi sett nærmere på et tiltak som har til hensikt å øke effektiviteten i initialfasen av straffesakssporet. Dette ble fremmet i arbeidsgruppens

rapport om saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn (Rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker om seksuelle overgrep mot barn, 2019). Arbeidsgruppen foreslo blant annet at avhørsleder ikke trenger å delta i samråd. Samtidig har intervjuene vist at disse møtene ikke tar mye tid – det er altså begrenset hvor mye effektivisering som følger av at avhørsleder ikke deltar. Selv om bildet ikke er entydig opplever mange at avhørsleders tilstedeværelse er viktig for å sikre god kommunikasjon og for å ha nødvendig kompetanse tilgjengelig dersom beslutninger skal treffes som krever påtalekompetanse. Dette tilsier at avhørsleder fortsatt bør delta i samrådsmøtet.

Vi anbefaler videre at det fortsatt bør være hovedregelen at avhørsleder leder avhøret fra barnehuset. Inntil bedre geografisk barnehusdekning er på plass bør det samtidig være rom for bruk av digitale løsninger i områder med lange reiseavstander.

For å øke effektiviteten foreslo den nevnte arbeidsgruppen større bruk av digital ledelse av avhør, altså at avhørsleder ikke leder avhøret fra barnehuset, men fra et annet sted. Etter forskriften om tilrettelagte avhør er det bare adgang til dette dersom avhørsleder og barnehusleder er enige om at dette er ubetenkelig. De fleste juristene mener at digital ledelse er nødvendig for at barnehusmodellen skal fungere i områder med lange reiseavstander, mens en slik praksis er mindre aktuell i områder hvor reisevei ikke utgjør en utfordring. Dette spørsmålet ble i liten grad tematisert i barnehusintervjuene. Vi har imidlertid sett at flere barnehusledere fryktet at det ville være et større «trykk» på bruk av digitale løsninger ved avhør etter Covid-19 pandemien i lys av at Riksadvokaten åpnet for større bruk av slike løsninger under pandemien.

4: Organisering og styring

Vi anbefaler at barnehusene beholder forankringen i justissektoren og politiet.

Barnehusene er organisert i justissektoren og skal sørge for at det på nasjonal basis gis et tilbud til volds- og overgrepssrammede barn som er i tråd med prinsippene for barnevennlige rettsprosesser. Organiseringen gir noen utfordringer, blant annet at det strafferettslige arbeidet prioriteres fremfor oppfølgingsarbeidet. Samtidig er det også mye som fungerer bra, blant annet samarbeidet mellom barnehuset og politi / påtale, selv om dette ikke gjelder alle steder. Utgangspunktet for alt barnehusarbeid er dessuten en politianmeldelse, dvs. at barnehusene jobber med saker som allerede befinner seg i straffesakssporet. Det tilsier at forankringen i JD bør ligge fast. Samtidig er det nødvendig med noen endringer, for å motvirke prioriteringen av straffesakssporet vi ser i dag.

Vi anbefaler at barnehusene organiseres som egne enheter i politidistriktene som legges direkte under Politimesteren, dvs. på nivå 2 i politiorganisasjonen.

Et organisatorisk grep er å styrke barnehusenes posisjon i politidistriktene ved at barnehusene blir en egen enhet i politidistriktet slik de selv tidligere har fremmet ønske om. Dette vil plassere barnehusene på nivå 2 i den organisatoriske politistrukturen i politidistriktene, noe som betyr at barnehuslederne inkluderes i politimesterens ledergruppe og får ansvar for eget budsjett. En slik organisering vil gi en mer enhetlig organisering i politiet og kunne styrke barnehusenes innflytelse over beslutninger som gjelder barnehusvirksomheten som ikke er koblet til avhøret. Dette vil gi barnehusene større synlighet, legitimitet og råderett over eget budsjett. Det siste er viktig blant annet for å sikre at barnehusene kan drive nødvendig fagutvikling.

Vi foreslår at det etableres en tverrdepartemental styringsgruppe for barnehusene, koordinert av Justis- og beredskapsdepartementet. Vi foreslår videre at Barnehusrådet opprettholdes, som et saksdrøftede og saksforberedende organ til styringsgruppen på departementsnivå og at det koordineres av Politidirektoratet.

Evalueringen har vist at det er behov for å styrke styringen av barnehusene både horisontalt og vertikalt. Barnehusene har etterlyst behov for tydeligere styring, der noen barnehusledere har etterlyst bedre overordnet styring, mens andre i større grad har etterlyst klarere retningslinjer for virksomheten. Samtidig uttrykker også flere barnehusledere en uro eller ambivalens, fordi en tydeligere overordnet styring også kan innsnevre det handlingsrommet barnehusene har hatt. Å både etterlyse tydeligere styring og samtidig beholde et handlingsrom kan sees som et ønske om å få i både «pose og sekk». Handlingsrommet barnehusene har hatt har samtidig vært en viktig suksessfaktor for at barnehusene har utviklet seg til det gode tilbudet det er i dag, blant annet at mellomromsarbeidet har kunnet utvikle seg som en distinkt profesjonell praksis. Å finne et riktig balansepunkt mellom styring og autonomi er dermed svært viktig for å gi gode rammer for barnehusenes virksomhet. En slik balanse kan bare oppnås gjennom nær dialog mellom styrende myndigheter og barnehusene og vil være viktig i arbeidet med å finne frem til en styringsmodell som gir best mulig forutsetninger for barnehusvirksomheten.

Evalueringen har også vist at det er behov for å *styrke den tverrgående styringen* både på departements- og direktoratsnivå. Bedre tverrsektoriell styring kan bidra til bedre balanse mellom de ulike «sporene» i modellen. Vi mener at en tverrdepartemental styringsgruppe kan bidra til å imøtekomme begge disse behovene. For at en slik gruppe skal fungere etter hensikten er det samtidig viktig at departementene som representerer barne- og helsesektoren, Barne- og familiedepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet tar et større faglig ansvar for sine sektorområder, og at alle tre sektorer (BFD, HOD og JD) tilstreber en helhetlig tilnærming i styringen som bidrar til å understøtte og styrke barnehusene som en modell for tverrfaglig og samlokalisert arbeid.

Barnehusrådet har i dag medlemmer fra de tre sektordirektoratene, samt en representant for politidistriktene, for barnehuslederne og for Riksadvokaten.

Denne sammensetningen bør videreføres, men Politidirektoratet som koordinerende instans bør sørge for at det ved forslag til sammensetning av rådet og i dialog med sektorene som er representert sikres at medlemmene har kompetanse på samtlige av barnehusets kjerneområder, dvs. det strafferettslige og politifaglige, psykososial oppfølging av barn med volds- og overgrepserfaringer, sosialpediatri og grupper som er ekstra sårbare.

Vi anbefaler at oppfølging og behandling registreres på en enhetlig måte, og at barnehusene rapporterer om dette på lik linje med antall avhør og klinisk rettsmedisinske undersøkelser.

Ubalansen i modellen gjenspeiles i barnehusenes rapporteringsrutiner, ved at barnehusene i langt større utstrekning rapporterer om avhørsvirksomheten enn det arbeidet som knytter seg til oppfølging, behandling og utadrettet virksomhet.

Vi foreslår at det settes av ressurser tilsvarende to hele stillinger i Politidirektoratet til koordinering og oppfølging av barnehusene.

Per i dag er det satt av for lite ressurser i Politidirektoratet til koordinering og oppfølging av barnehusene. Endringene vi foreslår i styring og rapportering vil innebære ytterligere arbeid. I dag er oppgaven med koordinering og oppfølging lagt til én stilling, som også inneholder andre oppgaver. Et anslag er at det bør settes av ressurser tilsvarende to hele stillinger til dette arbeidet.

5: Medisinsk undersøkelse

Vi anbefaler at kapasiteten for sosialpediatriske undersøkelser i barnehus økes, men at man samtidig vurderer om det er hensiktsmessig å ha som målsetting at alle barn skal få tilbud om dette på barnehuset eller om det finnes alternativer som kan ivareta barns behov for helseundersøkelse og oppfølging etter å ha vært i avhør på barnehus.

Per i dag er tilbudet om medisinsk undersøkelse i barnehus i all hovedsak begrenset til klinisk rettsmedisinsk undersøkelse på oppdrag fra påtalemyndigheten. I praksis betyr det at åtte av ti barn ikke får en sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus. Antakelig betyr dette at mange barn som kunne hatt behov for en grundig helseundersøkelse i forbindelse med avhøret ikke får det. Kapasiteten på legesiden og ressurser til slike undersøkelser bør derfor økes. Ut fra dagens modell, vil ansvaret for dette ligge hos helsemyndighetene.

Gitt den svært begrensede ressursen sosialpediatere er, og tiden det tar å kvalifisere leger til å gjøre sosialpediatriske undersøkelser, er det liten realisme i å legge opp til at alle barn som kommer til barnehus skal få tilbud om en sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus. Det er heller ikke gitt at dette er den eneste modellen som kan sikre god ivaretagelse av barns helse i etterkant av avhør. På dette området er det vårt inntrykk at det beste har blitt det godes fiende. Alternative løsninger har i liten grad blitt diskutert. Antakelig er det fordi slike løsninger har blitt sett på som å bryte med grunntanken bak barnehusene om at

alt skal skje på ett sted. All den tid alle barn ikke kan få tilbud om sosialpediatrisk undersøkelse i barnehus i noen overskuelig fremtid, mener vi det er verdt å prøve ut en alternativ modell som kan sikre at barn som er avhørt i barnehus kan bli undersøkt av lege og få nødvendig helsehjelp.

Vi foreslår som en umiddelbar løsning at det etableres et fast system der barnehuset konsulterer sosialpediater i alle saker hvor det *ikke* gjøres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Sakene kan drøftes anonymt dersom taushetsregler tilsier det. I saker der barneverntjenesten er involvert, bør den delta i drøftingen.

Vi foreslår at det samtidig settes i gang en prosess i Helsedirektoratet der det gjøres et estimat på hva slags bemanning de sosialpediatriske miljøene trenger for å konsultere på fast basis og gi tilbud om sosialpediatriske undersøkelser i flere saker enn i dag, der det ikke er rekvirert klinisk rettsmedisinsk undersøkelse.

Hensikten med konsultasjonen vil være å bestemme om det bør gjøres en sosialpediatrisk undersøkelse på barnehuset, eller om det i første omgang kan gjøres ordinær helseundersøkelse hos fastlege. Dette forutsetter at det bygges opp kapasitet til å gjøre sosialpediatriske undersøkelser i barnehuset ut over de som er rekvirert av påtalemyndigheten, som det er knapt med ressurser til allerede, og at det etableres en rutine for å «overføre» barnet til fastlegen. Det må også avklares hvordan samtykke til sosialpediatrisk undersøkelse på barnehuset kan innhentes. Vi forutsetter at barnehuset i forkant av konsultasjonen med sosialpediater har sortert ut alle saker der helseundersøkelse helt klart ikke er nødvendig, for eksempel saker der barnet har omsorgspersoner som har sørget for nødvendig helseoppfølging.

Forslaget om en fast konsultasjon vil bidra til den tverrfaglige dialogen som legene etterlyser og til at det medisinske perspektivet blir mer integrert i barnehusmodellen.

Vi foreslår en endring i straffeprosessloven, slik at sosialpediater kan være til stede under samrådsmøte og konsulteres i spørsmålet om det bør gjennomføres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse i den aktuelle saken.

Legene ønsker også å bli konsultert om hvorvidt det bør gjøres klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. Per i dag skjer dette sporadisk. Et forslag som har vært fremmet er at legene bør få være med i samrådsmøtet. Et motargument er at tilstedeværelse i samråd kan påvirke legens utredning og dermed bevisverdien av eventuelle funn. Dette kan antakelig løses ved at det ikke er samme lege som møter i samråd, som utfører klinisk rettsmedisinsk undersøkelse. En ulempe ved en slik løsning er at undersøkende lege vil miste nyttig informasjon for den sosialpediatriske undersøkelsen.

Vi foreslår at Riksadvokaten igangsetter et utviklingsarbeid rettet mot politijuristene som har til hensikt å forbedre kvaliteten på mandatene for

klinisk rettsmedisinsk undersøkelse, og at dette implementeres på en hensiktsmessig måte i samarbeid med Politidirektoratet.

Legene er kritiske til kvaliteten på mandatene for de klinisk rettsmedisinske undersøkelsene, som en del steder virker å være langt fra gode nok og preget av ukritisk klipp og lim av påtalejuristen. Dette tyder på at påtalejurister trenger mer kunnskap om hva som kreves av et mandat for at legen skal kunne gjøre en god og dekkende undersøkelse. Det er gjennomført samarbeidsprosjekter om dette lokalt, og det er antakelig viktig lærdom å hente herfra.

Vi foreslår at Helsedirektoratet setter i gang et utviklingsprosjekt som har til hensikt å etablere standarder for opplæring, supervisjon og kvalitetssikring av sosialpediatrisk arbeid i barnehus, som de regionale helseforetakene må følge.

Helseforetakene har et sørge-for-ansvar for medisinsk undersøkelse i barnehusene. Dette ansvaret er ikke fullt ut ivaretatt. Det er mangler både i opplæringen av nye leger, supervisjon av uerfarne leger, kvalitetssikringssystemer og ressurser satt av til arbeidet i barnehus og rapportskrivning. Her er det stort behov for forbedring. Leger i barnehus må sikres bedre vilkår, sånn at de kan utføre arbeidet de er satt til på en god måte.

Her er det naturlig å se hen til helseforetak som allerede har etablert gode ordninger. I en mellomfase bør det opprettes ordninger der LIS-leger som jobber i helseforetak uten mulighet for supervisjon og faglig oppfølging fra erfarne sosialpediatere, kan få dette fra et annet helseforetak. Helsedirektoratet må også påse at helseforetakene ikke anvender ressurser som er ment å gå til barnehusarbeid, til ordinært legearbeid i avdeling. Helsedirektoratet må også følge arbeidet med medisinsk undersøkelse i barnehus tett, særlig når det gjelder ressursbehovet for dette arbeidet, samt sørge for at helseforetakene har felles retningslinjer til legene om personvernmessige forhold knyttet til lagring av og tilgang til saksdokumenter fra medisinsk undersøkelse i barnehus.

Vi foreslår at Helsedirektoratet og Bufdir ser nærmere på rutiner som skal sikre at opplysninger om barnets helse kommer videre til den eller de instansene som har ansvaret for å følge dem opp.

Etter dagens retningslinjer skal barnehuset tilrettelegge for tett samhandling med barneverntjenesten og helse- og omsorgstjenesten under avhørsdagen der disse er involvert. Likevel viser evalueringen at informasjonsflyten angående helseopplysninger ikke alltid fungerer godt mellom disse instansene. Her kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i praksis i barnehus hvor dette i dag fungerer godt. Vi foreslår derfor at det snarest mulig settes i gang et utviklingsprosjekt med utgangspunkt i barnehusene som i dag har gode erfaringer med sine rutiner på dette punkt. Erfaringene fra utviklingsprosjektet bør deretter danne utgangspunkt for rutiner som senere implementeres på landsbasis.

Vi foreslår at Politidirektoratet tildeles midler til en rask oppgradering av IT-system og nettløsninger i barnehus der legene har problemer med dette,

samt at det foretas en gjennomgang av det medisinske utstyret, behov for flere/større undersøkelsesrom og andre forhold som kan påvirke kvaliteten på legenes undersøkelser – og dermed den rettsmedisinske erklæringen.

Barnehusene skal sørge for undersøkelsesrom og utstyr som er nødvendig, inkludert IT-utstyr og nettløsninger som muliggjør effektivt arbeid for legen. Her er det noen mangler, som fører til unødvendig tidsbruk og frustrasjon.

Logistiske problemer knyttet til innkalling og tilstedeværelse på barnehusene, er noe hvert barnehus må finne løsninger på, i samarbeid med helseforetaket.

6: Oppfølging, behandling og fagutvikling

Vi foreslår at oppfølgingsarbeidet reguleres tydeligere enn i dag, i tråd med det som er dagens praksis i barnehus hvor oppfølgingen fungerer bra (jf. kapittel 3). Det må klart fremgå av reglene at barnehusene har et selvstendig oppfølgingsansvar som også i noen tilfeller vil omfatte behandling etter helselovgivningen og hvor rekkevidden av bestemmelsene tydelig fremgår uten at det nødvendigvis betyr å tallfeste antall behandlingstimer.

Oppfølgingstilbudet ved barnehusene varierer for mye. Noen barnehus opplever seg tvunget til å prioritere avhørsrelaterte oppgaver på bekostning av oppfølgings- og behandlingsarbeid. Dette fører til at barn med oppfølgingsbehov og sårbare voksne ikke har lik tilgang til hjelp. Mens avhørsvirksomheten er regulert i lovs form er reguleringen av barnehusenes arbeid med oppfølging nedfelt i administrative retningslinjer. Reguleringen av oppfølgingsarbeidet er heller ikke tilstrekkelig tydelig. Omfanget og varigheten av behandling i barnehuset i unntakstilfeller er for eksempel ikke avklart (jf. også note i retningslinjene). Slik vi ser det gir dagens retningslinjer uklare signaler om barnehusenes oppfølgingsarbeid.

Vi foreslår at bemanningen ved barnehus med underavdelinger øker slik at barn som er avhørt der kan få et oppfølgingstilbud fra barnehuset, samt at det settes i gang en prosess hvor samtlige barnehus kan melde inn til Politidirektoratet hva slags bemanning de trenger for å gi et faglig godt oppfølgingstilbud, med tanke på oppbemanning der det trengs mest.

Det er for dårlig tilgang til oppfølging fra barnehuset for barn som bor langt unna der de var til avhør. Oppfølgingen kan styrkes ved at ansatte i «hovedbarnehuset» kan reise ut, eller at det ansettes fagfolk som bor der underavdelingen er, men som jevnlig reiser til «hovedbarnehuset» og deltar i faglige møter der. Vi ser også behov for flere ansatte ved barnehus som i dag ikke får gjort oppfølgingsarbeid i tråd med retningslinjene.

Vi anbefaler at det settes av tilstrekkelige økonomiske rammer til at alle barnehus på lik linje kan drive nødvendig fagutvikling

Evalueringen har vist at noen barnehus har svakere forutsetninger for fagutvikling enn før. Evalueringen har samtidig gitt grunnlag for å peke på noen områder hvor det kan være behov for kompetanseutvikling. Når det gjelder nasjonale minoriteter

og urfolk foreslås det tiltak i Justis- og beredskapsdepartementets handlingsplan mot vold i nære relasjoner (Frihet fra vold) som kan bidra til å øke kunnskapen om nasjonale minoriteter som utsettes for vold og overgrep. I handlingsplanen foreslås det også at det vurderes å opprette et eget barnehusstilbud til denne gruppen. Vi mener det også kan være behov for å styrke kunnskapen om minoriteter mer generelt i barnehusene. Med forbehold om et begrenset empirisk materiale på dette punktet har vi inntrykk av at slik kunnskap varierer mellom barnehusene i dag. Det kan derfor være behov for mer systematisk kunnskapsutvikling på dette området.

Vi anbefaler at Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i samarbeid med Politidirektoratet og Helsedirektoratet utarbeider en veiledende standardavtale for samhandling mellom barnehusene og barneverntjenestene som barnehusene i samarbeid med barneverntjenestene kan tilpasse til lokale forhold.

Konkrete samarbeidsprosjekter bør gjøres gjenstand for ekstern evaluering med sikte på å belyse både tilsiktede og utilsiktede virkninger.

Det er et potensial for å videreutvikle samhandlingen mellom barnehusene og barnevernet, både med sikte på systematisering og intensivering, særlig i oppfølgingsfasen. Barnehusene ser barneverntjenesten som en viktig samarbeidspartner, men omfanget av samhandling og samhandlingsklima med barneverntjenestene varierer mellom kommunene og beskrives også til dels som personavhengig. De fleste barnehusene har samtidig svært mange barneverntjenester å forholde seg til. Dette tilsier at det er behov for en systematisering av samhandlingen mellom barnehus og barneverntjenesten og at tilrettelegging for dette bør skje sentralt, fortrinnsvis i samarbeid mellom Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Politidirektoratet. Helsedirektoratet bør også kobles på med sikte på samhandlingen mellom helsepersonell og barneverntjenesten.

I dag mangler mange barnehus samarbeidsavtaler med barneverntjenesten til tross for at det er nedfelt i retningslinjene for barnehusene at slike avtaler skal utarbeides. Flere barnehusledere har ventet på de nasjonale retningslinjene for samhandling mellom politi og barnevern som er utarbeidet av Barne- og ungdoms- og familiedirektoratet og Politidirektoratet. Disse kom på plass i 2020 og gir retningslinjer for samhandlingen mellom barneverntjenesten og politiet når barnevernsak og straffesak pågår parallelt. Retningslinjene viser til barnehusene blant annet ved gjennomføring av tilrettelagt avhør. Det virker fornuftig at disse retningslinjene inngår i grunnlaget for å utarbeide en veiledende standardavtale for samhandling mellom barnehusene og barneverntjenestene. Det vil være viktig at en slik avtale kan tilpasses lokale forhold og at slik tilpasning gjøres av barnehusene i dialog med lokale barneverntjenester.

De nasjonale retningslinjene handler primært om samhandlingen i avdekkings- og etterforskningsfasen, men berører også samhandlingen i oppfølgingsfasen. Evalueringen har vist at det er særlig i oppfølgingsfasen det er behov for tydeligere retningslinjer. Vi har sett at det kan være behov for en tydeligere avklaring av

grenseflatene mellom barnehusenes og barneverntjenestens arbeid i oppfølgingsfasen. Noen barnehusledere har etterlyst mer informasjon fra barneverntjenesten om deres oppfølging av barnet etter at avhøret er gjennomført og det ikke pågår en videre oppfølging av barnet på barnehuset. Dette handler om barnehusenes mellomromsarbeid – å sikre seg mot at ingen barn glipper i mellomrommet barnehus og barnevern. Dagens regelverk begrenser muligheten for at barneverntjenesten kan dele slik informasjon med barnehuset. Samtidig reiser problemstillingen spørsmål av mer prinsipiell art om hva som er en hensiktsmessig avgrensning mellom tjenestenes ansvarsområder. Dette er spørsmål som bør adresseres av sektormyndighetene i arbeidet med utforming av en slik standardavtale.

Det er også andre potensialer for videreutvikling i oppfølgingsfasen. Prosjektbasert samarbeid mellom barnehusene og barneverntjenesten er blitt gjennomført i noen regioner, og erfaringene synes å være lovende. Det er viktig at det gis mulighet for gjennomføring av slike prosjekter og at erfaringene fra prosjektene systematiseres.

7. Regulering av virksomheten i barnehus

Vi foreslår en prosess i to trinn med sikte på å bidra til rettsavklaring av spørsmål som gjelder barnehusvirksomheten.

Trinn 1: At Politidirektoratet, som koordinerende myndighet for barnehusene, tilstreber å skaffe en mest mulig fullstendig oversikt over de viktigste rettslige problemstillingene med behov for avklaring. Dette bør gjøres i samarbeid med de to andre fagdirektoratene, barnehuslederne/-rådgivere, sosialpediaterne/tannlegene, barnevernledere/ansatte, politifolk og påtalejurister.

Trinn 2: Deretter må problemstillingene bringes inn til juristene i de respektive fagdepartementene som problemstillingene berører. Det bør settes en frist for ferdigstilling av slikt arbeid. Dette arbeidet må sees i sammenheng med revidering av retningslinjene for barnehusene. Koordineringsansvaret bør ligge hos Justis- og beredskapsdepartementet i samarbeid med Politidirektoratet.

Behovet for rettsavklaring er stort, og haster. Barnehusvirksomheten reguleres av og berører en rekke ulike regelverk, hvor straffeprosessloven, politiregisterloven, lov om helsepersonell, lov om pasient- og brukerrettigheter, barnevernloven og barneloven er blant de viktigste. Det har innenfor evalueringens rammer ikke vært mulig å gjøre en systematisk gjennomgang av hvordan ulike regelverk fungerer når det gjelder barnehusenes virksomhet. En slik gjennomgang er en studie i seg selv. Evalueringen har likevel gitt et overordnet innblikk i hvordan reguleringen av barnehusvirksomheten fungerer.

Evalueringen viser at dagens regelverk gir klare rammer for den delen av virksomheten som gjelder avhøret. Evalueringen har samtidig vist at det er flere områder hvor dagens regelverk ikke gir tilstrekkelig veiledning. Flere av problemstillingene handler om at barnehusvirksomhetens todelte mandat gir grunnlag for

gråsoneproblematikk, altså uklarheter som oppstår i skjæringspunktet mellom flere regelverk. Det er særlig tre områder som skiller seg ut.

Det første området er rettsavklaringer rundt *medisinske undersøkelser* hvor to problemstillinger har pekt seg ut: Hvem skal ta initiativ/henvise til sosial-pediatrik undersøkelse av barnet der hvor det ikke er rekvirert klinisk rettsmedisinsk undersøkelse? Og hvem kan samtykke til sosialpediatrisk undersøkelse på vegne av barnet – der en eller begge foreldre er mistenkt i saken? Her er for eksempel samtykkekompetansen hos oppnevnt verge uklar. Dette gjelder også når rettsmedisinsk undersøkelse gjennomføres senere enn avhørsdagen og henger sammen med rekkevidden av hjelpevergens mandat.

Det andre området handler om *hva som defineres som oppfølgingsarbeid* etter retningslinjene for barnehusene og *hva som defineres som behandling/helsehjelp* etter lov om helsepersonell. Vi har sett at dette skillet forstås og praktiseres ulikt i barnehusene, noe som tilsier at skillet ikke er tilstrekkelig tydeliggjort. Omfanget og rekkevidden av barnehusenes behandling der dette unntaksvis gjøres, er heller ikke tydelig definert. Skillet mellom oppfølging og behandling har betydning for flere forhold, blant annet for plikten til journalføring, for hvilke pasientrettigheter som gjelder for barn og foreldre og for hvilke taushetspliktsregler som gjelder.

Et tredje området gjelder *taushetspliktreglene*. Lov om helsepersonell har strengere taushetspliktsregler enn de som gjelder etter politiregisterloven. Samtidig kan ulike regelverk for taushetsplikt gjøre seg gjeldende i ulike faser i saken som kan gi uklarhet om hvilke regelverk som til enhver tid gjelder. For eksempel der en psykolog i barnehuset følger avhøret og i en slik rolle er underlagt politiregisterlovens bestemmelser, og senere følger opp barnet i behandlingsøyemed og dermed yter helsehjelp etter lov om helsepersonell. Når er virksomheten av en slik art at man skifter fra det ene regelverket til det andre?

Vi har også pekt på at *barnehusenes oppfølgingsarbeid*, samt *mulighet til fagutvikling* har en for svak regulering i lys av at disse delene av virksomheten har dårligere betingelser ved noen barnehus enn ved andre. Som nevnt er disse delene av virksomheten regulert i administrative retningslinjer, mens avhørsvirksomheten (som prioriteres foran) er lovregulert. Dette spørsmålet må sees i sammenheng med diskusjonen om det er behov for en barnehuslov. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Barnehusvirksomheten omfatter utvilsomt flere uavklarte juridiske problemstillinger enn de vi har identifisert. Det har heller ikke vært mulig innenfor denne evalueringens rammer å bidra til rettsavklaring på de spørsmålene som er reist. Samtidig er det svært viktig å få en oversikt over områder hvor det er uavklarte spørsmål og at disse avklares. Ved en slik gjennomgang bør det også gjøres en vurdering av om de regelverkene som i dag kommer til anvendelse i forbindelse med virksomheten i barnehusene er tilstrekkelig samstemte.

Vi anbefaler at JD avventer spørsmålet om innføring av barnehuslov til en ser virkningen av de øvrige tiltakene som er foreslått i evalueringen. Vi anbefaler imidlertid at det settes i gang et utredningsarbeid som innhenter andre lands erfaringer med lovfesting og at dette arbeidet sees i sammenheng med arbeidet om å kartlegge områder med behov for rettsavklaring.

Evalueringen har vist at meningene er delte blant informantene i spørsmålet om det bør innføres en egen barnehuslov. Vi har sett at argumenter for at det bør innføres en slik lov, er at den kan bidra til å tydeliggjøre krav til barnehusenes lokaler og tilbud og til bedre balanse mellom straffesaks- og behandlingsporet. Sistnevnte handler om at en lov er rettslig bindende, noe administrative retningslinjer ikke er. Enkelte mener en egen barnehuslov også kan tydeliggjøre barnehusenes forpliktelser på andre områder enn de som er regulert i straffeprosessloven. Andre mener at en egen barnehuslov kan bidra til rettsavklaring på spørsmål som i dag er uavklarte, for eksempel knyttet til taushetspliktsregler. Argumenter mot er at lovregulering ikke vurderes som nødvendig eller hensiktsmessig, at regulering bør skje gjennom administrative retningslinjer, samt at en egen barnehuslov kan skape nye rettslige utfordringer og vanskelige grensedragninger opp mot andre deler av lovverket.

Vi finner i lys av dette at vi har et for svakt grunnlag for å konkludere på spørsmålet om det bør innføres en egen barnehuslov. Vi forstår informantenes ønske om lovregulering dels som uttrykk for den frustrasjonen som følger av ubalansen mellom straffesaksporet og oppfølgingssporet. Vi mener i utgangspunktet at de forslagene vi har fremmet vil bidra til bedre balanse mellom de to sporene – og dermed en mer balansert modell. En lovprosess tar også lang tid. Dermed kan oppfølgingsarbeidet måtte vike svært lenge, i påvente av en eventuell lovregulering. Vår anbefaling er derfor at en i første omgang ser hvordan tiltakene som settes i verk virker, og at en tar opp spørsmålet om barnehuslov på nytt dersom balansen i modellen ikke bedres, og problemene knyttet til rettsuavklarte spørsmål vedvarer. Det kan samtidig være fornuftig å innhente erfaringer fra land hvor barnehusenes virksomhet er lovregulert, som i Danmark.

8. Forskning og kunnskapsutvikling

Vi anbefaler at myndighetene setter av ressurser til videre forskning på barnehusmodellen.

Vi vil understreke betydningen av at forskningen på barnehus ikke bør begrenses til myndighetsinitierte oppdrags- og evalueringssprosjekter, men at det også legges til rette for forskning som ikke er bundet av evalueringsmandat. Her viser vi for eksempel til Bufdirs forskningsprogram om familievernnet som har gitt rom for å utvikle problemstillinger for forskningen med utgangspunkt i forskningsfronten i feltet og dermed mulighet til mer grunnleggende og langsiktig kunnskapsutvikling.

Noen forskningstemaer har pekt seg ut som særlig viktige, på bakgrunn av evalueringen.

Evalueringen har belyst hvordan barnehusene fungerer mer generelt. Fremtidig forskning bør belyse hvordan barnehusstilbudet fungerer for ulike grupper. En gruppe man trenger kunnskap om, er barn med minoritetsbakgrunn, herunder nasjonale minoriteter og urfolk slik Handlingsplanen *Frihet fra vold* også fremhever. En annen gruppe er sårbare voksne og barn med ulike typer funksjonsnedsettelse og hvor barnehusstilbudet sees i lys av hvordan tiltakskjeden i bredere forstand fungerer for disse gruppene. For denne gruppen er det dessuten behov for en større studie av tjenestetilbudet – hvor barnehusstilbudet inngår som én av flere tjenester. Vi vet også lite om hvordan foreldre og eventuelle søsken ivaretas i barnehusene og om det er forskjeller i erfaringer mellom fornærmede og vitner i saken og etter hvilken volds- eller overgrepssproblematikk saken gjelder.

Evalueringen har fokusert på oppgavene til og arbeidsdelingen mellom de ulike profesjonene som møtes i barnehusene, men har ikke gått inn på hver av dem. Et viktig område for videre forskning er profesjonelle praksiser knyttet til avhørsteknikk, rettsmedisinsk undersøkelse og behandling. Det trengs også mer forskning om tverrfaglig samarbeid og barnehusarbeid som profesjonell praksis, som kan bygge videre på det arbeidet Andersen (2019, 2021) har gjennomført og hvor begreper som mellomromsarbeid og skillet mellom direkte og indirekte barnehusarbeid er introdusert.

Som del av evalueringen har vi foreslått et prøveprosjekt med initialt samråd, hvor barnehuset kan spille inn til påtalemyndighetens vurdering om hvilke saker som bør komme til barnehuset, og om tilrettelagt avhør bør gjennomføres som sekvensielt avhør. Her har vi også foreslått følgeforskning for å belyse om tettere samhandling i initialfasen vil bidra til bedre sortering av saker, ivaretagelse av barnet og samhandling. Også for andre arbeidsmodeller og tiltak som innføres i barnehusene, kan det være nyttig med ekstern følgeforskning for å belyse virkninger.

Evalueringen har kun fokusert på den norske barnehusmodellen. Antakelig er det viktige innsikter å hente fra å sammenligne den norske modellen med andre barnehusmodeller. I slike komparative studier kan det være særlig interessant å se nærmere på implikasjoner av ulik organisering og ulike styringssystemer for hvordan helheten i modellene kan ivaretas over tid.

Summary

The Norwegian *Barnahus* model, can be roughly translated to ‘children’s house’. ‘Barnahus’ is the term commonly used in Nordic barnahus research. This model can be described as a model for interdisciplinary and co-localised work in police-reported cases where children and particularly vulnerable adults may have been victims of violence and abuse. The service is based on the one-door principle. The activities of the Barnahus centres are organised around two main tracks: the criminal proceedings track, which is about coordination and facilitation of matters relating to the criminal case (facilitated interviews/forensic examinations), and the follow-up track, which is about ensuring the child or vulnerable adult subsequent follow-up/treatment. This report presents the results of the second national evaluation of Barnahus. It provides an up-to-date picture of the scheme and the centres’ activities. We have looked at how well the centres fulfil their twofold remit now, compared with the previous evaluation in 2012, and provide recommendations for further development of the model.

The evaluation is based on extensive data material comprising regulations and key documents, interviews with managers and staff from the centres, children and parents, representatives of the chain of governance, and prosecuting officers. We have also collected and analysed survey data from children, accompanying persons and physicians affiliated to the centres.

The evaluation primarily shows how the Barnahus model works for children and youths and to a lesser extent how it works for individual groups of users, such as minority groups.

The Barnahus centres in 2021 – the main picture

When the Barnahus model was evaluated in 2012, the scheme was still in the early stages of development and the service was still taking shape. The evaluation concluded that the service worked as intended, but emphasised that a further increase in the number of investigative interviews without more resources being allocated could tip the scales towards the criminal proceedings track, thus leading to an imbalance in the model. The evaluation also showed variation between the centres in their organisation and the quality of follow-up work, that medical examinations were performed to a lesser extent, that there were inadequate guidelines for the centre’s activities and ambiguous governance systems surrounding the centres.

In 2021, the main impression is that the centres provide an important, highly competent and well-established service for children and youths in police-reported cases concerning violence and abuse. The Barnahus model has found its shape in relation to its duties and the actors involved. Seen as a whole, the system appears to work in accordance with international conventions, principles of child-

friendly legal processes and prevailing knowledge about safeguarding children. The children and accompanying persons' perceptions of the service were at least as positive as in 2012. At the same time, however, the model is threatened by a dominant focus on criminal proceedings, which could undermine the model's intention of being a comprehensive and coordinated service.

Positive development trends

We have identified a number of positive trends since the previous evaluation. These trends support the centres' remit and role in safeguarding society's legal and welfare state obligations relating to vulnerable children and adults.

The uptake rate has improved since 2012. The service has become nationwide since the previous evaluation and is now found in all regions of Norway. With some exceptions, long distances to a centre have not represented as big a challenge in 2021. The establishment of more centres and sub-divisions has contributed to this end.

The service is now more regulated. The Criminal Procedure Act was amended in 2015 to include new provisions on facilitated interviews, including that these interviews should generally take place at a Barnahus centre. New regulations concerning facilitated interviews were also implemented, replacing the previous regulations on judicial interviews, which describe the role and competence of the centres. Guidelines have been developed for the centres as well as national specialist advice on medical examinations. The guidelines have clarified the role of the child welfare service in the Barnahus scheme, as have legislative amendments.

The staff have consistently high expertise. There is a high level of staff continuity and the centres have been successful in developing the field through their day-to-day work and various projects. The centres' competence appears important to the child welfare service both in terms of cooperating on individual cases and through the centres' consultation work.

The centres have developed a more uniform practice during the preparation and interviewing phase and express a shared understanding of what their core activities comprise. There is much to indicate that this is related to greater regulation of their activities. Close dialogue between the centre managers at management meetings and the establishment of specialist networks across the centres may also have contributed to a more uniform practice.

The Barnahus centres' follow-up activities are in accordance with the guidelines, and they have developed a highly competent practice that ensures a comprehensive follow-up service for many children. The centres do not express a wish to perform more extensive follow-up or treatment than is currently the case. The evaluation does not therefore indicate that they are moving beyond their remit in this respect, with a very few exceptions. The children and parents interviewed

about the follow-up express their support of the follow-up model the centres have established. Key words are continuity, integrated services and availability.

The Barnahus centres have expedient procedures in place for coordinating their work on criminal proceedings and enjoy a high degree of legitimacy with collaborating bodies, i.e. the police and prosecuting officers, the child welfare service and healthcare services. Interdisciplinary cooperation at the centres has changed for the better. In the criminal proceedings track, the advisers contribute with perspectives about the child/abused children based on their expertise. The interviewers consider it important to know that the child is being looked after following the investigative interview, and illustrate that the interview and follow-up aspects of the centres' activities cannot be seen as separate areas, but form part of the whole. The child welfare service is an important partner for the centres, and we found that the two services complement and supplement each other to some degree, particularly during the post-interview phase.

The Barnahus work more across centres than in 2012. The centre managers have monthly meetings where both topical issues and administrative matters are raised, and competence networks have been established across the centres in important areas, e.g. on the follow-up of children who display harmful sexual behaviour (HSB). Annual meetings are also organised for actors from across the field. The centres are characterised by a sharing culture, which means that expedient procedures and practices developed in one centre can be quickly adopted by another. This was particularly striking during the first phase of the COVID-19 pandemic; the lockdown period. 6

Tensions and challenges

While the main picture is positive, we see clear signs of challenges in the Barnahus centres' activities. Some centres have problematic conditions for follow-up work and development of the field, and, in general, the specialist medical expertise appears to be poorly integrated. Overall, we see that the criminal proceedings track of the scheme has become more dominant.

This imbalance represents the main challenge in 2021. The dominant focus on criminal proceedings undermines the Barnahus model as a comprehensive and coordinated service in which the criminal and follow-up aspects are separate tracks, but together comprise a whole. Representatives of the justice sector argue that the criminal aspect takes or should take precedence, i.e. they advocate a narrow model. However, a delimited, unbalanced model of this kind is in contravention of international guidelines for child-friendly judicial processes, which the Norwegian authorities are obliged to comply with. The imbalance that has taken a hold is problematic in this respect and something the authorities should attempt to counter. If it is allowed to continue, it could lead to a domino effect. The centre managers are probably right in believing that, without a clear follow-up remit and room for performing high-quality professional work in the follow-up track of the

model, professionals with the necessary expertise to safeguard child-friendly judicial processes will not wish to be involved in the Barnahus scheme.

It is particularly the differences in the follow-up work that give cause for concern. The situation today is one of unequal access to help for children and vulnerable adults with follow-up needs. The inadequate integration of a medical service and the medical expertise in the model is also problematic. Medical examinations at the centres are almost synonymous with clinical forensic medical examinations, which form part of the criminal proceedings track. This kind of examination is only relevant in a small number of cases. In other words, the main impression is that only a minority of children are assessed for the need for medical follow-up after their investigative interview at a Barnahus centre.

What drives prioritisation of the criminal proceedings track?

The prioritisation of the criminal proceedings track is related to a number of factors, two of which are finances and capacity. Several centres are experiencing a more restricted financial situation, which, among other things, affects their possibility of developing the field of practice. The fact that the same centres experience pressure to prioritise interview-related work at the expense of follow-up work indicates a risk of the centres being divided into an A and B team. As a consequence, the centres on the B team will not be able to provide a service equitable to the centres on the A team. When it comes to medical examinations at the centres, inadequate services are primarily related to a shortage of social paediatrics capacity in the regional health trusts, including qualified physicians and resources allocated to the centres. Insufficient clarification of legal issues related to medical examinations is also important. This particularly applies to the matter of who can consent to the examination when the parents are not in a position to do so.

Another factor is the way in which the centres' activities are regulated. While the criminal prosecution work is regulated by law, the follow-up work, including the offer of paediatric assessments beyond those ordered by the prosecuting authority, is regulated by administrative guidelines. When the centres' activities are under pressure, statutory duties must be given priority.

A third factor concerns the organisation and governance of the model. The centres are placed far down in the police organisation and no longer have control over their own budget. This means that they have lost some of their professional autonomy, which has been important to developing the Barnahus system into a professional practice that safeguards the twofold model. The centres are based in the justice sector and follow a management model that is hierarchical and sector-based, but they are also responsible for tasks that are administered by the healthcare and children's services sectors. The justice sector does not have expertise in these other areas. At the same time, the authorities governing the children's services sector in particular, does not take sufficient responsibility, and does not contribute funding to the centres' activities. The focus of this sector has

almost exclusively been on the role of the child welfare service and how they relate to the Barnahus system. There is therefore a lack of clear professional guidelines in key aspects of the centres' activities that are not related to criminal proceedings. The Barnahus council (Barnehusrådet), appointed as a coordinating body, does not work as intended. Furthermore, there is much to indicate that insufficient resources have been allocated to undertake the administrative responsibility for the centres. This creates a divide between the administrative and specialist management of areas such as medical examinations, follow-up and psychological treatment. When it comes to healthcare, we have seen governance signals being given that are impossible to follow up in practice, e.g. that all children must be offered a paediatric assessment after their investigative interview, while there are neither enough qualified physicians nor sufficient resources allocated to this end. The Barnahus system's basis in the justice sector is a political decision that was taken when the system was established, and we have not seen this issue being opened for debate among the centres or the majority of the informants belonging to governing bodies. However, the evaluation does show a growing frustration about the strong criminal proceedings orientation among the informants representing the Barnahus, the social paediatricians and among the informants from the line of governance that do not fall under the justice sector.

Recommendations

On the basis of this overall analysis, we recommend an extensive set of measures that, together, aim to restore the balance in the Barnahus scheme, enabling the centres to provide a comprehensive nationwide service for children and youths who are victims of violence and abuse, in accordance with principles for child-friendly judicial processes.

1: The service's availability

We propose initiating a process to establish a new centre in Northern Norway.

Basis for the recommendation: Despite large-scale expansion of the service, the distance to a centre in some parts of the country is long. This makes the service less accessible and increases the risk of ad-hoc solutions being developed that, in time, will undermine the Barnahus model.

2: Target group for the service

We recommend an extension of the service's target group to also include child suspects, in principle within the same types of crimes that apply to victims.

Basis for the recommendation: Children suspected of criminal acts also require special facilitation because of their age, and many of them are also the victim of crimes themselves. It will also contribute to early intervention in relation to treatment, and may prevent violence and abuse in the future. The inclusion of child

suspects will not break with existing practice, since investigative interviews with this group are already conducted at the centres. The centres have expertise in and also offer follow-up and treatment for children who demonstrate problematic or harmful sexual behaviour, although this is not set out in the guidelines. At the same time, it is necessary to clarify which schemes should apply to this group.

3: Deadlines and procedures related to interviews

The evaluation supports reconsidering the deadlines for investigative interviews and making them somewhat more flexible on account of both the children involved and the criminal proceedings.

Basis for the recommendation: The current system of short and absolute deadlines has unintended effects, for example that less serious cases must sometimes be given priority ahead of cases of a more serious nature. The one-week deadline for supplementary interviews is also unrealistically short. Giving the centres and the child welfare service more time to prepare before the investigative interview would improve their chances of obtaining information that could, in turn, benefit the interview. This can also help to improve the remit for clinical forensic medical examinations, enable better care for the child and give the police an opportunity to conduct more investigation and make more accurate decisions about which cases to forward to the centres. At the same time, the deadlines have contributed to investigations being initiated faster, and possibly also to the police giving greater priority to the cases. This indicates that any changes must be carefully considered.

We propose testing a scheme of initial consultations with the aim of improving the sorting of cases assigned to the centres and the methods of investigative interview employed. The scheme should be evaluated after a certain period.

Basis for the recommendation: The sorting of cases assigned to the centres could be improved. In cases reported to the police, the prosecuting officer decides whether the investigative interview will take place at a Barnahus centre, whether the facilitated interview will be organised as a sequential interview and whether emergency measures will be initiated to bring the child in for an interview without prior notification when their parents are suspects in the case. The centres possess expertise regarding the welfare of the child that is seldom used in such assessments. Their participation in this assessment could provide a basis for more well-considered sorting processes, protect the children from unnecessary strain and ensure a service for the children who need it.

We recommend that the prosecuting officer that leads the interview continue to attend the consultation meeting and, as a rule, that he or she continue to administer the interview at the centre. Until better geographical coverage is in place, it should also be possible to use digital solutions in places that do not have a centre nearby.

Basis for the recommendation: The attendance at the consultation meeting of the prosecuting officer in charge of the investigative interview appears important to ensuring good communication and to having the necessary expertise available if decisions need to be made that require prosecutorial powers. These meetings do not take that much time in any case, and there is little to be gained in terms of efficiency from the police representative not participating.

The Norwegian regulations relating to facilitated interviews allow for the prosecuting officer to lead this interview digitally by way of exception. This practice can be necessary for the Barnahus model to work in places that do not have a centre nearby, but it does not appear necessary in areas where this does not represent a challenge. The centre managers feared there would be more pressure to use digital solutions for investigative interviews after the COVID-19 pandemic, in light of the Director of Public Prosecutions allowing greater use of such solutions during the crisis. It could weaken the interdisciplinary cooperation in the long term if practice depart from the general rule that the prosecuting officer in charge of the interview leads the investigative interview at the centre.

4: Organisation and governance

We recommend that the Barnahus continue to be based in the justice and police sector.

Basis for the recommendation: The centres have been based in the justice and police sector since their introduction. Many aspects work well, including cooperation between the centres and the police/prosecuting officers, although this is not the case in all regions. Moreover, the basis for all the Barnahus centres' work is a police-reported case, which means that the centres work on cases that already fall under the criminal proceedings track of the model. This suggests that they should maintain their basis in the justice and police sector. At the same time, some changes are also necessary to counter the prioritisation of the criminal proceedings track that we are currently seeing.

We recommend that the centres be organised as separate entities in the police districts, placed directly under the chief of police, i.e. level two of the police organisation.

Basis for the recommendation: The centres have been placed far down in the police's organisational structure. It can therefore be a drawn-out process to reach a decision in cases that have to be sent in the organisational line. The centres also lose control of their budget. The changes we are proposing will place the centres at level two of the organisational structure in the police districts. The centre managers will thus be included on the chief of police's management team and be made responsible for their own budget. This will give the centres greater influence, visibility and legitimacy, as well as a more uniform organisation.

We propose the establishment of an inter-ministerial steering committee for the centres, coordinated by the Ministry of Justice and Public Security. We

furthermore propose that the Barnahus council (Barnehusrådet) be maintained with the remit to discuss and prepare cases for the steering committee at the ministerial level, and that it be coordinated by the National Police Directorate.

Basis for the recommendation: The evaluation has identified a need to strengthen the interdisciplinary governance at the ministerial and directorate level. Better inter-sectoral governance can help to improve the balance between the two tracks of the model. An inter-ministerial steering committee can contribute to this end, and to better overall management. For this kind of committee to work as intended, the ministries representing the healthcare and children's services sectors must take a greater share of the responsibility for their respective sectors. Furthermore, all three sectors encompassed by the Barnahus system must strive to achieve a whole-system governance approach that supports and strengthens the centres as a model for interdisciplinary and co-localised work.

The Barnahus council plays an important role in raising and looking into issues that must be clarified in order for the centres to provide comprehensive services. The council currently has members from the three sector directorates (police, health and children), and one representative of the police districts, a representative of the Barnahus managers and a representative of the Director of Public Prosecutions, respectively. This composition should be continued. However, the National Police Directorate as the coordinating body should ensure that, when considering proposals concerning the composition of the council and in dialogue with the represented sectors, the members are competent in all of the system's core areas, i.e. the judicial and police aspects, psychosocial follow-up of children who are victims of violence and abuse, social paediatrics and particularly vulnerable groups.

The proposal for an inter-ministerial steering committee is based on the need to improve the overall management of the centres. It is also essential to strike a balance between control and autonomy to provide a good framework for the centres' activities. A certain degree of autonomy has been important to the centres' development. Such a balance can only be achieved through close dialogue between the governing authorities and the centres, and will be significant in the process of finding a mode of governance that provides the best possible conditions for their activities.

We recommend that follow-up and treatment be registered in a uniform manner, and that the centres report these activities on a par with the number of investigative interviews and clinical forensic medical examinations.

Basis for the recommendation: The imbalance in the model is reflected in the centres' reporting procedures. Interview processes are reported to a far greater degree than work related to follow-up, treatment and outreach activities. This leads to insufficient documentation of the follow-up work, making it difficult to monitor the development over time and across the centres. It also sends an unfortunate signal

that the follow-up work is less important than the criminal proceedings track of activities.

We propose setting aside resources equivalent to two full-time positions in the National Police Directorate for coordination and follow-up of the centres.

Basis for the recommendation: More Barnahus centres have been established over the years, and the task of overall coordination and specialist follow-up has therefore grown. The resources earmarked by the National Police Directorate for this purpose are no longer adequate. The changes we propose in governance and reporting will entail more work. The task of coordination and follow-up is currently assigned to one position, which also has other duties. It is estimated that resources corresponding to two full-time positions should be set aside for this work.

5: Medical examinations

We recommend increasing the capacity for paediatric assessments at the centres. However, it should be assessed whether it would be expedient to offer such an assessment to all children at the centre or whether there are alternatives that can safeguard the children's need for healthcare and follow-up after the investigative interview.

Basis for the recommendation: The offer of a medical examination at a Barnahus centre is generally limited to a clinical forensic medical examination on assignment for the prosecuting authority. In practice, this means that eight out of ten children do not receive a paediatric assessment at the centre. This probably means that many children who might have needed a thorough healthcare assessment in connection with the investigative interview go without. The capacity when it comes to physicians and resources for such assessments should therefore be increased. Based on the current model, responsibility for this rests with the healthcare authorities.

Given that social paediatricians are scarce and the time it takes to qualify physicians to perform paediatric assessments, it is not realistic to be able to offer all children who come to a Barnahus centre such an assessment there and then. It would also be very costly, particularly since it has not been established that this is the only model that can adequately safeguard children's health after an investigative interview.

We propose as an immediate solution that a permanent system be established whereby the centres consult a social paediatrician in all cases where a clinical forensic medical examination is *not* carried out. The cases can be discussed anonymously if so indicated by confidentiality rules. The child welfare service should participate in discussions concerning cases it is involved in.

Basis for the recommendation: Since it is not possible to offer all children a paediatric assessment at a Barnahus centre in the foreseeable future, we believe that an alternative model should be tested that can ensure that children interviewed at a centre undergo assessment by a physician and receive necessary healthcare. The purpose of the consultation is to decide whether a paediatric assessment should be carried out at the centre, or whether an ordinary health check by the child's regular GP is sufficient for the time being. The model assumes that a procedure can be established for 'transferring' the child to their GP. It must also be clarified how consent for a paediatric assessment at the centre can be obtained. We also assume that, before the consultation with the social paediatrician, the centres have filtered out the cases where a health assessment is clearly unnecessary, such as in cases where the child's caregivers have ensured the necessary medical follow-up.

The proposed consultation system will contribute to the interdisciplinary dialogue the physicians have called for and to better integration of the medical perspective in the Barnahus model.

We propose that a process be initiated simultaneously in the Directorate of Health to estimate the required level of staffing in the social paediatrics environments to be able to provide consultations on a regular basis and offer paediatric assessments in more cases than is currently the case, where a clinical forensic medical examination has not been ordered.

Basis for the recommendation: The consultation model assumes an increase in capacity to enable paediatric assessments to be carried out at the centres beyond what is ordered by the prosecuting authority, for which resources are already inadequate. The physicians have also reported insufficient resources earmarked for clinical forensic medical examinations, even under the current scheme.

We propose an amendment to the Criminal Procedure Act to ensure that social paediatricians attend consultation meetings and are consulted to ascertain whether a clinical forensic medical examination should be performed in each case.

Basis for the recommendation: The physician's participation in the consultation meeting can help the prosecuting authority to reach a more informed decision about whether a clinical forensic medical examination could elucidate the case and/or secure evidence. A counter-argument, however, is that the physician's participation in the consultation could affect their assessment and thereby the evidential value of any findings. This can likely be resolved by involving a different physician in the consultation than the one who performs the clinical forensic medical examination. A disadvantage of such a solution is that the physician performing the examination would lose out on information that could be useful in the paediatric assessment.

We recommend that the Director of Public Prosecutions implement development work targeting prosecuting officers, with a view to improving

the quality of the remits for clinical forensic medical examinations, and that this be expediently implemented in cooperation with the National Police Directorate.

Basis for the recommendation: The physicians are critical of the quality of the remits for clinical forensic medical examinations, which in a number of regions appear to be far from adequate. This indicates that prosecuting officers need more knowledge about what is required of a remit to enable the physician to perform a thorough and accurate examination.

We propose that the Directorate of Health initiate a development project with a view to establishing standards for training, supervision and quality assurance of social paediatric work carried out at the centres, which the regional health trusts must comply with.

Basis for the recommendation: The evaluation has documented shortcomings in the training of new physicians, supervision of inexperienced physicians, quality assurance systems and resources earmarked for the centres' work and reporting. There is great room for improvement in this area. In the development project, it is natural to look to health trusts that have already established well-functioning schemes. During the intermediate phase, schemes should be established whereby specialist registrars working in health trusts without the possibility of specialist support from experienced social paediatricians can receive such support from another health trust. The Directorate of Health must also ensure that the health trusts do not divert resources intended for the centres' medical work to the physicians' ordinary work in their respective departments. The Directorate of Health must also keep a close eye on the medical examination processes at the Barnahus centres, particularly when it comes to the resources needed for this work, and ensure that the health trusts have common data protection guidelines for the physicians related to storage and access to case documents from medical examinations at the centres.

We propose that the Directorate of Health and the Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir) take a closer look at procedures intended to ensure that information about the children's health is forwarded to the person or agencies responsible for following them up.

Basis for the recommendation: The evaluation shows that, when it comes to personal health data, the flow of information between the physicians and the child welfare service is not always expedient. It could be a good idea to base this process on the practices of centres that perform better work in this area. We therefore propose that a development project be initiated as soon as possible based on centres with good procedures and results in this area. Lessons learned from the development project should then form the basis for procedures that are later implemented nationwide.

We propose that the National Police Directorate be allocated funding to rapidly upgrade the centres' IT system and online solutions where this

entails a problem for the physicians, and to review medical equipment, the need for more/larger examination rooms and other factors that could affect the quality of the physicians' examinations and thereby the forensic reports.

Basis for the recommendation: The Barnahus centres are tasked with ensuring that examination rooms and necessary equipment are in order, including IT equipment and online solutions that enable the physicians to work efficiently. There are some shortcomings in this area that lead to unnecessary workload and frustration.

6: Follow-up, treatment and development of the field

We recommend clearer regulation of the follow-up work, in line with the current practices of centres where such follow-up works well (see chapter 3). The rules must clearly state that the centres have independent follow-up responsibility that, in some cases, will also encompass treatment pursuant to healthcare legislation, and where the scope of the provisions is clear without necessarily meaning that the number of treatment hours must be specified.

Basis for the recommendation: There is too much variation in the centres' follow-up services. While interview activities are regulated by law, the centres' follow-up work is laid down in administrative guidelines. The regulation of follow-up work is also not sufficiently clear. In our view, the current guidelines are unclear as to the centres' follow-up work, which leaves room for local interpretation and thereby varying services in different parts of the country.

We recommend that the staffing at the Barnahus centres and sub-divisions be increased so that children interviewed there can receive follow-up at the centre. Furthermore, that a process be initiated whereby all the centres can inform the National Police Directorate what level of staffing they need to provide good professional follow-up, with a view to allocating more staff to the areas that need it the most.

Basis for the recommendation: Access to follow-up for children who live far from where they were interviewed is too poor. Follow-up can be improved by deploying staff from the 'main centre', or by appointing specialists who live near the sub-divisions but who regularly attend meetings at the main centre. We also see a need for more staff at the centres that do not currently perform follow-up work in accordance with the guidelines.

We recommend setting aside sufficient financial resources to allow all the centres to develop the field to an equal extent.

Basis for the recommendation: The evaluation has shown that some centres have a poorer basis for development of the field than previously. It has also provided a basis for pointing out a number of areas where competence development may be called for. We believe it may be necessary to raise the centres' knowledge about

national minorities, indigenous people and minorities more generally. Although our empirical material on this point is limited, we are of the view that such knowledge varies between the centres as things currently stand. More systematic knowledge development in this area is therefore indicated.

We recommend that Bufdir in collaboration with the National Police Directorate and the Directorate of Health prepare a standard agreement for cooperation between the centres and the child welfare services, which they may adapt to the local situation in consultation with one another.

Basis for the recommendation: There is potential to further develop the co-operation between the centres and the child welfare services, both with a view to systematisation and intensification, particularly during the follow-up phase. The centres consider the child welfare service to be an important partner, yet the scope of and climate for this cooperation varies between the different municipalities and is also described as somewhat person-dependent. Most of the centres also have dealings with many different child welfare services. This indicates a need to systematise the cooperation between these institutions, which should be facilitated at the central level. Many Barnahus centres do not currently have collaboration agreements with the child welfare services, despite it being stated in the guidelines that such agreements must be drawn up.

Concrete collaboration projects should be the subject of external evaluations with a view to elucidating both intended and unintended impacts.

Basis for the recommendation: Project-based collaboration between the centres and the child welfare service has been implemented in some regions, and the results appear promising. It is important to allow such projects to be implemented and that the outcomes are systematised to encourage learning from experience and each other.

7. Regulation of activities at the Barnahus centres

We propose a two-step process with a view to improving legal clarification of issues relating to the centres' activities.

Stage 1: The National Police Directorate, as the coordinating body for the Barnahus centres, strives to obtain a complete overview of the most important legal issues that need clarification. This should be done in collaboration with the two other relevant directorates, the centre managers/advisers, social paediatricians/dentists, child welfare managers/staff, police officers and prosecuting officers.

Stage 2: The issues should then be raised with legal advisers in the respective ministries the issues concern. A deadline for completing the work should be set. This work must be seen in conjunction with the revision of the guidelines for the Barnahus centres. Coordination responsibility should rest with the Ministry of Justice and Public Security in cooperation with the National Police Directorate.

Basis for the recommendation: There is a pressing and urgent need for legal clarification. The centres' activities are regulated by and concern number of different regulatory frameworks, the most important of which are the Criminal Procedure Act, the Police Files Act, the Health Personnel Act, the Patients' Rights Act, the Child Welfare Act and the Children Act. The evaluation shows that the current regulations provide a clear framework for activities relating to the investigative interview, while sufficient guidance is lacking in other areas. Many of the problems concern ambiguity that arises at the intersection between several regulatory frameworks. A review of unclarified legal issues should include an assessment of whether the various frameworks that apply are adequately harmonised.

We recommend that the Ministry of Justice and Public Security put the matter of introducing a dedicated Barnahus act on hold. At the same time, we recommend initiating a study to learn from other countries' experience of regulating the centres' activities by law, and that this work must be seen in conjunction with the work on mapping areas in need of legal clarification.

Basis for the recommendation: The evaluation does not provide a clear-cut picture of what can be achieved by implementing a dedicated Barnahus act. We also feel that the need for such an act very much reflects frustration with the dominance of the criminal proceedings track of the model. We recommend initially looking at how the measures we have proposed work in practice, and that the matter of a dedicated act is raised again if the balance in the model does not improve and problems related to unclarified legal issues persist. It could also be sensible to obtain and consider lessons learned by countries in which the centres' activities are regulated by law, such as Denmark.

8. Research and knowledge development

We recommend that the authorities set aside resources for further research on the Barnahus model.

Basis for the recommendation: There are knowledge gaps in a number of areas, including how the model works for different groups and about specific professions' work in the system. There is also a need for follow-up research when new measures are tested. An example is the pilot project for initial consultations, as proposed above. More basic research, for example on how different methods of organisation and governance systems affect the Barnahus model, is also essential to be able to understand its possibilities and limitations.

Referanser

- Agenda Kaupang. (2018). *Følgerevaluering av pilotprosjekt «Etablering av underavdeling av barnehus i Nordland politidistrikt»*.
<https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter/nordland/rapporter/folgeevaluering-etablering-av-underavdeling-av-barnehus-i-norland-....pdf>
- Andersen, L. C. (2019). Mellomromsarbeid - om barnehusrådgiveres arbeidspraksiser. I K. Skjørten, E. M. Bakketeig, Svein & M. Bjørnholt (Red.), *Vold i nære relasjoner* (s. 178–194). Universitetsforlaget.
- Andersen, L. C. (2021). Phronetically Guided Use of Knowledge: Interstitial Work at Barnahus and How It Can Inform the Knowledge Debate in Social Work. *The British journal of social work*. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab081>
- Andersen, L. C. (under publisering). Enabling and Preserving Situational Social Work in Institutions: A Vulnerable Jurisdiction. *European Journal of Social Work*.
- Ankestyrelsen. (2017). *Kommunernes bruk af de danske børnehuse*. Ankestyrelsen. <https://ast.dk/publikationer/kommunernes-brug-af-de-danske-bornehuse>
- Arbeidstilsynet, NAV, Politiet & Skatteetaten. (2020). *Felles årsrapport for etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet 2020*. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/arbeidslivskriminalitet/felles-arsrapport-for-etatenes-innsats-mot-arbeidslivskriminalitet-2020.pdf>
- Bakketeig, E. (2017). Exploring juridification in the norwegian barnahus model. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 273–292). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_13
- Bakketeig, E., Berg, M., Myklebust, T. & Stefansen, K. (2012). Barnehusevalueringen 2012 : *Delrapport 1 : Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse* (9788278080955). (PHS forskning 2012:6, Issue. Politihøgskolen.
- Bakketeig, E., Dullum, J. & Stefansen, K. (2019). Samarbeid i saker om vold og overgrep: Mot en hybridisering av hjelpetjenestene? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(3), 198-212. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-03-02>
- Bakketeig, E., Stefansen, K. & Johansson, S. (Red.). (2017). *Collaborating Against Child Abuse : Exploring The Nordic Barnahus Model*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4>.
- Barnafrid. (2019). Sluttrapport – Utvärdering av Barnahus 2019 (S2018/00212/FST). Linköpings universitet. <https://www.barnafrid.se/kunskapsbank/slutrapport-utvardering-av-barnahus-2019/>
- Barnelova. (1981). *Lov om barn og foreldre*. (LOV-1981-04-08-7).
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. (2020). *Statusrapport 1. Utsatte barn og unges tjenestetilbud under Covid-19 pandemien*. https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/bufdir/utsatte_barn_og_unge_tjenestetilbud_under_covid19_pandemien_statusrapport_1-konvertert.pdf
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet & Politidirektoratet. (28.05.2020). *Politi og barnevern - nasjonale retningslinjer for samhandling*.

https://bufdir.no/fagstotte/produkter/politi_og_barnevern___nasjonale_retningslinjer_for_samhandling/

Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester*. (LOV-1992-07-17-100).

Baugerud, G. A. & Johnson, M. S. (2017). The NICHD protocol: Guide to follow recommended investigative interview practices at the barnahus? I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 121–143). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_6

Baugerud, G. A., Johnson, M. S., Hansen, H. B. G., Magnussen, S. & Lamb, M. E. (2020). Forensic interviews with preschool children: An analysis of extended interviews in Norway (2015–2017). *Applied cognitive psychology*, 34(3), 654–663. <https://doi.org/10.1002/acp.3647>

Berget, G. (2018). «Hvem skal jeg snakke sant for?» *Opplevelsen av avhør på Statens barnehus og tiden etterpå* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/62766/8/Masteroppgaven-Gunn-Berget.pdf>

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/147C8088706qp063oa>

Børnerådet. (2016). *Erfaringsopsamling: Børns opplevelser af børnehusene* (Børnenotat 1/16). https://www.boerneraadet.dk/media/166117/BRD-Boernenotat_116_Boernehusene.pdf

Council of Europe, 2010. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Strasbourg: Council of Europe.

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk – CET 201. (Lanzarotekonvensjonen).

Forandringsfabrikken. (2019). *Rett og sikkert. Om anmeldelse, avhør i barnehus og rettssak. Fra unge som har opplevd vold eller overgrep*. Forandringsfabrikken Kunnskapssenter. <https://forandringsfabrikken.no/rett-og-sikkert-2019/>

Forskrift om tilrettelagte avhør. (2015). *Forskrift om avhør av barn og andre særlige sårbare fornærmede og vitner* (FOR-2015-09-24-1098). Lovdata <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2015-09-24-1098>

Gjellan, M., Larsen, K. N., Furuly, T. & Aarsæther, A. (23.03.2020). Må utsette barneavhør: – Redd det skal gå veldig ille med noen barn. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/tomme-avhorsrom-pa-barnehusene-bekymrer-fagfolk-1.14954294>

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17).

Helse- og omsorgsdepartementet. (14.11.2018). *Samarbeidsavtale mellom Politidistriktet og Helseforetaket*.

Helse- og omsorgsdepartementet. (18.12.2020). *Statsbudsjett 2021 – kap. 740 Helsedirektoratet - endelig tildelingsbrev*. <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/hod/tildeling-oppdrag-og-arsrapporter/2021/tildelingsbrev-helsedirektoratet-2021.pdf>

Helsepersonelloven (1999). *Lov om helsepersonell*. (LOV-1999-07-02-64).

Helsedirektoratet. (10.05.2020). *Klinisk rettsmedisinske tjenester ved Statens barnehus under corona-pandemien*. Helsedirektoratet.

Helsedirektoratet. (16.04.2020). *Klinisk rettsmedisinske tjenester ved Statens barnehus under corona pandemien*. Helsedirektoratet.

Helsedirektoratet. (28.03.2019). *Statens barnehus – medisinske undersøkelser*. Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/medisinske-undersokelser-i-statens-barnehus>

Høring – NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov. (2017). *Høringssvar fra Statens Barnehus i Norge. Innspill til ny Straffeprosesslov fra Statens Barnehus i Norge*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=c27ee4d1-07bb-4607-8be8-d6c40bf54803>

Innst. 291 S (2018–2019). *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Anmodnings- og utredningsvedtak i stortingssesjonen 2017–2018 (Meld. St. 12 (2018–2019))*. Kontroll- og konstitusjonskomiteen. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/instillinger/stortinget/2018-2019/inns-201819-291s.pdf>

Johansson, S. (2011). Juridifisering som institutionell förändring. Om mötet mellan straffrätt och socialrätt vid interorganisatorisk samverkan. *Retfærd: Nordisk juridisk tidskrift*, 34:4(135), 38–59.

Johansson, S. (2012). Diffusion and Governance of 'Barnahus' in the Nordic Countries: Report from an On-going Project. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 13(1), 69–84. <https://doi.org/10.1080/14043858.2012.739323>

Johansson, S. (2017). Power Dynamics in Barnahus Collaboration. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 251–271). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_12

Johansson, S. & Stefansen, K. (2020). Policy-making for the diffusion of social innovations: the case of the Barnahus model in the Nordic region and the broader European context. *Innovation (Abingdon, England)*, 33(1), 4–20. <https://doi.org/10.1080/13511610.2019.1598255>

Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (2017). Implementing the nordic barnahus model: Characteristics and local adaptations. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 1–31). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_1

Johnson, Y. M. (1999). Indirect Work: Social Work's Uncelebrated Strength. *Social Work*, 44(4), 323-334. <https://doi.org/10.1093/sw/44.4.323>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2012). *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker. Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede*. https://www.regjeringen.no/contentassets/58bdb19885394a5eb28f21279dfb41ea/rapport_dommeravhor.pdf

Justis- og beredskapsdepartementet. (2019). *Rapport fra arbeidsgruppe som har sett på saksflyt i saker som gjelder overgrep mot barn (oppnevnt av Justis- og beredskapsdepartementet 26. juli 2018)*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rapport-fra-arbeidsgruppe-som-har-sett-pa-saksflyt-i-saker-som-gjelder-overgrep-mot-barn/id2632347/>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2020). *Tildelingsbrev 2020 Politidirektoratet*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/80197702ddb144e8a016a040e656751f/tildelingsbrev-2020-pod.pdf>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2021). *Tildelingsbrev 2021 Politidirektoratet*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/80197702ddb144e8a016a040e656751f/tildelingsbrev-pod-2021.pdf>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2021). *Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-for-a-forebygge-og-bekjempe-vold-i-naere-relasjoner-20212024/id2868714/>

Kaldal, A., Landberg, Å., Eriksson, M. & Svedin, C. G. (2017). Children's right to information in barnahus. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 207–226). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_10

Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021). *Gode hver for oss. Best sammen. Overordnet strategi for departementsfellesskapet 2021–2025*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/gode-hver-for-oss.-best-sammen/id2856172/>

Langballe, Å. & Davik, T. (2017). Sequential interviews with preschool children in Norwegian barnahus. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 165–183). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_8

Martinsen, J. T. (2017). *Barns erfaringer med Statens barnehus : en kvalitativ studie* [Nord universitet].

Meld. St. 15 (2012–2013). *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-15-20122013/id716442/>

Myhre, M. C., Syringen, F. & Augusti, E.-M. (2019). Helse hos barn som kommer til Statens Barnehus. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner* (s. 270–286). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019-15> ER

Myklebust, T. (2017). The Nordic Model of Handling Children's Testimonies. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 97-119). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_5

NOU 2006: 10. (2006). *Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter*. Justis- og beredskapsdepartementet.

NOU 2016: 24. (2016). *Ny straffeprosesslov*. Justis- og beredskapsdepartementet.

NOU 2017: 12. (2017). *Svikt og svik — Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/>

Olsson, A.-M. E. & Kläfverud, M. (2017). To Be Summoned to Barnahus: Children's Perspectives. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse : Exploring The Nordic Barnahus Model* (s. 57–74). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_3

Pasientjournalloven. (2014). *Lov om behandling av helseopplysninger ved ytelse av helsehjelp*. (LOV-2014-06-20-42).

Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient og brukerrettigheter*. (LOV-1999-07-02-63).

Peterson, L., Rolls Reutz, J. A., Hazen, A. L., Habib, A. & Williams, R. (2020). Kids and Teens in Court (KTIC): A Model for Preparing Child Witnesses for Court. *Am J Community Psychol*, 65(1-2), 35–43. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12390>

Politidirektoratet. (12.02.2021). *Avhør av mindreårige mistenkte i Statens barnehus*.

Politidirektoratet. (2020). *Statens barnehus årsrapport 2020*.

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/statens-barnehus/arsrapport-statens-barnehus-2020.pdf>

Politidirektoratet. (14.12.2019). Tilrettelagte avhør per andre tertial 2019. Statistikknotat

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/tilrettelagt-avhor/tilrettelagte-avhor-per-andre-tertia-2019.pdf>

Politidirektoratet. (2019a). Statens barnehus årsrapport 2019.

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/statens-barnehus/statens-barnehus-arsmelding-2019-2.pdf>

Politidirektoratet. (2019b). STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2019/strasak-2019.pdf>

Politidirektoratet. (2018). Statens barnehus årsrapport 2018.

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/statens-barnehus/statens-barnehus---arsrapport-2018.pdf>

Politidirektoratet. (21.02.2017). Oppfølgingspunkter hvor en ønsker bistand fra Riksadvokatembetet.

Politidirektoratet. (2017). Statens barnehus årsrapport 2017.

<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/statens-barnehus/statens-barnehus---arsrapport-2017.pdf>

Politidirektoratet. (2016). Statens barnehus årsrapport 2016.

Politidirektoratet. (2015). *Statens barnehus årsrapport 2015*.

Politidirektoratet. (2014). *Statens barnehus årsrapport 2014*.

Politidirektoratet. (2013). *Statens barnehus årsrapport 2013*.

Politidirektoratet. (udatert). *Vedlegg. Etablering av barnehusråd*.

Politidirektoratet, Barne- ungdoms- og familiedirektoratet & Helsedirektoratet. (2016).

Felles retningslinjer for Statens barnshus. <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/medisinske-undersokelser-i-statens-barnehus/Statens%20barnehus%20-%20felles%20retningslinjer.pdf/> /attachment/inline/ccd68658-83ee-4cb3-9de2-8b176d180276:fd523332b09f0cf76d7b991e57dcf8da6a8c1d24/Statens%20barnehus%20-%20felles%20retningslinjer.pdf

Politiregisterloven.(2010) *Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten*. (LOV-2010-05-28-16).

PROMISE. (2017). *Barnhus Quality Standards. Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence*.

<https://www.barnhus.eu/en/wp-content/uploads/2020/02/PROMISE-Barnhus-Quality-Standards.pdf>

Prop. 1 S (2020–2021). *For budsjettåret 2021 under Helse- og omsorgsdepartementet. Utgiftskapitler: 700–783 og 2711–2790 Inntektskapitler: 3701–3748, 5572 og 5631*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-20202021/id2768429/>

- Prop. 12 S (2016-2017). *Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021)*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-12-s-20162017/id2517407/>
- Prop. 61 LS (2014-2015). *Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen – nærpolitireformen)*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-61-s-2014-2015/id2398784/>
- Prop. 112 L (2014-2015). *Endringer i straffeprosessloven (avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner)*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-112-l-2014-2015/id2408302/>
- Riksadvokaten. (21.07.2021). *Rapport etter inspeksjon/tilsyn av påtaleavsnitt og etterforskningsseksjonen for seksuallovbrudd og vold mot barn i Sør-Øst politidistrikt og Statens barnehus avd Sandefjord gjennomført i 2021*. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2021/08/Inspeksjonsrapport-VTB-sa-so-vold-mot-barn-barnehus-21.pdf>
- Riksadvokaten. (14.01.2021). *Pandemisituasjonen – Riksadvokatens midlertidige direktiver for straffesaksbehandlingen - gjeldende til 1. juni 2020. Erstatter tidligere direktiver*.
- Riksadvokaten. (26.05.2020). *Klinisk rettsmedisinske undersøkelser på barnehusene - enkelte presiseringer*.
- Riksadvokaten. (30.03.2020). *Pandemisituasjonen – Riksadvokatens midlertidige direktiver for straffesaksbehandlingen*.
- Riksadvokaten. (21.03.2018). *Tilrettelagte avhør: Status. Behovet for regelendringer*. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2018/03/Tilrettelagte-avh%C3%B8r-status-og-behov-for-regelendringer.pdf>
- Riksadvokaten. (02.03.2017). *Riksadvokatens brev om felles retningslinjer for statens barnehus – politi og påtalemyndighetens deltakelse i konsultasjonsteam*.
- Riksadvokaten. (21.10.2015). *Tilrettelagte avhør – direktiver og retningslinjer* <https://www.riksadvokaten.no/document/tilrettelagte-avhor-direktiver-og-retningslinjer/>
- Skybak, T. (2004). *Barnas hus - et helhetlig og barnevennlig tilbud til barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk (46-04)*. Redd barna
- Statsadvokatembetene & Riksadvokaten. (15.02.2021). *Avklaring – bruk av barnehus ved gjennomføring av politiavhør av mindreårige mistenkte*.
- Stefansen, K. (2017). Staging a caring atmosphere: Child-friendliness in barnahus as a multidimensional phenomenon. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 35-56). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_2
- Stefansen, K., Bakketeig, E. & Gundersen, T. (2012). *Barnehusevalueringen 2012 : Delrapport 2 : En undersøkelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte (9788278944349)*. (NOVA-rapport (trykt utg.), Issue. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Stene, R. J. (2020). *Fra overgrep til straff. Statistikk om familievold og lovbrudd mot barn i straffesakskjeden 2010-2017*. Statistisk sentralbyrå.
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff (LOV-2005-05-20-28)*.
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25)*.

- Søbjerg, L. M. (2017). The establishment of barnahus in Denmark: Dilemmas for child welfare caseworkers. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.), *Collaborating Against Child Abuse* (s. 293–309). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_14
- Tonheim, M., Danielsen, H. & Jakobsen, R. (2019). *Hjelp til å avdekke vold og overgrep mot barn og unge* (16-2019). NORCE Samfunnsforskning.
- Tveito, S. B. (2021). Barnevern i krisetid. Barneverntjenestens arbeid med vold og overgrep under koronapandemiens første fase (Nova notat nr. 1/21). <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/20.500.12199/6521>
- United Nations Committee on the Rights of the Child. 2009. General Comment no.12 on the right of the child to be heard. CRC/C/GC/12.
- United Nations Economic and Social Council Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime. (UN Economic and Social Council Resolution 2005/20.
- Vandekerckhove, A. & O'Brien, K. (2010). Child-Friendly Justice: turning law into reality. Council of Europe.
- Vergemålsloven. (2010). *Lov om vergemål* (LOV-2010-03-26-9).
- Vestfold, Telemark & Buskerud statsadvokatembeter. (2021). Rapport etter inspeksjon/tilsyn av påtaleavsnitt og etterforskningsseksjonen for seksuallovbrudd og vold mot barn i Sør-Øst Politidistrikt og Statens barnehus avd Sandefjord gjennomført i 2021.
- Øverli, I. T. & Gundersen, T. (2020). Familievernet under covid-19. Erfaringer og læring under nedstengning og i en ny hverdag (NOVA notat nr. 3/20). Velferdsforskningsinstituttet NOVA. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/20.500.12199/6492>